

KESTÄVÄ KULTTUURISUUNNITTELU

Eerika Koskinen-Koivisto ja Kaisu Kumpulainen (toim.)

Kestävä kulttuurisuunnittelu

Toim.

Eerika Koskinen-Koivisto ja Kaisu Kumpulainen

[SOPHI]

SoPhi 155

SoPhi on julkaissut akateemisesti korkeatasoista filosofista ja yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta vuodesta 1995. Kirjoittajamme ovat kansainvälisesti ansioituneita tutkijoita. Julkaisemme sekä suomen- että englanninkielistä kirjallisuutta. Julkaistavat kirjat valitaan tieteellisin kriteerein asiantuntijalausuntojen pohjalta. SoPhin toimintaperiaatteina ovat nopeus, riippumattomuus ja ajankohtaisuus. Kirjat ovat helposti saatavilla maksutta internetistä. SoPhi-kirjat ovat vertaisarvioituja ja mukana julkaisufoorumin luokituksessa.

[www.jyu.fi /sophi](http://www.jyu.fi/sophi)

CC BY 4.0

2024 Jyväskylän yliopisto

ISBN 978-951-39-9870-7

ISSN 1238-8025

Sisällys

Johdanto

Kaisu Kumpulainen ja Eerika Koskinen-Koivisto:
Kestävä kulttuurisuunnittelu ... 5

I Osallistuminen kestävän kulttuurisuunnittelun lähtökohtana

Pia Hovi:
Kulttuuri- ja taidelähtöisyys kulttuurisuunnitteluprosessissa ... 18

Riitta Hänninen, Laura Pajula, Viivi Korpela ja Joonas Karhinen:
Digiosallisuus kulttuurisuunnittelun lähtökohtana ... 34

*Antti Wallin, Pauliina Lehtonen, Jarkko Salminen,
Kaisa Hynynen ja Liisa Häikiö:*
Ekososiaalinen osallisuus kulttuurisuunnittelussa ... 51

*Kaisu Kumpulainen, Mervi Luonila, Olli Ruokolainen,
Aino Leppänen ja Eerika Koskinen-Koivisto:*
Lähiöiden kulttuuriset resurssit ja osallistumisen esteet ... 68

II Kulttuurikartoituksen menetelmiä ja lähestymistapoja

Maunu Häyrynen ja Ilona Hankonen:

Kaupunkiluonto transformatiivisen kulttuurisuunnittelun lähtökohtana: Porin Varvourinjuopa esimerkkinä kaupunkiluonnon yhteisöllisestä kokemustiedosta ... 87

Laura Seesmeri ja Katrina Virtanen:

”Paljon on roihunu täällä”: taidelähtöisyys ja paikkatieto osallistamisen menetelminä Porin Pihlavan menetettyjen paikkojen kartoituksessa ... 112

Outi Fingerroos ja Riina Haanpää:

Yhteisöllinen muisti ja paikallinen tieto ... 131

*Eerika Koskinen-Koivisto, Olli Ruokolainen, Aino Leppänen,
Mervi Luonila, Sanna Ojalampi ja Kaisu Kumpulainen:*

Monimenetelmäinen kulttuurikartoitus lähiötutkimuksessa ... 147

III Monimuotoistuva asiantuntijuus kulttuurisuunnittelussa

Pasi Mäenpää, Henrietta Grönlund ja Jana Turk:

Kanssatutkimusta kokeilemassa:

Itä-Helsingin iäkkäät koronaoloissa ... 167

Minni Haanpää, Maria Hakkarainen ja Anu Harju-Myllyaho:

Arjen utopia? Asukasaktiivisuuden kollektiivista autoetnografiaa ... 182

Mari Kattilakoski ja Kaisu Kumpulainen:

Monimuotoistuva asiantuntijuus – tutkija kehittämisen kentällä ja yhteiskunnallisena vaikuttajana ... 200

Hanna-Mari Husu ja Katja Mäkinen:

Osallistumisen ja osallisuuden politiikat ja ideologiat ... 213

Johdanto:

Kestävä kulttuurisuunnittelu

Kaisu Kumpulainen ja Eerika Koskinen-Koivisto

Kestävyys näkökulmana kulttuurisuunnitteluun

Kulttuurisuunnittelu (cultural planning) on viime vuosina vahvistunut suosiotaan menetelmänä lisätä asukkaiden osallisuutta erityisesti kaupunkien kehittämisessä. Kulttuurisuunnittelun suosion taustalla on sektorihallinnon ja ylhäältä alaspäin toimivan ohjauksen kykenemättömyys vastata globaaleihin haasteisiin (Häyrynen 2017, 7–8). Kestävä kehitys ja yhteiskunnan kestävyysmurroksen edistäminen on näistä haasteista suurin, ja sen toteuttaminen edellyttää kokonaisvaltaisia muutoksia kaupunkien, alueiden ja maaseutuyhteisöjen rakenteissa ja käytännöissä.

Kestävä kehitys ja kestävyysmurroksen toteuttaminen paikallisella tasolla ja ihmisten arjessa edellyttää kansalaisten osallistumista (McPhearson et al. 2021). Kaupunki- ja aluesuunnittelun kaavamaisuus ja lain sanelema järjestys eivät useinkaan salli yhteisöistä lähtevää itseohjautuvaa muutosta (Häyrynen 2017, 8). Vaikka laissa on jo vuosikymmenten ajan edellytetty yhteisöjen kuulemista, on kaavoituksen käytännöissä ollut pitkään kyse kuitenkin enemmän tiedottamisesta kuin kahdensuuntaisesta

vuorovaikutuksesta (ks. esim. Peltonen, Tuomisaari & Kanninen 2008; Kanninen & Backlund 2017; Kahila-Tani & Kyttä 2017). Uudet vaikuttamisen kanavat kuten sosiaalinen media, jotka mahdollistavat asukkaiden yhteisen keskustelun ja matalankynnyksen toiminnan, ovat lisänneet mahdollisuuksia osallistaville menetelmille kaupunkien ja alueiden suunnittelussa ja kehittämisessä (esim. Lapintie 2017).

Suomen kestävyyspaneeli on määritellyt kuusi polkua evästykseksi kestävyysmurroksen tekemisessä (Kestävyyspaneeli 2020). Julkaisun mukaan kestävydestä tulee uusi normaali yksilöiden ja yhteisöjen arjessa, ja kestäviä ratkaisuja koskevan suunnittelun pitää pohjautua tiedon lisäksi yhteistoimintaan. Lisäksi peräänkuulutetaan tarvetta kansalaisten keskinäiselle luottamukselle ja uusien, kestävämpien arjen rutiinien kehittelyyn ja kokeilemiseen. Muutosta kohti kestävämpää arkea ei voi tehdä käskyttämällä ylhäältä alaspäin, vaan yksilöiden ja yhteisöjen täytyy olla motivoituneita muuttamaan elämäänsä. Aktiivisen toimijuuden vahvistaminen, valtauttaminen, on myös kulttuurisuunnittelun kantavana periaatteena (Häyrynen 2017, 21). Asukkaat ja yhteisöt ovat oman asuinalueensa asiantuntijoita ja heidän näkemyksiään ja toimijuuttaan täytyy kunnioittaa.

Ympäristöongelmien ratkaiseminen vaatii sektorirajoja ylittävää yhteistyötä ja kansalaisyhteiskunnan näkyvää roolia (Itä-Suomen yliopisto 2021). Sektorien välisyys onkin osallistumisen ohella toinen kulttuurisuunnittelun olennainen ulottuvuus, eikä se rajaudu pelkästään kulttuurisektorin toimintakentäksi (Häyrynen 2017, 8, 11). Paikallisia suunnitteluprosesseja toteutetaan usein kunnissa, joissa on vakiintuneet työnjaot ja toimintakentät. Kulttuurisuunnittelu haastaakin erityisesti kunnallisia ja alueellisia viranhaltijoita yhteiseen sektorirajat ylittävään toimintaan ja tuo siihen mukaan muita alueellisia ja paikallisia toimijoita julkisen lisäksi kolmannelta sektorilta.

Kestävän kulttuurisuunnittelun tavoitteena ei ole pelkästään lisätä yksilöiden ja yhteisöjen osallistumista kaupunkien, alueiden ja yhteiskuntien kehittämiseen, vaan edistää kulttuurisuunnittelun avulla kestävä kehitystä paikallisella tasolla. Kestävä kulttuurisuunnittelu voidaan ajatella suppeasti sellaiseksi kulttuurisuunnitteluksi, jolla pyritään kehittämään ja edistämään ekologisempia paikallisia ratkaisuja. Laajemmin määriteltynä se tarkoittaa, että yksilöiden ja yhteisöiden osallisuuden ja osal-

listumisen lisääminen vahvistaa jo itsessään paikallista kestävyyttä. Tällöin korostuvat kestäväen kehityksen ekologisen näkökulman lisäksi sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus.

Sosiaalisessa ja kulttuurisessa kestävyudessa korostetaan hyvinvoinnin takaamista sekä nykyisille että tuleville sukupolville. Ekologista kestävyuden saavuttamisen kannalta on keskeistä, että kaikki kansalaiset kokevat kestävyysmurroksen arkeensa vaikuttavat muutokset yhteiskunnallisesti hyväksyttävänä. Tämä taas edellyttää riittävän taloudellisen toimeentulon (kestävyyden taloudellinen ulottuvuus) takaamista kaikille sekä lisäksi kansalaisten perushyvinvoinnista ja tasa-arvosta huolehtimista. (Ympäristöministeriö, n.d.)

Kestäväen kulttuurisuunnittelun tavoitteena on asukkaiden ja yhteisöjen osallistuminen sekä toimijuuden ja hyvinvoinnin vahvistaminen. Tämän teoksen tekstit käsittelevät kestäväen kulttuurisuunnittelun lähtökohtia: osallistumista, sen mahdollistavia menetelmiä sekä yhteiseen hyvään tähtäävää jaettua asiantuntijuutta. Niissä pureudutaan myös kestäväen suunnittelun ja yhteisen toiminnan haasteisiin. Koska kulttuurisuunnittelua toteutetaan erilaisten hankkeiden toimesta, sen tuottamat hyvät käytänteet eivät välttämättä siirry paikallisten toimijoiden käyttöön, eikä sitä pystytä toteuttamaan pitkäjänteisesti.

Osallistumisen merkitys kestäväen kulttuurisuunnittelun lähtökohtana

Kirjan ensimmäisessä osiossa käsitellään kulttuurisuunnittelun perustavia näkökulmia ja määrittelyjä. Lisäksi keskustellaan osallisuudesta, taiteesta ja kulttuurista, digiosallisuudesta ja yhteiskehittämisestä, kestävästä kehityksestä sekä yhteisöistä ja osallistumisen esteistä. Kansalaisten osallistuminen ja osallisuus edistävät kestäväen kehitystä lisäämällä hyvinvointia sekä vähentämällä eriarvoisuuden ja syrjäytymisen kokemuksia (Meriluoto & Litmanen, 2019). Kulttuurisuunnittelussa puhutaan paikallisista kulttuurisista voimavaroista tai resursseista (cultural resources) (Duxbury et al. 2015; Häyrynen 2017, 18–19; Hovi 2021, 32–34). Kulttuuriset resurssit viittaavat käsitteenä kulttuurin laajaan määritelmään, jossa kulttuuri nähdään laajemmin kuin pelkästään kulttuuri- tai

taidetoimintana (Mercer 2006, 8; Stevenson, 2014; Hovi 2021). Kaupunkien ja alueiden näkeminen kulttuurisina ilmiöinä korostaa niiden dynaamista ja moninaista luonnetta (Häyrynen 2017, 8).

Pia Hovi esittelee artikkelissaan *Kulttuuri- ja taidelähtöisyydellä osallistumista ja osallisuutta kulttuurisuunnitteluprosessiin*, mistä kulttuurisuunnittelu on lähtenyt liikkeelle, millaisiin periaatteisiin se pohjautuu, ja miten se on kehittynyt maailmalla ja Suomessa. Hän pureutuu osallistumisen ja osallisuuden teemoihin, jotka näkyvät ylhäältä alaspäin (*top-down*) ja alhaalta ylöspäin (*bottom-up*) suuntautuviissa suunnittelutavoissa. Hovi tarkastelee osallistumisen mahdollisuuksia osallistumisen portaiden (ladders of citizen participation, Arnstein 1969) kautta. Hän pohtii myös, millainen rooli taiteella ja taiteilijoilla on ollut kulttuurisuunnittelussa.

Digitaalisuudella on ollut viime aikoina merkittävä rooli kansalaisosallisuuden edistämisenä, sillä se voi mahdollistaa osallistumisen keskusteluihin ja päätöksentekoon paikasta riippumatta. Näin ollen digitaalisuus tukee myös ekologisuutta, kun kansalaisten ei osallistuakseen aina tarvitse liikkua ja tiettyjen resurssien käyttöä voidaan tehostaa lisäten esimerkiksi tavoitettavuutta. Parhaimmillaan digitaaliset alustat voivat myös tukea yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta. Toisaalta alustojen anonyymius voi myös ruokkia konflikteja ja polarisaatiota, ja digitaalisten sovellusten käyttöön liittyy myös monimutkaisia kysymyksiä saavutettavuudesta ja eriarvoisuudesta. Artikkelissaan *Digiosallistuminen kulttuurisuunnittelun lähtökohtana* Riitta Hänninen, Laura Pajula, Viivi Korpela ja Joonas Karhinen tarkastelevat digiosallistumisen eri puolia ja ulottuvuuksia sekä erityisesti siihen liittyviä haasteita.

Kuten digitalisaatioon, myös kaupunkien ekologisiin kehitystavoitteisiin sisältyy monimutkaisia yhtälöitä. Antti Wallin, Pauliina Lehtonen, Jarkko Salminen, Kaisa Hynynen, ja Liisa Häikiö pohtivat ekologisuuden edistämiseen liittyviä sosiaalisia kysymyksiä artikkelissaan *Ekososiaalinen osallisuus kulttuurisuunnittelussa*. Ongelmallista on, että kaupunkien kehittämisohjelmat ovat useimmiten vahvasti poliittis-hallinnollisesti määriteltyjä, ja kehittäminen suuntautuu ylhäältä-alas eli hallinnosta kaupunkitilaan ja kansalaisiin. Kestävyyttä edistetään talouskasvun ehdoilla, eikä tällainen kaupunkikehitys useinkaan rakennu alueiden ja yhteisöjen historian, kulttuurin ja aiempien toimintojen ympärille.

Artikkelissa tarkastellaan ekososiaalista osallisuutta Tampereelle sijoittuvissa lähiöissä kysyen, miten asukkaat kokevat osallisuutta lähiympäristöönsä, miten lähiyhteisö vaikuttaa kestävien käytäntöjen edistämiseen, ja miten asukkaat osallistuvat kestävästä kaupungin kehittämiseen.

Kulttuurisuunnittelun lähtökohtana on paikallisten kulttuuristen resurssien huomioiminen kaupunkien ja alueiden suunnittelussa. Kaisu Kumpulainen, Mervi Luonila, Olli Ruokolainen, Aino Leppänen ja Eerika Koskinen-Koivisto tarkastelevat artikkelissaan *Kulttuuriset resurssit ja yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteet* lähiöiden kulttuurisia resursseja yhteisölliseen toimintaan osallistumisen kautta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat paikalliseen toimintaan osallistumisen esteet, joiden tunnistaminen ja loiventaminen on tärkeää, jos halutaan lisätä kansalaisten osallistumista ja vaikuttamista asuinalueensa kehittämiseen. Yhteisölliseen toimintaan osallistumisessa on erilaisia taloudellisia, hallinnollisia, sosiaalisia ja mentaalisia esteitä, mutta koska ihmisten kokemukset esimerkiksi turvallisuudesta ovat erittäin yksilöllisiä, yhteisen kuvan muodostaminen on haastavaa. Seuraavassa osiossa pureudutaankin kulttuurikartoituksen käytäntöön ja asukkaiden kokemusten ja niille rakentuvan tiedon tavoittamisen keinoihin.

Kulttuurikartoituksen menetelmiä ja lähestymistapoja

Artikkelikokoelman toisessa osiossa käsitellään korostuneemmin kulttuurisuunnitteluhankkeiden käytännön toteuttamista, kartoituksen menetelmiä ja niiden tavoitteita. Artikkeleissa pohditaan erityisesti paikkasidonnaisen tiedon tuotantoa ja yhteisön näkökulmaa. Kulttuurisuunnittelussa kaupungit, alueet ja yhteisöt nähdään monimuotoisina ja dynaamisina ympäristöinä (Häyrynen 2017, 15–16). Vaikka kulttuurisuunnittelu kohdistetaan tietylle alueelle, ei paikkaa ymmärretä staattisena, vaan avoimena ja moninaisena kohtaamispaikkana (emt., 16).

Kulttuurisuunnitteluprosessi alkaa yleensä kulttuurikartoituksella (cultural mapping), jossa kootaan tietoa paikallisten yhteisöjen kulttuurisista resursseista ja suhteista lähiympäristöön (Duxbury et al. 2015; Häyrynen, 2017, 18–19). Maunu Häyrynen ja Ilona Hankonen kysyvät artikkelissaan *Kaupunkiluonto lähtökohtana transformatiiviselle kult-*

tuurisuunnittelulle: Yhteisöllinen kokemustieto Porin Varvourinjuovan rannoista, miten kulttuurisuunnittelua voisi päivittää ja ulottaa käsittelemään myös kaupunkiluontoa. Luontoulottuvuuden mukaan ottaminen osaksi kaupunkikulttuurin ja elämäntavan tarkastelua mahdollistaisi heidän mukaansa *kestävän muutoksen* (sustainability transformation) paikallisten ulottuvuuksien ymmärtämisen. Kulttuurikartoituksen tuottama kokemuksellinen paikkatieto on tällöin avainasemassa.

Kokemuksellista paikkatietoa voidaan tuottaa karttapohjaisten menetelmien lisäksi myös taiteen ja luovien menetelmien keinoin. Useassa lähi-aikoina toteutetussa suomalaisissa kulttuurisuunnitteluhankkeessa onkin sovellettu erilaisia taidelähtöisiä menetelmiä. Laura Seesmeri ja Katrina Virtanen esittelevät artikkelissaan *“Paljon on roihunu täällä.” Taidelähtöisyys ja paikkatieto osallistamisen menetelminä Porin Pihlavan menetettyjen paikkojen kartoittamisessa* yhteisötaideaktiiviteettien tuottamaa kokemuksellista paikkatietoa. Niiden avulla tuli esille jaettua tunneperäistä ja kokemuksellista tietoa, joka voitiin tuoda myös muiden kuin aktiiviteettiin osallistuneiden asukkaiden ulottuville ja vahvistaa näin positiivista kuuluminen tunnetta ja paikallista identiteettiä.

Kulttuurikartoituksen menetelmänä voidaan soveltaa muistitietotutkimusta, joka on myös keino tuoda näkyväksi paikallista tietoa ja yhteisön omaa ymmärrystä historiastaan. Artikkelissaan *Yhteisöllinen muisti ja paikallinen tieto* Outi Fingerroos ja Riina Haanpää avaavat yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen lähtökohtia ja yhteisöllisen muistin merkitystä kahdessa eri paikkoihin sijoittuvassa muistitietohankkeessa, jotka on toteutettu yhteistyössä opiskelijoiden kanssa Jyväskylän yliopiston Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa (KUMU) -tutkinto-ohjelman sekä Turun yliopiston Porin kampuksen Kulttuuriperinnön ja maisemantutkimuksen yksikön kanssa. Kirjoittajat korostavat, että yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen toteuttaminen vaatii sitoutumista ja aktiivista osallistumista molemmilta osapuolilta, sekä tutkijoilta että paikallisen yhteisön jäseniltä. Paikallisille osallistujille yhteistyön ydin on siinä, että yhteisölliset muistitietoprojektit tuovat esiin sen, mitä he itse pitävät tärkeänä, kiinnostavana ja muistamisen arvoisena.

Monesti kulttuurikartoitus on luonteeltaan monimenetelmäistä, ja eri menetelmien avulla saadaan esille monikerroksisuutta ja moniäänisyyttä (ks. Seesmeri 2022). Tämän artikkelikokoelman taustalla olevan

lähiötutkimushankkeen kulttuurikartoituksen vaiheita esitellään Eerika Koskinen-Koiviston, Olli Ruokolaisen, Aino Leppäsen, Mervi Luonilan, Sanna Ojalammien ja Kaisu Kumpulaisen artikkelissa *Monimenetelmäisen kulttuurikartoitus lähiötutkimuksessa*, jossa tarkastellaan eri menetelmien käytännön toteutusta ja niiden tuottaman tiedon yhteensovittamista. Artikkelissa kuvataan aineistontuottamisen eri vaiheita ja tapoja sekä pohditaan, miten eri menetelmien kautta saatu tieto voivat täydentää toisiaan ja miten niiden tuottama tieto palvelee kestävästä kulttuurisuunnittelusta.

Monimuotoistuva asiantuntijuus kulttuurisuunnittelussa

Kirjan kolmas osio pureutuu tutkijan ja kentän yhteiseen tiedontuotantoon, tutkijan rooliin ja toimijuuteen sekä kulttuurisuunnitteluprosessin yhteydestä valtaan ja laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Maunu Häyrynen (2017, 14) korostaa kulttuurisuunnittelun sijoittuvan usein tutkimuksen ja suunnittelun rajapinnalle. Kulttuurikartoitus on lähtökohtaisesti tutkimusperusteista, mutta samalla siihen sisältyy tulevaisuus- ja kehittämisorientaatio. Koska kulttuurikartoitusta tekevät tutkijat ja kehittäjät toimivat yhdessä yhteisön kanssa sen tulevaisuuden hyväksi, ei tutkimus pyri neutraaliuteen, vaan se voidaan toteuttaa esimerkiksi toimintatutkimuksena, joka tähtää positiiviseen muutokseen (Toikko & Rantanen 2009, 29–30).

Kulttuurisuunnittelua pyritään toteuttamaan asukkaiden, paikallisyhteisön keskeisten toimijoiden ja paikallishallinnon yhteisenä prosessina eli yhteiskehittämisenä (ks. Häyrynen 2017, 21; Kalliomäki & Vahlo 2017, 107–109). Sen yleisinä tavoitteina ovat erilaisten sidosryhmien hyödyntäminen suunnittelussa ja kehittämisessä, arjen ongelmien tunnistaminen, asiantuntijoiden tiedon ja kokemustiedon yhdistäminen ja vastuullinen toiminta. (Kalliomäki & Vahlo 2017, 107–109.) Yhteiskehittämisen näkökulma nostaa pintaan eri toimijoiden roolit ja intressit, mukaan lukien kulttuurisuunnittelua soveltavien tutkimus- ja kehittämishankkeiden toteuttajien omat roolit ja sitoumukset (ks. Kalliomäki & Vahlo 2017, 130–132).

Toimintatutkimus ja yhteiskehittäminen tuottavat yhteisesti rakentuvaa tietoa ja edellyttävät uudenlaista suhtautumista tietämiseen ja asian-

tuntijuuteen. Kulttuurikartoitusta voidaan toteuttaa esimerkiksi kansatutkijuuksena, jossa tiedon kerääjinä ja tuottajina toimivat tavalliset kansalaiset. Pasi Mäenpää, Henrietta Grönlund ja Jana Turk esittelevät artikkelissaan *Kansatutkimusta kokeilemassa: Itä-Helsingin iäkkäät koronaoloissa* pandemia-aikana toteutettua kansatutkimushanketta, jossa tarkasteltiin Itä-Helsingissä asuvien yksinäisten ja iäkkäiden ihmisten kokemuksia arjestaan koronatilanteessa. Haastattelijoina toimivat naapuruuspiirien vapaaehtoiset, jotka tapasivat yksinäisiä ja eristyksessä olevia ikäihmisiä. Kansatutkimuskokeilu onnistui sikäli, että tutkijat saivat rekrytoitua vapaaehtoisia, jotka olivat poikkeustilanteen johdosta erittäin motivoituneita tehtävään. Haastateltavien tavoittamisessa merkittäviä olivat yhteisöissä ennalta tutut välittäjät eli yhdyskuntatyöntekijät. Kirjoittajat kuitenkin myöntävät, että moniportainen prosessi jätti tutkijat väistämättä etäiseksi, mikä puolestaan vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa tulkita tuotettua aineistoa. He kuitenkin kannustavat paikallisten asukkaiden tarpeita tutkivia kokeilemaan kansatutkijuuksia menetelmänä, koska sillä on selkeästi voimaannuttavia vaikutuksia.

Joskus kulttuurisuunnitteluhankkeen lähtevät asukasaktiiveina toimivista tutkijoista kuten Minni Haanpään, Maria Hakkaraisen ja Anu Harju-Myllyahon artikkelissa *Arjen utopia? Asukasaktiivisuuden kollektiivista autoetnografiaa*, joka käsittelee Rovaniemen Korkalovaaran kaupunginosassa asuvien tutkijoiden omia kokemuksia asukasaktiivisuudesta ja sen tuottamasta osallisuudesta. Tekstissään kirjoittajat pohtivat omaa tietoperustaista osaamistaan ja asiantuntijan rooliaan sekä vuorovaikutustaan yhtäältä kaupungin viranhaltijoiden ja toisaalta muiden asukkaiden kanssa. He analysoivat myös toimintansa sosio-materiaalista ja affekttiivista ulottuvuutta: kaupunginosaan liittyvien muistojen ja kuulumisen tunteen näkyväksi tekeminen kaupunginosakerrosten ja Korkalovaaraan liittyvien tuotteiden kautta on ollut voimaannuttavaa paitsi sekä aktivistitutkijoille että muille asukkaille.

Muutokset tiedon luonteessa ja erilaiset asiantuntijuuden ulottuvuudet ovat olennainen osa kestävyuden edistämistä. Mari Kattilakoski ja Kaisu Kumpulainen tarkastelevat artikkelissaan *Monimuotoistuva tietellinen asiantuntijuus – tutkija kehittämisen kentällä ja yhteiskunnallisena vaikuttajana* monimuotoistuvaa asiantuntijuutta sekä tutkijan roolia kehittämisen kentällä ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Kirjoittajat ovat toimineet monenlaisissa maaseudun kehittämiseen liittyvissä asiantunti-

jatehtävissä. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja kehittämisen tavoitteet ovat usein erilaiset kuin tieteellisen tutkimuksen ja näillä kentillä toimii omat logiikkansa, joita he avaavat tekstissään. Tutkijan yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tehtävästä muodostuu heidän mukaansa kaksoisrooli, joka haastaa tutkijan identiteettiä. Kehittämisen kentällä merkitykselliseksi muodostuukin erilaisten tietämisen tapojen kohtaaminen ja limityminen.

Artikkelikokoelman viimeisessä tekstissä *Osallistumisen ja osallistamisen politiikat ja ideologiat* Hanna-Mari Husu ja Katja Mäkinen palauttavat keskusteluun kulttuurisuunnittelun keskeisen lähtökohdan, osallistumisen ja osallisuuden taustalla vaikuttavat ajatusmallit. Kirjoittajien lähtökohtana on osallistumisen ideaalin paradoksit: osallistuminen läpäisee kulttuurisuunnittelun idean jo lähtökohtaisesti, mutta osallistumisohjelmat ja -suunnitelmat eivät silti välttämättä lisää asukkaiden roolia elinympäristönsä suunnittelussa. Artikkelit pureutuukin osallistavan hallinnan ja hallinnallisuuden näkökulmiin, jotka auttavat näkemään epätasapainoisia valta-asetelmia ja epäkohtia, joita osallistumiseen ja osallistavaan kaupunkisuunnitteluun väistämättä sisältyy. Kriittinen näkökulma on ehdottoman tärkeä, mikäli kulttuurisuunnittelua halutaan kehittää edelleen ja toteuttaa kestävästi.

Lopuksi

Kestävä kehitys ei tarkoita pelkästään uusien toimintatapojen omaksumista, vaan se edellyttää menneen ja tulevan yhdistämistä sekä jatkumon luomista olemassa olevien kulttuuristen voimavarojen ja uusien toimintamallien välille. Kulttuurisuunnittelun avulla on mahdollista tunnistaa paikallista tietoa ja resursseja, joiden varaan tulevaisuutta voidaan rakentaa. Esimerkiksi tieto paikkakunnan menneisyydestä, jaetut muistot ja tieto lähiluonnosta ovat merkityksellisiä kulttuurisia voimavaroja, jotka vahvistavat paikallista identiteettiä.

Paikallisella tiedolla on sekä vertikaalinen, sukupolvien välistä jatkuvuutta, että horisontaalinen, vuorovaikutusta eri ryhmien välillä edistävä ulottuvuus. Kun eri väestöryhmät osallistuvat kulttuurikartoitukseen eri tavoilla ja tuovat erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä yhteen, tapahtuu

molempien ulottuvuuksien välistä tiedonvaihtoa. Osallistuminen, yhteinen toiminta ja tiedontuotanto voivat parhaimmillaan johtaa paikallisen yhteisön voimaantumiseen.

Useat tämän teoksen teksteistä (Wallin et al., Kumpulainen et al., Koskinen-Koivisto et al., Virtanen & Seesmeri, Mäenpää et al.) käsittelevät tapaustutkimuksia suomalaisissa lähiöissä, jotka toteutettiin Ympäristöministeriön lähiöohjelman (2020–2022) puitteissa. Ohjelman tavoitteena oli saada Suomen suurimpien kaupunkien asuinalueille myönteistä kehitystä, ehkäistä asuinalueiden eriytymistä eli segregatiota, lisätä asukkaiden hyvinvointia ja osallisuutta, edistää asuinalueiden elinvoimaisuutta ja turvata niiden palveluiden ja asumisen hyvä taso. Kulttuurisuunnittelu on yksi monista keinoista edistää näitä tavoitteita. Tämä julkaisu on lähiöohjelman rahoittaman tutkimushankkeen “Kulttuuri-toiminnan muodot ja merkitykset 2020-luvun lähiöissä. Kaksi tapaustutkimusta Jyväskylässä” tutkijoiden toteuttama.

Lähteet

Verkkosivut

Itä-Suomen yliopisto 2021. Kansainvälinen tutkijaryhmä linjaa kestävyysmurroksen viisi periaatetta 15.3.2021. <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/kansainvalinen-tutkijaryhma-linjaa-kestavyysmurroksen-viisi-periaatetta>

Kestävyyspaneeli 2020. https://www.kestavyyspaneeli.fi/wp-content/uploads/sites/41/2020/02/Kuusi-polku-kestavyteen_julkaisu2020.pdf

Ympäristöministeriö. Mitä on kestävä kehitys? <https://ym.fi/mita-on-kestava-kehitys>.

Kirjallisuus

Arnstein, Sherry R. (1969) A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.

Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) (2017) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere University Press. Tampere.

- Duxbury, Nancy, Garrett-Petts, W.-F & MacLennan, David. (2015) Cultural Mapping as Cultural Inquiry: Introduction to an Emerging Field of Practice. Teoksessa Nancy Duxbury & W.F Garrett-Petts & David MacLennan (toim.). *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*, 1–42. Routledge. New York & Abigdon.
- Ghildardi, Lia (2018) Making cohesive cities by planning culturally. Teoksessa Anna-Maija Halme, Tapani Mustonen, Jussi-Pekka Taavitsainen, Suzie Thomas & Astrid Weij (toim.). *Heritage is ours. Citizens Participating in decision making. Publication based on the Forum of the European Heritage Congress in Turku, Finland, 11–15 May 2017*. Europa Nostra. Helsinki.
- Hovi, Pia (2021) *Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on! Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä*. Turun yliopiston julkaisuja 554. Humaniora. Turun yliopisto. Turku.
- Häyrynen, Maunu (2017) Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu*. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma, 7–28.
- Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (2017) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*, 7–28. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- McPhearson, Timon, Raymond, Christopher, M., Gulsrud, Natalie, Albert, Christian, Coles, Neil, Fagerholm, Nora, Nagatsu, Michiru, Stahl Olafsson Anton, Soininen, Niko & Vierikko, Kati. Radical changes are needed for transformations to a good Anthropocene. *npj Urban Sustainability* 1, 5 (2021). <https://doi.org/10.1038/s42949-021-00017-x>.
- Mercer, Colin (2006) Cultural Planning for Urban Development and Creative Cities. http://www.kulturplan-oresund.dk/pdf/Shanghai_cultural_planning_paper.pdf.
- Kahila-Tani, Maaret & Kyttä, Marketta (2017) Laajapohjaisella vuorovaikutuksella kohti vaikuttavaa osallistumista. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 137–160.
- Kalliomäki, Heli & Vahlo, Jukka (2017) Kulttuurisuunnittelu lähestymistapana kaupunkien yhteiskehittämiseen. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*, 105–133.
- Kanninen, Vesa & Bäcklund, Pia (2017) Kansalaisosallistumisen institutionaaliset rajat? Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 16–34.
- Lapintie, Kimmo (2017) Tarinoita takapihalta 2.0: Vuorovaikutus digitaalisen median aikakaudella. *Yhdyskuntasuunnittelu* 55(4).
- Peltonen, Lasse, Tuomisaari, Johanna & Kanninen, Vesa (2008) Kaavavalitukset ja koettu oikeudenmukaisuus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 46(3), 11–34.

- Seesmeri, Laura (2022) ”Kalevala meidän kaduilla”: Menetelmiä aineettoman ja affektiivisen kartoittamiseen. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 60(1), 106–124. <https://doi.org/10.33357/ys.119921>
- Stevenson, Deborah (2014) *Cities of Culture. A Global Perspective*. Routledge. London.
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu (2009) *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. Tampere University Press. Tampere.

I

Osallistuminen kestävän kulttuurisuunnittelun lähtökohtana

Kulttuuri- ja taidelähtöisyydellä osallistumista ja osallisuutta kulttuurisuunnitteluprosessiin

Pia Hovi

Johdanto

Tarkastelen tässä artikkelissa kulttuuri- ja taidelähtöistä kulttuurisuunnittelua, jonka avulla pyritään edistämään asukkaiden osallisuutta suunnittelu- ja kehittämisprosessiin sen eri vaiheissa. Kulttuurisuunnittelua käytetään kaupunkien ja asuinalueiden osallistavaan suunnitteluun ja kehittämiseen tai yhteiskehittämiseen, jolloin kehittämistoimien ohjaavina tekijöinä ovat kulttuuri- ja paikkalähtöisyys sekä moniäänisyys.

Osallisuuden ensimmäiset askelmat otettiin Yhdysvaltojen hallinnossa kansalaisyhteiskunnan syntyminen aikaan 1960-luvulla. 1970-luvulla osallisuus sai sijaa kaupunkisuunnittelussa ja -kehittämisessä, jolloin syntyivät käsitteet ja suunnittelutavat ylhäältä alaspäin (*top-down*) ja alhaalta ylöspäin (*bottom-up*). Nämä kaksi vastakkaista lähestymistapaa ovat kulttuurisuunnittelun ytimessä. Suomessa osallisuus tuli mukaan kaupunkisuunnitteluun, kun vuorovaikutteinen suunnittelutapa omaksuttiin laajemmin käyttöön 1980-luvulla.

Käsitteeseen osallisuus kietoutuvat läheisesti osallistuminen ja osallisuus-

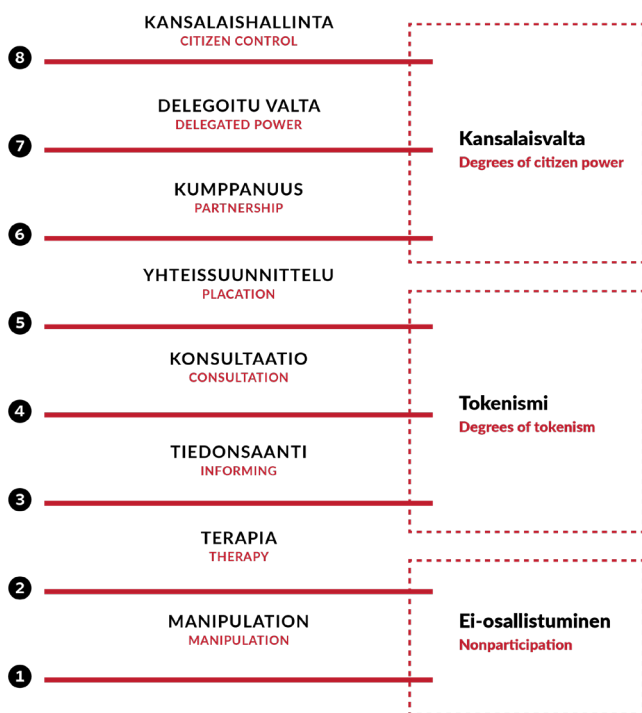
den eri osa-alueet, kuten tieto-, päätös-, suunnittelu- ja toimintaosallisuus. Keskityn artikkelissa osallisuuteen, joka koskettaa suomalaisessa yhteiskunnassa asuvia eli kuntalain määräämiin velvoitteisiin siitä, miten asukkailla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon suunnittelu-, valmistelu-, päätös- ja toimeenpanovaiheessa. Tavoittelen vastausta kysymyksiin, miten kulttuurisuunnitteluun sisältyvällä kulttuuri- ja taidelähtöisellä lähestymistavalla voidaan edistää asukkaiden osallisuutta, ja minkälaista osallisuutta kulttuurisuunnittelulla voidaan edistää. Käytän tässä tutkimuksessa käsitteitä asukas tai kuntalainen, ja keskityn aikuisikäisten osallisuuteen. Tutkimukseni kiinnittyy maiseman- ja kaupunkitutkimuksen oppiaineiden kautta kaupunkisuunnitteluun, jossa hyödynnetään kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta paikkalähtöisessä kaupunkikehittämisessä.

Artikkelin aluksi käsittelen lyhyesti osallisuuden taustaa, historiaa ja tutkimusta sekä selvitän, mitkä ovat suomalaisessa yhteiskunnassa keskeisiä osallisuuden muotoja. Tämän jälkeen esittelen kansanvälisen ja kotimaisen osallistavan kaupunkisuunnittelun varhaisia vaiheita, ja kerron, miten vuorovaikutteinen suunnittelutapa sai alkunsa. Sitten tarkastelen kulttuuri- ja taidelähtöisyyttä kulttuurisuunnitteluprosessissa demonstroimalla, miten taiteilijoiden toiminta voi edistää asukkaiden osallistumista ja osallisuutta suunnittelu- ja kehittämisprosessiin.

Osallisuuden ensi askelmat

Osallisuuden ensi askelmat otettiin Yhdysvalloissa vuonna 1969. Presidentti John F. Kennedyn hallinnossa työskentelevällä viranhaltijalla Sherry R. Arnsteinilla oli kokemusta hallinnollisista prosesseista ja kansalaisten osallistumisesta ja osallisuudesta. Arnstein kuvasi kansalaisvaltaa (*citizen power*) eli vallan uudelleenjakoa luomassaan teoriassa ”osallisuuden portaat” (*A Ladder of Citizen Participation*), joka on muodostunut osallisuusteorioiden klassikoksi. Arnstein ilmentää osallisuutta kahdeksan askelman avulla. Kahdella alimmalla askelmalla on ei-osallistuminen (*nonparticipation*), jota kuvastavat käsitteet manipulaatio (*manipulation*) ja terapia (*therapy*). Tällainen hallinto edustaa käytäntöä, jossa kansalaisilla ei ole osallisuutta tai heille ei anneta mahdollisuutta osallistua suunnitteluun ja kehittämiseen. Kolmella seuraavalla portaalla on tokenismi (*tokenism*), johon sisältyy tiedonsaanti (*informing*), konsultaatio (*consultation*) ja

yhteissuunnittelu (*placation*). Tällöin kansalaisilla on viranomaisiin nähden neuvoa-antava rooli. Viranomaiset antavat kansalaisille mahdollisuuden ilmaista näkemyksensä ja heitä kuunnellaan, mutta tämän ei kuitenkaan käytännössä tarvitse tarkoittaa sitä, että kansalaisilla on mahdollisuus vaikuttaa suunnitteluun. Kun päästään portaiden ylimmille tasoille on kansalaisilla valta (*citizen power*), joka käytännössä tarkoittaa kansalaisten ja viranhaltijoiden välistä kumppanuutta, (*partnership*), delegeoitua valtaa (*delegated power*) ja kansalaishallintaa (*citizen control*). (Arnstein 1969, 216–217.)

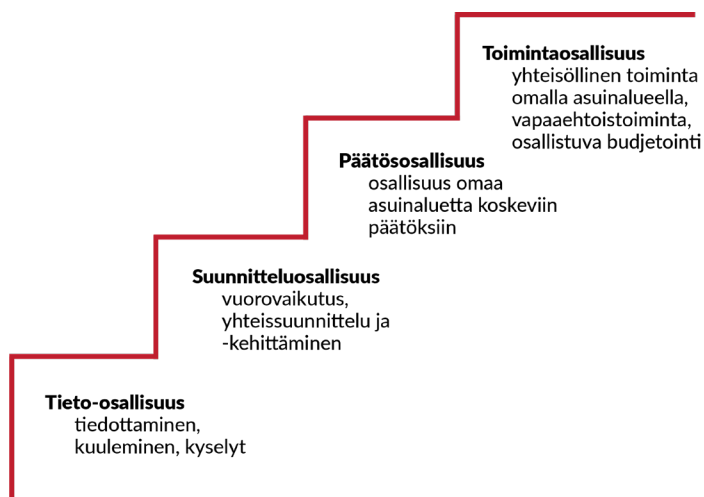
Kuva 1. Sherry R. Arnsteinin “osallisuuden portaat” (*A Ladder of Citizen Participation*). Lähde: Sherry R. Arnstein (1969).

Osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa

Tänä päivänä osallisuus on kattoterminä, joka pitää sisällään erilaisia lähestymistapoja ja näkökulmia käsitteeseen. Käsitteet osallisuus ja yhteis-

kunnallinen osallistuminen sekoittuvat helposti. Yksilötasolla osallisuus on tunne, toimintakykyä ja mahdollisuuksia. Osallisuuteen liittyy valinnan vapaus ja vallan tunne. Siihen sisältyy toimintaa ja kokemuksellisuutta. Osallistuminen ymmärretään yhteisiin asioihin vaikuttamisena, toimintana ja äänestämisenä. Olennainen osa yhteiskunnallisessa osallistumisessa on vaikutusmahdollisuudet, kiinnittyminen yhteisöön ja yhteiskuntaan. (Raivio & Karjalainen 2013, 12–14, 19.)

Keskeiset kuntalaisen osallisuuden muodot ovat tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuus. Kun nämä osallisuuden muodot asetetaan Arnsteinin osallisuuden portaille asetuu korkeammalle tasolle toimintaosallisuus, joka on kuntalaisten omaehtoista toimintaa elinympäristössään. Kolmannella tasolla on päätösosallisuus, jolloin kuntalainen saa olla mukana tuottamassa palveluita ja hän saa osallistua omaa asuinalueetta koskeviin päätöksiin. Seuraavaksi on suunnitteluosallisuus, joka on kuntahallinnon ja kuntalaisen yhdessä toteuttamaan suunnittelua, jonka avulla edistetään vuorovaikutusta viranhaltijoiden ja asukkaiden välillä. Tieto-osallisuus jää alimmalle tasolle, koska se on lähinnä ylhäältä alaspäin (*top-down*) viran- tai toimihaltijoiden taholta tapahtuvaa yksipuolista tiedonvälittämistä. (Kohonen & Tiala 2002, 6.)

Kuvion lähtökohdانا on Kohosen & Tialan (2002) teoria kuntalaisen osallisuuden muodoista.

Kuvio 2. Kuntalaisen osallisuuden muodot.

Osallistamisella pyritään saamaan kansalaisia osallistumaan johonkin toimintaan tai päätöksentekoon. Osallistamista voi tapahtua instituutioiden toimesta, ylhäältä alaspäin tapahtuvana toimintana tai se voi myös toteutua vertaisten kesken.

Katsaus osallisuustutkimukseen

Osallisuutta käsittelevä suomalainen tutkimuskenttä on erittäin heterogeeninen. Yksilön tai kansalaisten osallistumista ja osallisuutta on Suomessa tutkittu pääasiassa kohderyhmälähtöisesti, esimerkiksi lasten ja nuorten osallisuutta ja heidän vaikutusmahdollisuuksiaan yhteiskunnassa. Osallisuuden muotoja ja osattomuutta on tutkittu erilaisissa osallisuushankkeissa ja osallisuusohjelmien välityksellä. Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa osallisuutta tarkastellaan usein hyvinvoinnin näkökulmasta. Tutkimuksissa viitataan suomalaisen sosiologin Erik Allardtin, intialaisen ekonomistin ja filosofin Amartya Senin ja yhdysvaltalaisen filosofin Martha Nussbaumin teorioihin. (Ks. esim. Isola et al. 2017; Virolainen 2015.)

Erik Allardtin näkemyksen mukaan pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen käsitejärjestelmään kuuluu hyvinvointi – onni (onnellisuus) ja elintaso – elämänlaatu. Allardt määrittelee hyvinvoinnin tarvekäsitteen avulla. Tarpeentyydytyksen muodot on luokiteltu kolmeen perusluokkaan: 1. Elintaso (*Having*), 2. Yhteisyyssuhteet (*Loving*) ja 3. Itsensä tuottamisen muodot (*Being*). Allardtin määritelmään sisältyy vieraantumispoliittikka, joka liittyy yksilön mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan toimintaansa, elämäänsä ja kohtaloonsa. Allardt ei käytä käsitettä osallisuus, vaan sen sijaan käsitettä ”poliittiset resurssit”, jotka ovat vahvasti sidoksissa poliittisiin päätöksiin. Poliittiset resurssit muodostuvat yksilön mahdollisuuksista vaikuttaa omaan elämäänsä. (Allardt 1976, 32–33, 38, 49.)

Amartya Sen ja Martha Nussbaum korostavat yhdessä kehittämässään toimintakykyteoriassaan (*capability theory*) toimintavalmiuksia, toimintamahdollisuuksia ja vapauden merkitystä yksilötasolla. Kun ihminen on vapaa ja hän voi elää sellaista elämää kuin hän haluaa, hänen kykynsä ja toimijuutensa (*capabilities*) yhteiskunnassa kasvaa. Julkisilla menette-

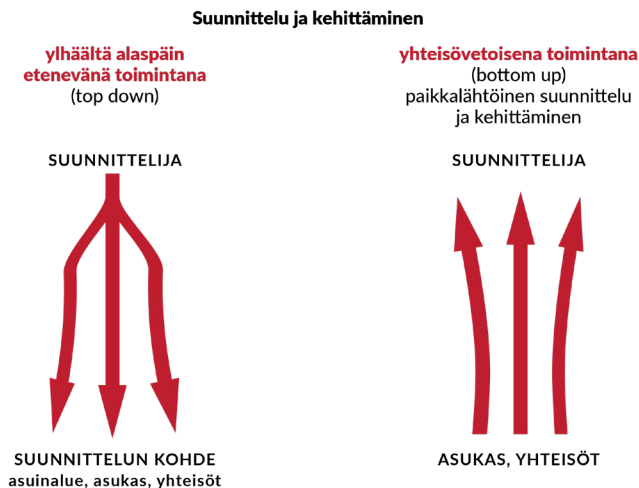
lytavoilla voidaan vahvistaa kansalaisten avointa osallistumista ja toimijuutta yhteiskunnassa. Senin ja Nussbaumin mukaan korkea vapauden aste edistää ihmisten aktiivisuutta, kykyä pärjätä ja vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan. Tällöin yksilö toimii yhteisön jäsenenä ja osallistuu taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen toimintaan tai toimintaan jollakin muulla sektorilla. (Sen 1999, 18–19; ks. myös Sen 1993; Nussbaum 1993.)

Osallistavan kaupunkikehittämisen varhaiset vaiheet

1960-luvulla yhdysvaltalainen asianajaja ja kaupunkisuunnittelija Paul Davidoff ryhtyi puhumaan tasa-arvoisen yhteiskunnan puolesta. Davidoffin näkemys oli, että suunnittelija ei voi toimia ainoastaan teknisellä tasolla, ja suunnittelu ei ole arvoneutraalia. Hän ajatteli, että suunnittelijan tulisi osallistua poliittisen keskusteluun, ja hänen pitäisi puhua omien arvojensa puolesta. Davidoff katsoi, että suunnittelijan tulee edustaa sekä hallintoa että erilaisia ryhmiä, organisaatioita tai yksilöitä, jotka haluavat olla mukana kehittämässä lähiyhteisöä ja julkisia toimintaperiaatteita. Paul Davidoffin suunnitteluteoriaa kutsutaan nimellä asianajosuunnittelu (*advocacy planning*). Asianajosuunnitteluteorian mukaan suunnittelu-prosessin tavoitteena on kannustaa hallintoa toimimaan inklusiivisesti. Paul Davidoffille inklusio ei tarkoittanut pelkästään sitä, että kansalaisia kuullaan vaan heidän tulee saada tarpeeksi tietoa niistä asioista, joita on suunnitteluesitysten taustalla, ja lisäksi heidän tulee tuntea sekä osata suunnittelijoiden käyttämä tekninen kieli. Davidoffin näkemys oli, että erilaisten intressiryhmien toteuttamia vaihtoehtoisia suunnitelmia tulisi voida esittää hallinnon toteuttaman suunnitelman tai kaavan rinnalla. Paul Davidoffin kanta oli, että kaupunkisuunnittelija toteuttaa fyysistä, taloudellista ja sosiaalista suunnittelua. (Davidoff 1965, 422–425, 431.)

1970-luvun alussa Davidoffin ajattelulla oli suuri vaikutus amerikkalaiseen kaupunkisuunnitteluun. Samoihin aikoihin kasvoi kansalaisten osallistuminen strategiseen suunnitteluun ja strategioiden toimeenpantoon. Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa kansalaisten kasvava osallistumisen aste synnytti uudenlaisia ideoita suunnitteluprosessin avaamisesta kansalaisille. Tällöin oli myös paljon kritiikkiä paikallispolitiikkaa

kohtaan, jonka kansa koki elitistiseksi. Suunnittelussa otettiin käyttöön käsitteet ylhäältä alaspäin (*top-down*) ja alhaalta ylöspäin (*bottom-up*). Käsitteiden myötä suunnittelussa ryhdyttiin korostamaan vuorovaikutteista menettelytapaa. (Healey 1997, 25, 27, 28–30.)

Kuvio 3. Ylhäältä alaspäin etenevä (*top-down*) ja alhaalta ylöspäin etenevä (*bottom-up*) suunnittelu ja -kehittäminen.

Suunnitteluosallisuuden kehittyminen Suomessa

Suomessa ryhdyttiin soveltamaan yhteissuunnittelua yhdyskuntasuunnittelussa 1980-luvulla, koska haluttiin vastata suunnittelukulttuurissa tapahtuneeseen sisällölliseen muutokseen. *SOFY*-projekti syntyi sektoroituneen suunnittelun vastareaktion ja sen avulla pyrittiin reagoimaan ongelmiin, joita oli ilmennyt lähiöissä. Projektissa kiinnitettiin erityisesti huomiota sosiaalisten ja fyysisten tekijöiden yhteensovittamiseen erilaisissa yhdyskuntasuunnittelun osatehtävissä. Sen avulla pyrittiin muun muassa edistämään hallintokuntien välistä yhteistyötä ja asukkaille haluttiin tarjota todellisia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. (Vuorela 1989, 5; Vuorela et al. 1994, iii, 1.)

Vuonna 2000 voimaan tulleeseen maankäyttö- ja rakennuslakiin kirjattiin uutena määritelmänä käsite osallinen, jonka kautta haluttiin tukea vuorovaikutteista suunnittelua. Maankäyttö- ja rakennuslain vuoksi ryhdyttiin kehittämään vuorovaikutuksellista suunnittelua ja lanseerattiin uudenlaisia *lähestymistapoja suunnitteluun*. Kuntalain uudistamisen myötä asukkaille ja palvelujen käyttäjille avautui mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan (Kuntalaki 410/2015, 22 §). Tänä päivänä kuntalaisella tulee olla mahdollisuus osallistua palveluja koskevaan päätöksentekoon, niiden suunnittelu-, valmistelu-, päätös- ja toimeenpanovaiheessa.

Kulttuurisuunnittelun esiinmarssi

Amerikkalainen historioitsija ja sosiologi Lewis Mumford (1895–1990) julkaisi vuonna 1938 kirjan *The Culture of Cities*, joka sisältää länsimaisen kaupungin ja kaupunkikulttuurin kulttuurihistoriallisen kuvauksen. Mumford uudisti kaupunkisuunnittelua tuomalla siihen sosiaalista näkökulmaa. Mumfordin näkemys oli, että rakennukset eivät tee kaupunkia, vaan ne ovat vain osa kaupungin sosiaalista mallia. Mumford totesi, että suunnittelijan tulee kohdistaa enemmän huomioita sosiaaliin toimintoihin ja suhteisiin. Hän uskoi, että tulevaisuudessa taide tulee saamaan enemmän merkitystä kaupunkisuunnittelussa, kuin mitä hänen omana aikanaan sai puhtaanapito ja viemäröinti. (Mumford 1981 [1938], 482–484.) Lewis Mumford oli varhainen kokonaisvaltaisen kulttuurilähtöisen kaupunkisuunnittelun edustaja. Mumfordin ajattelussa keskeistä oli, että kaupungin tulee luoda puitteet sosiaalisen vuorovaikutuksen toteuttamiselle ja asukkaille tulee antaa mahdollisuus nauttia taiteesta ja kulttuurista.

Amerikkalainen arkkitehti ja kaupunkisuunnittelija Harvey Perloff julkaisi ajatuksiaan taiteen tavoitteista ja roolista yhteisöiden ja yhteiskunnan sekä talouden kehittämisessä *The Arts in the Economic Life of the City* -artikkelissaan. Perloff puhuu laaja-alaisen organisatorisen rakenteen sekä kaupungin ja yksityisen sektorin välillä tapahtuvan yhteisön ja alueellisen kehittämisen puolesta. (Perloff 1981, 243). Harvey Perloffin näkökulma edustaa ajattelua, jossa kaupunki- ja aluesuunnittelussa tehdään läheistä yhteistyötä taidemesenaattien ja yksityisen sektorin sekä sijoittajien kanssa.

Kulttuurisuunnittelua ryhdyttiin hyödyntämään kaupunkisuunnittelussa 1980-luvulla Yhdysvalloissa suunnittelija Robert McNulty'n toimesta. Yhdysvalloista se levisi 2000-luvulta lähtien Eurooppaan, lähinnä Iso-Britanniaan muun muassa luovaan talouteen pohjautuvan kaupunkikehittämisen parissa. Aika oli kypsä kulttuurilähtöiselle suunnittelulle, ja kansalaisille sekä yhteisöille haluttiin antaa mahdollisuus vaikuttaa julkisen tilan kehittämiseen. (Ks. esim. Young 2013.) Kulttuurisuunnitteluun on kehittynyt erilaisia lähestymistapoja, mikä johtuu osittain siitä, että on olemassa erilaisia kulttuuri- ja suunnitteluteorioita, näiden kombinaatioita ja maakohtaisesti harjoitetaan erilaista kulttuuripolitiikkaa. Kulttuurisuunnittelua on erityisesti käytetty kaupunkien ja asuinalueiden osallistavaan yhteiskehittämiseen, jolloin kehittämistoimien ohjaavina tekijöinä ovat olleet paikkalähtöisyys ja moniäänisyys. Siitä on kehitetty erilaisia versioita Ison-Britannian ja Australian ohella muun muassa Kanadassa ja Ruotsissa.

Kulttuurisuunnittelu sisältää yleensä kulttuurisuunnittelun ohella kulttuurikartoituksen (*cultural mapping*). Kulttuurikartoitus on tutkimusprosessi, jossa kohdealueen kulttuuriset voimavarat (*cultural resources*) kartoitetaan määrällisin ja laadullisin tutkimusmenetelmin. Yhteisneuvotteluiden (*community consultation*) avulla viran- tai toimenhaltijat kartoittavat asukkaiden, alueeseen kytkeytyvien yhteisöjen ja toimijaverkkojen kanssa kohdealueeseen liittyviä kehittämistarpeita ja positiivisia sekä negatiivisia аспектеja. Yksityiskohtaisen kulttuurikartoituksen avulla saadaan asuinalueesta huomattavasti monitahoisempi viitekehys, jota voidaan hyödyntää suunnittelussa ja kehittämisessä. Prosessin myötä käynnistyy asukasosallistuminen, sillä asukkaat ovat mukana suunnittelussa, eivät suunnittelun kohteena, kuten perinteisessä ylhäältä alas suuntautuvassa kaupunkisuunnittelussa. Kehittämiseen liittyvä päätöksenteko tulisi tapahtua tasa-arvoisesti ja yhdessä laaditut tavoitteet kirjataan strategiaihin. (Mercer 2006, 10–11.)

Kulttuuri- ja taidelähtöisyys kulttuurisuunnitteluprosessissa

Kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen ytimessä on kulttuurikäsite, jota kutsutaan kulttuuri elämäntapana -määritelmäksi (*culture*

as a way of life). Määritelmän on laatinut 1960-luvulla brittiläinen kulttuurintutkija Raymond Williams. Kulttuuri elämäntapana –määritelmän käyttäminen kulttuurisuunnittelussa edistää yhteiskehittämisen prosessiin osallistuvien henkilöiden osallisuutta kulttuurikäsitteen ja kulttuuristen voimavarojen määrittelyprosessiin. Kulttuurisuunnittelussa kulttuuria eivät määrittele pelkästään taiteen tuottajat, kulttuuri-instituutiot ja auktoriteettiasemassa olevat, vaan taiteelliset arvot ja kulttuuriset merkitykset voidaan neuvotella paikallaisesta kulttuurin harjoittajien, asukkaiden ja yhteisöiden kanssa (Butler & Russo, 2010, 4). Kulttuuri ei siis ainoastaan ole taide- ja kulttuurilähtöistä toimintaa. Tämä määrittely mahdollistaa kulttuurin ymmärtämisen dynaamisena ja kokonaisvaltaisena prosessina enemmän kuin staattisena taideobjektina tai tuotteena (Stevenson 2014, 12–13). Kulttuuriset voimavarat ovat sekä aineellisia¹ ja aineettomia². Voimavarat auttavat määrittelemään yhteisöjä ja ne ovat yhteisöille väline määrittellä itse itseään kulttuuri-identiteettiin, elinvoimaisuuteen, paikantunteeseen ja elämänlaatuun liittyvissä asioissa. (Duxbury & MacLennan 2015, 2.)

Suunnittelu- ja kehittämisprosesseihin tavoitellaan osallisuutta muun muassa kulttuurikartoituksessa käytettävien osallistavien ja vuorovaikutteisten tiedonkeruumenetelmien avulla. Kulttuurikartoitusta voi toteuttaa myös ilman kulttuurisuunnittelukytkentää, ja viime vuosina kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta käsittelevässä tutkimuksessa on noussut keskiöön kulttuurikartoitus vaihtoehtoisena tutkimusmenetelmänä sekä taiteen ja taiteilijoiden rooli kulttuurikartoituksessa. Kulttuurisuunnittelu nähdään myös ratkaisuna kestäväan kehittämiseen ja suunnitteluun, koska se on asukkaisiin ja kulttuuriin nähden konsultoivaa, informoivaa ja demokraattista (Evans 2013, 234).

1 Esimerkiksi fyysinen tila, kulttuuriorganisaatiot, julkinen taide, luova talous, luonto ja kulttuuriympäristö, arkkitehtuuri, ihmiset, artefaktit ja muut materiaaliset resurssit (Duxbury & MacLennan 2015, 2).

2 Esimerkiksi arvot ja normit, uskomukset ja filosofiat, kieli, yhteisölliset narratiivit, historia ja muistot, ihmissuhteet, rituaalit, perinteet ja jaettu paikan tunne (Duxbury & MacLennan 2015, 2).

Taiteilijat osallistajina

Taiteilijat ovat läpi taiteen historian tuottaneet karttoja, mutta viime vuosina on nykytaiteessa tapahtunut siirtymä karttojen tuottamisesta prosessimaiseen työskentelyyn ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen, mikä ilmenee kartoittamisena. Alkuperäisväestöjen ja aboriginaalien taiteen suosion kasvulla on vankka sija siinä, että kartoittaminen on laajentunut osaksi nykytaiteen kenttää. Taiteilijoiden toteuttaman kartoittamisen fokus on luovassa ja yhteisöllisessä kartoitusprosessissa, johon usein liittyy aktivismi, vuorovaikutus ja osallistaminen. (Watson 2019, 25–28, 34, 38.)

Taiteilijat ovat vuosien varrella osallistuneet kulttuurikartoitustyöhön, mutta lähinnä kuvittajina, fasilitaattoreina tai konsultteina. Aiemmin taiteellinen toiminta luokiteltiin usein etnisyyden tai kulttuuriperinnön alaisuuteen. Taiteilijoiden kontribuutio luonnehdittiin interventioksi, ja harvemmin taiteilijat osallistuivat laajemmalti suunnitteluprosessiin tai heidät osallistumisensa ymmärrettiin ainoastaan retorisenä. Tämän vuoksi taiteilijoiden potentiaalia ei ymmärretty huomioida yhteisöllisissä, kestäväällä pohjalla toimivissa lähestymistavoissa, kuten kulttuurikartoituksessa. Viime vuosina yhteisötaiteellinen toiminta ja paikalllähtöiset interventiot ovat yleistyneet, ja niiden myötä paikkatiedon tutkimus on saanut uusia ilmaisumuotoja. (Duxbury et al. 2019, 2, 4–5; ks. esim. Heino 2020.)

Tämän tyyppisen taiteellisen toiminnan haasteena on, miten vaihtoehtoisilla ilmaisumenetelmillä tuotettu tieto dokumentoidaan, analysoidaan ja esitetään niin, että menetelmillä kerättyä tietoa kyetään hyödyntämään suunnittelussa ja kehittämisessä. Taiteilija tutkijan työparina voikin synnyttää uudenlaisia luovia ratkaisuja ja näkökulmia tiedonkeruuseen. Karttapalveluja ja -ohjelmistoja hyödyntämällä on mahdollista tehdä monitasoisia online-karttoja, jotka voivat sisältää monipuolista tietoa alueen kulttuurisista voimavaroista sekä mahdollisesti myös taiteellisia elementtejä. Taiteilijat voivat tuottaa alueesta yhdessä yhteisön kanssa vaihtoehtoisia karttoja, joita voi käyttää perinteisten karttojen rinnalla, jolloin ne täydentävät niiden sisältämää tietoa. Jos kulttuurikartoituksen tulokset kyetään esittämään tai asettamaan kartalle, voi tämä olla keino valtauttaa asukkaita ja antaa heille mahdollisuus avata keskustelua ja kehittämistä, joka tapahtuu asukaslähtöisesti.

Hollannissa ja Isossa-Britanniassa on todettu toimivaksi malliksi ”urban practitioner” -nimikkeellä toimivat lähiöissä asuvat taiteilijat, joilla on taito saada asukkaat ja viranhaltijat vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Vuorovaikutustilanteissa käsitellään asukkaiden arkea ja ongelmia, joita he kohtaavat. Taiteilijat ovat toimineet kyseisessä ammatissa toteuttaen yhdessä asukkaiden kanssa erilaisia yhteisöllisiä ja taiteellisia projekteja. Taiteilija Sabrina Lindemann on vaikuttanut Transvaalwijk-asuinalueella The Haguessa Hollannissa. Hänen *OpTrek*-projektinsa on saanut paljon huomiota. Se käynnistyi kolmevuotisena projektina, mutta loppujen lopuksi se jatkui kahdeksan vuoden ajan. Projektin perustana oli purku-uhan alla olevien rakennusten käyttäminen työtiloina ja kohtaamispaikkoina. Lindemania kutsutaan urbaaniksi kuraattoriksi (*urban curator*). Hän on taiteen avulla tutkinut, vaikuttanut, kommentoinut ja dokumentoinut asuinalueen elämää. Lindemann on organisoinut taideprojekteja ja debatteja asukkaiden, toisten taiteilijoiden ja erilaisten alueella vaikuttavien toimijoiden kanssa. Tilaisuuksissa on keskusteltu asuinalueen kehittämisestä. Toiminta on ollut myös eräänlaista positivistista paikanluontia, koska siinä on valittu kohteeksi rakennuksia, joita media on kuvaillut negatiivisin sanoin. (Pennen van der & Bortel van der 2015, ks. myös Op-Trek-verkkosivu.)

Yhteenveto

Tämän artikkelin tavoitteena oli tuoda esiin, miten kulttuurisuunnitteluun sisältyvällä kulttuuri- ja taidelähtoisellä lähestymistavalla voidaan edistää asukkaiden osallisuutta, ja minkälaista osallisuutta kulttuurisuunnittelulla voidaan lisätä. Kulttuurisuunnittelu on syntynyt vastareaktion perinteiselle kaupunkikehittämiselle, joka pääasiassa nojaa määrälliseen tutkimustietoon. Kulttuuri- ja taidelähtoisellä suunnittelulla ja kehittämiselle on mahdollista edistää asukkaiden ja viran- ja toimenhaltijoiden välistä vuorovaikutusta. Kulttuurisuunnitteluun sisältyvä kokonaisvaltainen lähestymistapa kulttuuriin on osoittautunut menestyksekkääksi lähestymistavaksi tavoittaa laajempi kuvaus asukkaiden arjesta ja asuinalueesta. Asukkaiden osallistaminen mukaan suunnittelu- ja kehittämisprosessiin edistää asukkaiden osallisuutta muun muassa kulttuurisuun-

nitteluun sisältyvän moniäänisyyden ja tasa-arvoisuuden kautta.

Kulttuurikartoituksessa tietoa kerätään määrällisin ja laadullisin sekä vaihtoehtoisin menetelmin. Kulttuurikartoituksen ytimessä on kohdealueen kulttuurin ja kulttuuristen voimavarojen määrittely yhdessä asukkaiden ja yhteisöiden kanssa. Kulttuuriset voimavarat liittyvät kulttuurisuunnittelussa käytettävään kulttuurin elämäntapaperusteiseen määrittelytapaan, ja ne ovat paikkasidonnaisia sekä aineellisia ja aineettomia. Kulttuurin ja kulttuuristen voimavarojen määrittely yhdessä asukkaiden ja yhteisöiden avulla eli tiedon yhteistuottaminen lisää kulttuurikartoituksessa kokemukseräisen eli pehmeän tiedon määrää. Kokemukseräisen tiedon tuottamiseen voidaan käyttää osallistavia tiedonkeruunmenetelmiä. Viime vuosina taiteilijat ovat osallistuneet yhä enemmässä määrin kulttuurisuunnitteluun ja -kartoitukseen myös Suomessa. Taiteilijoiden osallistuminen kulttuurisuunnitteluun lisää sellaisen tiedon määrää, jota ei ole mahdollista mitata ja analysoida määrällisin menetelmin. Tämä on haaste hallinnolle, jossa pääosin operoidaan kovan datan avulla. Kulttuurisuunnittelu- ja -kartoitus sisältävät tutkimuksellisia ulottuvuuksia, mutta prosessin tulokset eivät ole yleistettävissä, koska ne ovat aina paikkakohtaisia.

Taiteilijan mukanaolo suunnittelu- ja kehittämisprosessissa voi edistää alhaalta ylöspäin etenevää lähestymistapaa ja vuorovaikutusta prosessina mukana olevien välillä. Taidelähtöisiä menetelmiä voi käyttää tiedonkeruussa, ja taiteilija voi toimia linkkinä asukkaiden ja viran- tai toimihaltijoiden välillä. Kartoittaminen on muodostunut osaksi nykyaikalaisten taiteilijoiden tuotantoa, ja tänä päivänä taiteilijat identifioivat itsensä kulttuurisuunnitteluprosesseissa fasilitaattoriksi, mutta usein he voivat myös samalla olla ruohonjuuritason toimijoita tai asuinalueella vaikuttavia aktiiveja tai aktivisteja. Tämän myötä taiteen rooli kulttuurisuunnittelussa ja vuorovaikutteisessa suunnittelussa on saanut legitimiimmän roolin, ja taiteilijoiden kyky eläytyä asukkaiden elämään ja asuinalueella vaikuttaviin olosuhteisiin nähdään nykyään potentiaalina. Näkemykseni on, että tämä suuntaus tulee saamaan vielä enemmän sijaa sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyysajattelun myötä. Yhteisö- tai aluetaitelijoiden paluu ja heidän roolinsa vahvistaminen kaupunkisuunnittelussa on varteenotettava ajatus, joka vahvistaisi laadullisen tiedonkeruuta ja monella eri tasolla tapahtuvaa yhteistyötä.

Lähteet

Verkkosivut ja blogit

- Butler, Diana & Russo, Anne (2010) *Cultural Planning Toolkit*. 2010 Legacies Now. British Columbia. <https://www.creativecity.ca/library/tool-kits/> (Luettu 23.6.2022)
- Kuntalaki 410/2015 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Lidp446443552> Luettu 16.6.2022.
- Op-Trek-verkkosivu <http://www.optrek.org/werkwijze> Luettu 21.6.2022.

Kirjallisuus

- Allardt, Erik (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. WSOY. Helsinki.
- Arnstein, Sherry R. (1969) A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association*, 35: 4, 216–224. <http://abs/10.1080/01944366908977225> Luettu 7.6.2022.
- Davidoff, Paul (1965) Advocacy and Pluralism in Planning. *Journal of the American Institute of Planners* (1965), 421–432.
http://urbanpolicy.net/wp-content/uploads/2012/11/Davidoff_1965_Advocacy-and-pluralism-in-planning.pdf (Luettu 14.6.2022)
- Duxbury, Nancy & MacLennan, David (2015) Cultural Mapping as Cultural Inquiry: Introduction to an Emerging Field of Practice. Teoksessa Nancy Duxbury & W.F Garrett-Petts & David MacLennan (toim.). *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. Routledge. Abingdon & New York, 1–42.
- Duxbury, Nancy & Garrett-Petts, W.F & Longley, Alys (2019) An introduction to the art of cultural mapping. Activating imaginaries and means of knowing. Teoksessa Nancy Duxbury & W.F Garrett-Petts & Alys Longley (toim.). *Artistic Approaches to Cultural Mapping Activating Imaginaries and Means of Knowing*. Routledge Research in Culture, Space and Identity. Routledge. Abingdon and New York, 1–21.
- Evans, Graeme (2013) Cultural Planning and Sustainable Development. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Ashgate. Surrey & Burlington, 223–238.
- Healey, Patsy (1997) *Collaborative Planning Shaping Places in Fragmented Societies*. Department of Town and Country Planning, University of Newcastle.

- tle upon Tyne.
- Heino, Marjo. (2020) Taiteilijan roolista yhteisöllisessä maisemansuojelussa. Kokemuksia Keikyän Ratas-teoksen valmistumisesta Ulvilan Saaren metsän kehittämisestä. Teoksessa Marjo Heino & Maunu Häyrynen & Vuokko Kemppe-Vienola & Kati Kunnas-Holmström (toim.): *Joen taju*. Pori: Porin taidemuseo, 150–161. <http://www.poriartmuseum.fi/epub/JOEN_TAJU-e.pdf> (Luettu 3.12.2022)
- Horelli, Liisa & Kukkonen, Heikki (2002) Osallistuminen, ympäristö, vuoropuhelu. Teoksessa Pia Bäcklund & Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.). *Osalliset ja osajat, Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus. Helsinki, 243–259.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokio, Amma (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveystien ja Hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 33/2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 14.6.2022.
- Kohonen, Kirsi & Tiala, Toni (2002) Johdanto. Teoksessa Kirsi Kohonen & Toni Tiala (toim.). *Kuntalaiset ja hyvä osallisuus, Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi*. Sisäasiainministeriö, Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Mercer, Colin (2006) *Cultural Planning for Urban Development and Creative Cities*. http://www.kulturplan-oresund.dk/pdf/Shanghai_cultural_planning_paper.pdf Luettu 21.6.2022.
- Mumford, Lewis (1981) *The Culture of Cities*. Westport: Greenwood Press Publishers.
- Nussbaum, Martha (1993) Non-Relative Virtues: An Aristotelian Approach. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.). *The Quality of Life*. Clarendon Press. Oxford, 242–276.
- Pennen van der, Ton & van der Bortel, Gerard (2015) Exemplary Urban Practitioners in Neighbourhood Renewal: Survival of the Fittest...and the Fitting. *Voluntas International Society for Third-Sector Research*. <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9600-4> (Luettu 21.6.2022)
- Perloff, Harvey S. (1981) The Arts in the Economic Life of the City. *Ekistics*, 48 (288), 238–243. <http://www.jstor.org/stable/43620540> Luettu 14.6.2022.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno (2013) Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.). *Osallisuus, Oikeutta vai pakkoa?* Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Jyväskylä, 12–19. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAI->

- SUJA1562013_web.pdf Luettu 7.6.2022.
- Sen, Amartya (1993) Capability and Well-Being. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.). *The Quality of Life*. Clarendon Press. Oxford, 30–53.
- Sen, Amartya (1999) *Development as Freedom*. Anchorbooks, Random House, Inc. New York.
- Stevenson, Deborah (2014) *Cities of Culture, A global perspective*. Routledge. London & New York.
- Viirolainen, Jutta (2015) *Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset, Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen edistämissäätiö. Cuporen verkkojulkaisu 26. Helsinki. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/kulttuuriosallistumisenmuuttuvatmerkitykset_000.pdf. Luettu 14.6.2022.
- Vuorela, Pertti (1989) *Päivien avaus*. Julkaisussa *Yhteissuunnittelu eri tieteenalojen, organisaatioiden ja intressiryhmien näkökulmasta*. YTK Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus. Espoo.
- Vuorela, Pertti & Suonoja, Kyösti & Hirvonen, Jukka (1994) *Kymmenen vuotta yhteissuunnittelua, Sofy-projektin eteneminen, tulokset ja jatkonäkymät*. YTK Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus. Espoo.
- Watson, Ruth (2019) Mapping and contemporary art. Teoksessa Nancy Duxbury & W.F. Garrett-Petts & David MacLennan (toim.). *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. New York & London: Routledge, 25–45.
- Young, Greg (2013) Introduction: Culture and Planning in a Grain of Sand. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Surrey & Burlington: Ashgate, 1–17.

Digiosallisuus

kulttuurisuunnittelun lähtökohtana

Riitta Hänninen, Laura Pajula, Viivi Korpela ja Joonas Karhinen

Johdanto

Digitalisaation myötä kulttuurisuunnitteluun on tullut mukaan voimakas teknologinen painotus, joka korostaa digitaalisten teknologioiden merkitystä kulttuurisuunnittelussa eri toimijoita yhdistävänä tekijänä (Thoneick 2021; Silva 2010). Pehdymme tässä luvussa siihen, mitä digiosallisuus tarkoittaa, ja millaisia ongelmia siihen tyypillisesti liittyy. Digitaalista inklusiota käsittelevässä alaluvussa tarkastelemme miten digiosallisuus voi tukea kulttuurisuunnittelun keskeisiä tavoitteita erityisesti erilaisia digitaalisia teknologioita käyttävien kansalaisten arkipäivässä. Aktiivisen toimijuuden teema jatkuu myös seuraavassa alaluvussa, jossa tutkimme, millä tavalla erilaisista yhteiskunnallisista taustoista tulevia henkilöitä on mahdollista osallistaa kulttuurisuunnittelussa ottamalla heidät mukaan digitaalisten palveluiden yhteiskehittämiseen (*co-creation*). Digiosallisuuden näkökulmasta keskeisiksi teemoiksi nousevat tässä kohtaa digitaalisten teknologioiden ja palveluiden saatavuus, saavutettavuus ja käytettävyys sekä niiden tuottamat hyödyt ja mielekkyys kansalaisen arkielämässä. Johtopäätöksenä toteamme, että

digitalisaatio on tehnyt digiosallisuudesta olennaisen osan nykypäivän kansalaisuutta, ja että olisi tärkeää, että siihen kiinnitettäisiin kulttuuri-suunnittelussa aikaisempaa enemmän huomiota.

Digitalisaatio ja digiosallisuuden käsite

Digitalisaation määritelmä riippuu siitä, kuka sen määrittelee ja missä tarkoituksessa. Esimerkiksi hallinnollisilla, kaupallisilla ja teknologisilla toimijoilla on kaikilla oma näkökulmansa digitalisaatioon. Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna digitalisaatio on sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen prosessi, jossa kansalaiset, organisaatiot ja yhteisöt saavuttavat, ottavat käyttöön ja hyödyntävät digitaalisia teknologioita (Merisalo 2016). Digiosallisuus tarkoittaa vastaavasti modernin informaatio- ja kommunikaatioteknologian kautta tapahtuvaa aktiivista osallistumista digitaalisen yhteiskunnan toimintaan (Seifert & Rössel 2019; Hänninen et al. 2021). Myös digitaaliset taidot (Kuoppamäki 2018) ja motivaatio eli se millaisen merkityksen digitaaliset teknologiat saavat ihmisen arkipäivässä (Inkinen et al. 2018) muokkaavat digiosallisuuden kokemusta. Yksittäisen kansalaisen arkipäivään digitalisaatio heijastuu vaihtelevasti esimerkiksi erilaisten digitaalisten teknologioiden, digipalveluiden sekä sosiaalisen median kautta. Tiivistetysti ilmaistuna digiosallisuus on osallisuutta digitalisoituvassa yhteiskunnassa (Hänninen et al. 2021).

Osallistuminen kuvaa digiosallisuuden yhteydessä sitä, miten yksittäinen kansalainen tai käyttäjä hyödyntää (tai vaihtoehtoisesti ei hyödynnä) digitaalisia ratkaisuja omassa arkipäivässään. Yksilön näkökulmasta digiosallisuus on vapaaehtoista ja arjen sujuvuuden kannalta riittävän aktiivista osallistumista yhteiskunnan toimintaan, jossa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja palveluita mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla (Hänninen et al. 2021). *Osallistamisella* viitataan digiosallisuuden yhteydessä erilaisten yhteisöjen, yritysten ja hallinnollisten toimijoiden pyrkimykseen tukea digitaalisia välineitä ja palveluja käytäviä kansalaisia. Osallistaminen pyrkii parantamaan yhteiskunnan toimivuutta, tukea osallisuutta sekä edistämään demokratiaa, kansalaisten oikeuksia ja tasa-arvoa (Wihlborg et al. 2017). Digiosallisuus onkin aina vähintään kaksipaikkainen eli osallistamista ja osallistumista yhdis-

tävä tavoitetilä, jossa sekä yhteiskunnallisten toimijoiden että yksilön intressit kohtaavat yksittäisen henkilön tai kansalaisen kokemuksen tasolla. (Hänninen et al. 2021.)

Digiosallisuuden keskeiset osa-alueet

Digiosallisuuden käsitettä tarkastelevassa tutkimuksessa (Hänninen et al. 2021) digiosallisuus jakautuu kuuteen keskeiseen osa-alueeseen, joihin kuuluvat (1) infrastruktuuri ja teknologiset välineet, (2) saavutettavuus, (3) turvallisuus ja luotettavuus, (4) taidot, osaaminen ja digituki, (5) käytettävyys ja (6) käyttäminen ja hyödyt. Osa-alueet havainnollistavat niitä tapoja, joilla teknologioiden ja palveluiden saatavuuteen ja käyttöön liittyvät katkokset ilmenevät kansalaisten arkipäivässä. Infrastruktuurilla (1) tarkoitetaan digiosallisuuden yhteydessä Internet-yhteyden saatavuutta, vähimmäisnopeutta ja hintaa erilaisille käyttäjäryhmille maalla ja kaupungissa eri puolilla Suomea. Myös teknologiset välineet, kuten älypuhelin tai kannettava tietokone, ovat tärkeä osa infrastruktuuria, joka muodostaa digitaalisen yhteiskunnan kivijalan (Yrjölä & Vuori 2017). Saavutettavuus (2) viittaa digipalveluiden tekniseen toteutukseen, helppokäyttöisyyteen ja sisältöjen ymmärrettävyyteen (Rantanen et al. 2020). Digitaaliset teknologiat ja palvelut ovat yhteiskunnallisessa mielessä saavutettavia, kun kaikki kansalaiset voivat hankkia digipalveluiden edellyttämiä laitteita ja sovelluksia ja käyttää niitä sujuvasti.

Turvallisuus ja luotettavuus (3) edellyttävät digitaalisten teknologioiden ja palveluiden yhteydessä sitä, että esimerkiksi yksityistä ja salassa pidettävää informaatiota käsitellään luottamuksella ja tietoturvallisesti (Hänninen et al. 2021). Kokonaisuutena tietoturvaan liittyvä vastuu koskee sekä digipalveluita käyttäviä kansalaisia että digitaalisia palveluita tarjoavia tahoja. Yksittäisen käyttäjän puutteellinen digiturva voi johtua esimerkiksi siitä, että käyttäjällä ei ole riittäviä taitoja huolehtia henkilökohtaisesta digitaalisesta turvallisuudestaan. Palveluntarjoajien näkökulmasta turvallisuus ja luotettavuus perustuvat palvelujen taustalla toimivien digitaalisten järjestelmien ja palveluiden toimivuuteen. Taito käyttää älypuhelinia, tietokonetta ja muita digitaalisia laitteita (4) rinnastuu digitalisaation edetessä jokaiselle kansalaiselle välttämättömään

lukutaitoon (Inkinen & Kuru 2004; Hänninen et al. 2021). Suomalaisilla on kansainvälisesti tarkasteltuna keskimäärin erittäin hyvät digitaidot, ja digitaalisia palveluita käytetään yleisesti (OSF 2021). Tästä huolimatta myös Suomessa on paljon kansalaisia, jotka eivät voi, osaa tai halua käyttää digitaalisia teknologioita ja palveluita (Rosenlund & Kinunen 2018). Digitalisaation näkökulmasta tämä ryhmä määrittää suomalaisessa yhteiskunnassa sitä, miten pitkälle digitalisten teknologioiden osalta voidaan edetä ilman, että digiosallisuus ja sitä kautta osallisuus jäävät toteutumatta.

Digiosallisuuden viides (5) osa-alue on käytettävyys, jolla tarkoitetaan sitä, että käyttäjä voi hyödyntää palveluita vaivattomasti ja tehokkaasti, ja että käyttöä vaikeuttavat yksilölliset tekijät, joita voivat olla esimerkiksi kieli, näkövamma tai puutteet digitaidoissa, huomioidaan palvelusuunnittelussa mahdollisimman tarkasti (Hänninen et al. 2021). Digipalveluiden ja teknologioiden käyttö sekä käyttämättömyys (6) heijastavat havainnollisella tavalla digiosallisuuden käänköpuolta. Käyttämättömyys tai ei-käyttö viittaa tässä yhteydessä tilanteisiin, joissa ei ole mahdollista hyödyntää teknologiaa tai digipalvelua, mutta toisaalta myös aktiivista valintaa olla käyttämättä saatavilla olevia digipalveluita (Dutton 2007; Hänninen et al. 2021; Hänninen et al. 2022).

Digiosallisuuden eri osa-alueilla on keskeinen rooli yhteiskunnallisen osallisuuden rakentumisessa. Kulttuurisuunnittelu voidaan nähdä tässä asetelmassa digitaalisia palveluita käyttäviä kansalaisia osallistavana toimintana. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelemme, miten digiosallisuus ja digitaalinen inkluisio voivat edistää kulttuurisuunnittelua, ja miten digitaalisten palveluiden yhteiskehittäminen (*co-creation*) voi tukea digiosallisuutta. Molempien teemojen puitteissa pohdimme lisäksi osallistumisen ja aktiivisen toimijuuden merkitystä digiosallisuuden rakentumisessa.

Digiosallisuus ja digitaalinen inkluisio kulttuurisuunnittelussa

Digitaalinen inkluisio on yksilön tai kansalaisen osallisuutta ja aktiivista toimijuutta tukevaa suunnitelmallista toimintaa digitaalisessa yhteiskun-

nassa (Jaeger et al. 2012). Sosiaalisella inklusiolla tarkoitetaan puolestaan digitaalisia teknologioita ja palveluita käyttävien ihmisten kokemukseen perustuvaa, ja jatkuvassa liikkeessä elävää prosessia, joka pyrkii ehkäisemään epätasa-arvoa ja syrjäytymistä tukemalla yhteiskunnallista osallisuutta edistämällä erilaisia digitaitoja ja tarjoamalla resursseja digiosallisuuden mahdollistamiseksi (Leemann et al. 2015). Osallisuudella ja erityisesti sillä, että yksilö kokee olevansa osallinen, on merkittävä vaikutus kaikkien yhteisön jäsenten hyvinvointiin. Yksittäisen kansalaisen kokemus siitä, että hän pystyy vaikuttamaan ja osallistumaan yhteiskunnan tai esimerkiksi oman kotikaupunkinsa toimintaan, voi edistää koko kaupungin elinvoimaisuutta (Kalliomäki et al. 2017). Onnistunut kulttuurisuunnittelu ja sitä kautta toteutuva osallisuus ajavat siis samanaikaisesti sekä yksilön että koko yhteisön ja yhteiskunnan etua.

Yhteiskunnan nopea digitalisoituminen saattaa myös haitata digiosallisuuden toteutumista, jolloin digitaalinen ja sosiaalinen inklusio ajautuvat ristiriitoihin. Kulttuurisuunnittelun yhteydessä voi esimerkiksi päällisin puolin näyttää siltä, että helposti saavutettavat digitaaliset palvelut tuottavat yksinomaan parempia vaikutusmahdollisuuksia ja tasa-arvoa. Kuitenkin, mikäli digitaalisten palveluiden käyttäminen vaatii erityisiä digitaalisia laitteita ja digitaitoja, osallistuminen voi osoittautua haastavaksi tai mahdottomaksi, eikä digiosallisuus toteudu. Esimerkiksi pienituloisilla ei välttämättä ole varaa hankkia digitaalisten palveluiden käyttöön tarvittavia laitteita tai liittymäpaketteja, jolloin puutteet infrastruktuurissa estävät digiosallisuuden toteutumista. Digitalisaatio ei siis automaattisesti tuota sosiaalista inklusiota ja osallisuutta. Päinvastoin, mikäli osa kansalaisista jää joko tahtomattaan tai vaihtoehtoisesti omasta halustaan palveluiden ja osallistumismahdollisuuksien ulkopuolelle, digitalisaatiolla voi olla myös kauaskantoisia kielteisiä seurauksia.

Digitaalinen inklusio toimii kulttuurisuunnittelussa eräänlaisena siltana, jonka tavoitteena on mahdollistaa eri tahojen ja toimijoiden aktiivinen osallistuminen suunnitteluprosessiin, tunnistaa digiosallisuuden toteutumiseen liittyviä riskejä sekä edistää samalla myös sosiaalista osallisuutta. Digitaalisen osallistamisen kautta alueen asukkaiden elämäntapaan, kulttuuriin ja normeihin liittyviä merkityksiä voidaan myös hahmottaa paremmin sekä pyrkiä säilyttämään muutosten keskellä. Kulttuurisuunnittelun työvaiheisiin kuuluu tärkeänä osana kult-

tuurikartoitus, jonka avulla kerätään tietoa alueesta ja pyritään lisäämään ymmärrystä alueen ”hiljaisesta tiedosta” ja perinteistä (Häyrynen 2017; Hjorth 2017). Digitaalisessa muodossa toteutettavan kulttuurikartoituksen avulla kaikille tietyn kaupungin tai alueen asukkaille voidaan tarjota tasapuolisempi mahdollisuus osallistua kulttuurisuunnitteluun ajasta ja paikasta riippumatta, mikä tukee asukkaiden osallisuutta (Hovi 2021).

Esimerkiksi vuonna 2022 Turun yliopiston maisemantutkimuksen koordinoimassa kulttuurikartoituksessa Porin Pihlavaan hyödynnettiin Maptionnaire-ohjelmaa, jonka avulla kerättiin kokemuksellista paikkatietoa alueen asukkailta (Virtanen 2022). Maptionnaire on osallistava karttapohjainen työkalu, jonka avulla voidaan suunnitella kyselylomakkeita ja kerätä tietoa sekä tukea yhteisöllistä osallistumista. Kulttuurikartoitukseen osallistuvien asukkaiden on mahdollista muun muassa tallentaa ohjelmaan erilaisia tunteita, joita kartalla olevat alueet herättävät. Porin Pihlavassa toteutetussa kartoituksessa kartassa näkyi selvästi eri alueilla koettu rauhallisuus ja levottomuus sekä vastaavasti miellyttäviä ja pelottavia tunteita herättäviä kohteita. Maptionnaire on hyvä esimerkki kulttuurisuunnittelussa hyödynnettävästä teknologiasta, jonka avulla voidaan tehokkaasti tavoittaa eri yhteisöjä ja ikäryhmiä sekä kerätä kokemuksellista tietoa tietystä alueesta. Tämänkaltaisten teknologioiden tukemana kulttuurisuunnitteluun voivat osallistua myös esimerkiksi liikuntarajoitteiset henkilöt, joilla ei muuten olisi mahdollisuutta päästä mukaan kasvokkain järjestettäviin tapahtumiin.

Kulttuurisuunnittelun yhtenä merkittävänä tavoitteena voidaan pitää sellaisen ympäristön ja alueen kehittämistä, jossa kaikki yhteiskunnalliset ryhmät ja heidän tarpeensa tulevat huomioiduksi (Skot-Hansen 2009). Digiosallisuuden edistämisen myötä nämä tavoitteet voivat olla helpommin saavutettavissa, sillä digitaalisia työkaluja hyödyntämällä tiedon kerääminen ja kartoituksen toteuttaminen on mahdollista toteuttaa huomattavasti laajemmin kuin pelkästään alueelle jalkautumalla. Digitaaliset työkalut ja digitaalinen osallistaminen voivat esimerkiksi mahdollistaa tietyllä alueella aikaisemmin asuneiden tai alueelle muuttoon harkitsevien henkilöiden osallistumisen itselle tärkeään alueen suunnitteluun ja sen nykytilanteen kartoitukseen (Hovi 2021). Tämänkaltaisen laajempi tiedonkeruu ja alueen entisten asukkaiden tavoitta-

minen olisi resurssien puolesta hyvin haastavaa toteuttaa ilman teknologiaa.

Kulttuurisuunnitteluun liittyy vahvasti myös poikkihallinnollisuus, sektorirajojen ylittäminen ja eri toimijoiden välinen avoimuuteen perustava vuorovaikutus (Lilius & Norvasuo 2017; Hovi 2021), joita kaikkia on mahdollista tukea digitaalisten työkalujen avulla. Digitaalisen teknologian avulla voidaan kustannustehokkaasti ja nopeasti mahdollistaa avoin kommunikaatio myös sellaisten toimijoiden välillä, jotka eivät ole aikaisemmin jakaneet yhteistä viestintäkanavaa. Tämän tyyppistä yhteistyötä toteutettiin myös Porin Pihlavan kulttuurisuunnitteluhankkeessa, jossa olivat mukana Turun yliopisto ja ympäristöministeriö (Virtanen 2022).

Digiosallisuus ja kulttuurisuunnittelu ovat molemmat laajoja, useista eri osa-alueista rakentuvia kokonaisuuksia. Jos digiosallisuuden kaikkia osa-alueita ei huomioida suunnitteluprosessissa, voi teknologian käyttö ehkäistä tai rajoittaa kulttuurisuunnittelun ja sen myötä sosiaalisen inklusion toteutumista. Siksi suunnitteluprosessissa on otettava tarkasti huomioon myös digitalisuuden mahdolliset rajoitukset, kuten avoimuuteen ja saavutettavuuteen liittyvät haasteet. Hovi (2021) korostaa, ettei kaikkea tietoa ole mahdollista kerätä pelkästään digitaalisen kyselyn avulla. Digitaalisten työvälineiden ei tulisi kuitenkaan pyrkiä korvaamaan kulttuurisuunnittelussa kaikkea mekaanista työtä, sillä digitaalisesti kerätty aineisto ei pysty välittämään yhtä kokonaisvaltaista kokemusta tai kaikkea sitä tietoa, jota esimerkiksi paikan päälle jalkautuessa olisi mahdollista tavoittaa.

Myös Häyrynen ja Wallin (2017) painottavat kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa, sillä vain asukkaiden kokemuksia kuuntelemalla on mahdollista ymmärtää eri alueiden kulttuuria, elämäntapaa ja niiden laajempia merkityksiä. Kokonaisvaltaista lähestymistapaa edistettäessä on kuitenkin huomioitava digiosallisuuden eri osa-alueet, kuten infrastruktuuri, taidot ja osaaminen sekä saavutettavuus (Hänninen et al. 2021). Esimerkiksi digitaalisilla alustoilla, joissa kynnys osallistumiseen voi olla matalampi kuin paikan päälle tulemisessa, on tärkeää huolehtia saavutettavuudesta ja käytettävyydestä, sillä matalan kynnyksen palvelut ovat yksi keino sosiaalisen osallisuuden edistämiseen (Leemann et al. 2015). Kuitenkin, jotta digitaalisilla alustoilla oleva tieto voi olla hel-

posti saavutettavaa ja tasapuolisesti osallistavaa, sen tulisi esittää selkeässä muodossa, olla helposti löydettävissä (Hänninen et al. 2021) sekä saata-
villa myös selkokielenä (Hovi 2022). Lisäksi on tärkeä huomioida, että
ilman vaadittavia taitoja ja osallistumista tukevaa infrastruktuuria,
kuten tarpeeksi nopeaa internet-yhteyttä, voi digitaalisilla alustoilla vai-
kuttaminen olla haastavaa tai jopa mahdotonta.

Yhteiskehittäminen kulttuurisuunnittelun ja digiosallisuuden tukena

Digitalisoituvassa yhteiskunnassa vuorovaikutus kansalaisten ja hallin-
nollisten toimijoiden välillä tapahtuu yhä useammin digitaalisten pal-
veluiden kautta (Jarke 2019). Tärkeä keino edistää digiosallisuutta on
tehdä yhteistyötä käyttäjien ja käyttäjäryhmien kanssa jo mahdollisim-
man varhain suunnittelu- ja kehitystyössä. Yhteiskehittämistä (*co-cre-
ation*) hyödynnetään laajasti erilaisten tuotteiden, palveluiden ja koko
yhteiskunnan kehittämisessä (Austin & Seitanidi 2012; Kalliomäki &
Vahlo 2017). Teknologialla on vaihteleva rooli yhteiskehitysprojek-
teissa, sillä se voi toimia joko yhteiskehittämisen mahdollistajana tarjo-
amalla työkaluja prosessin tueksi, tai yhteiskehittämisen tavoitteena voi
olla uuden teknologian luominen (Jarke 2021). Esimerkiksi Bristolissa
on hyödynnetty eri toimijoiden ja asukkaiden välistä yhteistyötä koko
asuinalueen viihtyisyyden parantamiseksi sekä sosiaalisten ongelmien
vähentämiseksi 1990-luvulta lähtien. Kaupungin kulttuurilähtöisessä
kehittämisessä on tehty paljon yhteistyötä yliopistojen kanssa ja sovel-
lettu teknologiaa, kuten sosiaalista mediaa ja älyteknologiaa, asukkaiden
osallistamiseksi. Sen lisäksi, että kaupunkia on kehitetty robotiikan kei-
noin, on alueelle perustettu mediakeskus, jossa nuorten on mahdollista
opetella digitaaliseen mediaan, valokuvaamiseen ja tietotekniikkaan liit-
tyviä taitoja, jotka ovat hyödyksi myös työmarkkinoilla. (Kalliomäki et
al. 2017.)

Keskeistä yhteiskehittämisessä on ottaa loppukäyttäjät mukaan kehi-
tysprosessiin, sillä siten voidaan huomioida käyttäjien tarpeet, edistää
käyttäjätyytyväisyyttä ja tukea käyttäjien osallisuutta (Jarke 2019; Bratte-
teig & Wagner 2016). Yhteiskehittäminen on luova prosessi, johon osal-

listuu vähintään kaksi ihmistä, jotka voivat edustaa sekä ammattisuunnittelijoita että loppukäyttäjiä (Sanders & Stappers 2008). Lähtökohtana on ajatus, että käyttäjä on oman kokemuksensa asiantuntija (Sleeswijk et al. 2005). Yhteiskehittäminen kulkee mukana kehitystyön kaikissa vaiheissa suunnittelusta (*design*) ja hallinnoinnista (*management*) jakeluun (*delivery*) ja arviointiin (*evaluation*) (Osborne et al. 2016). Lisäksi yhteiskehittäminen on myös yhteistä arvon luomista, jonka taustalla ovat eri toimijoiden jakamat intressit ja usein pitkäaikainen yhteistyö (Austin & Seitaniidi 2011; Kalliomäki & Vahlo 2017). Esimerkiksi Jarke (2021) yhteiskehitti Bremenissä Hemelingenin kaupunginosassa ikääntyneille digitaalisen oppaan, jonka tavoitteena oli tarjota ajankohtaista tietoa kävelykierroksista ja motivoida ikääntyneitä liikkumaan enemmän sekä antaa palveluntarjoajille keino informoida ikääntyneitä järjestetyistä yhteiskävelyistä. Sovellus oli ikääntyneiden keskuudessa onnistunut, mutta palveluntarjoajat eivät hyötäneet siitä yhtä paljon. Sen sijaan opas tuki hallinnon tavoitteita lisäämällä ikääntyneiden liikkumista ja osallistumista ja tarjoamalla ikääntyneille tarpeellisia palveluita.

Yhteiskehittämisessä on olennaista hallinnon ja eri verkostojen rajoja rikkova vuorovaikutteisuus ja yhteistyö (Kalliomäki et al. 2017). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kehitys- ja suunnittelutyö tapahtuvat eri sidosryhmien kesken sen sijaan, että vain yksi taho vastaisi koko prosessista. Sidosryhmiä voivat olla esimerkiksi yritykset, järjestöt, julkinen sektori, suunnittelijat ja kansalaiset. Kehittäminen eri yhteiskunta- ja vähemmistöryhmien kanssa tuo erilaiset tarpeet ja toiveet nähdyiksi ja kuulluiksi. Yhteiskehittäminen johtaa usein ihmislähtöisiin ratkaisuihin, jotka palvelevat käyttäjiään parhaalla mahdollisella tavalla (Saariluoma et al. 2016). Kyseessä ei ole ylhäältä alaspäin tapahtuva prosessi, vaan käyttäjälähtöinen lähestymistapa arjen ongelmien ratkaisuun, jossa hallinnon edustajat, kansalaiset ja yhteisöt osallistuvat yhdessä päätöksentekoon (Kalliomäki et al. 2017).

Mikäli kehitys- ja suunnittelutyö ohittaa yhteistyön ja erilaiset käyttäjäryhmät, on mahdollista, että palveluiden kehittäminen alkaa suosia sellaisia käyttäjiä, joiden ensisijaisesti oletetaan käyttävän digitaalisia palveluita (Heponiemi et al. 2020; Park & Humphry 2019; Hänninen et al. 2021). Tällöin riskinä on, että nämä käyttäjät hyötävät entistä enemmän digipalveluista, kun taas heikommassa asemassa olevat saattavat jopa

jäädi kokonaan näiden palveluiden ulkopuolelle (Hänninen et al. 2021). Digiosallisuuden kannalta tarkasteltaessa käyttäminen ja hyödyt eivät tällöin jakaudu tasavertaisesti kansalaisten kesken. Esimerkiksi ikäänntyneillä on usein enemmän vaikeuksia käyttää digitaalisia palveluita kuin nuoremmilla käyttäjäryhmillä (Kuoppamäki et al. 2022; Hänninen et al. 2022). Sen lisäksi ikäänntyneitä ei usein huomioida näiden palveluiden suunnittelu- ja kehitystyössä, jolloin heidän tarpeensa jäävät kuulematta (Jarke 2019). Toisaalta digitaalisten palveluiden käyttö aiheuttaa vaikeuksia myös nuorille käyttäjille, vaikka yleisesti heillä onkin hyvät teknologiataidot. Nuorilla vaikeuksia aiheuttavat muun muassa digipalveluiden runsas määrä, vaikeus löytää luotettavaa tietoa, huono käytettävyys ja monimutkainen kieli sähköisen asioinnin palveluissa (Asikainen et al. 2017).

Yksi digitaalisten palveluiden suunnittelun kulmakivistä on saavutettavuus, jonka avulla voidaan parantaa osallistumisen mahdollisuutta erilaisille käyttäjille. Saavutettavuus parantaa jokaisen mahdollisuutta käyttää digitaalista teknologiaa, vaikka sen ei aina ajatella koskevan suurta käyttäjäryhmää (Valjakka 2017). Saavutettavuuden toteutumista ohjataan direktiivien ja yleisten saavutettavuusohjeiden avulla (ks. Euroopan parlamentti ja neuvosto 2016; 2019; W3C 2018). Näiden ohjeiden lisäksi yhteistyö käyttäjien ja eri sidosryhmien kanssa antaa arvokasta tietoa siitä, miten saavutettavuus kannattaa suunnittelu- ja kehitystyössä huomioida ja millaiset ratkaisut tukevat saavutettavuuden toteutumista (Valjakka 2017). Esimerkiksi Asikainen et al. (2017) ovat tutkineet maahanmuuttajien digitaalisten palveluiden käyttöä Suomessa ja huomanneet, että kieliongelmat ja selkokielisyyden puute, tiedon hajanaisuus sekä tuen puute vaikeuttavat palveluiden käyttöä huomattavasti.

Saavutettavuuden rinnalla kulkee käytettävyys, sillä usein käytettävyyttä parantavat ratkaisut parantavat myös saavutettavuutta (Valjakka 2017). Käytettävyyden parantamiseksi käyttäjien mukaan ottaminen suunnittelu- ja kehitystyöhön tuottaa tietoa siitä, miten kehitettävää palvelua käytetään ja millaisia tarpeita sille on (Viinamäki et al. 2017). Kuutti (2010) määrittelee käytettävyyden käyttäjän kykyä käyttää käyttöliittymää, jonka on tarkoitus mahdollistaa eri toimintojen toteuttaminen ja käyttäjän tavoitteen täyttyminen. Käyttäjäkokemus puolestaan sisältää myös tähän vuorovaikutukseen liittyvän kontekstin ja psykologiset sekä

sosioekonomiset tekijät. Liian teknologialähtöinen suunnittelu- ja kehitystyö johtaakin usein palveluun, joka on käyttäjän näkökulmasta liian monimutkainen, epäesteettinen, eettisesti ongelmallinen tai epäonnistunut tuomaan käyttäjälleen arvoa tai täyttämään tämän tarpeita (Saari-
luoma et al. 2016). Esimerkiksi Viinamäki et al. (2017) tutki verkkopalveluiden käytettävyyttä ja toimivuutta maaseudun väestön keskuudessa. Tutkimukseen osallistuneet kokivat, että julkisten digitaalisten palveluiden käytettävyys ja helppokäyttöisyys ovat merkittävässä osassa palveluiden käyttöä alueella, jossa fyysisiä palveluita ei ole saatavilla.

Parhaimmillaan yhteiskehittäminen tukee digiosallisuutta (Jarke 2019), mutta sillä on myös omat haasteensa. Usein yhteistyö monen eri sidosryhmän kanssa vaatii paljon työtä ja resursseja ja on hidasta sekä hankala toteuttaa (Kalliomäki et al. 2017; Bratteteig & Wagner 2016). Koska sidosryhmätyön tulisi olla syvällistä ja laaja-alaista, sen johtaminen on usein yksi suurimmista haasteista yhteiskehittämisprojekteissa (Hirvikoski et al. 2018). Lisäksi yhteiskehittäminen vaatii aikaa, joten on tärkeää, että prosessiin on sitouduttu ja siihen suhtaudutaan positiivisesti sekä tarjotaan riittävästi tukea johdon tasolta (Kalliomäki et al. 2017). Suunnittelua haastaa myös se, että enää suunnittelu ei keskity vain fyysisen tuotteen tai palvelun kehittämiseen vaan suunnittelussa tulisi huomioida muun muassa käyttäjän tunteet ja kokemukset, vuorovaikutus sekä koko prosessin kestävyys (Sanders & Stappers 2008). Esimerkiksi aiemmin esitellyssä Bristolin kaupunkikehittämisen hankkeessa onnistuttiin houkuttelemaan alueelle lisää asukkaita, lisäämään kaupungin talouskasvua ja parantamaan kaupunkikuvaa, mutta haasteina projektissa oli muun muassa yhteistyövaikeudet naapurikuntien kanssa, asukkaiden motivoiminen osallistumiseen ja taloudellisten resurssien vähäisyys (Kalliomäki et al. 2017).

Yhteenveto

Tässä luvussa tarkastelimme, mitä digiosallisuus tarkoittaa, millaisia ongelmia siihen tyypillisesti liittyy sekä miten digiosallisuuden näkökulma voisi tukea kulttuurisuunnittelua. Digiosallisuus tarkoittaa modernin informaatio- ja kommunikaatioteknologian kautta tapahtu-

vaa aktiivista osallistumista digitaalisen yhteiskunnan toimintaan. Osallistuminen viittaa digiosallisuuden yhteydessä siihen, miten yksittäinen kansalainen tai käyttäjä hyödyntää tai jättää hyödyntämättä digitaalisia teknologioita omassa arkipäivässään. Osallistaminen koostuu puolestaan erilaisten yhteisöjen, yritysten ja hallinnollisten toimijoiden pyrkimyksistä tukea digitaalisia välineitä ja palveluja käyttäviä kansalaisia. Digiosallisuuden kuusi eri osa-aluetta (1. infrastruktuuri ja teknologiset välineet, 2. saavutettavuus, 3. turvallisuus ja luotettavuus, 4. taidot, osaaminen ja digituki, 5. käytettävyys ja 6. käyttäminen ja hyödyt) kuvaavat digiosallisuuden toteutumista, joka mahdollistaa digitaalisia teknologioita käyttävän kansalaisen aktiivisen toimijuuden ja tukee digiosallisuuden toteutumista. (Hänninen et al. 2021.)

Kulttuurisuunnittelu voidaan nähdä tässä asetelmassa osallistavana toimintana, jossa digiosallisuus mahdollistaa useamman aktiivisen toimijan osallistumisen suunnitteluprosessiin, ja edistää samalla myös sosiaalista osallisuutta. Kulttuurisuunnitteluun linkittyy vahvasti myös poikkihallinnollisuus, sektorirajojen ylittäminen, asukkaiden osallistaminen ja eri toimijoiden välinen avoimuuteen perustava vuorovaikutus (Lilius & Norvasuo 2017; Hovi 2022), joita kaikkia on mahdollista tukea digitaalisten työkalujen avulla. On kuitenkin muistettava, että digiosallisuus ja kulttuurisuunnittelu ovat molemmat laajoja kokonaisuuksia, jotka rakentuvat useista eri osa-alueista. Siksi suunnitteluprosessissa on otettava tarkasti huomioon myös digitaalisuuden mahdolliset rajoitukset, vaikka tiedostetaan, että digitaalisuuden avulla voidaan edistää kulttuurisuunnittelun avoimuutta, osallistavuutta ja saavutettavuutta.

Yksi tärkeimmistä keinoista digiosallisuuden edistämiseksi kulttuurisuunnittelussa on hyödyntää yhteiskehittämistä, jossa digitaalisten teknologioiden suunnittelu- ja kehitystyö perustuu yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen erilaisten käyttäjien ja käyttäjäryhmien kesken. Keskeistä yhteiskehittämässä on ottaa loppukäyttäjät mukaan kehitysprosessiin, jotta käyttäjien tarpeet ja käyttök kontekstit voidaan määrittää osaksi tietyn järjestelmän vaatimuksia. Tavoitteena on tuottaa entistä ihmislähtöisempiä ratkaisuja, jotka palvelevat käyttäjiään parhaalla mahdollisella tavalla. Yhteiskehittäminen ei ole ylhäältä alaspäin tapahtuva prosessi, vaan käyttäjälähtöinen lähestymistapa arjen ongelmien ratkaisuun.

Digitalisaation edetessä kulttuurisuunnittelussa on yhä tärkeämpää tunnistaa teknologisen kehityksen tuomat merkitykset, mahdollisuudet sekä haasteet. Digiosallisuus kuvaa tätä ongelmakenttää sekä digitaalisia teknologioita ja palveluita käyttävän yksilön tai kansalaisen, että erilaisen hallinnollisten toimijoiden näkökulmasta ja painottaa molempien näkökulmien merkitystä aktiivista toimijuutta edistävässä kulttuurisuunnittelussa. Lähitulevaisuudessa digiosallisuuden merkitys tulee varmastikin vain kasvamaan yhteiskunnan eri sektoreilla.

Lähteet

Tilastot ja asetukset

- Euroopan parlamentti ja neuvosto (2016) Direktiivit: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102, annettu 26 päivänä lokakuuta 2016, julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta. Euroopan unionin virallinen lehti, OJ L 327, 2.12.2016. 1–15. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L2102&from=EN>
- Euroopan parlamentti ja neuvosto (2019) Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/882, annettu 17 päivänä huhtikuuta 2019, tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksista. Euroopan unionin virallinen lehti, L 151, 7.6.2019. 70–115. <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj>
- Official Statistics of Finland (OSF) (2021) *Use of information and communications technology by individuals* [e-publication]. ISSN=2341–8710. Statistics Finland. Helsinki. https://www.stat.fi/til/sutivi/2021/sutivi_2021_2021-11-30_en.pdf

Verkkosivut

- Virtanen, Katrina (2022) Osallistuminen ja paikkatieto kulttuurikartoituksessa. Turun yliopiston maisemantutkimuksen Kulttuurisuunnittelu-hankkeen blogi, 25.4.2022. <https://storymaps.arcgis.com/stories/03178dc3eaba4940835df5031e4d85cf> Luettu 19.10.2022.
- World Wide Web Consortium (W3C) (2018) Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1. <https://www.w3.org/TR/WCAG21/> Luettu 15.12.2020.

Kirjallisuus

- Asikainen, Sanna, Drake, Merja, Marjanen, Päivi, & Rätty, Minttu (2017) *Innostusta, etsintää ja opastusta: nuorten, maahanmuuttajien ja ikäihmisten kokemuksia digipalveluista*. Haaga–Helian julkaisut 10/2017. Helsinki: Haaga–Helia ammattikorkeakoulu.
- Austin, James & Seitanidi, May (2012) Collaborative value creation: A review of partnering between nonprofits and businesses: Part I. Value creation spectrum and collaboration stages. *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, 41(5), 726–758.
- Bratteteig, Tone & Wagner, Ina (2016) Unpacking the notion of participation in participatory design. *Computer Supported Cooperative Work (CSCW)*, 25(6), 425–475.
- Dutton, William (2007) Digital Divide and Choices Reconfiguring Access: National and Cross-national Patterns of Internet Diffusion and Use. Teoksessa Ben Anderson (toim.) *Information and Communication Technologies in Society: e-living in a digital Europe*. Routledge. London, 31–45.
- Heponiemi, Tarja, Jormanainen, Vesa, Leemann, Lars, Manderbacka, Kristiina, Aalto, Anna-Mari & Hyppönen, Hannele (2020) Digital Divide in Perceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services: National Cross-Sectional Survey Study. *Journal of Medical Internet Research*, 22 (7). <https://doi.org/10.2196/17616>
- Hirvikoski, Tuija, Äyväri, Anne, Hagman, Katja & Wollstén, Pii (2018) *Yhteiskehittämisen käsikirja*. Espoo: Espoon kaupunki.
- Hjorth, Christina (2017) Kulttuurisuunnittelu paikallisidentiteetin luomisen ja paikallisen kehittämisen välineenä. Teoksessa Maunu Häyrynen ja Antti Wallin (toim.). *Kulttuurisuunnittelu – Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 29–41.
- Hovi, Pia (2021) *Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on!* Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä. Turun yliopisto, Turku.
- Hänninen, Riitta & Korpela, Viivi & Pajula, Laura & Taipale, Sakari (2022) Tuetun käytön merkitys informaalisissa oppimisessa. Teoksessa Kristiina Korjonen-Kuusipuro, Päivi Rasi-Heikkinen, Hanna Vuojärvi, Kaisa Pihlainen & Eija Kärnä (toim.). *Ikääntyvät oppijat digitaalisessa mediayhteiskunnassa*. Gaudeamus. Helsinki, 124–149.
- Hänninen, Riitta & Karhinen, Joonas & Korpela, Viivi & Pajula, Laura & Pihlajamaa, Olli & Merisalo, Maria & Kuusisto, Olli & Taipale, Sakari & Kääriäinen, Jukka & Wilska, Terhi-Anna (2021) *Digiosallisuuden käsite ja keskeiset osa-alueet – Digiosallisuus Suomessa -hankkeen väliraportti*. Valtioneuvos-

- ton selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:25. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Häyrynen, Maunu (2017) Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Maunu Häyrynen ja Antti Wallin (toim.). *Kulttuurisuunnittelu – Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–27.
- Inkinen, Tommi & Kuru, Päivi (2004) *Kansalaiset ja tietoyhteiskunnan sosiaaliset vaikutukset: Pirkanmaan tietoyhteiskuntatutkimus 2004*. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Inkinen, Tommi, Merisalo, Maria & Makkonen, Teemu (2018) Variations in the adoption and willingness to use e-services in three differentiated urban areas. *European Planning Studies*, 26(5), 950–968. <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1448756>
- Jaeger, Paul, Bertot, John Carlo, Thompson, Kim, Katz, Sarah & DeCoster, Elizabeth (2012) The Intersection of Public Policy and Public Access: Digital Divides, Digital Literacy, Digital Inclusion, and Public Libraries. *Public Library Quarterly*, 31(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/01616846.2012.654728>
- Jarke, Juliane (2019) Open government for all? Co-creating digital public services for older adults through data walks. *Online Information Review*, 43(6), 1003–1020. <https://doi.org/10.1108/OIR-02-2018-0059>
- Jarke, Juliane (2021) Co-Creation in Practice II: Co-creating a Digital Walking Guide (Bremen Hemelingen). Teoksessa *Co-creating Digital Public Services for an Ageing Society*. Cham. Springer, 117–165.
- Kalliomäki, Helka & Vahlo, Jukka (2017) Kulttuurisuunnittelu lähestymistapana kaupunkien yhteiskehittämiseen. Teoksessa Maunu Häyrynen ja Antti Wallin (toim.). *Kulttuurisuunnittelu – Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 105–133.
- Kalliomäki, Helka, Ahokas, Ira & Vahlo, Jukka (2017) *Kansainvälisiä ja kotimaisia kokemuksia cultural planning-menetelmästä: Kulttuurilähtöisen kaupunkikehittämisen mahdollisuudet suomalaisilla kaupunkiseuduilla*. Turun Kauppakorkeakoulu, Turku.
- Kuoppamäki, Sanna, Hänninen, Riitta & Taipale, Sakari (2022) Enhancing Older Adults’ Digital Inclusion Through Social Support: A Qualitative Interview Study. Teoksessa Panayiota Tsatsou (toim.). *Vulnerable People and Digital Inclusion: Theoretical and Applied Perspectives*. Palgrave Macmillan. London, 211–230. https://doi.org/10.1007/978-3-030-94122-2_11
- Kuoppamäki, Sanna (2018) *The role of age and life course stage in digital consumption*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Kuutti, Kari (2010) Where are the Ionians of user experience research? *Pro-*

- ceedings of the 6th Nordic conference on human-computer interaction: extending boundaries, NordiCHI 10*. ACM Press, New York, 715–718. <https://doi.org/10.1145/1868914.1869012>
- Leemann, Lars, Kuusio, Hannamaria & Hämäläinen, Riitta-Maija (2015) *Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke* (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. www.thl.fi/sokra
- Lilius, Johanna & Norvasuo, Markku (2017) Kulttuuria yhdyskuntarakenteissa? Urbanin yhteisöllisyyden muuttuvat tulkinnat. Teoksessa Maunu Häyrynen ja Antti Wallin (toim.). *Kulttuurisuunnittelu - Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 230–249.
- Merisalo, Maria (2016) *Electronic Capital: Economic and Social Geographies of Digitalization, Department of Geosciences and Geography*. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Osborne, Stephen, Radnor, Zoe & Strokosch, Kirsty (2016) Co-Production and the Co-Creation of Value in Public Services: A suitable case for treatment? *Public Management Review*, 18(5), 639–653. doi:10.1080/14719037.2015.1111927
- Park, Sora & Humphry, Justine (2019) Exclusion by design: intersections of social, digital and data exclusion. *Information, Communication & Society*, 22(7), 934–953. doi: 10.1080/1369118X.2019.1606266
- Rosenlund, Milla & Kinnunen, Ulla-Mari (2018) Ikäihmisten kokemukset terveydenhuollon sähköisten palvelujen käytöstä ja kokemusten hyödyntäminen palvelujen kehittämisessä – kuvaileva kirjallisuuskatsaus. *Finnish Journal of eHealth and eWelfare*, 10(2–3), 264–284. <https://doi.org/10.23996/fjhw.69136>
- Saariluoma, Pertti, Cañas, José & Leikas, Jaana (2016) *Designing for Life*. Palgrave MacMillan UK: London.
- Sanders, Elizabeth B. N. & Stappers, Pieter Jan (2008) Co-creation and the new landscapes of design. *Co-Design*, 4(1), 5–18. doi:10.1080/15710880701875068
- Seifert, Alexander & Rössel, Jörg (2019) Digital Participation. Teoksessa Danan Gu ja Matthew E. Dupre (toim.). *Encyclopedia of Gerontology and Population Aging*, 1–5. Springer. Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-69892-2_1017-1
- Silva, Carlos Nunes (ed.) (2010) *Handbook of research on e-planning. ICTs for urban development and monitoring*. IGI Global. doi:10.4018/978-1-61520-929-3
- Skot-Hansen, Dorte (2009) Whose City? Planning for creativity and cultural diversity. Teoksessa Miikka Pyykkönen, Niina Simanainen ja Sakarias Sokka (toim.). *What about cultural policy? Interdisciplinary perspectives on cul-*

- ture and politics*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 193–208.
- Sleeswijk Visser, Froukje, Stappers, Pieter Jan, van der Lugt, Remko & Sanders, Elizabeth B.-N. (2005) Contextmapping: experiences from practice. *CoDesign*, 1(2), 119–149. doi: 10.1080/15710880500135987
- Thoneick, Rosa (2021) Integrating Online and Onsite Participation in Urban Planning: Assessment of a Digital Participation System. *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 10(1), 1–20. <http://doi.org/10.4018/IJEPR.2021010101>
- Valjakka, Sari (2017) *Näkökulmia vammaisten ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien tietotekniikan ja digipalvelujen käyttöön*. Digitaalinen arki – selvitysohjelma. ASPA-selvityksiä 1/2017. <https://docplayer.fi/46449805-Nakokulmia-vammaisten-ihmisten-ja-mielenterveyskuntoutujien-tietotekniikan-ja-digipalvelujen-kayttoon.html>
- Viinamäki, Leena, Kivivirta, Ville, Selkälä, Arto, Voutilainen, Olli, Syväjärvi, Antti & Suikkanen, Asko (2017) ... ajasta ja paikasta riippumatta...: Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla –hankkeen loppuraportti. Lapin ammattikorkeakoulu. Rovaniemi.
- Wihlborg, Elin, Hedström, Karin & Larsson, Hannu (2017) *e-Government for all – Norm-critical Perspectives and Public Values in Digitalization*. Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences. doi:10.24251/HICSS.2017.308
- Yrjölä, Tapani & Vuori, Lauri (2017) *Infrajärjestelmien yhteistyö haja-asutusalueilla*. Pellervon taloustutkimuksen työpapereita, 190. Pellervon taloustutkimus PTT. Helsinki, 40–74.

Ekososiaalinen osallisuus kulttuurisuunnittelussa

*Antti Wallin, Pauliina Lehtonen, Jarkko Salminen,
Kaisa Hynynen ja Liisa Häikiö*

Johdanto

Kestävä kaupunkikehitys kompastuu samaan ongelmaan, jonka kulttuurisuunnittelun tutkijat ovat tunnistaneet: kaupunkikehityksessä ei huomioida tarpeeksi kaupunkilaisten omia kulttuurisia lähtökohtia ja tarpeita (Evans 2013; Häyrynen & Wallin 2017; Harsia & Nummi 2022). Kaupungin kulttuuriset ja ekologiset kehitystavoitteet ovat useimmiten vahvasti poliittis-hallinnollisesti määriteltyjä, eivätkä kansalaisten käsitykset ja tarpeet kovin helposti välity kaupungin kehitys-ohjelmiin (Holden 2020). Sen sijaan kehittäminen suuntautuu ylhäältä-alas eli hallinnosta kaupunkitilaan ja kansalaisiin.

Kaupunkien vihertämis- ja kestävyystoimilla pyritään hillitsemään ilmastonmuutosta ja luontokatoa, samalla tavoitellen pääomasijoituk-
sia, hyvätulaisia asukkaita ja turisteja. Tutkijat ovat esittäneet lukemattomia esimerkkejä kuinka kestävää kaupunkikehitystä ohjaa talouskasvun imperatiivi. Tämä puolestaan johtaa helposti harhaanjohtaviin tai katteettomiin ympäristöväättämiin. Kasvuhakuinen kestävä kaupunkikehi-

tys ei aina edes yritä rakentaa jatkumoa alueiden ja yhteisöjen historiaan, kulttuuriin ja aiempiin toimintoihin (Wallin 2021). Saman logiikan ovat näyttäneet myös kulttuurisuunnittelun tutkijat: kulttuurista haetaan talouskasvua, mikä voi johtaa paikallisten omien tarpeiden ja toiveiden sivuttamiseen kaupunkien ja asuinalueiden kehittämisessä (Stevenson 2004). Kulttuuri- tai kestävyysvetoiset kaupunkikehityshankkeet harvoin mahdollistavat erilaisten yhteisöjen osallistumisen alueen kehittämiseen, ja pahimmillaan ne saattavat heikentää asukkaiden osallisuuden ja paikkaan kiinnittymisen tunteita (Häyrynen & Wallin 2017; Anguelovski & Connolly 2021).

Tässä kirjoituksessa kysymme, miten asukkaiden ekologisen ja sosiaalisen osallisuuden muotoja voitaisiin nykyistä paremmin tunnistaa ja hyödyntää kestävästä kaupungin kehittämisessä. *Ekososiaalisella osallisuudella* viittaamme ympäristön ja sosiaalisen todellisuuden yhteen kietoutumiseen. Seuraamme kulttuurisuunnittelun tavoitetta huomioida asukkaiden paikalliset tarpeet kestävästä kaupunkikehityksen kontekstissa. Kulttuurisuunnittelun alkuperäisenä pyrkimyksenä on ollut ymmärtää alkuperäiskansojen ympäristösuhdetta ja maankäyttöä (UNESCO 1997; Häyrynen 2017). Moderniin ja kaupunkimaiseen ympäristöön sovellettuna kulttuurisuunnittelu pyrkii tunnistamaan paikallisyhteisöjen elintapoja. Kulttuurisuunnittelua on metodologisesti ohjannut walesilaisen kulttuuriteoreetikon, Raymond Williamsin kulttuurikäsitys (esim. 2011/1958), jonka mukaan kulttuuria *eletään* yhteiskunnan jokaisen jäsenen arjessa. Williamsille kulttuuri on samanaikaisesti yhteisön tavallinen elämäntapa ja yhteisön sisältä kumpuava luova ponnistelu, kuten halu oppia uutta ja harjoittaa taiteita. Kulttuuria ei voi määrätä ylhäältä tai suunnitella ulkopuolelta vaan sitä eletään, tehdään ja uudelleen tehdään ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Asukkaiden osallisuus lähiympäristössään tekee näkyväksi paitsi paikallisyhteisöjen elintapoja, myös kestävästä kaupunkikehityksen kannalta tärkeitä paikallisia tarpeita.

Tarkastelemme ekososiaalista osallisuutta empiirisesti käyttäen hyväksi *osallisuuden kehät* -mallia. Osallisuuden kehät on normatiivinen ja empiirisesti sovellettavissa oleva työkalu osallisuuden muotojen ja muodostumisen tarkastelemiseksi (Salminen et al. 2021). Osallisuuden kehien keskiössä on ihminen, jota ympäröivät sosiaaliset suhteet, kohtaamisen instituutiot ja yhteiskunnan jäsenyys. Täydennämme osallisuus-

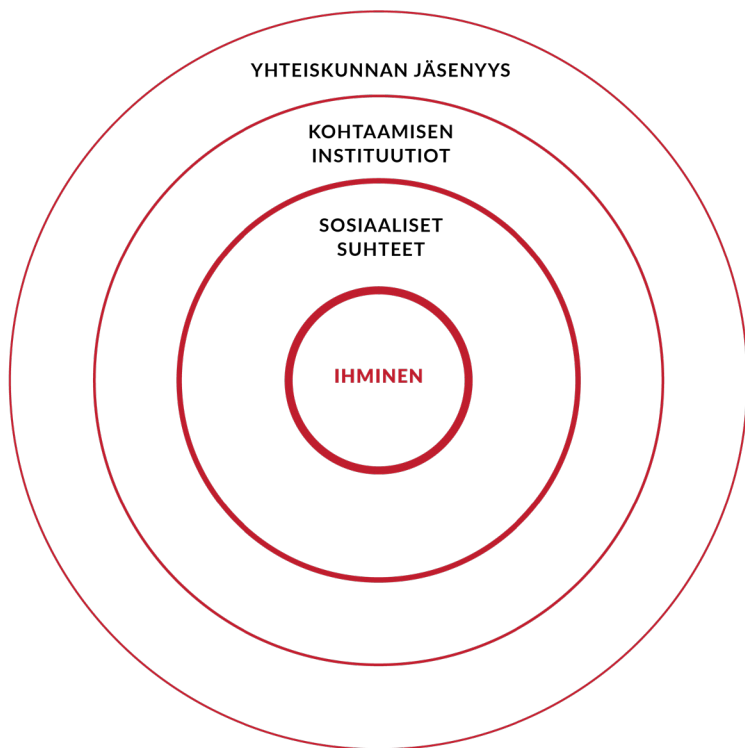
den kehää huomioimaan vahvemmin ekologisen ulottuvuuden osallisuuden muotoutumisessa.

Empiirinen tutkimuksemme pohjaa laajaan laadulliseen tapaustutkimukseen Tampereen kahdessa eteläisessä kerrostalolähiössä, Multisillassa ja Peltolammilla. Tapaustutkimuksen pohjalta luonnostelemme *ekososiaalisen osallisuuden kehää* analysoiden 1) miten asukkaat kokevat osallisuutta lähiympäristöönsä, 2) miten lähiyhteisö vaikuttaa kestävien käytäntöjen edistämiseen, ja 3) miten asukkaat osallistuvat kestävästä kaupungin kehittämiseen. Kirjoituksemme lopussa pohdimme ekososiaalisen osallisuuden merkitystä ja mahdollisuuksia kestävästä kaupungin kehittämisessä.

Ekologisen ja sosiaalisen osallisuuden kehät

Osallisuuden kehät -malli auttaa tarkastelemaan, miten erilaiset yksilöt ja yhteisöt tulevat osaksi yhteiskuntaa tai jäävät sen ulkopuolelle (Salminen et al. 2021). Malli lisää ymmärrystä erityisesti osallisuudesta yksilön ja yhteisöjen arkisena suhteena erilaisiin toimintaympäristöihin ja laajempaan yhteiskuntaan sekä osallisuuden kehien vuorovaikutteisesta suhteesta osallisuuden tilannekohtaisessa muotoutumisessa. Malli erottaa kolme osallisuuden kehää (kuva 1; Salminen et al. 2021, 85):

- **Sosiaaliset suhteet:** Perhe, ystävät ja kaveripiirit ovat keskeisiä yksilöiden arkielämän ja arjen järjestämisen kannalta sekä merkityksellisen kuulumisen mahdollistajina.
- **Kohtaamisen instituutiot:** Erilaiset arkiset palvelut ja elinympäristöt kuten koulu, neuvola, palvelubussi, kauppa, infrastruktuurit ja harrastukset mahdollistavat asioiden hoitamisen, luovat yhteyksiä toimijoiden välille sekä tarjoavat turvaa.
- **Yhteiskunnan jäsenyys:** Työmarkkinoille osallistuminen tai poliittinen osallistuminen tarjoavat (toiminta)resursseja ja näin mahdollisuuden osallistua yhteiskuntaa ylläpitävään ja sitä muuttamaan pyrkivään toimintaan.

Kuva 1. Osallisuuden kehät (Salminen et al. 2021).

Sovellamme osallisuuden kehää kestävän kaupunkikehityksen ja kulttuurisuunnittelun kontekstissa. Yhteen kietoutunutta ekologista ja sosiaalista osallisuutta ei tietääksemme ole tarkasteltu aiemmin kulttuurisuunnittelussa tai kaupunkitutkimuksessa (ks. vammaistutkimuksen kontekstissa: Simplican et al. 2015). Viime vuosina on kuitenkin käyty aktiivista keskustelua ekologisen kestävyuden ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin yhteydestä (Khan et al. 2020). Ekososiaalisen politiikan ja kestävän hyvinvoinnin käsitteillä tutkijat ovat pyrkineet ratkaisemaan ihmisten jokapäiväisen elämän ekologisen kestävyuden ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin problematiikkaa (Hirvilampi 2020). Tutkijat ovat kritisoineet perinteistä talouskasvuun pohjautuvaa hyvinvointivaltio-

mallia siitä, että se ei ole onnistunut yhdistämään korkeaa hyvinvointia ympäristön kantokyvyn rajoissa pysyttelevään talouteen. Hyvinvointi on rinnastettu pitkään materiaaliseen elintasoon (Hirvilampi 2020). Hyvinvoinnin liittäminen elintason nousuun sivuuttaa hyvinvoinnin ja ekologisen kestävyuden yhteyden.

Ekososiaalisen hyvinvoinnin pyrkimyksiä mukaillen tarkastelemme, miten ekologinen ja sosiaalinen osallisuus, eli ihmisten yhdenvertaiset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäristöönsä, kietoutuvat yhteen. *Ekososiaalisella osallisuudella* tarkoitamme ihmisen koettua suhdetta lähiympäristöön, paikallisia sosiaalisia suhteita ja vaikuttamisen mahdollisuuksia, sekä virallisempia hallinnon asukkaille tarjoamia kaupunkikehityksen vaikutuskanavia. Näistä lähtökohdista käsin analysoimme ekososiaalista osallisuutta ihmisen, sosiaalisten suhteiden ja kohtaamisen instituutioiden valossa. Tarkastelumme ulkopuolelle jää yhteiskunnan jäsenyyden taso, koska tutkimuksemme kohdistui erityisesti asuinalueen tasolle eivätkä laajemmat yhteiskunnallisen osallistumisen kysymykset tulleet aineistossamme esille.

Kokemuksellinen ympäristösuhde osallisuuden perustana

Ihmisen osallisuuden tunteelle on keskeistä eksistentiaalinen kokemus olemisesta osana ympäristöä. Osallisuuden kokemus on läpeensä tilallista; eletty kokemus tapahtuu jossain paikassa, johon ihminen merkityksellistää osallisuuden kokemuksen (Wallin et al. 2018). Näin ollen ihmisille tärkeiksi paikoiksi muodostuu usein se lähiympäristö, johon hän kokee kiintymystä. Kaupunkilaisille usein tärkeäksi muodostuu erityisesti oman asuinalueen lähiluonto (Maukonen 2018). Suomalaisen sielunmaisemassa luonnolla on ollut erityinen asema, ja yhteiskunnan kaupungistuessa sen arvostus on säilynyt korkeana (Mäenpää 2011, 28–36; ks. myös Angelo 2021). Koronapandemian vuoksi lähiluonnon merkitys kaupunkilaisille on entisestään lisääntynyt, ehkä myös siksi, että lähiluonto on tarjonnut jatkuvuuden tunteita maailman muuttuessa nopeasti (Venter et al. 2020). Lähiluonnon arvostus näkyy myös koronapandemian aikana tekemissämme haastatteluissa.

Jennifer Mack (2021) on kirjoittanut asukkaiden ”vihreästä tunteesta”, jolla hän tarkoittaa kaupunkilaisten lähiluontoon yhdistettyä tunnesidettä. Haastateltavamme kuvasivat tunteikkaasti Peltolammin ja Multisillan metsälähiöiden lähiluontoa. Yrittäessään välittää haastattelijalle elettyä kokemustaan, he kuvailivat kohtaamisiaan eläinten kanssa, luonnon ilmiöitä sekä monia tuoksuja ja ääniä. Monilla haastateltavilla oli alueesta myös pitkälle ulottuvia muistoja, jotka kytkeytyivät luontoon, kuten Peltolammilla asuva 44-vuotias mies kuvaa:

Mä muistan sen [Peltolammin rannan] lapsuudesta jo, ku mul on setä perheinen ja serkku asunu Peltolammilla. Vaimo on varttunu nuorena pikkutyttönä Peltolammilla ja mulle on Peltolampi tullu tutuksi jo ihan pikkuskidinä. [--] se säväyttää mut edelleen joka kerta, se metsä, Pärrinkosken luonnonsuojelualue, kaikki ne on tosi tärkeitä mulle. Ne on ton paikan keuhkot.

Kaikista tärkeimmät luontokohteet sijaitsevat lähellä omaa kotia, jolloin luontokokemus usein kytkeytyy henkilökohtaisiin tunteisiin ja muistoihin (Maukonen 2018; Mack 2021). Haastateltavamme kuvasivat lähiympäristöä suhteessa oman elämän tapahtumiin ja muistoihin. Kerromuksista on luettavissa, miten lähiluonto merkitsi samanaikaisesti sekä pysyvyyttä että muutosta. Peltolammilla asuva 60-vuotias nainen kertoi: ”*Mun mies aina sanoo että 'kui sä jaksat aina kiertää ton saman lenkin?', jolloin mä sanon: Peltolampi on mulle joka päivä uusi!*” Lähiympäristön merkitys elää ja muuttuu ihmisen kokemuksen mukana. Asukkaat kertoivat, miten heidän elämänsä alueella oli muuttunut, miten he seurasivat vuodenaikojen muutosta ja myös sitä, miten puut, kivet ja muut luonnon elementit tarjosivat pysyvyyden tunteita epävarmoina aikoina. Tällä ajan ja paikan kokemuksella on tärkeä merkitys ihmisen hyvinvoinnille, kuten lapsesta asti alueella asunut noin 55-vuotias nainen kuvailee:

Se [lähiluonto] on kyllä hyvinki sydäntä lähellä [...] Se että voi nähdä eläimiä tai muuten nauttia tuosta. Tuomet kukkii tällä hetkellä työmatkan varrella niin, kaikista tällasista asioista sitä nauttii. Tuoksua ja kukintaa on kiva katsella. Sitten aina tekee semmosia havaintoja tost lähiympäristöstä et mikä millonkin on. Nyt on luonto just parhaimmillaan [...] se on kyllä semmonen asia, joka antaa paljo voimia.

Luonnon läheisyys ja saavutettavuus piirtyivät monille keskeisenä osana hyvinvointia. Osa haastateltavista koki viimeaikaisen kaupunki-kehityksen ja siihen liittyvän täydennysrakentamisen uhkana – osa taas näki sen mahdollisuutena elävöittävää asuinaluetta ja saada alueelle lisää palveluita. Yksilön suhdetta asuinalueen alkuperäiseen ja ainutlaatui- seen lähiluontoon voi siis uhata ulkopuolelta, kaupungin taholta tuleva täydennysrakentaminen. Toisaalta se, että ihmiset itse muuttavat usein eivätkä ehdi sitoutua asuinalueeseen henkilökohtaisesti, voi jättää suh- teen alueeseen ja lähiluontoon kylmäksi. Huomioitavaa on myös se, että jokaisen asukkaan elämät ovat jatkuvassa muutoksessa, jolloin asuinalu- een pysyvyys samanlaisena on lopuksi hetkittäinen kokemus.

Eveliina Asikainen (2014) toteaa väitöskirjassaan, että asukkaiden vai- kutusmahdollisuudet oman lähiluonnon kehitykseen ovat varsin vähäi- set, ja asuinalueiden luontopolitiikka perustuu suuremmissa määrin eri- laisiin luokitteluihin ja ohjeisiin. Hallintolähtöinen luontopolitiikka ei juuri tunnista asukkaiden arkista osallisuutta, mutta tätä voisi Asikai- sen mukaan parantaa vuorovaikutteisella suunnittelulla. Kunnioittaak- seen asukkaille tärkeää lähiluontoa, suunnittelijoiden pitäisi ensin kuulla asukkaita, jotta he voivat tunnistaa asukkaille merkityksellisen lähiym- päristön. Williamsin kulttuurikäsitteiden mukaisesti kulttuuria eletään. Ollakseen osallinen lähiympäristössä, tulisi ihmisen kokea osallisuutta ympäristöön jokapäiväisessä elämässään. Näin ollen haluamme koros- taat ympäristösuhteen kokemuksellista ulottuvuutta, joka tulisi tunnistaa sekä kulttuurisuunnittelussa että laajemmin kestäväen kaupungin kehit- tämisessä.

Sosiaaliset suhteet arjen kestävyiden mahdollistajana ja esteenä

Mahdollisuus viettää aikaa lähiluonnossa parantaa yksilön hyvinvoin- nin lisäksi myös sosiaalisia suhteita ja yhteisöllisyyden kokemusta (Salon- nen 2020). Luontokokemusten jakaminen ja kiinnittyminen ympäris- töön yhdistää ihmisiä ja luo yhteenkuuluvuuden tunnetta. Asuinaluetta ympäröivässä luonnossa liikutaan yhdessä esimerkiksi pyörillä ja har- rastetaan muuta kuntoliikuntaa. Talvella asukkaat luistelevat järvellä

ja käyvät yhdessä avannossa; kesällä he uivat ja “hengailevat” rannalla. Myös esimerkiksi koiran ulkoiluttamisen kautta ihmiset tutustuvat toisiinsa luonnossa.

Yhteisöillä ja yhteisöllisyyden kokemuksella on myös kestävän kehityksen näkökulmasta tärkeä rooli. Aineistomme tuo esiin, miten kestävyyttä edistävät käytännöt voivat syntyä tutkimillamme asuinalueilla vuorovaikutuksessa alueen asukasyhteisön sisällä. Esimerkiksi taloyhtiöissä kiinteistöistä pidetään huolta yhdessä, ja arjen pieniä ekologisia toimia, kuten kierrätysrinkejä, syntyy asukkaiden päivittäisistä tarpeista lähtien. Lisäksi esimerkiksi WhatsApp-ryhmän kautta voidaan kierrättää tavaraa. Taloyhtiöissä tehdään myös yhdessä asumista tukevia kestäviä energiaratkaisuja ja suurempia hankintoja. Alueella osa taloista oli esimerkiksi päivittänyt energiajärjestelmiään ja hankkinut erilaisille jätteille kierrätysastioita.

Yhteisö voi olla kuitenkin myös esteenä ekologisesti kestäville toimille esimerkiksi silloin, kun erilaiset kiistat ja konfliktit estävät uusien käytäntöjen käyttöönottoa. Yksittäiset “vastarannan kiisket” voivat estää päätösten tekemisen, jos säännöt vaativat yksimielisyyttä taloyhtiössä. Haasteltavistamme yksi opiskelijamies pahoitteli, että yhteistä omaisuutta ei kunnioiteta, jonka vuoksi “yhteisten juttujen” kehittäminen voi kilpistyä siihen, että *“jos jollakin on paha mieli niin [yhteinen asia] pistetään palasiks.”* Toinen 52-vuotias mies kritisoi kierrätyspisteiden sotkemista: *”Mä laittasin [kierrätyspisteeseen] kameran kun, jotkut käyttää sitä kaatopaikkana. [...] Se ei oo kaatopaikka.”* Jätesäiliöihin on “yön hiljaisuudessa” heitetty vääränlaista jätettä, mikä on vaurioittanut jätesäiliöitä ja aiheuttanut taloyhtiöille ylimääräisiä kuluja. Kestävän asumisen ratkaisut kohdistuvat aineistomme mukaan tietynlaisille kiinteistöille tai asumismuodoille, kuten omakotitalossa asuva 37-vuotias nainen kuvaa:

[M]eitä harmitti et me oltais haluttu meillemme tänne muovinkierrätys mutta niitä ei tällä hetkellä saa ku niitä isoja astioita, niin se on omakotiasumiseen liian iso ratkasu, että jos niitä sais biojäteastian koossa niin heti otettaisiin. Et huomioitais erikokoset taloudet mut nyt on lähdetty enemmän taloyhtiölinjalta.

Kiinteistöjen kestävyyttä edistävien ratkaisujen, kuten energiaremonttien toteuttaminen vaativat taloudellisia resursseja, mikä eriarvois-

taa asukkaiden mahdollisuuksia arjen kestäviin ratkaisuihin. Jotta kestävä kehityksen käytäntöjä saataisiin juurrutettua paikallistasolle, olisi tärkeää, että yhteisöt voisivat neuvotella siitä, mitä kestävyys arjessa tarkoittaa ja mihin jaettuihin arvoihin se kytkeytyy (Holden 2020). Paikallisesti olisi tärkeää konkretisoida, miten kestävyuden toteutumista arvioidaan (Valentin & Spangenberg 2000). Arkisten kestävyystoimien, ekologisen ja sosiaalisen osallisuuden yhteen kietoutuneisuuden luonteen kiteyttää hyvin noin 40-vuotias miespuolinen asukas Multisillasta:

Mun mielestä pitää olla myös se sosiaalinen kulma, koska kestävyudesta iso osa toteutuu yhdessä sillä mitä ihmiset tekee [...] jos se ihmisten välinen tilanne ei suju siellä hyvin, niin ei me pystytä toteuttamaan tätä koko pakettia.

Ulkopuolisuus kestävä kaupungin kehittämistä

Asukkaiden mahdollisuudet toteuttaa ekologisesti ja sosiaalisesti kestäviä arjen käytäntöjä ovat kestävä kaupungin keskiössä. Kuten Evans (2013, 234) huomauttaa, kulttuurisuunnittelun tulisi kyetä huomioimaan ja edistämään yhteisön jokapäiväisiä kestävä kehityksen käytäntöjä. Tämä edellyttää, että kaupunkilaisilla on myös mahdollisuus osallistua kestävä kaupungin kehittämiseen, ja että heidän paikalliset tarpeensa huomioidaan osana hallinnon, kuten kaupungin, toteuttamia aluekehitysprosesseja.

Haastatteluisamme nousi esiin aluekehittämisen ristiriitaisuus. Aluetta saatetaan esimerkiksi pyrkiä täydennysrakentamaan tavalla, joka ei huomioi riittävästi alueen ihmisten hyvinvointia. Peltolammin ja Multisillan asuinalueet rajautuvat osittain moottoritiehen, joka jo nykyisellään aiheuttaa meluhaittoja. Tästä huolimatta moottoritien läheisyyteen rakennetaan yhä lisää taloja. Yksi haastateltava kritisoi kaupunkikehitystä, jossa asumista sijoitetaan melualueelle ilman että meluntorjuntaan ja tätä kautta ihmisten hyvinvointiin kiinnitetään riittävästi huomiota. Asukkaat olivat vahvasti huolissaan alueensa tulevasta kehittämisestä, erityisesti siitä miten tuleva kehitys huomioi alueen erityispiirteet ja paikallishistorian. Peltolammilla noin 60-vuotias nainen murehti, miten

perinteisen metsälähiön käy, kun aluetta aletaan kehittää:

[T]ässähän on ollu ajatuksena, kun tät on rakennettu, että on sitä luontoo tossa talojen välillä ja kukaan ei tuijota suoraa ikkunasta sisään. Sehän tääl on tosi ihana, että kotona ja pihalla saa olla rauhassa [...] Välillä ku käy noilla uusilla asuinalueilla niin hirvittää se, että siin on monta ikkunaa saman tien. [Haastateltava kuvailee alueen täydennysrakennussuunnitelmia] sehän on kiva, mut tää väljyys ja luonto pitäs kyllä ehdottomasti säilyttää.

Haastateltavamme toivoivat alueen ajallisen ja kulttuurisen kerroksellisuuden huomioimista aluekehityksessä ja pelkäsivät seudun vahvuuksien, kuten lähiluonnon ja alueen väljyyden katoamista. Toisaalta asukkaat olivat huolissaan siitä, että kaupunkikehitys keskittyy liiaksi keskustan alueelle ja lähiöiden kehittäminen jää huomiotta. Haastattelussa nousi vahvasti esiin huoli alueen kehittämisestä ilman asukkaiden näkemysten huomioonottamista. Asukkaiden näkökulmasta kaupungin kehittäminen kestäväällä tavalla vaatii sellaisten tahojen informoimista ja kutsumista suunnitteluprosessiin, joita kehittäminen koskettaa. Näin asiaa kuvailee 37-vuotias nainen:

[K]estävään kehitykseen kuuluu palautteen pyytäminen niiltä ihmisiltä keitä se vaikuttaa, että annetaan mahdollisuus osallistua. [...] Koska ei voi vaan olla joku suunnittelija, joka suunnittelee ja sitten toteuttaa, koska se nyt ainaki on katastrofi. Sitten se tysää aika nopeesti, tai sitte perutaan ja puretaan, mikä ois vielä suurempi rahareikä kaikille.

Tutkimushankkeemme aikana Tampereen kaupunki järjesti useita asukkaita osallistavia kaupunkikehittämisen työpajoja ja muita tapahtumia. Haastateltavistamme monet kertoivat vastailleen kyselyihin ja osallistuneensa tapahtumiin, mutta silti osaa kalvoi kokemus, että heidän äänellään ei ole merkitystä. Osa taas koki, että heillä ei ole minkäänlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa alueen kehitykseen (ks. myös Kahila-Tani & Kyttä 2017). Haastatteluaineistomme heijastelee kulttuurisuunnittelun tutkijoiden ennenkin havaitsemaa yleistynyttä epäluottamusta ylhäältä-alas suuntautunutta suunnittelua kohtaan:

Haastattelija: Mitäs sä ylipäättään nyt ajattelet siitä et miten Multisiltaa on sun mielestä kehitetty?

Noin 40-vuotias mies: Mä haluisin siteerata erästä eläkeläisrouvaa, bauttia 10 vuotta sitten oli seurakunnan tilassa kaupungin järjestämä, että nyt jutellaan paikallisista asioista ja mitä on suunnitelmia, mitä on tarkoitus tehdä ja kerätään ideoita. Eli sellanen alueen päivä. Siellä oli useampiakin edustajia kaupungilta [...] Se eräs rouva sano, että ”te ootte pitäny tän puheen aina viiden vuoden välein tosta 80-luvusta alkaen, että jotain tehdään ja luvataan eikä se oo koskaan tapahtunu, eikä hän usko sitä tälläkään kertaa”. Mun täytyy myöntää, että kyseinen rouva oli valitettavasti oikeassa. Kaupungilla on todella härskin valehtelijan maine tuolla alueella. Et niin monta asiaa on luvattu, meinattu tehdä, ja niistä vain aniharva on koskaan tehty. Ei oo vastattu kysymyksiin, ei oo kerrottu mitään, eli siellä on otettu sellanen [...] ”hei mahtavaa pusi pusi, meillä on täällä kivat fiilikset ja tehdään kaikenlaista” ja sitten unohdetaan.

Haastateltava kuvaa osuvasti kaupunkikehityksessä toisinaan esiintyvää *turhaa osallistamista*. Alueilla, joilla ei ole suuria kehittämispaineita, saatetaan käynnistää osallistaminen, vaikka kehittämisen rahoitus olisi epävarmalla pohjalla. Myöhemmin suunnitelmat voivat kariutua rahojen puutteeseen. Toinen, päinvastainen ja hyvin yleinen osallistamisen ongelma on *näennäisosallistaminen*. Tällaisessa tapauksessa asukkaita kuullaan ja osallistetaan suunnitteluun, mutta asukkaiden ääni ei välity tai vaikuta lainkaan suunnittelun lopputulokseen. Kummatkin tapaukset ovat vaarallisia, sillä ne kasvattavat asukkaiden epäluottamusta sekä kaupunkisuunnittelua että myös laajemmin yhteiskunnan instituutioita kohtaan (Lehtonen 2013).

Kestävän kaupungin kehittämisessä on tärkeää kuulla asukkaita ja kehittää alueita alueiden tarpeista lähtien (ks. esim. Häikiö, Lehtonen, Salminen 2016). Esimerkiksi Peltolammin ja Multisillan metsälähiöiden paikallinen kulttuuri on rakentunut suhteessa alueiden sosiaaliseen ja ekologiseen ympäristöön. Asukkaat ovat kiintyneitä lähiluontoon, yhteisöt ovat rakentuneet taloyhtiöiden ja paikallisten sosiaalisten suhteiden varaan, jotka osaltaan rakentavat asuinalueen identiteettiä. Nämä

ovat kulttuurisia voimavaroja, kun kehitetään sosiaalisesti ja ekologisesti kestävää kaupunkia.

Johtopäätökset

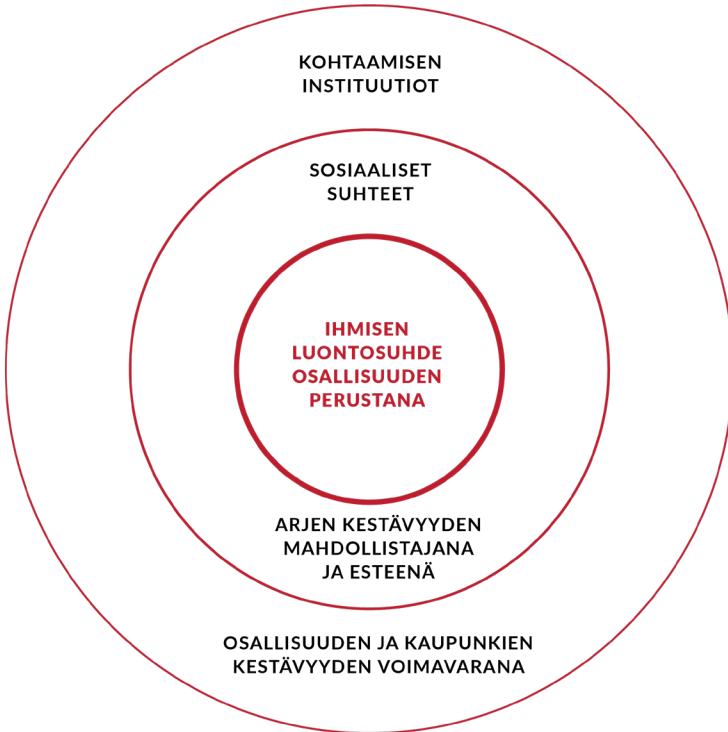
Tässä kirjoituksessa olemme käsitteellistäneet ekososiaalisen osallisuuden muotoja ja analysoineet niitä empiirisesti ihmisen, sosiaalisten suhteiden ja kohtaamisten instituutioiden kontekstissa soveltaen osallisuuden kehät -mallia. Kirjoitustamme ohjasi kysymys, miten asukkaiden ekologisen ja sosiaalisen osallisuuden muotoja voidaan tunnistaa ja hyödyntää kestäväen kaupungin kehittämisessä. Ekososiaalisen osallisuuden tarkastelun tuloksena tunnistimme seuraavat piirteet (kuva 2):

Ihminen: Tutkimuksemme mukaan asukkaiden suhde lähiympäristöönsä on tärkeä osa ekososiaalista osallisuutta. Ihminen kokee osallisuutta lähiympäristöönsä eletyn kokemuksen välittämänä; toiveiden, pelkojen ja ilon tunteiden kautta. Kyseessä on henkilökohtainen eletty kokemus, missä konkretisoituu samanaikaisesti sekä muutoksen että pysyvyyden kokemus. Ekososiaalisen osallisuuden näkökulmasta tutkimuksen tulisi mielestämme huomioida vahvemmin ihmisten ympäristösuhde, koska se luo pohjaa myös muille kestäväen kaupungin osallisuuden muodoille. Tutkimillamme asuinalueilla lähiympäristö voi vahvistaa ihmisten sosiaalisia suhteita toimimalla kohtaamispaikkana, ja sosiaaliset suhteet puolestaan voivat aikaansaada aktivoitumista alueen asioihin vaikuttamiseen.

Sosiaaliset suhteet: Asuinalueen yhteisöllisyys ja yhteisön toimintakyky ovat ratkaisevia tekijöitä jokapäiväisten kestävyyttä edistävien käytäntöjen edistämiseksi. Kestäväen kulttuurisuunnittelun näkökulmasta on myös äärimmäisen tärkeää tunnistaa asukkaiden paikalliset mahdollisuudet tehdä arjessaan kestäviä valintoja. Paikalliset sosiaaliset suhteet voivat edistää ekologisen ja sosiaalisen osallisuuden muodostumista, sillä asioista keskustellaan ja niistä päätetään yhdessä. Esimerkiksi taloyhtiöt voivat tukea tai estää asukkaiden arjen kestäviä valintoja.

Kohtaamisen instituutiot: Ekososiaalisen osallisuuden näkökulmasta asukkaiden keskeinen kohtaamisen instituutio on kaupunki ja kaupunkisuunnittelu. Kestäväen kaupungin kehittäminen edellyttää, että kaupunkilaisilla on mahdollisuus osallistua oman ympäristönsä kehit-

tämiseen, ja että heidän paikalliset tarpeensa huomioidaan. Kaupunkisuunnittelijoiden ja asukkaiden tulee työskennellä yhdessä, jotta voidaan rakentaa jatkumoa paikallisten erityispiirteiden ja -tapojen sekä tulevaisuuden kestävien ratkaisujen välille. Tässä tarvitaan herkkyyttä tunnistaa asukkaiden arjen käytännöissä muodostuvaa kokemustietoa ja sen suhteuttamista kaupungin kehityssuunnitelmiin.

Kuva 2. Ekososiaalisen osallisuuden ja ulkopuolisuuden muotoutuminen asuinalueella.

Emme huomioineet tarkastelussa osallisuuden kehiin sisältyvää yhteiskunnan jäsenyyttä, mutta tunnistamme tämän olevan olennaista ekososiaalisen osallisuuden näkökulmasta. Empiirinen esimerkki tällä tasolla voisi olla vaikuttamismahdollisuudet kestäväen kehityksen kansalliseen politiikkaan. Lisäksi ekososiaalisen osallisuuden tulisi huomioida myös

planetaarinen konteksti. Esimerkiksi planetaarisen hyvinvoinnin näkökulmasta paikallisilla toimilla on globaaleja vaikutuksia, ja voidaankin ajatella, että yksilölle ekologisesti kestävä elämä voi tarjota yleisen, planetaarisen osallisuuden tunteen. Ekososiaalisen osallisuuden kokonaisvaltaisempi käsitteellistäminen onkin tärkeä jatkotutkimuksen kohde. Eri kehien välisen vuorovaikutussuhteen nykyistä parempi ymmärtäminen loisi uusia mahdollisuuksia lisätä asukkaiden ekososiaalista osallisuutta omassa elinympäristössä ja omalla asuinalueellaan sekä tätä laajemmin kaupunkikehittämisen ja kestäväan kehitykseen liittyvässä päätöksen teossa.

Ekososiaalisen osallisuuden kehät auttavat tunnistamaan ihmisten ekologisen osallisuuden muotoja. Olemme yhdistäneet kirjoituksemme kulttuurisuunnittelun tutkimukseen, sillä tutkimuksellamme on vahva normatiivinen, ihmiskeskeinen ja paikallisen elämäntavan huomioiva ote. Mielestämme samanlainen näkökulma pitäisi olla kestäväan kaupunkikehityksen ytimessä, mutta aivan kuten kulttuurisuunnittelijat ovat kritisoineet kaupunkikehityksen ”päälle liimattua” kulttuuria, myös kestävyysnäkökulmat jäävät helposti kaupunkikehityksessä kosmeettisiksi.

Tunnistamme kestävässä kaupunkikehityksessä mahdolliseksi riskiksi myös *paikallisuuden ansan*. On mahdollista, että kun paikallinen kulttuuri ja tarpeet huomioidaan, ne osoittautuvatkin haitallisiksi joillekin muille alueille tai ihmisille. Näin voi olla, jos aluetta kehitetään toisten alueiden kustannuksella. On myös mahdollista, että paikalliset kestävyysratkaisut nostavat alueen houkuttelevuutta ja suhteellisesti laskevat toisten alueiden arvostusta. Ihmisten ekososiaalinen osallisuus on suhteellista, ja näin ollen paikallisen kehittämisen ekologia ja sosiaalisia vaikutuksia tulisi tarkastella osana laajempaa kokonaisuutta. Tämä on keskeinen tutkimustarve kestäväan kulttuurisuunnittelun kehittämiseksi.

Kirjallisuus

- Angelo, Hillary (2021) *How green became good: Urbanized nature and the making of cities and citizens*. University of Chicago Press. Chicago. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226739182.001.0001>
- Anguelovski, Isabelle & Connolly James J. T. (toim.). (2021) *The green city and*

- social injustice: 21 tales from North America and Europe*. Routledge. New York. <https://doi.org/10.4324/9781003183273>
- Asikainen, Eveliina (2014) *Luontopolitiikkaa lähiöissä: lähiöluonnon muotoutuminen Tampereen Hervannassa ja Vuoreksessa*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9623-3>
- Evans, Graeme (2016) Cultural planning and sustainable development. Teoksessa Greg Young (toim.) *The Routledge Research Companion to Planning and Culture*. Routledge. New York, 243–258. <https://doi.org/10.4324/9781315613390>
- Harsia, Eveliina & Nummi, Pilvi (2022) Ainutlaatuista, täydentävää ja epämääräistä: osallistiedon hyödyntäminen kulttuuriympäristön arvottamisessa Sipoon Nikkilässä. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 60(1), 10–54. <https://doi.org/10.33357/ys.119918>
- Hirvilampi, Tuuli (2020) The virtuous circle of sustainable welfare as a transformative policy idea. *Sustainability*, 12(1), 391. <https://doi.org/10.3390/su12010391>
- Holden, Meg (2020) The quest for an adequate test: Justifying the sustainable city as an order of worth. *Sustainability*, 12(11), 4670. <https://doi.org/10.3390/su12114670>
- Häikiö, Liisa, Lehtonen, Pauliina & Salminen, Jarkko (2016) Globaalien menettelmien paikalliset käytännöt: osallistuva budjetointi Tesomajärven suunnittelussa. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 54(1), 25–42.
- Häyrynen, Maunu (2017) Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehitys. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu: kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 7–28.
- Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (2017) *Kulttuurisuunnittelu: kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kahila-Tani, Maarit & Kyttä, Marketta (2017) Laajapohjaisella vuorovaiikutuksella kohti vaikuttavaa osallistumista. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere University Press. Tampere, 137–160. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0623-6>
- Khan, Jamil., Hildingsson, Roger & Garting, Lisa (2020) Sustainable welfare in Swedish cities: Challenges of eco-social integration in urban sustainability governance. *Sustainability*, 12(1), 383. <https://doi.org/10.3390/su12010383>
- Lehtonen, Pauliina (2013) *Julkisesti uskottavat: kansalaisten kokemuksellinen tieto ja performatiiviset osallistumiskäytännöt*. Tampere University Press. Tampere.

- <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9027-9>
- Mack, Jennifer (2021) Impossible nostalgia: Green affect in the landscapes of the Swedish Million Programme. *Landscape Research*, 46(4), 558–573. <https://doi.org/10.1080/01426397.2020.1858248>
- Maukonen, Merja (2018) Lähiluonnon tilallinen ja ajallinen saavutettavuus: kaupunkilaisten kokemuksia luonnon saavutettavuudesta. *Terra*, 130(2), 69–78.
- Mäenpää, Pasi (2011) *Helsinki takaisin jaloilleen. Askelia toimivampaan kaupunkiin*. Gaudeamus. Helsinki.
- Salminen, Jarkko, Lehtonen, Pauliina, Rikala, Sanna, Kuusisto, Anna-Kaisa, Luoma-Halkola, Henna, Puumala, Eeva & Häikiö, Liisa (2021) Osallisuuden kehät: näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus Localis*, 49(3), 8098.
- Salonen, Kirsi (2020) *Kokonaisvaltainen luontokokemus hyvinvoinnin tukena*. Tampere University Press. Tampere. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1563-4>
- Simplican, Stacy C., Leader, Geraldine, Kosciulek, John & Leahy, Micheal (2015) Defining social inclusion of people with intellectual and developmental disabilities: An ecological model of social networks and community participation. *Research in developmental disabilities*, 38, 18–29. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.10.008>
- Stevenson, Deborah (2004) “Civic gold” rush: Cultural planning and the politics of the third way. *International journal of cultural policy*, 10(1), 119–131. <https://doi.org/10.1080/1028663042000212364>
- UNESCO (1997) *A Cultural Approach to Development*. Unesco, Pariisi. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000149334>
- Valentin, Anke & Spangenberg, Joachim H. (2000) A guide to community sustainability indicators. *Environmental Impact Assessment Review* 20(2), 381–392. [https://doi.org/10.1016/S0195-9255\(00\)00049-4](https://doi.org/10.1016/S0195-9255(00)00049-4)
- Venter, Zander S., Barton, David N., Gundersen, Vegard, Figari, Helene & Nowell, Megan (2020) Urban nature in a time of crisis: Recreational use of green space increases during the COVID-19 outbreak in Oslo, Norway. *Environmental research letters*, 15(10), 104075. <http://dx.doi.org/10.1088/1748-9326/abb396>
- Wallin, Antti (2021) Ekogentrifikaatio: kaupunkien kestävyysmurroksen kiusallinen seuralainen. *Alue ja Ympäristö*, 50(2), 101–116. <https://doi.org/10.30663/ay.107779>
- Wallin, Antti, Leino, Helena, Jokinen, Ari, Laine, Markus, Tuomisaari, Johanna & Bäcklund, Pia (2018) A polyphonic story of urban densification. *Urban*

planning, 3(3), 40–51. <https://doi.org/10.17645/up.v3i3.1340>
Williams, Raymond (2011/1958) Culture is ordinary. Teoksessa Imre Szeman
ja Timothy Kaposy (toim.) *Cultural theory: An anthology*. Wiley. Hoboken,
91–100.

Kulttuuriset resurssit ja yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteet

*Kaisu Kumpulainen, Mervi Luonila, Olli Ruokolainen,
Aino Leppänen ja Eerika Koskinen-Koivisto*

Johdanto

Kansalaisten osallistumisessa voidaan nähdä erilaisia tasoja ja ulottuvuuksia (Kumpulainen & Husu 2020). Osallistuminen voi tarkoittaa yksinkertaisesti osallistumista johonkin toimintaan (Richardson, 1983, 9), tai sillä voidaan tarkoittaa osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan (Gretschel & Kiilakoski 2012) tai asuinalueen kehittämiseen, kuten kulttuurisuunnittelussa. Osallisuudella taas viitataan yleensä kokemukseen ja tunteeseen (Hovi-Assad 2019; Kumpulainen & Husu 2020). Osallisuuden kokemus voi tarkoittaa kuulumisen tunnetta yhteisöön, paikkaan tai johonkin ryhmään (Virolainen 205, 18), mutta siihen voidaan liittää myös tunne siitä, että itsellä on vaikutusmahdollisuuksia esimerkiksi oman lähiympäristön suhteen (Koskinen-Koivisto, Kumpulainen & Husu 2023). Kansalaisten osallistamista tarkastellaan usein osallistumisena päätöksentekoon, suunnittelu- tai kehittämistoimintaan.

Näitä osallistamistoimia on myös kritisoitu runsaasti siitä, että niillä osallistetaan usein niitä, jotka ovat jo valmiiksi aktiivisia yhteiskunnassa (esim. Cooke and Kothari, 2001; Irvin and Stansbury, 2004; Ledwith, 2011; Lee, 2015; Lee et al. 2015). Vaikka tässä kirjassa ollaan ensisijaisesti kiinnostuneita kulttuurisuunnittelusta eli sellaisesta osallistumisesta, jolla pyritään vaikuttamaan erityisesti yhdyskunta- ja kaupunkisuunnitteluun, on osallistumisella merkittävä rooli myös yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin rakentumisessa (Luonila et al. 2023). Asukasosallisuuden edistäminen ei siis edistä pelkästään elinvoimaisempien ja toimivimpien asuinalueiden kehittämistä, vaan vaikutukset ovat moninaisemmat.

Kulttuurisuunnittelun näkökulmasta erilaiset yhteisölliseen toimintaan osallistumisen kokemukset voivat edistää epäsuorasti myös kaupunki- tai yhdyskuntasuunnittelun tavoitteita. Osallistumalla paikalliseen toimintaan yksilöt kiinnittyvät vahvemmin asuinalueisiinsa (Kumpulainen 2016) ja ovat tällöin myös motivoituneempia osallistumaan alueen kehittämiseen. Martti Siisiäisen (2010) mukaan osallisuus on syvintä, kun osallistuminen tapahtuu toimijan omasta motivaatiosta ja intresseistä käsin. Kulttuurisuunnittelun taustalla on ajatus paikallisten kulttuuristen resurssien ja voimavarojen hyödyntämisestä kaupunkija yhdyskuntasuunnittelussa. (Bianchini 2013, 377; Hovi 2021, 32–33). Niiden määrittely ja tunnistaminen voi olla haastavaa.

Kulttuuriset resurssit ymmärretään kulttuurisuunnittelussa käytännönläheisesti, eivätkä ne tarkoita ainoastaan taidetta, vaan myös paikallisia tapoja, murteita, tapahtumia, festivaaleja, erilaisia vapaa-ajan toimintoja, juoma- ja ruokakulttuuria, nuorisokulttuuria, etnisiä vähemmistöjä, yhteisöjä, paikallisia tuotteita, käsityötaitoja, elinkeinoja palvelusektoria ja niin edespäin. Toisin sanoen kulttuuriset resurssit ovat tavallisia, arkipäiväisiä ja erittäin moninaisia asioita, mutta joskus ne voivat myös olla hyvin poikkeuksellisia ja tyyppillisiä ainoastaan kyseessä olevalle alueelle. Ne voivat myös olla asioita, joita ei vielä siihen mennessä ole tunnistettu resurssiksi alueen kulttuurisessa, sosiaalisessa ja/tai taloudellisessa profiilissa. (Hovi-Assad 2019.)

Kulttuuriset resurssit on syytä erottaa kulttuurisen pääoman käsitteestä, vaikkakin kulttuuriin osallistuminen on vahvasti yhteydessä yksi-

löiden kulttuuriseen pääomaan (Bourdieu 1984; Heikkilä 2021). Bourdieun kulttuurisen pääoman käsite tarkoittaa symbolista pääomaa, jonka avulla yksilöt erottautuvat ja menestyvät yhteiskunnassa. Kulttuuriset resurssit taas viittaavat yhteisöllisiin ominaisuuksiin. Pia Hovin (tässä teoksessa; ks. myös Kohonen & Tiala 2002) mukaan kansalaisten osallisuuden korkeimpana muotona on ns. toimintaosallisuus eli yhteisöllinen toiminta omalla alueella. Kulttuuristen resurssien ytimessä onkin ihmisten osallistuminen ja osallisuus paikallisessa yhteisössä.

Mitä vahvemmat ja monipuolisemmat kulttuuriset voimavarat asuinalueilla on, sitä mutkattomampaa on valjastaa niitä myös kaupunkisuunnittelun ja -kehittämisen käyttöön. Tässä luvussa olemme kiinnostuneita sellaisesta yhteisölliseen toimintaan osallistumisesta, mikä rakentaa ja vahvistaa paikallisia kulttuurisia voimavaroja eli ns. ruohonjuuritason paikallisesta toiminnasta. Ja erityisesti olemme kiinnostuneita osallistumisen esteistä, jotka heikentävät kulttuurisia voimavaroja. Kulttuurisuunnittelua toteuttavat tutkijat ja kehittäjät kohtaavat kentällä erilaisia osallistamisen haasteita (Häyrynen 2017; Koskinen-Koivisto, Kumpulainen & Husu 2023). On väestöryhmiä, kuten maahanmuuttajat ja työelämän ulkopuolella olevat, joiden saaminen mukaan toimintaan on erityisen haastavaa. Nämä ovat usein juuri niitä asukkaita, joiden ääni ei yhteiskunnassa juurikaan kuulu, ja siksi heidän tavoittamisensa kulttuurisuunnittelussa olisi erityisen tärkeää. Onkin tärkeää tutkia osallistumisen esteitä erityisesti kokemuksellisesta eli asukkaan näkökulmasta, jotta pystytään paremmin tarttumaan näihin haasteisiin.

Käytämme tapausesimerkinä osallistumisen esteiden tarkastelussa *Kulttuuritoiminnan muodot ja merkitykset 2020-luvun lähiössä* -tutkimushankkeen (2021–2022) aikana keräämämme monimenetelmällisesti tuotetun aineiston analyysia (ks. Koskinen-Koivisto et al. tässä teoksessa). Tutkimushankkeessa tarkastellaan kahdessa jyvaskyläläisessä lähiössä, Huhtasuolla ja Keltinmäessä tapahtuvaa kulttuuritoimintaa paikallisten asukkaiden arjen näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa sekä alueiden asukkaiden ja yhteisöjen omaehtoisen että kulttuuri-instituutioiden järjestämän toiminnan merkityksestä lähiöiden arjessa ja viihtyvyyden rakentumisessa. Kulttuuritoiminta käsittelee taiteen ja varsinaisen kulttuuritoiminnan lisäksi laajasti erilaisia elämäntapaaan liittyviä vapaa-ajan toimintoja, joilla on merkitystä lähiössä

eläville ihmisille (Bennett 1999; ks. myös Pirnes 2008). Lähtökohtana on ajatus lähiöistä asumisen paikkoina, joissa ihmisten arki rakentuu ja tapahtuu (vrt. Kattilakoski & Sireni 2020). Aineisto koostuu kyselytutkimuksesta sekä etnografisista haastattelu-, työpaja- ja havainnointiaineistoista. Riie Heikkilän (2021) mukaan kulttuuriin ei-osallistuvia on vaikea tavoittaa kvantitatiivisella tutkimuksella. Tämän takia keräsimme etnografista aineistoa kyselyaineiston tueksi saadaksemme mahdollisimman monipuolisesti eri väestöryhmien ääntä kuuluville.

Tässä luvussa emme ole kiinnostuneita yleisesti yksilöiden osallistumisesta erilaisiin vapaa-ajan ja kulttuuriin liittyviin toimintoihin, vaan osallistumisesta yhteisölliseen toimintaan ja siihen liittyvistä esteistä. Yksilöt voivat harrastaa kotona yksin esimerkiksi lukemista, musiikkia, elokuvien katselua tai käsitöitä; ja tällä voi olla tärkeä merkitys heidän hyvinvoinnilleen. Alueiden kulttuuristen voimavarojen näkökulmasta tarkasteluna huomio kiinnittyy kuitenkin enemmän yhdessä koettuun, tehtyyn tai tuotettuun kulttuuriin sekä siihen liittyviin esteisiin.

Yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteet

Vapaa-aikaan liittyvä yhteisöllinen toiminta tapahtuu yleensä erilaisien yhdistysten tai vapaamuotoisten ryhmittymien toimintaan osallistumalla. Osa toiminnasta tapahtuu omalla asuinalueella ja osa taas jossain muualla. Tässä luvussa olemme kiinnostuneet sellaisesta toiminnasta, johon osallistutaan omassa lähiympäristössä eli sellaisesta, joka on merkittävää paikallisten kulttuuristen voimavarojen näkökulmasta. Tutkimissamme lähiöissä on tarjolla runsaasti erilaisia vapaa-ajan toimintoja, joista merkittävä osa on yhdistysten ja neljännen sektorin tuottamaa (Luonila et al. 2023). Osallistumattomuuden kannalta ei siis ole ongelmia, etteikö yhteisöllistä toimintaa olisi tarjolla tai saatavilla.

Ihmisten resurssit eroavat siinä, kuinka he pystyvät hyödyntämään erilaisia tarjolla olevia vapaa-ajanvietto- tai harrastusmahdollisuuksia. 2000-luvulla on toteutettu useita kulttuuripalvelujen saavutettavuuteen liittyviä tutkimuksia ja pyritty lisäämään erilaisilla toimilla kansalaisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintaan (Virolainen 2015). Usein näissä hankkeissa nähdään kulttuuriin ja taiteeseen liittyvä toiminta työ-

kaluna ehkäistä syrjäytymistä ja edistää ihmisten hyvinvointia erityisesti erityis- ja vähemmistö- sekä eri ikäryhmien kohdalla (mts. 51). Syrjäytymisen ehkäisy ja hyvinvoinnin edistäminen ajatellaan usein yksiköihin liittyvinä prosesseina, mutta ne liittyvät myös yhteisöllisiin voimavaroihin.

Kulttuuri on laissa turvattu perusoikeus (Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731, 17 §), joten on tärkeää tunnistaa tekijöitä, jotka estävät ihmisiä osallistumasta kulttuuritoimintaan tai toteuttamasta omaa kulttuuriaan. Anita Kangas et al. (2014, 79) ovat tunnistaneet kulttuuritoimintaan osallistumiseen liittyviä alueellisia, sosiaalisia, rakenteellisia sekä vaikuttamiseen liittyviä esteitä. Tutkimuksia kulttuuriin osallistumisen esteistä (Jancovich 2017; Kangas & Sokka, 2015; Stevenson et al. 2017) on kritisoitu siitä, että ne keskittyvät liikaa julkiselle sektorille, korkeakulttuuriin liittyvään toimintaan ja taidelaitoksiin (Heikkilä 2021; Heikkilä & Lindblom 2022; Stevenson et al. 2017). Kulttuuriin osallistumattomuuteen liittyville tutkimuksille on ollut lisäksi tyypillistä, että niissä korostuu usein yksilötason osallistuminen, eikä yhteisöllistä kulttuurin kokemista, tekemistä tai tuottamista tarkastella erikseen.

Tutkimukset kulttuurin saavutettavuudesta keskittyvät yleensä julkisesti tuotettuihin kulttuuripalveluihin (Kangas et al. 2014; Pynnönen ja Mitchell 2012; Sokka et al. 2014). Koska tutkimuksessamme kulttuuri näyttäytyy moniulotteisemmin eli myös yhteisöjen omaehtoisena toimintana, yhteisöllisyytenä ja paikkaan kuulumisena, myös osallistumisen esteiden tarkastelu monimutkaistuu. Kulttuurin saavutettavuus voi tarkoittaa kulttuuriin liittyvän toiminnan saatavuuden lisäksi mahdollisuutta toteuttaa itseään mielekkäällä tavalla, kokea yhteisöllisyyttä ja yhteyttä toisiin ihmisiin (esim. Heikkilä 2021; Hirvi-Ijäs et al. 2020) sekä kiinnittyä ja kiintyä omaan asuinympäristöön (Campagna et al. 2020).

Vapaa-ajan harrastuksia tarkasteltaessa kulttuuriin ja liikuntaan liittyvät toiminnot erotetaan usein toisistaan, vaikka molemmissa on kyse yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia ja viihtyvyyttä lisäävistä aktiviteeteista. Niitä voidaankin tarkastella samanlaisilla viitekehyksillä (Gemar 2020; Hallman et al. 2016). Ilkka Virmasalo ja Elina Hasanen (2022) ovat tutkineet liikunnan harrastamisen esteitä lähiöissä analysoimalla saavutettavuuden ulottuvuuksia seikkaperäisesti. Näiden ulottuvuuksien avulla voidaan tarkastella myös kulttuuri- ja yhteisöllistä toimin-

taa lähiöissä. Tunnistamalla paremmin erilaisia toimintaan osallistumisen esteitä voidaan saada paremmin tietoa siitä, miten paikallisia kulttuurisia voimavaroja voidaan vahvistaa näitä esteitä ylittämällä. Virmasalon ja Hasasen mukaan saavutettavuus eli toimintaan osallistumisen esteet voidaan jakaa kymmeneen eri ulottuvuuteen: spatiaalinen, ajallinen, fyysinen/teknologinen, tiedollinen, taloudellinen, oikeudellinen/hallinnollinen, kulttuurinen/asenteellinen, taidollinen, mentaalinen ja sosiaalinen. Mentaaliseen saavutettavuuteen liittyy yksilöiden motivaatio, kyvykkyyden ja turvallisuuden tunteet; sosiaaliseen saavutettavuuteen taas viittaa vuorovaikutukseen yksilöiden ja ryhmien välillä. Oikeudellinen/hallinnollinen ulottuvuus viittaa erilaisiin sääntöihin ja rajoituksiin, jotka vaikuttavat palvelujen tai toimintojen saavutettavuuteen. Kulttuurisella/asenteellisella ulottuvuudella Virmasalo ja Hasanen tarkoittavat eri väestöryhmien tasavertaista kokemusta, esimerkiksi vai kuttaako etninen ryhmä, uskonto tai sukupuoli saavutettavuuteen.

Virmasalon ja Hasasen (2022) mukaan saavutettavuustutkimuksissa on keskitytty sellaisiin ulottuvuuksiin, jotka ovat objektiivisia ja helposti mitattavissa, ja tarvitaankin lisää lähestymistapoja, joissa pyritään ymmärtämään kansalaisten kokemuksellista tasoa. Ihmisten osallistumisessa yhteisölliseen toimintaan on erilaisia esteitä, joiden parempaa tunnistamista ja ymmärtämistä edistää, jos osallistumista tarkastellaan mahdollisimman moniulotteisesti. Erityisesti saavutettavuuden mentaaliset ja sosiaaliset ulottuvuudet voivat avata ymmärtämään paremmin esteitä, miksi yksilö ei osallistu asuinalueellaan järjestettyyn toimintaan. Se että asuinalueella on jotain maksutonta ja fyysisesti esteetöntä toimintaa ei vielä tarkoita, että se olisi mentaalisesti tai sosiaalisesti saavutettavaa.

Yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteitä – case lähiötutkimus Jyväskylässä

Kahdessa jyvaskyläläisessä lähiössä toteutettuun lähiötutkimuksemme vuonna 2021 kerätyistä aineistoista tarkastelemme tässä luvussa kysely- ja haastattelu- sekä työpaja-aineistoa, ja niistä nousseita yhteisölliseen toimintaan osallistumisen esteitä. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää kohdelähiöiden asukkaiden näkemyksiä oman alueen harrastusmahdol-

lisuuksista, vapaa-ajan vietosta ja kulttuuripalveluista. Kyselyyn oli mahdollista vastata sekä sähköisesti, että kirjallisesti lomakkeella. Avoimesti jaossa olevaan kyselyyn saatiin vastauksia yhteensä 191 kappaletta, joista Huhtasuota koskevia vastauksia tuli 97 ja Keltinmäen aluetta koskevia vastauksia 92 kappaletta. Vastaajista noin 70 % on naisia. 25–54-vuotiaat kattavat aineistossa 59% vastauksista, 41% vastaajista on yksinasuvia ja 32 % lapsiperheellisiä. 42 % vastaajista on aineistossa elämäntilanteensa osalta palkansaajia ja 24 % eläkeläisiä.

Kyselytutkimuksen lisäksi tutkimuksessa on käytetty avainhenkilöhaastatteluja, jotka toteutettiin teemahaastatteluina. Koska oletuksena on, että kyselyyn vastaavat edustavat keskimääräistä aktiivisempaa kansanosaa, halusimme varmistaa haastatteluiden avulla, että saamme eri väestöryhmien äänen monipuolisesti esille. Kenttätyön aikana tehtiin yhteensä 14 haastattelua, joiden aikana kuultiin yhteensä 22 avainhenkilöä. Haastateltavat olivat alueella aktiivisesti toimivien kansalaisjärjestöjen luottamushenkilöitä tai projektityöntekijöitä, jotka tuntevat tehtävänsä kautta lähiöiden nykytilanteen, toimijakentän ja asuinalueiden haasteet, toimintaympäristön ja -tavat sekä mahdollisuudet.

Työpajat, jotka toteutettiin osana Soveltavan kulttuurien tutkimuksen kurssia yhdessä opiskelijoiden kanssa, järjestettiin lähiöissä asuville erityisryhmille, joita oli vaikeaa tavoittaa muiden hankkeessa käytettyjen menetelmien avulla (työpajoista tarkemmin Koskinen-Koivisto et al. tässä teoksessa). Työpajojen kohderyhmien valinnassa hyödynnettiin avainhenkilöiden tietämystä alueesta. Tavoitteena oli saavuttaa erityisesti niitä ryhmiä, jotka eivät todennäköisesti vastaa kyselyyn. Työpajoja järjestettiin yhteensä viisi: kaksi Huhtasuolla ja kolme Keltinmäessä. Työpajat oli suunnattu 3-luokkalaisille ja 5-luokkalaisille koululaisille, nuorisotalon kävijöille, venäjänkielisille maahanmuuttajille sekä ikäihmisille. Opiskelijat kartoittivat työpajojen keskustelunomaisissa ryhmähaastatteluissa asukkaiden näkemyksiä lähiöiden asuinalueiden viihtyvyydestä, toiveita sekä puutteita.

Pyrimme analyysin avulla tunnistamaan aineistoista erityisesti sellaisia asukkaiden kokemuksia osallistumisen esteitä, jotka jäävät helposti perinteisten kulttuurin saavutettavuuteen liittyvien tutkimusten ulkopuolelle (vrt. Virmasalo ja Hasanen 2022). Tarkastelussa korostuu esteiden subjektiivisuus eli ihmiset kokevat osallistumisen esteet eri tavoin.

Myös tutkijoiden näkökulmat ja tulkinnat vaihtelevat, eikä eri esteiden väliset rajat ole selkeitä. Esimerkiksi jos osallistumisen esteeksi mainitaan kiinnostuksen puute, voidaan se tulkita motivaation puutteeksi. Taus-talla voi kuitenkin olla tiedon, rahan tai ystävien puutetta – ja voidaan ylipäätään kyseenalaistaa, minkälaisia tulkintoja vastauksesta on mahdol-lista tai järkevää tehdä. Vaikka osallistumattomuus yhteisölliseen toimintaan olisikin ns. henkilökohtainen valinta, voi se kuitenkin olla ongelma alueellisten kulttuuristen voimavarojen näkökulmasta. Jos tarpeeksi iso osa asukkaista ei osallistu, toimi tai vuorovaikuta paikallisesti, ei alueella ole yhteisöllisiä resursseja kulttuurisuunnittelun tai muun yhteisöläh-töisen kehittämistoiminnan toteuttamiseen.

Lähiötutkimuksen kyselyssä kartoitettiin syitä, jotka estävät osallistu-masta kulttuuritoimintaan, käymästä kulttuuritilaisuuksissa tai itse teke-mästä kulttuuria.

Osoittumisen este	Huhtasuo (n=57)	Keltinmäki (n=52)	Yhteensä (n=109)
Ei esteitä	28 %	31 %	29 %
Taloudelliset syyt	18 %	15 %	17 %
Ajanpuute	19 %	6 %	13 %
Tarjonta	5 %	17 %	11 %
Sosiaaliset seikat	11 %	8 %	9 %
Kiinnostus	7 %	8 %	7 %
Terveys ja ikääntyminen	9 %	6 %	7 %
Aukioloajat ja ajankohdat	5 %	8 %	6 %
Muu	9 %	4 %	6 %
Tiedotus	4 %	8 %	6 %
Pandemia	4 %	8 %	6 %
Viitsemiäisyys	2 %	8 %	5 %
Rauhattomuus/ympäristö	5 %	2 %	4 %
Tilojen puute	0 %	2 %	1 %
Etäisyys	0 %	2 %	1 %

Taulukko 1. Kulttuuritoimintaan osallistumisen esteet

Suurin osa kyselyyn vastanneista ei kokenut esteitä osallistumiselle. Suurimpina yksittäisinä esteinä mainittiin taloudelliset syyt, ajanpuute ja tarjonta. Pynnösen ja Mitchellin (2012, 161–164) mukaan merkittä-

vimpjiä kulttuuritarjontaan osallistumisen esteitä yli 50-vuotiailla kansalaisilla ovat korkeat sisäänkäsymaksut ja pitkät etäisyydet sekä sopivan seuran löytäminen. Myös lähiöissä toteuttamassamme kyselyssä taloudelliset tekijät olivat suurin yksittäinen este osallistumiselle, sen sijaan etäisyyttä ei kokenut esteenä kuin yksi prosentti vastanneista. Avainhenkilöiden haastatteluissa tuli kuitenkin esille, että myös spatiaaliset esteet ovat merkittäviä.

”Ihmisten kokemuksissa on myös tullut esille, että niin meidän kuin kaupungin kansalaisopiston kurssit ei ole alueella, niin se nostaa sitä osallistumiskynnystä lähtea kurseille. Juuri se, että se toiminta viedään alueelle, on ollut meidän näkökulmasta, ja myös, että ollaan kehitetty toimintaa asukkaiden kanssa ja kaikki tarjottu toiminta on lähtenyt sieltä, missä ollaan kysely, mitä tänne toivotaan ja tarvitaan.” (H4)

Erilaisilla hankkeilla on pyritty parantamaan spatiaalista saavutettavuutta tuomalla lisää erilaisia harrastumismahdollisuuksia lähiöihin.

Tutkimissamme lähiöissä on melko hyvin tilallisia resursseja erilaisiin toimintoihin (Ojalampi & Koskinen-Koivisto 2022). Saavutettavuuden kannalta on kuitenkin tärkeää, kuinka nämä tilat ovat erilaisten ryhmien käytettävissä.

”Yksi asia, joka liittyy tohon on, että täällä on uudet ja upeat koulut ja sielälähän on liikuntatilat. Niiden vuokrausjärjestelmä ei suinkaan kosketa kaikkia, vaikka sanotaan, että meillä on paljon tiloja käyttöön...niin silloin kun ne avataan, niin yksityiset toimijat ja henkilöt tietää sen, milloin vuorot saa ja ne menee vuodesta toiseen samoille.” (H1)

Haastateltava antaa ymmärtää, että vaikka tilat ovat vapaasti eri ryhmien varattavissa, ei tasa-arvo kuitenkaan toteudu käytännön tasolla. Opiskelijaryhmän venäläistaustaisille ikäihmisille suunnattu työpaja nosti esiin harrastustoiminnan kustannusten lisäksi omaehtoiseen toimintaan sopivien tilojen puutteen. Samansuuntaista kokemusta nousi esiin haastatteluista:

”Suurimpana puutteena keskustelussa nousi ison yhteisen monitoimitilan puute, jossa pystyisi järjestämään niin liikuntavuoroja, myyjäisiä kuin kon-

serttejakin. Myös miesten käsityöharrastamiseen ei tuntunut olevan ollenkaan tiloja, joissa voisi nikkaroida esimerkiksi pieniä puutöitä.” (Ryhmä 3, Huhtasuo, kenttäpäiväkirja)

Kansalaisopisto käyttävät koulujen tiloja iltaisin järjestettävään toimintaan, kuten käsityökursseille, mutta työpajaan osallistuneet ikäihmiset kokivat, että ilta-aika on heidän jaksamisensa kannalta huono. Tällöin puhutaan saavutettavuuden oikeudellisesta/hallinnollisesta ulottuvuudesta eli erilaiset säännöt ja rajoitukset rajaavat sitä, milloin olemassa olevia tiloja voi käyttää.

Kyselyssä keskimäärin seitsemän prosenttia koki osallistumisen esteeksi kiinnostuksen puutteen ja neljä prosenttia ympäristön rauhatomuuden. Nämä voidaan luokitella osaksi saavutettavuuden mentaalista ulottuvuutta. Myös avainhenkilöiden haastatteluissa tuli ilmi erilaisia mentaaliseen saavutettavuuteen liittyviä tekijöitä. Kynnys lähteä mukaan toimintaan voi olla korkea, vaikka motivaatiota löytyisi-kin. Kylätaloissa yritetään madaltaa mentaalisia osallistumisen esteitä:

“Me halutaan olla sellainen, että tänne tullessaan, kaikki tuntisivat olonsa, kun he tulevat sisään, että he tervetulleita, että se ei riitä, että sanotaan, että kaikki on tervetulleita. Se pitää myös näkyä niissä toiminnoissa, miten me otetaan ihmisiä vastaan, ja miten heitä kohdellaan.” (H14)

Mentaaliseen saavutettavuuteen liittyy myös turvallisuuden tunne. Se voi tarkoittaa, että kokee olevansa tervetullut, mutta myös turvallista ympäristöä liikkua.

”Huhtakeskus nyt on levoton, tosi levoton. Päiväsaikaan voi käydä, mutta illalla ei ollenkaan. Tälle asialle tehtävä jotain” (Kysely, Huhtasuo)

Turvallisuuden tunne on voimakkaasti yksilöllistä. Toiset asukkaat kokivat lähiöissä liikkumisen turvallisena, toiset taas välttelevät erityisesti ostoskeskusten ympäristöä.

Kyselyssä keskimäärin yhdeksän prosenttia vastaajista kokivat, että sosiaaliset suhteet estävät osallistumasta kulttuuriin liittyvään toimintaan. Sosiaaliseen saavutettavuuteen liittyy henkilökohtaiset sosiaaliset suhteet, mutta myös eri ryhmien väliset suhteet ja vuorovaikutus. Lähi-

öiden monikulttuurisuus voi toimia sosiaalisena esteenä, jos asukkaat kokevat muiden ryhmien toiminnan vieraana itselleen. Tämän takia sellaisella yhteisöllisellä toiminnalla, joka tuo eri ryhmiä vuorovaikutukseen keskenään, voidaan madaltaa osallistumisen sosiaalisia esteitä.

Kyselyssä vain kuusi prosenttia vastanneista koki tiedon puutteen oman osallistumisen esteeksi. Haastatteluiden mukaan tiedollisessa saavutettavuudessa on kuitenkin esteitä.

“Siellä on pupuhuhtalaisilta kysytty, miten he haluaisivat vapaa-ajallaan viettää, ja sen projektin ansiosta itse olen hifannut sen, että aika monet pupuhuhtalaiset eivät tiedä, mitä helmiä alueelta löytyy, missä on laavu, metsäpolut ja mistä löytyy mattojen pesupaikka, liikuntakeskus, että asukkaat menisivät vapaa-aikaa viettämään.” (H10)

Eri väestöryhmät hakevat ja löytävät tietoa eri paikoista. Verkosta löytyvä tieto ei tavoita kaikkia, ja esimerkiksi sosiaalisen median kautta tapahtuva tiedotus voi syrjäyttää erityisesti ikäihmisiä ja maahanmuuttajia. Kyse on tällöin erityisesti saavutettavuuden taidollisista ja tiedollisista esteistä.

“Että jos oikeasti haluttaisiin edistää hyvinvointia ja osallisuutta, pitää olla paikan päällä kohtaamassa ihmisiä, se ei onnistu sähköpostilla ja digitaalisesti.” (H4)

Ikääntyneiden ja maahanmuuttajien kohdalla haastatteluissa korostuu tarve sosiaaliselle tuelle, joka tapahtuu kasvokkain. Jos halutaan vähentää osallistumisen esteitä näissä väestöryhmissä, kylätalojen tapaisten matolan kynnyksen kohtaamispaikkojen merkitys on tärkeä. Molemmissa tutkimissamme lähiöissä toimii asukasyhdistysten ylläpitämä kylätalo, ja niiden merkitys erityisesti työelämän ulkopuolella oleville koetaan tärkeäksi.

Kylälatot pyrkivät toiminnallaan lieventämään osallistumisen taloudellisia, sosiaalisia ja mentaalisia esteitä tarjoamalla maksutonta ja helpposti lähestyttävää toimintaa. Maahanmuuttajille järjestettävällä toiminnalla pystytään vähentämään myös kulttuurisia osallistumisen esteitä. Oman toiminnan lisäksi pyritään lisäämään asukkaiden osallistumista myös muihin kaupungin toimintoihin ja palveluihin.

“Nyt ei oo vaikeaa löytää verkosta, mutta kun ei ole tottunut esimerkiksi hakupalveluja käyttään, niin se oli, jonka joku ihminen saa siitä, että jo kun on tässä, kuuntelee heitä, auttaa heitä tässä tilanteessa, ja myös opastaa heitä muihin palveluihin, että tää ei oo mikään sosiaalitoimisto eikä tän pidäkään olla, vaan tää on se ensimmäinen askel, että ihminen omalla alueella uskaltaa tulla ovesta sisään, ja sanoo ettei mulla oookkaan kaikki ihan ok, että saisko täältä jotain neuvoa. Niin mää voin tästä neuvoa eteenpäin.”
(H14)

Kylätaloilla on merkittävä rooli asukkaiden yhteiskunnallisen osallisuuden edistämässä ja osallistumisen esteiden lieventämisessä. Aineistosta korostuu yhteisöllisen osallistumisen kokonaisvaltainen merkitys alueen viihtyvyydelle ja asukkaiden hyvinvoinnille.

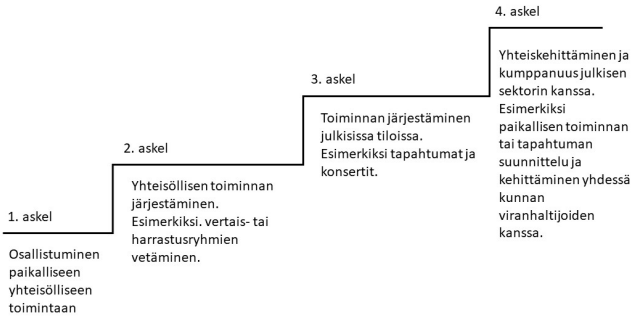
Yhteisöllinen toiminta kulttuuristen voimavarojen vahvistajana

Kirsi Kohonen ja Toni Tiala (2002; myös Hovi tässä teoksessa) näkevät kuntalaisten osallisuuden portaina, joiden alimmalla askelmalla on tieto-osallisuus, jossa toteutetaan kuntalaisten suuntaan tiedottamista, kuulemista ja kyselyjä. Mitä ylemmäksi askelmia kuljetaan, vuorovaihtuksen elementit kansalaisten ja päätöksentekijöiden sekä suunnittelijoiden välillä lisääntyvät. Ylimmällä tasolla on toimintaosallisuus, jossa alueilla on yhteisöllistä toimintaa ja päätösvaltaa esimerkiksi osallistuvan budjetoinnin muodossa. Keskeistä korkeimmalla osallisuuden tasolla eli toimintaosallisuudessa on, että valtaa ja aktiivista toimijuutta siirtyy hallinnolta aluetasolle ja viranomaisten tehtävänä on toimia enemmänkin toiminnan tukijoina ja mahdollistajina. Tutkimissamme lähiöissä oli tunnistettavissa runsaasti mallin mukaista toimintaosallisuutta, vapaaehtoistoimintaa ja yhteisölähtöistä kehittämistä.

Kohosen & Tialan (2002) malli liittyy kaupunki- ja aluesuunniteluun ja päätöksentekoon, eikä asukkaiden vapaa-ajantoimintaan laajemmin. Tässä luvussa näkökulma on erilainen. On tärkeää muistaa, että vapaa-aikaan ja kulttuuriin liittyvät toiminnat ovat niitä pienempiä kynnyksiä ylitettäväksi yhteisölliseen toimintaan osallistumisessa. Alueiden

tai paikkojen kulttuuristen voimavarojen vahvistumisen näkökulmasta on tärkeää, että asukkaat osallistuvat erilaisiin matalankynnyksen yhteisöllisiin toimintoihin alueillaan, ja motivoituvat näin ottamaan aktiivisemmän roolin myös asuinalueensa kehittämisessä. Asukkaiden yhteisölliseen toimintaan osallistumisen voi nähdä kumuloituvana prosessina.

Tutkimiemme lähiöiden kylätalojen toimintaa voi tarkastella yhteisölliseen toimintaan osallistumisen askelmien kautta. Kylätaloilla ei tyydytä pelkästään siihen, että saadaan asukkaita piipahtamaan kahvilla ja juttelemassa, vaan pyritään innostamaan heitä ideoimaan, suunnittelemaan ja toteuttamaan mielekästä toimintaa omalla asuinalueella. Usein kuitenkin yhteisöllinen toiminta lähtee siitä, että uskaltautuu lähtemään johonkin toimintaan mukaan.

Kuvio 1. Yhteisölliseen toimintaan osallistumisen askelleet

Yhteisölliseen toimintaan osallistumisen rapuissa alimpana askelmana on osallistuminen paikalliseen yhteisölliseen toimintaan. Seuraavalla askelmalla otetaan aktiivisempaa roolia toiminnan tuottamisessa, esimerkiksi ohjaamalla itse harrastus- tai toimintaryhmiä. Tällaista toimintaa tutkimillamme alueilla oli runsaasti, ja esimerkiksi Huhtasuon alueella toiminut *Ihmisten ilmoille* -hanke (2018–2020) pyrki kannustamaan asukkaita ideoimaan ja järjestämään omaehtoista toimintaa.

“Sinä kehitettiin vapaaehtoistoimintaa tälle alueelle, ja se pohjautui siihen, että meillä ei ole valmista konseptia mihin ihmisiä haetaan, vaan mieti-

tään, että mitkä on ihmisten vahvuudet ja mitä he haluavat jakaa muille, ja millaista kiinnostusta on vapaa-ajantoimintaa tehdä ja kaikille jotain, ettei käännytetä ketään ovelta pois.” (H1)

Kolmannella askelmalla toimintaa järjestetään julkisissa sisä- tai ulko-tiloissa, ja pyritään näin tuottamaan hyvinvointia myös muille alueen asukkaille.

“Ois mahtavaa, että harrastaminen nähtäisiin myös, että se ei ole vain minulle, vaan harrastamisen kautta voidaan järjestää yhteiseksi iloksi. Siinä on semmoinen vastavuoroisuus tai sit sen viikon aikana toteutettava intensiivinen juttu tai sit voit valmistaa jotain, vaikka musiikkikerhossa esityksen, ja sä viet sen jonnekin puistojuhlaan. Mä ajattelen, että harrastaminen on muutakin kuin vain itselle saatua hyvinvointia.” (H3)

Neljännellä eli ylimmällä askelmalla yhteisötoimijat ovat rakentaneet kaupungin ja muiden keskeisten julkisen sektorin toimijoiden kanssa erilaisia yhteistyörakenteita. Tällöin puhutaan esimerkiksi yhteisötoimijoiden ja kunnan kumppanuudesta tai poikkihallinnollista ja julkisen hallinnon eri sektorit ylittävästä yhteiskehittämisestä (Hovi-Assad 2019; Isola et al. 2017). Myös kulttuurisuunnittelun ideaalina on yhteiskehittäminen, jossa paikallisilla aktiivisilla yhteisöillä on merkittävä välittävä rooli alueen kehitystä suunnittelevien tahojen ja viranhaltijoiden sekä asukkaiden välillä. Tällöin yhteisön kulttuuriset voimavarat konkretisoituvat ja jalostuvat kehittämisideoiksi ja yhteisiksi tavoitteiksi.

Tutkimissamme lähiöissä yhteisötoimijoiden ja kaupungin välinen suhde näyttäytyi vaihtelevana ja osittain ristiriitaisena. Erityisesti asukasyhdistykset kokivat, että kaupunki ei tunnista ja tue riittävästi heidän kaupunginosassansa tapahtuvaa toimintaa. Toisaalta erilaiset osallistumisen mahdollisuudet ja saavutettavuus kuuluvat Jyväskylän kaupungin keskeisiin strategisiin tavoitteisiin, ja kulttuuri nähdään keinona saavuttaa nämä tavoitteet (Luonila & Ruokolainen 2023). Hedelmällisen yhteiskehittämisen toteutumiseksi ja oikeasuuntaisten yhteistoimintaa tukevien resurssien suuntaamiseksi kulttuuri- ja kaupunkipolitiikassa on tunnistettava eri kaupunkialueiden toiminnallisia erityispiirteitä sekä luotava edellytyksiä ja toimintatapoja yhteisiin tavoitteisiin tähtäävälle

vuorovaikutukselle niin asukkaiden kesken kuin asukkaiden ja julkisen sektorin eri toimijoiden välille.

Lopuksi

Paikallisten kulttuuristen resurssien tunnistaminen on tärkeää, jos halutaan asukkaiden osallistuvan lähiympäristönsä kehittämiseen ja yhteisölliseen toimintaan. Tehtävä ei ole kuitenkaan yksinkertainen. Erilaisilla asuinalueilla on erilaisia voimavaroja, joiden löytäminen ei ole suunnittelijoille ja tutkijoille itsestään selvää. Myös asukkaiden osallistumisen esteet yhteisölliseen toimintaan ovat moninaisia ja yksilöllisiä. Kulttuurisuunnitteluprosessi vaatiikin aikaa ja läsnäoloa sekä asuinalueiden asukkaiden aktiivista kuuntelua ja riittävää perehtymistä paikallisiin toimintamuotoihin ja -tapoihin.

Kulttuurisuunnittelussa ja erilaisissa yhteisöprojekteissa impulssi toimintaan lähtee yleensä yhteisön ulkopuolelta. Asukkaita yritetään saada osallistumaan eli osallistaa erilaisiin toimintoihin esimerkiksi kaupungin hallinnon lähtökohdista. Mikäli asuinalueen ominaispiirteitä ei tunnusteta, on riskinä, että paikalliset kulttuuriset voimavarat ja asukkaiden toiveet suunnittelun tavoitteista jäävät kehitystyössä huomiotta. Olisikin tärkeää vahvistaa kokonaisvaltaisesti alueiden omaa yhteisöllistä toimijuutta ja pyrkiä aitoon kumppanuuteen julkisen hallinnon ja yhteisötoimijoiden kanssa.

Kulttuuripolitiikassa huolena on viime vuosikymmeninä ollut kulttuuriin ei-osallistuvat kansalaiset. On osoitettu, että kulttuuriin osallistumattomuus on yhteydessä laajempaan yhteiskunnalliseen osattomuuteen ja syrjäytymiseen. (Heikkilä 2021.) Keskustelun taustalla on kulttuuriosallistumisen liittäminen yksinomaan julkisten kulttuuripalvelujen tarjontaan. Usein näissä keskusteluissa kulttuuriin liittyvä toiminta näyttäytyy valmiina palveluina, joihin kansalaisten toivotaan osallistuvan. Monesti tämä voi olla jo lähtökohtaisesti este osallistumiselle, valmis toiminta ei ”tunnu omalta”. Kun puhutaan kulttuuriosallistumisen merkityksestä osana laajempaa yhteiskunnallista osallistumista, olisikin tärkeää pohtia, miten osallistumista voitaisiin lisätä aidosti ruohonjuuritasolta eli tukea ja luoda edellytyksiä yhteisölähtöiselle kulttuuritoiminnalle.

Kirjallisuus

- Bennett, Oliver (1999) Kulttuuripolitiikka, kulttuuripessimismi ja postmoderniteetti. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.). *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 13–32.
- Bianchini, Franco. (2013) Cultural Planning and Its Interpretations. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Ashgate. Surrey & Burlington, 377–391.
- Bourdieu, Pierre (1984/1979) *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Campagna, Desirée, Caperna, Giulio & Montalto, Valentina. (2020) Does Culture Make a Better Citizen? Exploring the Relationship Between Cultural and Civic Participation in Italy. *Social Indicators Research*, 149, 657–686.
- Cooke, Bill & Kothari, Uma (2001) *Participation: The New Tyranny?* Zed Books. London & New York.
- Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) (2012) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 118/2012. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Gemar, Adam (2020) Sport as Culture: Social class, styles of cultural consumption and sports participation in Canada. *International Review for the Sociology of Sport*, 55(2), 186–208. <https://doi.org/10.1177/1012690218793855>
- Hallman, Kirstin, Muñiz Artime, Cristina, Breuer, Christoph, Dallmeyer Sören & Metz, Magnus (2016) Leisure participation: modelling the decision to engage in sports and culture. *Journal of Cultural Economy* 41, 467–487. <https://doi.org/10.1007/s10824-016-9275-8>
- Heikkilä, Riie (2021) The slippery slope of cultural non-participation: Orientations of participation among the potentially passive. *European Journal of Cultural Studies*, 24(1), 202–219. <https://doi.org/10.1177/1367549420902802>
- Heikkilä, Riie & Lindblom, Taru (2022) Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018. *Journal of Consumer Culture*. Online first: DOI: 10.1177/14695405211062052
- Hirvi-Ijäs, Maria & Jakonen, Olli & Kanerva, Anna & Sirene, Karri & Karttunen, Sari & Kuisma, Marjatta & Kurlin Niiniahho, Ari & Lahtinen, Emmi & Renko, Vappu & Ruusuvirta, Minna & Sokka, Sakarias (2020) *Kaupunkikehittäminen ja kulttuuripolitiikka. EspooCult –tutkimuksen tuloksia*. Cuporen verkkojulkaisuja 59. Helsinki: Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kaupunkikehittäminen-ja-kulttuuripolitiikka>
- Hovi, Pia (2021) Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuurua on!: Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä. Turun yliopisto. Turku.

- Hovi-Assad, Pia (2019) Kulttuurisuunnittelulla lisää osallisuutta kaupunkikehittämiseen. *Hybris* 1/2019. <https://hybrislehti.net/kulttuurisuunnittelulla-lis-osallisuutta-kaupunkikehittamiseen>
- Häyrynen, Maunu (2017) Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu, Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 7–28.
- Irvin, Renée A. & Stansbury, John (2004) Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort? *Public Administration Review*, 64(1), 55–65. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2004.00346.x>
- Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla ja Keto-Tokio, Anna (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos, Työpäpaperi 33/2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 19.10.2018
- Jancovich, Leila (2017) The participation myth. *International Journal of Cultural Policy* 23 (1), 107–121. DOI: 10.1080/10286632.2015.1027698
- Kangas, Anita & Sokka, Sakarias (2014) Cultural access and activation: Civic participation in local sustainable communities. Teoksessa Svetlana Hristova, Milena Dragičević Šešić & Nancy Duxbury (toim.) *Culture and Sustainability in European Cities: Imagining Europolis*. Routledge. New York, 141–153.
- Kattilakoski, Mari & Sireni, Maarit (2020) Koettu arjen hyvinvointi ja sen murtumat maaseudun naisten kertomuksissa. *Maaseutututkimus* 28 (1), 7–28. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/94368>
- Kohonen, Kirsi & Tiala, Toni (2002) Johdanto. Teoksessa Kirsi Kohonen & Toni Tiala (toim.). *Kuntalaiset ja hyvä osallisuus, Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi*. Sisäasiainministeriö, Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Kumpulainen, Kaisu (2016) Kulttuuri elinvoimaisten maaseutuyhteisöjen rakentajana. *Janus*. Teemanumero 4/2016 Kestävä hyvinvointi ja eriarvoisuus.
- Koskinen-Koivisto, Eerika, Kumpulainen, Kaisu & Husu, Hanna-Mari (2023) Asukasosallisuuden edistäminen kulttuurisuunnitteluhankkeessa: tavoitteena vuorovaikutuksen vahvistaminen ja yhteiskehittäminen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 61 (1), 49–72.
- Kumpulainen, Kaisu & Husu, Hanna-Mari (2020) Nuorten yhteiskunnallinen osallistaminen kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnan kautta. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja* 5 (1), 26–45.

- Ledwith, Margaret (2011) *Community development: a critical approach*. 2nd ed. Bristol. Policy Press.
- Lee, C.W. (2015) *Do it yourself democracy. The rise of the public engagement industry*. Oxford: Oxford University Press.
- Lee, C.W., McNulty, K., & Shaffer, S. (2015) Civicizing Markets: Selling Social Profits in Public Deliberation. Teoksessa Lee, C., W., McQuarrie, M. & Walker E.T. (eds.) *Democratizing Inequalities: Dilemmas of the New Public Participation*, 27–45. New York and London: New York Press.
- Luonila, Mervi, Kumpulainen Kaisu, Leppänen, Aino, Koskinen-Koivisto, Eerika & Ruokolainen, Olli (2023) Resilient Communities and Sustainability in the case of two Finnish urban suburbs. *Frontiers of Political Research*. (Preprint) <https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1213240>
- Luonila, Mervi & Ruokolainen, Olli (2023) “Happy, healthy and participatory citizens”: suburban cultural policy in the Finnish city of Jyväskylä, *International Journal of Cultural Policy*, Preprint. <https://doi.10.1080/10286632.2022.2160714>
- Ojalampi, Sanna & Koskinen-Koivisto, Eerika (2022) Attachment to place and community bonds in two suburbs of Jyväskylä, Central Finland. *Geographical Review* (Preprint) <https://doi.org/10.1080/00167428.2022.2161383>
- Pirnes, Esa (2008) *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3085-1>
- Pynnönen, Katja & Mitchell, Ritva (2012) *Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä. 50+-kulttuuribarometrin tuloksia*. Cuporen julkaisuja 20. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö. Helsinki.
- Richardson, A. (1983) *Participation*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Siiisiäinen, Martti (2010) Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta* 1 (2010), 8–40.
- Stevenson, D., Balling, G. & Kann-Rasmussen, N. (2017) Cultural participation in Europe: shared problem or shared problematisation? *International Journal of Cultural Policy* 23 (1), 89–106. DOI: 10.1080/10286632.2015.1043290
- Virmasalo Ilkka & Hasanen Elina (2022) Defining the accessibility of physical activity. Tracing the social dimension. *Preventive Urbanism*, 2/2022. DOI: 10.13128/contest-13879
- Viirolainen, Jutta (2015) *Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö Cuporen verkkojulkaisuja 26/2015. URL: www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/jutta-viirolainen-kulttuuri-osallistumisen-muuttuvat-merkitykset

II

Kulttuurikartoituksen menetelmiä ja lähestymistapoja

Kaupunkiluonto lähtökohtana transformatiiviselle kulttuurisuunnittelulle: Yhteisöllinen kokemustieto Porin Varvourinjuovan rannoista

Maunu Häyrynen ja Ilona Hankonen

Johdanto

Tämä artikkeli lähtee liikkeelle tarkastelemalla kulttuurisuunnittelun ja kulttuurikartoituksen tämän hetken toimivuutta kestävyysmurroksen taustaa vasten. Huomion kohteena ovat yhtäältä ne kulttuurisuunnittelun piirteet, joita voi pitää edelleen toimivina, toisaalta ne, joiden osalta kestävä muutosnäkökulma ei täysin toteudu. Kaupunkiluontoa tarkastellaan lähemmin alueena, johon sen enempää kulttuurisuunnittelun perinteinen paikallinen rajausta kuin luonto-kulttuuri-kah-tiajakokaan eivät täysin istu. Vaihtoehtomallia haetaan transformatiivista muutosta ja sen vaatimia tiedon yhteistuottamis- ja yhteiskehittämisprosesseja koskevasta viime vuosien tutkimuskeskustelusta sekä pohditaan,

miltä osin transformatiiviset prosessit eroavat kulttuurisuunnittelusta ja miten nämä voisivat täydentää toisiaan. Tapaustutkimuksena esitellään Turun yliopiston maisemantutkimuksen tekemää Porin kaupunkiluonnon kulttuurikartoitusta Varvourinjuovan jokirannoilla, minkä tuloksia peilataan kumpaakin prosessimallia vasten. Lopuksi hahmotellaan tapaa, jolla kulttuurisuunnittelu- ja transformatiivisen prosessin parhaat puolet voisi jatkossa yhdistää.

Kulttuurisuunnittelu päivityksen tarpeessa?

Kulttuurisuunnittelu on käsitteenä vakiintunut kotimaiseen keskusteluun kuntien kulttuuritoiminnasta ja kaupunkisuunnittelusta, joskaan mistään valtavirtaistumisesta voidaan tuskin puhua (Häyrynen & Wallin 2017; Taide ja kulttuuri osana alueiden kehittämistä 2018, 34, 46 & 52; Hovi 2021). Kulttuurisuunnittelulle aikaisemmin asetetut suuret odotukset ovat toisinaan voineet näkyä myös pettymyksinä prosessien osallistavuuteen, strategisuuteen, poikkialaisuuteen tai paikallisten potentiaalien hyödyntämiseen nähden (Hjorth 2014; Häyrynen 2015; Harsia & Nummi 2022). Vastauksena kulttuurisuunnittelun ja siihen tiiviisti kiinnittyvän kulttuurikartoituksen konsepteja on pyritty uudistamaan, vahvistamaan niiden tutkimuksellista pohjaa sekä laajentamaan sitä taiteellisella otteella (Duxbury, Garrett-Petts & MacLennan 2015; Longley & Duxbury 2016; Duxbury, Garrett-Petts & Longley 2019).

Monet kulttuurisuunnittelun alkuperäisistä tavoitteista, kuten osallistuminen ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus paikkojen kehittämisessä, laajaan kulttuurin määritelmään perustuva tiedon yhteistuottaminen sekä kokemusperäisen tiedon tuominen päätöksentekoon tasaveroisena siiloutuneen asiantuntijatiedon rinnalla (Mercer & Grogan 1995; Ghilardi 2001; Stevenson 2005; Lundberg & Hjorth 2011) eivät ole menettäneet merkitystään eivätkä ajankohtaisuuttaan. Kestävyyksmurros asettaa kuitenkin tänä päivänä uudenlaisia haasteita, joiden valossa tietyt kulttuurisuunnittelun ja kulttuurikartoituksen lähtökohdat ja toimintamallit ovat muuttuneet ongelmallisiksi. Paikallisen kulttuurin itsemäärittelyn ja suunnitteludemokratian rinnalle ovat tulleet tavalla tai toisella kaikkeen kehittämiseen liittyvät ilmastonmuutoksen ja luonto-

kadon hillintä, näihin sopeutuminen sekä näihin kytkeytyvät energia-, liikenne- ja alueiden käyttökysymykset. Muutostahdin nopeutuminen ja ennakoimattomuus, esimerkkeinä tätä kirjoittaessa Covid-19-kriisi ja Ukrainan sota, kertovat karusti pitkäjänteisen strategisen suunnittelun vaikeutumisesta. Muutokset tapahtuvat yhtä aikaa globaalisti ja paikallisesti, jolloin pelkästään paikallinen näkökulma ei enää riitä.

Kulttuurisuunnittelun ja kulttuurikartoituksen opinkappaleisiin on kuulunut sektorinäkökulmien korvaaminen paikallisella rajauksella (territorial remit, Bianchini 2013; Redaelli 2013). Siihen on puolestaan perustunut kulttuurisuunnittelun tehtävä tunnistaa yhdessä paikallisten yhteisöjen kanssa paikan ainutlaatuisuus (paikan henki, “sielu” tai “DNA”, esim. Lundberg & Hjorth 2011). Reflektioimattomassa paikan hengen tavoittelussa on kuitenkin vaarana “paikallisuuden loukku” (local trap, Purcell & Brown 2005), paikallisen mittakaavan asettaminen etusijalle. Paikallisuuden objektivointi irti kontekstistaan brändeiksi ja hyödyntäminen paikkakuntien välisessä kilpailussa voidaan nähdä osana uusliberaalia kaupunkikehittämisen agenda (vrt. Harvey 1991). Pelkästään paikkaan tujottaminen on myös omiaan myös peittämään ylipaikallisia yhteyksiä (Massey 2005; Häyrynen 2017). Vaikka näihin kiinnitettäisiin huomiota, on myös otettava huomioon paikallisten kulttuurien dynaaminen muutos. Jälkimmäiseen on pyritty jatkuvilla iteratiivisilla prosesseilla (Evans 2013; Hovi 2021), jollaisten käytännön toteutus on kuitenkin haastavaa.

Kulttuurisuunnittelun helmasyntejä ovat olleet hieman vaikeasti hahmottuva “kaiken suunnittelu” sekä pyrkimys erilaisten jännitteiden (yhteisön ja hallinnon, eri sektorien, tutkimuksen ja kehittämisen, institutionaalisen ja arjen kulttuurin välisten; ks. Vahlo 2014) lieventämiseen kompromisseilla, jotka jättävät kaupunkitilaa koskevat ristiriidat ratkaisematta. Yhteisölähtöisyyden ja tasaveroisen vuoropuhelun sijasta onkin riskinä, että kulttuurisuunnittelusta tulee samanlainen hallinnan jatke kuin suunnitteluosallistumisesta on jo tullut. Vaikka kehittäminen aina vaatii jonkinlaisia kompromisseja osapuolten kesken (vrt. Stevenson 2005; Häyrynen 2017), epäsymmetrisiin valta-asetelmiin ei aina kiinnitetä tarpeeksi huomiota kulttuurisuunnittelussa.

Kulttuurikartoituksessa ja kulttuurisuunnittelussa on tietoisesti otettu etäisyyttä kulttuurin institutionaaliseen määrittelystä laajan, materialis-

tisen tai elämäntapaperusteisen kulttuurin määritelmän avulla (Häyrynen 2017; Williams 1958). Kaikki kulttuurin käsitteen soveltaminen on kuitenkin samalla sen määrittelyä (Alasuutari 1994, 33) ja tämä pätee myös kulttuurikartoitukseen ja kulttuurisuunnitteluun. Kulttuurikartoituksissa on pyritty tavoittamaan paikallista kulttuuria ennakkoluulottomasti eri keinoin, yhteisöjä kuunnellen ja näiden kanssa. Poikkialainen näkökulma on edelleen mahdollistanut paikan tarkastelun yhtenä kokonaisuutena ilman sektoritiedon silmälappuja. Tarkasteltu kulttuuri on kuitenkin ollut melkein aina kaupunkikulttuuria ja paikantunut pitkälti julkiseen tilaan. Toteutuneissa kulttuurisuunnittelu- tai -kartoitusprosesseissa kulttuurisektori on usein avainasemassa ja institutionaalinen kulttuurituotanto – kuten kulttuurilaitokset, auktorisoitu kulttuuriperintö tai tuettu kulttuuritoiminta – keskeisessä roolissa myös niiden pohjalta esitetyissä toimenpiteissä (Ward 2013; Häyrynen 2017). Tämä tarkoittaa väistämättä isojen katveiden jäämistä kaupunkikulttuuriin. Yksi sellainen on kaupunkiluonto, joka periaatteessa sisältyy kulttuurisuunnittelun piiriin ja nousee kaupunkilaisten arjessa usein keskeisenä esiin mutta näkyy siitä huolimatta heikosti kartoitustuloksissa ja toimenpidesuosituksissa (Koefoed 2019; Hankonen & Häyrynen 2022).

Kaupunkiluonto kulttuurisuunnittelun koetinkivenä

Kaupunkiluonto on tähän asti näyttäytynyt kulttuurisuunnittelussa yhtenä yhteisöjen jakamana paikkaan sidottuna kulttuurisena resursina muiden joukossa. Sen saama painoarvo on perustunut siihen, missä määrin ja miten asukkaat ja muut kartoituksen kohderyhmät ovat kulloinkin ilmaisseet sen tärkeyttä omassa arjessaan. Toteutuneissa suomalaisissa kulttuurikartoituksissa kaupunkiluonto on tyypillisesti yhteisöjen laajasti tunnistama kulttuurinen resurssi, johon liittyy monenlaisia merkityksiä, identiteettejä ja käytänteitä. Samasta kertoo myös kotimainen lähiötutkimus. (Häyrynen et al. 2015; Häyrynen & Wallin 2017; Seesmeri 2022; Seesmeri, Virtanen & Häyrynen 2022; Virtanen, Seesmeri & Häyrynen 2022; Hankonen & Häyrynen 2022; Asikainen 2014.)

Kansainvälisessä kulttuurisuunnittelukirjallisuudessa kaupunkiluonto on profiloitunut heikommin, tavallisesti osana kulttuurikartoituksessa

noteerattavien kaupunkikulttuurin osa-alueiden luetteloa (Lundberg & Hjorth 2011; Bianchini 2013; Duxbury, Garrett-Petts & MacLennan 2015). Osittain kyse on ollut siitä, ettei kulttuurikartoitus- tai kulttuuri-suunnitteluprosesseja enimmäkseen kaupunkisuunnittelun, kulttuurintutkimuksen tai yhteiskuntatieteen pohjalta tutkineilla eikä niitä toteuttaneilla ole ollut vastaavaa erottelukykä kaupunkiluonnon kuin muun kaupunkikulttuurin suhteen. Ongelma pohjautuu tutkimuksen ja suunnittelun tietorakenteisiin, joissa luonto ja kulttuuri määrittävät dikotomisesti toisistaan erillisiksi kategorioiksi (Häyrynen 2017; Hankonen & Häyrynen 2022). Kulttuurisen linssin läpi tarkasteltuna kaupunkiluonto näyttää helposti erillisten resurssien, kuten suojelu- ja virkistysalueiden, luontoon liittyvän kulttuuriperinnön tai muiden yhteisöllisesti tärkeiden luontopaikkojen, joukolta. Väitämme kuitenkin kaupunkiluonnolla olevan oman erityisluonteensa paikallisen kulttuurin osana, mikä tulisi ottaa uudella tavalla huomioon myös kulttuurisuunnittelussa.

Kaupunkiluonto, kuten muukaan luonto, ei määriy dikotomisesti kulttuurin vastakohdaksi vaan on hybridistä (Kummala 2016; Hankonen 2021). Kaupunkiluonto on, jos mahdollista vielä vahvemmin kulttuurista kuin ei-urbaani luonto, koska sen kanssa ollaan jatkuvasti tiiviissä vuorovaikutuksessa (Santini & Taji 2019). Se on myös korostuneen relationaalista kytkeytyen monipuolisesti sekä luonnon että inhimilliseen toimijuuteen eri tasoilla ja mittakaavoissa (Karvonen & Yocom 2011). Luonnonympäristöjen on todettu useissa tutkimuksissa olevan kaupunkialueilla arvostettuja ja elvyttäviksi koettuja. Luonnon myönteistä vaikutusta terveyteen on kyetty myös todentamaan empiirisesti sekä fysiologisilla mittauksilla että tilastollisin menetelmin (Tyrväinen & Korpela 2009; Järviluoma 2006). Yrjö Haila (2004) korostaa luonnon tuottaman hyvinvoinnin rinnalla ihmisen monimuotoista, kulttuurin kehystämää kumppanuutta luonnon kanssa. Luontoon kuuluu olennaisesti myös hauraus, menettämisen mahdollisuus.

Luonto on samalla omalakinen toimija tai toimijajoukko, mikä tekee vuorovaikutuksen sen kanssa toisenlaiseksi kuin ensisijaisesti artefaktisen ympäristön. Ennen muuta tässä vuorovaikutuksessa korostuu affektiivisuus: kaupunkiluonto koetaan henkilökohtaisesti, siihen samastutaan ja sen muutoksiin reagoidaan voimakkaasti (vrt. Kanninen & Seppo 2022). Kaupunkiluonnon käsitettä käytetään eri yhteyksissä eri tavoin: luonnontieteissä siksi käsitetään usein vain kaupunkiympäristön

elinympäristökseen omaehtoisesti valinnut luonnonvarainen lajisto, jota ihminen ei aktiivisesti kontrolloi muutoin kuin rajoittavasti, esimerkiksi puustoa raivaten tai eläimistön pääsyä joihinkin tiloihin estäen. Laajemmin siihen voi sisällyttää ihmisen

tarkoituksellisesti tai tahattomasti tuoman lajistoa. Laajimmin käsitettynä kaupunkiluonto käsittää myös ihmiset ja ihmisistä täysin riippuvaisen lajiston, jolloin kaupunkia ja sen energia- ja materiaalivirtoja voidaan tarkastella ekosysteemeinä. Institutionaalisesti kaupunkiluonto taas määrittyy kulttuurimaiseman ulkopuoliseksi ja tätä pehmentäväksi elämysten ja virkistykseen lähteeksi tai epämääräiseksi joutomaaksi. Harvemmin luonto kaupungissa nousee kiinnostuksen kohteeksi kiinteänä osana kulttuuriympäristöä, sen toiminnallisena elementtinä tai yhtenä toimijana kaupungiksi kutsutussa toimijaverkossa (ks. Latour 2006). Kuitenkin kaupunkitila on täynnä luontoa, joka ei ole siitä erotettavissa. Luontoa versoo katukiveyksien välistä ja se nokkii murut maasta nakikioskin vaiheilla.

Tällä hetkellä kaupunkiluonto on nousemassa myös humanistisen tutkimuksen kohteeksi, koska kestävyysmurros koskettaa ihmisten arkielämän ja -ympäristön kautta myös sitä kulttuurisena ilmiönä. Toisaalta kestävyys haasteet ovat nostaneet kaupunkiluontoa uudella tavalla esiin kaupunkisuunnittelussa ja -tutkimuksessa (esim. Paloniemi 2019). Luonnon ja kulttuurin dikotominen erottelu on kuitenkin alasta riippumatta edelleen tavallista (Hankonen 2021), mikä näkyy myös kulttuurisuunnittelun käytännössä.

Turun yliopiston maisemantutkimuksen kokeilu Porin jokirantojen kaupunkiluonnon kulttuurikartoituksen parissa (ks. myös Hankonen & Kirveslahti 2021) osoitti kaupunkiluonnon voivan mahtua nykyistä laajemmin kulttuurikartoituksen piiriin riittävällä luonnontuntemuksella ja sopivilla menetelmävalinnoilla. Vaikka kaupunkiluonto saataisiinkin aikaisempaa paremmin mukaan kulttuurikartoituksiin, tämä ei kuitenkaan riitä, jos tieto kaupunkiluonnon merkitys vivahteista, sen moninaisista käyttötavoista ja -perinteistä tai affektiivisesta vuorovaikutuksesta sen kanssa ei kantaudu suunnitteluun ja päätöksentekoon asti.

Kaupunkiluonto on kaupunkikulttuurin osa-alueena paitsi heikosti määrittynyt myös erityisen herkkä monille paikallisille muutoksille, joita kestävyysmurroksesta seuraa. Näihin sisältyvät kaupunkien kasvun ja tiivistämisen kasvavat paineet luontoalueiden rakentamiselle, lisää-

tyvä käyttö ja kulutus, saastuminen ja ilmastonmuutoksen tai sen hillinnän ja sopeutumisen vaikutukset sekä myös ekogentrifikaatio ja kaupunkiluonnon epätasa-arvoistuminen (Langhorst 2015; Zalar & Pries 2022; Leino, Wallin & Laine 2022.) Kyse on samaan aikaan riittämättömästi tunnistetusta kulttuurisesta resurssista, ekosysteemipalveluista ja ympäristön tilan heikkenemisestä kertovasta varoitusmerkistä. Näiden ihmiskeskisten näkökulmien lisäksi kaupunkiluonnolla on myös itseisarvo: kaupunkitilaa eivät jaa vain ihmiset ja heidän kulttuurinsa vaan muutkin toimijat, jotka pitäisi kyetä ottamaan tasaveroisesti huomioon tiedon tuottamisessa ja kehittämisessä. Sen sijaan kaupunkiluontoa edelleen helposti toiseutetaan suhteessa muihin merkitystasoihin, kuten rakennusperintöön, julkiseen tilaan tai kulttuuritoimintaan, sekä maankäyttöihin, kuten rakentamiseen ja liikenteeseen.

Kaupunkiluonnosta on tulossa kulttuurisuunnittelun koetinkivi. Vaikka monet kulttuurisuunnittelun tavoitteista ja toimintatavoista ovat yhä ajankohtaisia, kuten edellä on todettu, on itse prosessi väistämättä uudelleenarvioinnin tarpeessa. Kaksijakoinen suhde kaupunkiluontoon ei ole tälle ainoa peruste, mutta sen myötä tulee näkyviin perusongelma. Kulttuurisuunnittelu ei voi enää toteutua vain paikallisissa rajoissa, se ei voi sivuuttaa ympäristötietoa tai ympäristökysymyksiä paikallisen kulttuurin osana eikä se voi nopeasti muuttuvissa toimintaympäristöissä perustua vahvoihin oletuksiin paikallisen kulttuurin jatkuvuudesta (vrt. Zeiderman & Dawson 2022). Tarvitaan vaihtoehtoinen prosessimalli, joka kohtaa nämä puutteet toisella tavalla. Tähän haetaan seuraavaksi vastauksia kestävyystutkimuksen piirissä käydyistä transformationaalisuus- ja monitoimijaisuuskeskustelusta sekä tämän pohjalta hahmotelluista prosesseista.

Transformatiivisuuskeskustelun yhtymäkohdat kulttuurisuunnitteluun

Paikka ja paikallisuus ovat nousseet kestävästä muutoksesta tai transformaatiosta (sustainability transformation) käydyin keskustelun keskiöön viime vuosina. Taustalla on ajatus siitä, että kestävä kehityksen tavoittelu ei enää onnistu vähittäisillä muutoksilla vaan vaatii läpäisevää transformatiivista muutosta. Tämä ei onnistuisi ilman laajaa systeemistä

tai paradigmaattista käännettä, joka ei tapahdu vain makrotasolla vaan myös paikallisesti. Paikallistason muutosten olisi toteuduttava yhtä lailla kaikilla sektoreilla ja sekä ylhäältä alaspäin että alhaalta ylöspäin. Tällainen kehityssuunnan kääntäminen paikallisesti vaatii paikan merkitysten ja käytänteiden uudistamista eikä onnistu ilman erilaisten toimijoiden osallistumista ja yhteistyötä. Sara Grenni, Katriina Soini ja Lummina Horlings (2019) puhuvat “paikan muotoilusta” (place-shaping) tämän kaiken mahdollistavana prosessina. Paikka näyttäytyy siinä dynaamisena, jatkuvasti kyseenalaistettavana, relationaalisenä, monimittakaavaisena ja dikotomisen luonto-kulttuuri-kahtiajaon ylittävänä. Kirjoittajat ovat erityisen kiinnostuneita paikan sisäisestä ulottuvuudesta, symbolisista ja emotionaalista merkityksistä, arvoista ja motiiveista, jotka kehittämissä kestävyysaasteissa tahtovat jäädä materiaalistien aspektien jalkoihin, mutta joista transformaation eteneminen olennaisesti riippuu. He näkevät paikan muotoilu prosessin aikaisemmin puuttuneena yhteytenä kestävyyskeskustelun ja paikan merkitysten tutkimuksen välillä.

Transformatiivisuuskeskustelussa keskeisiä teemoja ovat olleet monitoimijaisuus (transdisciplinarity), yhteiskehittäminen ja sosiaalinen innovaatio. Kulttuurisuunnittelusta tutuksi käyneellä tavalla paikkojen ja yhteisöjen välinen suhde korostuu mutta hieman toisella tapaa. Kartoitukseen sijaan puhutaan vuoropuheluun ja vastavuoroiseen oppimiseen perustuvasta tiedon yhteistuotannosta ja neuvottelusta, jossa kokemusperäinen paikallinen tieto pääsee arvoonsa. Paikan tuntua ja paikkojen ainutkertaisuutta korostetaan, mutta paikallisuuden loukkua pyritään kaihtamaan pitämällä kuvassa mukana yhteisöjen sisäiset konfliktit ja ylipaikalliset relaatiot. Paikan muotoilu prosessissa saadaan aikaan avointa keskustelua ja kriittistä pohdinta, mikä lopulta johtaa radikaaliin muutokseen yhteisöjen ajattelussa ja positiivisen muutoksen mahdollistavan uudistavan toiminnan (regenerative action). (Horlings 2016; Grenni, Soini & Horlings 2019; Mehmood ja muut 2019; Castro-Arce & Vancly 2020.) Vaikka monet prosessin kuvatut piirteet – tiedon yhteistuotanto, yhteiskehittäminen, alhaalta ylöspäin- ja ylhäältä alaspäin -otteiden yhdistely sekä visuaaliset menetelmät kartoitusta mukaan lukien – muistuttavat paljossa kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta, näistä ja transformatiivisuudesta käydyt keskustelut eivät silti tunnu tähän asti juuri kohdanneen.

Tiedon yhteistuotannosta on keskusteltu kulttuurisuunnittelun ja transformatiivisuuskeskustelun lisäksi monella muullakin suunnalla, kuten kulttuurintutkimuksessa. Kansalaistiede sekä tiedonkeruun että tutkimustulosten tulkinnan osana on myös sen piirissä todettu keinoksi luoda tutkimuksesta avoin keskustelun tila, jossa tietoa tuotetaan yhteisöllisesti tiiviissä vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. Tähän tarvitaan tutkijan herkkyyttä aistitiedolle ja emootioille sekä kehollisuudelle. (Kinnunen & Venäläinen 2022, 16–35.) Kiinnostus paikan merkityksiin, emootioihin ja kokemustietoon yhdistää sekä kulttuurisuunnittelua että transformatiivisuuskeskustelua, niiden myötä myös affektiivisuusnäkökohdat ja taidelähtöisyys.

Verrattuna kulttuurisuunnitteluun transformatiivinen prosessi näyttäytyy kaiken kaikkiaan vielä melko abstraktina ideaalitason mallina. Muissa yhteyksissä näkökulmalle on haettu lisäkonkretiaa vertailemalla kansainvälisesti maaseudun kehityshankkeita ja kaupunkikehityshankkeita (Horlings 2016; Castán Broto ja muut 2018) tai analysoimalla yksittäisiä prosesseja mm. Mäntässä, Italian Apuliassa ja Skotlannin Ylämaalla. Varsinkin Mäntän prosessissa yhtäläisyydet kulttuurikartoitus- ja kulttuurisuunnitteluprosessiin olivat silmiinpistäviä: osallistuvassa tiedonkeruussa käytettiin taidelähtöisiä menetelmiä sekä “ymmärtävää selvitystä” (appreciative inquiry), missä pohdittiin kriittisesti myös osallistiedon rajoituksia. Yhtenä erona kulttuurikartoitukseen voidaan pitää yhteistuotetun narratiivin painotusta kartan asemesta suunnittelun tietopohjana. (Grenni, Horlings & Soini 2020; Albrechts, Barbanente & Monno 2020; Davis ja muut 2021.) Paikallisia valtarakenteita sekä prosessin osapuolten välisiä jännitteitä transformatiivisuuskeskustelu on lähestynyt varovasti ennen muuta roolien kautta (Mehmood ja muut 2019; Hilger, Rose & Keil 2021). Kaupunkiluonto ei vaikuta korostuneen sen piirissä omana fokuksenaan sen enempää kuin kulttuurisuunnittelussakaan.

Kaupunkiluonto kulttuurisena toimijana ja resurssina Porissa

Vesikansa-hankeessa kulttuurikartoitusta tarkasteltiin metodisena poh-

jana tuoda luonto mukaan kulttuuriympäristön tutkimukseen. Yhteisöllinen kokemustieto ja siihen perustuvat käytännöt ovat silta, jonka kautta kulttuurikartoitus voi tuoda esille luonnon toimijuutta kaupungissa ja kulttuurin syntyä erilaisten toimijoiden yhteistoiminnan tuloksena. ”Luonnon” ja ”ei-luonnon” väliset rajat huokoistuvat ja näyttäytyvät moniulotteisina. Samalla huokoistuminen tapahtuu kaupunkikulttuurin ja kulttuuriympäristön käsitteille suhteessa luontoon. Kulttuurikartoitus ei tällöin enää kohdistu yksittäisiin paikkoihin tai muihin objekteihin, vaan prosesseihin, joissa vaikuttaa erilaisia toimijoita. Asukkaiden kokemuksellinen tieto ja arjen käytännöt ovat tässä kulttuurikartoitukselle tyypilliseen tapaan avainasemassa.

Kuva 1. Asukkaiden rannoille asettamat linnunpöntöt ovat esimerkki ihmisen ja muiden eliöiden tiiviistä kaksisuuntaisesta vuorovaikutuksesta kaupunkiympäristössä. Kuva: Ilona Hankonen 2019.

Varvourinjuopa: yhteisöllinen ranta pientaloalueella

Porin kaupunkirakenteessa jokisuiston vanhat sivu-uomat näkyvät ojiksi kaventuneina tai sisäjärviksi padottuina vesialueina kaupungin itäosissa saakka. Uomien jäänteet erottavat asuinalueita toisistaan ja näiden varsilla on runsaasti kaupunkiluontoa. Kulttuurikartoituksessa ilmeni, että luontoalueet ovat kaupunkilaisille tärkeitä. Rantavyöhykkeet ja niillä sijaitsevat reitit näyttäytyvät aineistossa omanlaisenaan tilakokonaisuutena (Hankonen & Kirveslahti 2021). Luontoalueet vanhojen uomien varsilla ovat tulleet esille asumisviihtyvyyttä kohentavana tekijänä myös toisessa Itä-Poriin kohdistuneessa kulttuurikartoituksessa (Seesmeri ym. 2022).

Kaupunkiluonto vaikuttaa Porissa vahvasti ympäristön sosiaalisiin aspekteihin, kuten tilan koettuun julkisuuteen, yhteisöllisyyteen, paikakaidentiteettiin ja eri käyttötapojen väliseen konfliktiherkkyyteen. Yksi asukkaille erityisen merkittävistä luontoalueista on Varvourinjuopa. Varvourinjuopa on sisäjärveksi padottu vanha sivu-uoma Itä-Poriassa. Varvourinjuopa erottaa etelässä Koivistonluodon ja Kalaholman asuinalueet toisistaan. Se kulkee Kalaholman ja Väinölän asuinalueiden välissä ja päättyy pohjoisessa Aittaluodon teollisuusalueelle. Ennen patoamista se on erottanut Kalaholman alueen ”luodoksi”, kuten jokisuiston sivu-uomien väleihin jääviä saaria Porissa on tapana kutsua. Varvourinjuopaa kehystää pitkältä matkalta puolijulkisessa käytössä oleva puustoinen rantavyöhyke, jonka sisällä kulkee kävelypolku. Puusto rantapolun varrella on luontaista rantalehdon kasvillisuutta, joka koostuu eri ikäisistä koi- vuista ja muista lehtipuista ja -pensaista.

Tuomea ja vadelmaa on suhteellisen paljon. Aluskasvillisuus on kulttuurivaikutteista lehtolajistoa. Puustoa on ajoittain harvennettu, minkä seurauksena osa puustosta on järehtynyt suuriksi. Kalaholman ja Lukkarinsannan pientaloalueilla joen pääuoman rantojen käyttöön on liittynyt konfliktisuutta 1970-luvulta saakka. Aiemmassa maaseutumaisessa ympäristössä rannat olivat julkista tai puolijulkista tilaa. Alueen muuttuminen kaupunkimaisemmaksi ja sen sosiaalisen luonteen muuttuessa sekä joella tapahtuvan arkisen liikkumisen vähentyessä rannat alkoivat privatisoitua.

Varvourinjuovalla kehitys rannan käytön suhteen on ollut toisen-

suuntaista kuin pääuoman varrella. Myös sitä ympäröivät pientaloalueet vesialueelle päin avautuvine pihoineen, mutta rantavyöhykkeelle on syntynyt asukkaiden arvostama ja paljon käytetty yhteisöllisen käytön vyöhyke. Varvourinjuovan rantapolku on osa vanhan suistorakenteen varaan rakentuvaa viheralueverkostoa, joka sijoittuu Varvourinjuovan eteläpuolella Koivistonluodon asuinalueetta rajaavan, ojaksi kuivuneen, vanhan sivu-uoman varsille. Tässä artikkelissa keskitymme erityisesti luonnon rooliin tilan tuottajana ja luonteeltaan hyvin erilaisten julkisen tilan käyttötapojen rinnakkaiselon mahdollistajana tällä alueella.

Vesikansa -kulttuurikartoitus Varvourinjuovalla

Varvourinjuovalla tehtiin havainnointia useita kertoja tutkimuksen aikana. Rantavyöhykkeellä havaittiin kenttätyöskentelyn aikana paljon käyttäjiä ja jälkiä monenlaisista käytöistä. Käyntien aikana haastateltiin vastaan tulleita ihmisiä ja rantavyöhykkeellä käveltiin useiden ennalta sovittujen asukashaastattelujen aikana. Paikkatietoa merkittiin haastatelluista ja monenlaisista havaituista käyttömuodoista, rakenteista ja käytön jäljistä, esimerkiksi laitureista, istutuksista, linnunpöntöistä, uimareista ja leikkivistä lapsista.

Varvourinjuovan varsilta saatiin tietoa myös karttakyselyssä, mutta kenttätyömetodit tuottivat selvästi enemmän ja yksityiskohtaisempaa aineistoa kuin karttakysely. Jokaisella havainnointikerralla kohdatiin useita käyttäjiä, toisinaan polulla vaikutti olevan suorastaan ruuhkaa. Kaikki, joiden kanssa keskustelin alueesta, suhtautuivat siihen hyvin myönteisesti. Käytettyjen metodien tuottaman aineiston erot jokivarren eri kohteilla antavat viitteitä siitä, että juuri kaupunkiluonnon tutkimuksessa kenttätyömetodit ovat hedelmällisiä. Saman kartoituksen rakennetummilla osuuksilla, kuten Porin keskustan Etelärannassa, karttakysely tuotti sen sijaan runsaammin ja monipuolisempaa tietoa kuin kenttätyö.

Rautatiesillan länsipuolella, koulun kohdalla on rannassa paikka, jota kutsutaan Karpuiksi. Karput on aiemman sahateollisuuden maankäytön seurauksena syntynyt koivikko rannalla. Se on vuosikymmenten ajan ollut alueen lasten ja nuorten leikki- ja ajanviettopaikka. Kumpareinen hiekkamaa on kulunut paljaaksi maastopyörrien renkaiden alla

ja maahan on kaivettu kuoppia. Keski-ikäinen haastateltu kertoi teini-
iässä viettäneensä aikaa paikalla kavereiden kanssa. He olivat rakentaneet
paikalle laavunkin maahan kaivamansa kuopan päälle ja sisustaneet sen
mukavaksi.

Näytti siltä, että Karpuilla havainnointikerroilla leikkineet lapset
olivat kiinnostuneempia luonnon tarjoamista leikkimahdollisuuksista,
kuten puista, pensaista ja maastonmuodoista kuin aivan vieressä olevista
leikkivälineistä. Kahta vanhempien kanssa paikalle tullutta lasta haas-
teltiin vanhempien luvalla. He sanoivat, että paikka sopii hyvin pii-
lolleikkeihin, koska pensaat sekä pienet mäet ja kuopat tarjoavat näkö-
suojaa. Myös pyörällä ajaminen mainittiin. Karttakyselyssä Karput eivät
nousseet esille samalla tavoin kuin kenttätyössä. Yksi paikalla haastateltu
pienien lasten vanhempi kertoi, että paikalle tuodaan lapsia leikkimään
myös muilta asuinalueilta.

Kuva 2. Karpuilla maa on kulunut paljaaksi lasten leikeistä. Kuva: Ilona Hankonen 2019.

Kenttätyössä kiinnitettiin huomiota fyysiseen liikkumiseen, materi-
aaliin käytön jälkiin sekä sosiaalisiin käytäntöihin ja näiden materiaali-

siin ilmenemismuotoihin. Erilaisia julkisen ja yksityisen käytön muotoja havaittiinkin runsaasti. Paitsi, että polulla ulkoillaan, ranta on myös vie-reisten kiinteistöjen pihojen jatke, jossa oleskellaan. Joissain tapauksissa käyttö koettelee julkisen tilan käytön rajoja. Rannalla oli tehty poltto-puita ja sillä säilytettiin esimerkiksi kanootteja.

Kiinnostavan alueesta tekee juuri sen puolijulkinen luonne. Käve-lypolku vesialueen ja pihojen välissä on luonteeltaan täysin julkista tilaa, mutta lähes jokaisen kiinteistön kohdalla rannassa on jonkinlai-nen asukkaan tekemä laituriranta. Osa asukkaista on merkinnyt laiturinsa kohdalle rantaan istutuksin ja ruohonleikkuun avulla oleskelualueen. Laitureita käyttävät kuitenkin myös muut kuin niiden tekijät ja niiden yleisestä käytettävyydestä on muodostunut alueella sosiaalinen normi. Rannalla nyt oleva kaupungin ylläpitämä kävelyreitti on syntynyt asuk-kaiden omaehtoisen käytön pohjalta ja institutionalisoitunut ajan myötä julkiseksi lähiluonnoksi.

Se on kaupungin mailla, tietenkin sitä saa kaikki käyttää, ei siihen ole kellään mitään sanomista. (Mies, go along -haastattelu, puhuu omasta laituristaan)

Mä olen lapsille sanonut, että kaikille näille laitureille saa mennä (Nainen, go along -haastattelu)

Varvourinjuovalla nähtiin kenttätyön aikana paljon uimareita ja lapsia kalassa. Kävelypolun varsilla kasvaa paikoin runsaasti vadelmaa ja asuk-kaat keräävät sitä. Rannalla oli lasten leikkeihin ja asukkaiden vapaa-ajanviettoon viittaavia käytön jälkiä ja rakenteita, kuten veneitä, vesi-leluja sekä veden päälle puiden oksiin ripustettuja renkaita ja keinoja. Haastateltujen kertoman mukaan talvisin juovalla hiihdetään ja luistel-laan.

Miten kaupunkiluonnosta puhutaan?

Varvourinjuovan alueesta puhuttiin luontona ja se yhdistettiin vapaa-aikaan, liikuntaan, harrastuksiin ja rentoutumiseen. Kalaholma koko-naisuudessaankin on varsin väljä ja vehreä omakotitaloalue, jossa on

säilynyt fragmentteja aiemmasta maaseutumaisesta ympäristöstä. Siitä huolimatta monessa puheenvuorossa juuri Varvourinjuovan rantapolku näyttäytyi myönteisellä tavalla vastakkaisena sitä ympäröivälle rakennetulle kaupunkiympäristölle ja liikenteelle. Paikalle tullaan varta vasten kokemaan luonnoksi koettua ympäristöä.

Hienoa, kun pääsee luontoon, kaupungista pois keskellä kaupunkia. Ei tarvitse mennä autolla. (Asukashaastattelu, nainen noin 40 v)

Luonnoksi mielletyt alueet näyttäytyivät aineistossa koko Porin osalta asuinalueiden kohokohtina, joissa tiivistyivät elinympäristön sosiaaliset ja esteettiset arvot. Tämä on hyvin ymmärrettävissä aiempaa tutkimusta vasten. Kaupunkiluonnon merkitys asukkaille ei kuitenkaan täysin tule havaituksi kaupunkisuunnittelussa. Porissa osa asukkaille tärkeistä lähiluontokohteista ei ole kaupunkisuunnittelun tiedossa eikä viheralueiksi kaavassa merkittyinä, vaan niiden hallinnollinen status on rakentamista odottava joutomaa. Varvourinjuovan rantapoluilla lähiluonto on institutionalisoitunut tunnustetuksi asuinalueen osaksi, mutta läheskään kaikissa vastaavissa kohteissa näin ei ole tapahtunut.

Kaupunkiluonnon heikosta asemasta suunnittelussa kertoo se, että sille ei ole eksakteja käsitteitä. Usein, mm. Porissa, sitä kuvataan hoito- luokituksen ”hallittu hoitamattomuus” kautta. Asukkaat taas kuvaavat lähiluonnon merkitystä itselleen käyttämällä luonnonsuojeludiskurssista lainattuja ilmaisuja, kuten ”metsä”, ”erämaa”, ”arniometsä”, ”koskematon”, ”luonnontilainen” ja ”monimuotoisuus” puhuessaan kapeista, kulttuurivaikutteisista lehtomaisista vyöhykkeistä rannoilla. Kaupunkilaisten puheessa lähiluonnosta nämä ilmaisut eivät viittaa koskemattomaan tai alkuperäiseen luontoon merkityksissä, joissa näitä sanoja käytetään esimerkiksi kansallispuistojen yhteydessä, vaan kaupunkiluontoon sellaisena kuin se on ja sen halutaan olevan. Eveliina Asikainen (2008) on havainnut saman ilmiön Tampereen lähiöiden lähiluontoa koskevassa väitöstutkimuksessaan.

Luonnontilaisuus tarkoittaa käyttäjien puheessa kasvillisuuden omaehtoista kehittymistä, jota ohjataan vain kevyesti, paikallislähtöisesti ja pragmaattisin perustein. Alueella tavallisten puutarhakarkulaislajien ei nähty heikentävän luonnontilaisuutta, joskin viime aikoina paljon kiel-

teistä huomiota saanutta jättipalsamia monet olivat kävelylenkeillään kitkeneet. Vastakohtana Varvourinjuovan luonnontilaisuudelle tuli asukkaiden puheessa esille joenrannan rakennettu tulvapenger, joka nähdään ankeana ja rumana ”ei-luontona”. Arvostetuksi luonnoksi määrittyi lehtomainen ympäristö, sen suuret puut, rehevä kasvillisuus ja runsas linnusto.

Tämä on ihana paikka; puut ja linnut. Satakieltä ei ole kuulunut pariin vuoteen. (Nainen, go along -haastattelu)

Asukkaiden rantoihin tekemiä istutuksia tai leikattua ruohoa laitureille vievien polkujen varrella ei kukaan pitänyt luontokokemusta häiritsevinä. Kevyitä hoitotoimia, kuten aiemmin tehtyjä puuston harvennuksia ja pensaiden karsimista joiltain paikoilta arvostettiin. Sen sijaan kuolleiden puiden pois keräämistä ei toivottu. Käyttäjien joustavat ja pragmaattiset tavat ilmaista luontoon liittyviä arvoja ilmentävät sitä, että arvottamisen tavat pohjautuivat omakohtaiseen paikkakokemukseen, eivät niinkään omaksuttuihin luontodiskursseihin.

E erityisen rakastettua kaupunkiluontoa ovat laulavat linnut. Niihin viitattiin poikkeuksetta aina, kun puhuttiin ”luonnosta” rannoilla. Lintuihin kohdistui paljon suhtautumista, joka yhdistyy Lorimerin (Lorimer 2015) käsitteeseen nonhuman charisma. Tällä Lorimer viittaa luonnon-elementtien kykyyn tuottaa affekteja, affektiiviseen vuorovaikutukseen ihmisen ja ei-inhimillisten toimijoiden välillä. Nonhuman charisma ei ole arvottamista kuvaava käsite, vaan sillä voidaan viitata mihin tahansa affekteihin. Varvourinjuovan rannoilla liikkuvat ihmiset ottivat esille muun muassa juovalla kerran näkemänsä harmaahaikaran, rantalehdon satakielipesintöjen vuosittaiset vaihtelut, valkovuokon kukinnan keväisin ja paikan, jossa käydään lasten kanssa ruokkimassa sorsia. Pikkulintujen ja vesilintujen arvostuksesta kertoi asukkaiden yleinen tapa asettaa rantapuustoihin pönttöjä pikkulinnuille ja telkille. Pönttöjä on Varvourinjuovan rantapuissa runsaasti.

Vaikka alueen asukkaat puhuvat luonnosta ja luonnossa liikkumisesta, on paikan luonto samalla tiiviisti viereisiin piha-alueisiin ja niillä tapahtuviin arjen toimintoihin kytkeytynyttä, ei tarkkarajaista tai erilistä. Kalaholmalaiset itse tuottavat asuinalueensa luonnon arkisilla käy-

tännöillään, joista osa on hyvinkin perinteisiä, agraareja luonnonkäyttötapoja, kuten polttopuiden keräämistä, marjastusta, kalastusta ja jäällä hiihtämistä, osa taas urbaanimpia vapaa-ajanviettotapoja, kuten lenkkeilyä, maastopyöräilyä ja geokätköilyä. Luontoa myös tehdään ”omaksi” pihan kohdalla esimerkiksi ajamalla laiturille vievältä polulta nurmea tai koristekasveja istuttamalla. Varvourinjuovalla nämä lähes jokaisen tontin kohdalla omintakeiset ympäristön muokkaamisen tavat eivät kuitenkaan muuta tilan luonnetta vähemmän julkiseksi tai vähemmän luonnoksi mielletyksi, vaan mukautuvat osaksi Varvourinjuovan omaleimaisen kaupunkiluonnon kokonaisuutta.

Jokiluontoa kehystettiin karttakyselyn avovastauksissa monin eri tavoin. Yleisimmin luonto liitettiin virkistykseen ja harrastuksiin, toiseksi yleisimmin maisemaan ja ympäristön estetiikkaan. Kolmanneksi yleisin tapa kehystää luontoa oli luonto itsessään, itseisarvoisena elementtinä tai ”luontokohteina”. Neljänneksi tavallisin kehystämisen tapa liittyi rauhaan ja rauhoittumiseen. Nämä luonnon kehystämisen tavat kattavat selvästi yli puolet karttakyselyn avovastauksissa esille tulevista luonnon kehystämisen tavoista. Samassa avovastauksessa esiintyi yleensä kahta tai useampaa luonnon kehystämisen tapaa. Nämä samat kehykset tulivat esille myös Varvourinjuovalla kerätyssä haastatteluaineistossa.

Luontokulttuurisen tilan sosiologiaa

Luonto on Varvourinjuovalla mahdollista nähdä kokoavana tekijänä, joka mahdollistaa yksityisten, yhteisöllisten ja julkisten toimintojen sijoittumisen samaan tilaan. Luontainen puusto antaa näkösuojaa ja rajaa yksityisiä tiloja julkisista mutta samalla myös mahdollistaa tilakokonaisuuksien joustavan yhdistelemisen. Rantapuusto mahdollistaa erilaisen mikrotilojen syntymisen. Kävelyreitti avautuu ikään kuin tilasarjana, jossa pihalta laiturille tuovat pistopolut ja laiturialueet niihin liittyvine yksilöllisine piirteineen muodostavat erillisiä mikrotiloja. Nämä mikrotilat vuorottelevat reitin sulkeutuneempien osuuksien kanssa. Asukkaat itse muokkaavat ja tuottavat jatkuvasti uusia mikrotiloja.

Kulttuurikartoituksen perusteella rantavyöhykkeen suhteellinen leveys Kokemäenjoen pääuoman varrella tuntui vähentävän konflikteja.

Viheralueen koko ei kuitenkaan ole ainoa konfliktiherkkyteen vaikuttava tekijä: läheisessä Lukkarinsannassa vyöhyke pihojen ja Kokemäenjoen välissä on leveydestään huolimatta hyvin konfliktialtis. Varvourinjuovan kapeamman rantavyöhykkeen luonne julkisena tilana vaikuttaa sitä vastoin selvältä ja julkinen käyttö vilkkaalta. Asukashaastatteluissa ja go along -haastatteluissa ilmeni, että kiistaa on syntynyt lähinnä marjapensaiden käytöstä.

Varvourinjuovalle ominaisia ovat julkis- ja yksityisluonteisten käytöjen limittäisyys ja mosaiikkimainen vuorottelu sekä aineelliseen luontoon liittyvät sopimukset, jotka eivät heti avaudu asuinyhteisön ulkopuoliselle kulkijalle: Mikä on asukkaan omaa, mikä yhteistä vadelmasatoa, kokevatko kaikki laitureilla oleskelun sallituksi? Asukkaiden tarve erotella julkista ja yleistä tilaa vaihtelee: osa pihoista on rajattu polulle päin läpinäkymättömällä aidalla, osassa raja on liukuvampi.

Osa käyttötavoista sijoittuu julkisen ja yksityisen välimaastoon edustaen asukas yhteisössä syntyneitä yhdessä toimimisen kulttuuria. Etenkin lapset leikkivät, onkivat ja uivat rannoilla ja vedessä kiinteistörajoista tai yksityisen ja julkisen tilan välisistä rajoista juuri välittämättä. Tähän myös kannustetaan. Yhden haastatellun mukaan joku naapurustossa valaisee talvisin jäätä led-valoin, jotta alueen lapset näkevät leikkiä, luistella ja hiihtää jäällä iltaisin.

Vesikansa -hankkeessa ilmeni, että lähiluontoa käyttävät kaikenikäiset porilaiset. Karttakyselyssä miesten ja naisten antamia karttapistevas- tauksia voidaan varovasti ja lukuisat mahdolliset virhelähteet huomioi- den tulkita niin, että naiset suosivat kaupunkiluontoa ja ulkoilureittejä hieman miehiä enemmän, kun taas miehet suosivat hieman naisia enemmän urbaania tilaa, jossa voi seurata kaupunkielämää. Naiset myös melovat ja uivat hieman miehiä enemmän, miesten jokiympäristön käytössä puolestaan painottuu veneellä liikkuminen.

Keskustelua

Varvourinjuovan kulttuurikartoitus esimerkki kertoo, ettei kaupunki- luonto ole yksiulotteinen ilmiö vaan monimutkainen kudelma erilaisia eliöitä, ilmiöitä ja näiden välisiä materiaalisia vuorovaikutussuhteita.

Näiden varaan rakentuvat kaupungin erilaiset ”luonnot” sosiokulttuurisina muodostumina. Luonto kaupungissa ei näytä asettuvan luonnon ja kulttuurin yläkäsitteiden varaan muodostuneisiin kategorioihin, vaan se on tilan ja kulttuurin läpäisevää, hybridiä, rajoiltaan epämääräistä ja sosiaalisesti sekä tilanteisesti muotoutuvaa. Relationaalinen näkökulma toimii hyvin kaupunkiluonnon käsitteellistämässä mutta heikommin käytännön toiminnan ja politiikan uudelleen suuntaamisessa. Paikkalähtöinen näkökulma mahdollistaa relationaalisten mallien konkretisoinnin ja tuomisen osallistumisen kautta yhteiskehittämisen pohjaksi. Tämä edellyttää kaupunkiluonnon moniarvoista tulkintaa, missä globaalin asiantuntijatiedon rinnalla otetaan tasa-arvoisesti huomioon paikallinen kokemusperäinen tieto luonnosta, arjen käytännöt sekä kansalaistiede. (Karvonen & Yocom 2011.)

Kulttuurisuunnittelun vahvuutena on juuri sen kiinnostus ihmisten arkeen ja kokonaiskuvan tavoittelu tästä kulttuurikartoituksella, minkä avulla on mahdollista vaikuttaa käytännön suunnitteluun. Varvourinjuovan esimerkki kertoo kulttuurikartoituksen näkökulman soveltuvan myös kaupunkiluonnon yhteisöllisten merkitysten, käyttöjen ja affektien sekä eri toimijoiden välisen vuorovaikutuksen monipuoliseen tarkasteluun. Samalla se onnistuu täyttämään transformatiiviseen prosessiin kuuluvat relationaalisuuden ja tiedon yhteistuottamisen vaatimukset antaen tilaa myös kaupunkiluonnon toimijuudelle ja muutokselle.

Kulttuurisuunnittelunäkökulman soveltamisesta on kertynyt kansainvälisesti paljon arvokasta kokemusta ja etenkin kulttuurikartoitusta ollaan kehittämässä myös tiedon yhteistuotantoon perustuvana tutkimusotteena (Duxbury, Garrett-Petts & MacLennan 2015). Turun yliopiston maisemantutkimuksen eri hankkeissa on kokeiltu kulttuurikartoitusnäkökulman soveltuvuutta kaupunkiluonnon ja maaseudun lisäksi seutumittakaavaan (Hankonen & Häyrynen 2022; Heino ja muut 2020). Transformatiivisuudesta käyty keskustelu nostaa kuitenkin esiin joukon kysymyksiä, joihin kulttuurisuunnittelussa tai kulttuurikartoituksessa ei tähän asti ole riittävästi vastattu.

Toisaalta transformatiiviset prosessit jäävät toistaiseksi pitkälti teoreettisiksi malleiksi, joiden käytännön soveltaminen eri konteksteissa on ollut suhteellisen vähäistä ja pilotoivaa. Kukaan yhteiskehittämishankkeita – millä nimityksellä niitä kutsutaankin – vetänyt ei voi välttyä tie-

dolta siitä, minkälaisia ansakuoppia kansalaisten osallistumiseen, eri intressiryhmien neuvotteluihin tai tiedon jalkauttamiseen suunnittelussa ja päätöksenteossa voi sisältyä. Jos paikallinen kulttuuri on itsessään ylideo-terminoitu ja vaikeasti tavoitettava ilmiö (Young 2013), ympäristömuutoksen ja muiden paikallisten kestävyysaasteiden yhdistäminen siihen ei ainakaan helpota urakkaa.

Kulttuurisuunnittelun muokkaamisen transformatiivisemmaksi ei sinänsä luulisi olevan ylivoimaista, onhan konseptia ehditty keittää monessa kriittisessä liemessä ja arvioida uudelleen tämän perusteella. Sekä tiedon yhteistuotanto että yhteiskehittäminen ovat kulttuurisuunnittelussa tuttua maastoa ja sillä on niiden suhteen pitkä historia, toimivia tiedonkeruu- ja osallistumismenetelmiä sekä vakiintuneita toimintamalleja. Keskeinen kysymys on, ovatko paikallinen raja- ja luonto-kulttuuri-dikotomia niin syvään konseptin perustaan juurtuneita, ettei se ole ilman niitä mahdollinen, vai löytyykö näille vaihtoehtoja. Niin ylipaikallisten yhteyksien huomioon ottaminen kuin jatkuva iteratiivinen kartoitus ja yhteiskehittäminenkin kuuluvat periaatteessa myös kulttuurisuunnittelun ideaaleihin, mutta edellinen paisuttaa kulttuurikartoituksen jo ennestään mittavaa tehtävä-, aineisto- ja menetelmälistaa ja vaatii entistä monipuolisempaa asiantuntijuutta. Jälkimmäiseen eli jatkuvaan tiedontuotanto- ja neuvotteluprosessiin taas on vaikea sitouttaa eri toimijoita – helppoa se ei ole aina kertaluonteisissaan prosesseissa.

Varvourinjuovan kulttuurikartoitus havainnollistaa kaupunkiluonton mikrotasolla, miten luonto ja kulttuuri limittyvät porilaisessa elämäntavassa, ympäristön käytössä ja perinteissä ja miten ylipaikalliset toimijuudet kohtaavat näiden yhteydessä muuttolinnuista ja Kokemäenjoesta puuteollisuuteen ja puutarhatrendeihin. Kaupunkiluonto on kaupunkikulttuurin erottamaton osa ja siten välttämätön osa niin kulttuurikartoituksen kuin kulttuurisuunnittelunkin agenda-riippumatta siitä, minkä asiantuntijuuden tai hallinnon toimialan piiriin se laskeetaan kuuluvaksi. Samalla se on myös herkkä muutoksille, mistä todistavat lajimuutokset, toistuvat ympäristövahingot sekä ilmastonmuutoksen lisäämä tulvariski. Kaupunkiluonto tuo näin kulttuurisuunnitteluun mukanaan transformatiivisen muutosnäkökulman ja ohjaa sen myötä tarkastelemaan myös perinteisesti määriteltäviä kaupunkikulttuuria

hybridisenä ja muutosalttiina. Tässä kulttuurisuunnittelu hyötyy transformatiivisuuskeskustelun tuottamista käsitteistä ja malleista.

Transformatiivisuuskeskustelu on lähtenyt liikkeelle ihmisten mielikuvituksen muokkauksen välttämättömyydestä muutoksen mahdollistamiseksi. Paikallistasolla tämä tarkoittaa paikkamielikuvien, paikallisten merkitysten ja tilakäytäntöjen muokkaamista siinä missä materiaallisten paikkojenkin. Näihin samoihin perustuu myös kulttuurisuunnittelun tavoitteleva kokonaiskuva paikallisesta kulttuurista kehittämisen yhteisöllisesti hyväksyttynä pohjana. Kulttuurisuunnitteluun on tämän myötä kertynyt monen vuosikymmenen kokemus paikkamielikuvien monenkeskisen tunnistamisen ja niihin perustuvan yhteiskehittämisen välisen rajapinnan hallinnasta, joka samalla on usein kulttuurisuunnitteluprosessin pahin pullonkaula. Enimmissä transformatiivisissa prosesseissa konkreettinen hyppäys tiedon yhteistuotannosta yhteiskehittämiseen on toistaiseksi vielä kesken tai edessäpäin. Tämän artikkelin perusteella kaupunkiluonto voisi olla vipu, jonka avulla kokemukset kulttuurisuunnittelusta saadaan yhdistettyä transformatiiviseen prosessiin ja tuomaan tätä sen avulla lähemmäs yhteiskehittämisen käytäntöä.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (1994) Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. Teoksessa Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.). *Kulttuurintutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 32–50.
- Albrechts, Louis, Barbanente, Angela & Monno, Valeria (2020) Practising transformative planning: the territory-landscape plan as a catalyst for change. *City, Territory and Architecture* 7 (1). <https://doi.org/10.1186/s40410-019-0111-2>
- Asikainen, Eveliina & Jokinen, Ari (2008) Kaupunkiluonnon hallinnan utopia. *Alue ja ympäristö* 37 (2), 49–62.
- Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Duke University Press. Durham.
- Bianchini, Franco (2013) ‘Cultural Planning’ and Its Interpretations. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Ashgate. Aldershot, 377–391.
- Castán Broto, Vanessa, Trencher, Gregort, Iwaszuk, Ewa & Westman, Linda (2019) Transformative capacity and local action for urban sustainability.

- Ambio* 48, 449–462. <https://doi.org/10.1007/s13280-018-1086-z>
- Castro-Arce, Karina & Vanclay, Frank (2020) Transformative social innovation for sustainable rural development: an analytical framework to assist community-based initiatives. *Journal of Rural Studies* 74, 45–54.
- Davis, S., Horlings, L., Van Dijk, T. & Rau, H. (2021) Towards representative resilience: the power of culture to foster local resource representation. *Local Environment* 26 (12), 1564–1585.
- Duxbury, Nancy, Garrett-Petts, W. F. & Longley, Alys (toim. 2019) *Artistic approaches to cultural mapping. Activating imaginaries and means of knowing*. Routledge. London.
- Duxbury, Nancy, Garrett-Petts, W. & MacLennan, David (toim. 2015) *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. Routledge. London.
- Evans, Graeme (2013) Cultural Planning and Sustainable Development. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Aldershot. Ashgate, 223–238.
- Ghilardi, Lila (2001) Cultural Planning and Cultural Diversity. Teoksessa Tony Bennett (toim.). *Differing Diversities: Cultural Policy and Cultural Diversity*. Council of Europe. Strasbourg.
- Grenni, Sara, Horlings, Lummiina G. & Soini, Katriina (2020) Linking spatial planning and place branding strategies through cultural narratives in places. *European Planning Studies* 28(7), 1355–1374. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1701292>
- Grenni, Sara, Soini, K. & Horlings, Lummiina G. (2019) The inner dimension of sustainability transformation: how sense of place and values can support sustainable place-shaping. *Sustainability Science* 15, 411–422. <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00743-3>
- Haila, Yrjö (2004) *Retkeilyn rikkaus, luonto ympäristöhuolen aikakaudella*. Helsinki: Taide.
- Hankonen, Ilona (2021) *Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä*. Kultaneito XXII, Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Hankonen, Ilona & Häyrynen, Maunu (2022) Kokemäenjoen rannat porilaisten arkiympäristönä ja kulttuuriperintönä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60 (3), 71–100.
- Hankonen, Ilona & Kirveslahti, Maunu (2021) *Vesikansa. Kokemäenjoki porilaisten elettyinä arkiympäristönä*. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 58. Turun yliopisto, maisemantutkimus. Pori.
- Haraway, Donna (2008) *When Species Meet. Posthumanities vol. 3*. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Harsia, Eveliina & Nummi, Pilvi (2022) Ainutlaatuista, täydentävää ja epämääräistä. Osallistiedon hyödyntäminen kulttuuriympäristön arvottamisessa

- Sipoon Nikkilässä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60 (1), 10–43.
- Harvey, David (1991) *The Condition for Postmodernity*. New York: Wiley.
- Heino, Marjo, Häyrynen, Maunu, Kemppe-Vienola, Vuokko & Kunnas-Holmström, Kati (toim.) (2020) *Joen taju*. Turun yliopiston Kokkeli-tutkimushanke 2017–2019 ja Porin taidemuseon JOKI-näyttely 7.6.2019–11.8.2019, essee- ja artikkelikokoelma. Porin taidemuseo. Pori.
- Hjorth, Christina (2014) *Fångad av platsens själ. Cultural Planning Laboratory, ett treårigt projekt med elva kommuner i Västra Götaland*. Göteborg: Fyrbodals kommunalförbund.
- Horlings, Lummiina G. (2016) Connecting people to place: sustainable place-shaping practices as transformative power. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 20, 32–40. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2016.05.003>
- Hovi, Pia (2021) 'Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on'. *Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena taide- ja kulttuurilähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä*. Turun yliopisto. Pori.
- Häyrynen, Maunu (2015) Cultural Planning in Ageing Suburbs: Applicability of Approach. *Culture and Local Governance* 5 (1–2).
- Häyrynen, Maunu (2017) Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Häyrynen, M. & Wallin, A. (toim.) *Kulttuurisuunnittelu, kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.) (2017) *Kulttuurisuunnittelu, kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Häyrynen, Maunu, Wallin, Antti, Siro, Susanna & Forsell, Sanna (2015) *Lähi-kuva lähiöstä! Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma*. Turun yliopisto, maisemantutkimus. Pori.
- Järviluoma, Jari (2006) *Turistin luonto. Tutkimus luonnon merkityksestä matkailun vetovoimatekijänä neljässä Lapin matkailukeskuksessa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Kanninen, Jaana & Seppo, Sanni (toim. 2022) *Huuto kaupunkiluonnon puolesta*. Vastapaino. Tampere.
- Karvonen, Andrew & Yocom, Ken (2011) The civics of urban nature: enacting hybrid landscapes. *Environment and Planning A* 43, 1305–1322.
- Kinnunen, Taina & Venäläinen, Juhana (toim. 2022) *Kulttuurintutkimus tietämisen tapana*. Vastapaino. Tampere.
- Koefoed, Oleg (2019) Urban nature as transformed practice - A case of multi-dimensional processing to increase public values in Copenhagen. *Local Economy* 34 (6), 525–544.
- Knuutila, Seppo (1994) Kaiken kattava kulttuuri. Teoksessa Jari Kupiainen

- & Erkki Sevänen (toim.) *Kulttuurintutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 9–31.
- Langhorst, Joern (2015) Rebranding the Neoliberal City: Urban Nature as Spectacle, Medium, and Agency. *Amps* 6 (4). <https://doi.org/10.1177/0269094219882670>
- Latour, Bruno (2006) *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Suom. Risto Suikkanen. Vastapaino. Tampere
- Leino, Helena, Wallin, Antti & Laine, Markus (2022) Ekogentrifikaatio suomalaisessa kaupunkikehityksessä, havaintoja Tampereelta. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60(2), 10–32.
- Longley, Alys & Duxbury, Nancy (2016) Introduction: Mapping cultural intangibles. *City, Culture & Society* 7:1–7.
- Lorimer, Jamie (2015) *Wildlife in the Anthropocene: Conservation after Nature*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Kummala, Petteri (2016) *TÄMÄ EI OLE LUONTOA! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa*. Helsinki: Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto.
- Lundberg, Kerstin & Hjorth, Cristina (2011) *Att fånga platsens själ, en handbok i cultural planning*. Sveriges Kommuner och Landsting. Stockholm.
- Massey, Doreen (2005) *For Space*. Sage. London.
- Mehmood, Abid, Marsden, Terry, Taherzadeh, Alice, Axinte, Lorena & Rebelo, Cátia (2020) Transformative roles of people and places: learning, experiencing, and regenerative action through social innovation. *Sustainability Science* 15, 455–466.
- Mercer, Colin & Grogan, David (1995) *The Cultural Planning Handbook*. London. Allen & Unwin.
- Paloniemi, Riikka (toim. 2019) *Kestävää kaupunkisuunnittelua – luontopohjaiset ratkaisut maakunnissa ja kunnissa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:48.
- Purcell, Mark & Brown, Christopher (2005) Against the local trap: scale and the study of environment and development. *Business and Management* 5 (4). <https://doi.org/10.1191/1464993405ps12>
- Redaelli, Eleonora (2013) Assessing a place in cultural planning: A framework for American local governments. *Cultural Trends* 22 (1), 30–44. <https://doi.org/10.1080/09548963.2013.757893>
- Santini, Tiyana & Taji, Takahiro (2019) Natural Urban Heritage and Preservation Policies: The Case of Kyoto’s Waterways. *International Journal on Environmental Science and Sustainable Development* 4(2), 95. <https://doi.org/10.21625/essd.v4i2.559>

- Seesmeri, Laura (2022) ”Kalevala meidän kaduilla”, Menetelmiä aineettoman ja affektiivisen kartoittamiseen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 22(1), 106–124.
- Seesmeri, Laura, Virtanen, Katrina & Häyrynen, Maunu. (2022) *Kuparia, fasaaneja ja lyhytaaltoja. Raportti Väinölään kulttuurikartoituksesta*. Pori: Turun yliopisto, maisemantutkimus.
- Stevenson, Deborah (2005) Cultural Planning in Australia: Texts and Contexts. *Journal of Arts Management, Law, and Society* 35(1), 36–48.
- Taide ja kulttuuri osana alueiden kehittämistä* (2018) Opetus- ja kulttuuriministeriö. Helsinki.
- Tyrväinen, Liisa & Korpela, Kalevi (2009) Luonnosta terveyttä onnistuneella kaupunkisuunnittelulla. Teoksessa Maija Faehnle, Pia Bäcklund & Markus Laine (toim.). *Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa*. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 6 / 2009. Helsinki.
- Vahlo, Jukka (2014) Kulttuurisuunnittelua tulevaisuuden pääkaupungeissa? Vertailussa Turku 2011 toiminnan ja kulttuurisuunnittelutoimintamallin yhteydet. *Yhdyskuntasuunnittelu* 52(3).
- Virtanen, Katrina, Seesmeri, Laura & Häyrynen, Maunu (2022) *Sahan ääniä, jokisuisto ja asukastoimintaa. Raportti Pihlavan kulttuurikartoituksesta*. Turun yliopisto, maisemantutkimus. Pori.
- Ward, Stephen. (2013) A Cultural History of Modern Urban Planning. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Ashgate. Aldershot, 37–52.
- Williams, Raymond (1958) *Culture and Society, 1780–1950*. Chatto & Windus. London.
- Zalar, Alva & Pries, Johan (2022) Unmapping green space, Discursive disposition of the right to green space by a compact city planning epistemology. *City* 26(1), 51–73. <https://doi.org/10.1080/13604813.2021.2018860>
- Zeiderman, Austin & Dawson, Katherine. (2022) Urban futures: Idealization, capitalization, securitization. *City* 26 (2-3), 261–280. <https://doi.org/10.1080/13604813.2022.2035964>
- Young, Greg (2013) Introduction: Culture and Planning in a Grain of Sand. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson. (toim.). *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Ashgate. Aldershot, 1–19.

“Paljon on roihunu täällä.” Taidelähtöisyys ja paikkatieto osallistamisen menetelminä Porin Pihlavan menetettyjen paikkojen kartoittamisessa

Laura Seesmeri ja Katrina Virtanen

Johdanto

Teimme Porin Pihlavassa kulttuurikartoituksen Turun yliopiston Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelman hankkeessa Kulttuurisuunnistelu.¹ Menetelmällisinä kärkinä olivat taidelähtöisyys ja paikkatieto, joita kehitimme hankkeessa osallistamisen muotoina. Tässä artikkelissa tarkastelemme sitä, mitä näiden kahden menetelmän yhdistelmällä koottu aineisto kertoo alueen kokemuksellisuudesta ja paikkoihin liitetyistä muistoista ja tunteista osana lähiön kulttuurikartoitusta.

Suomessa modernismin ja teollistumisen myötä suuria lähiöitä rakennettiin tyypillisesti 1960- ja 1970-luvuilla lyhyessä ajassa metsien ja pel-

1 Hanke oli osa ympäristöministeriön Lähiöohjelmaa 2020–2022.

toaukeiden keskelle joko kauemmas kaupunkien keskustoista tai niiden tuntumaan. Asuinympäristöt ja asumismuodot olivat uusia, vaille aikaisempaa kerroksellista rakennushistoriaa ja asukkaat uusille alueille varta vasten sinne muuttaneita. (Saarikangas 2002, 52–54.) Monelle muuttaminen avaraan lähiökotiin oli suuri harppaus parempaan asumiseen. Lähiöt olivat ja ovat yhä rakasta kotiseutua, johon on kiinnittynyt paljon muistoja, vaikka ulkopuolinen puhe lähiöistä on usein negatiivisempaa, kuin asukkaiden omat kokemukset (Saarikangas 2016, 90; Wallin & Rosendahl 2017, 95; Roivainen 1999; Junnilainen 2019.). Porin Pihlavan poikkeaa rakennushistorialtaan tyypillisestä lähiöstä siinä, että sen kerrostaloalueet rakennettiin pitkän historian omaavan kylän keskiöön 15 kilometrin päähän Porin keskustasta. Pihlavan kylä oli muodostunut vuonna 1875 perustetun sahan ympärille. Teollisuusyhdyskunta laajeni merkittävästi 1960- ja 1970-luvuilla teollisuuden laajentumisen myötä ja kerrostaloalueet sijoiteltiin pieniin kokonaisuuksiinsa varsinaisen aluerakentamisen sijaan. (Kaarnametsä 2021, 36.)

Kaksi tarkastelemaamme osallistamisen muotoa, taidelähtöisyys ja paikkatieto, nostivat esille samankaltaisia teemoja Pihlavasta. Näitä olivat tietyt alueet, saha työpaikkana, köyhyydessä selviytyminen, kerrostalojen rakentaminen ja lähiluonnon merkitykset. Kaikki nousivat puheenaiheeksi niin Pihlavassa järjestämässämme muisteluillassa, karttapohjaisessa keruussa kuin taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntävissä musiikkikappaleissakin. Keskityimme menetyksen teemaan ja avaamme aineistoittain lähiluvun avulla, miten menetyksen tuntemukset ilmenevät paikoissa, joita muistellaan menetettyinä ja joihin liittyy paljon yhteisiä kokemuksia. Paikkoja olivat tulipalossa vuonna 2011 menetetty Pihlavan työväentalo, 1990-luvulla palanut Rieskalan yleinen saunarakennus sekä vuonna 1967 palanut monitoimitaloksi luonnehdittu Kaleva-niminen talo, jossa järjestettiin muun muassa tansseja ja näytettiin elokuvia. Menetyksen tunne ei liittynyt pelkästään yhteisöllisiin kokoontumispaikkoihin, vaan se ilmeni myös osana aineetonta kokemuksellisuutta. Menetetyksi koettiin esimerkiksi vanhan työyhteisön ja työkuulttuurin häviäminen, joka liittyi myös aistittuun ympäristöön. Menetetyksi koettiin myös alueen palveluiden väheneminen ja lukion lakkauttaminen.

Näkökulmamme, joka yhdistää paikkatietoa ja taidelähtöisiä menetelmiä, tuottaa uutta tietoa osallistavan kulttuurikartoituksen mene-

telmäpakkiin. Humanistisissa tieteissä viimeaikaisen emotionaalisen ja affektiivisen kääntein myötä kokemuksellisuuden, tuntemusten ja affektiivisuuden tutkimus on syventynyt. (Häyrynen 2021, 3; Rinne et al. 2020, 7.) Se vaikuttaa myös käyttämiimme menetelmiin tehden näkökulmistamme ja niiden yhdistelmästä erityisen kiinnostavan. Osoitamme tässä artikkelissa, kuinka pystymme tuottamaan kokonaisvaltaista ja yhteneväistä kokemuksellista tietoa lähiöistä yhdistämällä kaksi erilaista osallistamismenetelmää.

Kokemuksellisuutta kartoittamassa asukkaita osallistaen

Tässä artikkelissa hyödynnetty aineisto on kerätty osana kulttuurikartoitusta, joka on tutkimuksemme kehys. Operoimme tässä kehyksessä paikkatiedolla ja taidelähtöisillä menetelmillä, joita olemme hyödynneet osallistamisen välineinä. Olemme kiinnostuneita osallistamisen ja kokemuksellisuuden suhteista. Voimmeko osallistamalla luoda uutta jaettua kokemuksellisuutta alueella ja voiko jaettu kokemuksellisuus vahvistaa paikkaan kuuluvuuden tunnetta?

Kulttuurikartoitus on kulttuurisuunnittelua edeltävä monimenetelmällinen aineistonkeruun ja havainnoinnin paikkasidonnainen menetelmä, joka hyödyntää useampia aineistokokonaisuuksia ja mahdollistaa uudenlaisten kulttuurillisten voimavarojen ja alueen oman hiljaisen äänen esille nostamisen varsinaiseen suunnitteluvaiheeseen (Duxbury et al. 2015; Hovi 2021, 30; Häyrynen 2017; Seesmeri 2022; 109). Kulttuurikartoitus aistivana ja demokraattisena menetelmänä on omiaan tällaisen hiljaisen tiedon kartuttamisessa (Hjort 2017, 2, 29; Seesmeri 2022, 110).

Kartoituksessamme tuli alusta alkaen esille Pihlavan kerroksellisuus, joka liittyi niin rakennushistoriaan kuin alueen sosioekonomiseen ja kulttuurilliseen arjessa havaittavaan muutokseen. Paikan monikerroksellisuus ja monimerkityksellisyys liittyy myös tutkimusasetelmamme käsitteistöön ja tutkimuksemme viitekehykseen. Ymmärrämme paikan fenomenologiseksi erilaisten toimijoiden kokemuksia kokoavaksi. Paikka on fenomenologisesta näkökulmasta tarkasteltuna kompleksinen ja prosessuaalinen (Forss 2007, 78). Paikkakokemus on yksilöllinen ja ihmiset lähestyvät paikkaa aina omien henkilökohtaisten taustojensa,

omien kokemustensa ja sosiaalisesti sekä kulttuurisesti määrittyneen kehonsa kautta (Hansen 2021, 372–373). Paikkaan kiinnittymisen tunne syntyy, kun ihmisten ja paikkojen välille muodostuu emotionaalinen side. Paikkaan kiinnittymistä voi tapahtua yksilö- tai yhteisötasolla ihmisten antaessa paikoille yhteisöllisiä kulttuurisia merkityksiä. (Poplin 2017, 3–4.)

Paikat ovat osa kokijoidensa kokemusmaailmaa aisteineen, kehoineen ja muistoinen (Haarni et al. 1997, 17). Sisällytämme tähän myös esitietoiset affektit eli tunteita edeltävät tuntemukset. Muistot ja kokemukset kiinnittyvät paikkoihin ja luovat niistä affektiivisesti latautuneita. Näin syntyy merkityksellisiä sijainteja, joihin tiivistyy kulttuurillisia resursseja, yksilöllisiä ja jaettuja kokemuksia sekä affektiivista intensiteettiä (Seesmeri 2022, 108; Stevenson 2014, 47). Affektit ovat kehollista merkityksenantoa ja moninaisia suhteita, jotka rakentavat paikkaan sidottua kokemuksellisuutta (Seesmeri 2022, 108; Wetherell 2012, 13–14). Tällainen affektiivisuus sanallistuu paikkoihin kiinnitettyiksi tunteiksi ja aistitikokemuksiksi menetelmiemme myötä.

Osallistamalla kerätty kokemuksellinen paikkatieto avaa lähiön arkista elämistä ja kulttuurisuutta. Tämän laatuinen tieto on avainasemassa kaupunkien kehittämisessä. (Harsia & Nummi 2022, 18.) Kaupunkimaisessa ympäristössä kokemukset, tunteet ja osallistuminen kaupunkikehittämiseen ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Paikat synnyttävät tunteita ja kaupunki rakenteena voi vaikuttaa siihen, minkälaisia tunteita paikat synnyttävät. Tunteet voivat siis yhdistää yksilöitä ja yhteisöjä ja auttaa siten kiinnittymään kulttuuriseen ja sosiaaliseen elämään. Toisaalta tuntemukset voivat vaikuttaa yhdistämisen sijaan päinvastoin ja erkaannuttaa kokijoita toisistaan sekä yhteiskunnallisesta toiminnasta. Kokemuseräistä ja emotionaalista tietoa tutkimalla voidaan päästä lähemmäs kaupunkien rakenteellisten ja niiden toimijoiden välistä suhdetta. (Jantti 2021, 99–100.)

Kun puhutaan osallistamisesta, täytyy erotella osallisuuden käsite sekä osallistaminen ja osallistuminen. Hankkeessamme osallistaminen taiteen keinoin liittyi voimakkaasti aineistonkeruuseen ja dialogiin asukkaiden kanssa houkutellessa hiljaista tietoa esille. Osallisuus on tunnetta kuulumisesta ja osallisuuden asteita on määritelty osana suunnitteluprosessia (Hovi 2021, 19–22; Arnstein 1969, 216–217). Osallistaminen taideläh-

töisten metodien yhteydessä oli osallisia kuuntelevaa ja heidän kanssaan yhdessä prosesseja kehittävää. Paikkatietoa kerättiin ensin yksilöitä ja yhteisöjä osallistamalla ja sen jälkeen joukkoistamalla kyselyssä. Kyselyn jälkeen keskusteltiin tuloksista asukkaiden kanssa ennen niiden julkaisua. Osallistavaan tiedon yhteistuottamiseen kuuluu olennaisesti myös kerätyn tiedon arviointi yhteisissä tapaamisissa (Häyrynen 2017, 9).

Paikkatieto osallistamismenetelmänä

Paikkatieto on tietoa jostain paikasta tai alueesta, jolla on sijainti. Se voi olla keruuvaiheessa digitaalista tai ei-digitaalista, esimerkiksi tekstiä, valokuvia tai muuta aineistoa. Aineistoa voidaan tarkastella, analysoida ja esittää digitaalisena, jolloin aineisto liitetään paikkatietoon. Osallistavaa paikkatietoa pidetään nykyään vakiintuneena kulttuurikartoituksen välineenä, sillä paikkatieto nähdään kartoitustietoa ja viranomaistietoa yhdistävänä tekijänä (Häyrynen 2017, 19–20). Kulttuurikartoituksessa paikkatietoa voidaan kerätä erilaisilla osallistavilla kartoitusmenetelmillä. Tässä artikkelissa puhumme osallistavasta karttakyselystä ja tarkoitamme sillä kulttuurikartoituksen osana toteutettavaa digitaalista kyseilyä, jolla keräsimme paikkaan sidottua kokemustietoa.

Paikkatietomenetelmiä on viimeisten vuosikymmenten aikana hyödynnetty pääasiassa paikallishallinnon tukena kaupunkisuunnitteluprosessissa, jossa on kerätty asukkailta kokemuksellista tietoa (Kyttä & Kahila 2006, 58–61). Kiinnostus osallistuvien kartoitusmenetelmien käyttöön on ollut kasvussa eri tieteenalojen tutkimuksessa (Fagerholm et al. 2021, 1848–49). Osallistavan karttakyselyn on todettu olevan tehokas työkalu kokemuksellisen tiedon monipuoliseen keräämiseen (Kahila-Tani et al. 2019, 45). Digitaalisuus takaa sen, että suurempi vastaajajoukko kykenee osallistumaan kulttuurikartoitukseen, koska kaikilla ei välttämättä ole mahdollisuutta osallistua kartoituksessa toteutettavaan asukastilaisuuksiin, työpajoihin tai muihin tapaamisiin, joissa tyypillisesti kokemustietoa myös kerätään. Digitaalisuus siis tehostaa tiedon yhteistuottamista muun muassa säästäten resursseja ja mahdollistaen osallistumisen laajemmalle joukolle. (Hovi 2021, 115; Nummi 2020, 18; ks. Hänninen et al. tässä teoksessa).

Osallistaviin paikkatietomenetelmiin on liittynyt haasteita, sillä erityisesti analysointivaiheen metodologia on pikemminkin hajanaista kuin yhteneväistä (Fagerholm et al. 2021, 1848). Paikkatietomenetelmiä on kritisoitu myös tietoa muuttavasta ja tyypistä luonteesta. Tutkimustuloksia esitetään usein visuaalisesti kartoilla ja tiedon visualisointi voi vääristää tietoa tai eriarvoistaa alueita. Siksi kartanlukutaito kansalaistaitona on tärkeää hallita. Karttojen piirtämisestä on tullut yhä demokraattisempaa, sillä kuka tahansa voi esittää kartoilla mitä tahansa. Karttoihin liittyvä kriittinen keskustelu onkin kasvanut 2000-luvulla. (Kivekäs 2020, 4–5.) Kartografiaa paikkatiedon esitystapana on kritisoitu siitä, että kartta on piirtäjänsä subjektiiviseen valintaan perustuva esitys. Piirtäjällä on siis valtaa valita, miten ilmiö esitetään ja mitä siitä jää pois. (Gregory & Ell 2007.) Kokemuksellisuuden näkökulmasta kartta toisaalta nähdään jatkuvasti muuttavana. Se muotoutuu uudelleen aina tulkitsijansa mukaan: ”...kartta on ikään kuin välittäjä tai tulkki, jonka avulla lukija jäsentää elettyä tilaa samalla, kun kokemus eletystä tilasta vaikuttaa kartan tulkintaan.” (Ryöti 2021, 32).

Pihlavan kulttuurikartoituksessa keväällä 2021 keräsimme paikkatietoa merkittävistä paikoista, joihin liittyy jaettuja muistoja, tunteita ja kokemuksia eräänlaisen osallistamisen ketjun avulla. Prosessi tähtäsi huolellisesti pohjustettuun ja suunniteltuun Maptionnaire-karttakyselyyn, jonka avulla keräsimme lisää tietoa Pihlavan kulttuurisista erityispiirteistä ja kokemuksista mahdollisimman suurelta osallistujamäärältä. Osallistamisprosessimme käynnistyi ryhmä- ja yksilöhaastatteluilta, joissa keräsimme tietoa Pihlavan paikoista. Keräsimme myös monipuolisen paikkatietoaineiston erilaisista merkittävistä arkisista paikoista valokuvina. Koostimme valokuvista kuvasarjan muistelutilaisuuteen, jonka järjestimme Pihlavan vanhan koulun salissa syksyllä 2021. Tilaisuuteen osallistui noin 60 muistelijaa. Kuvasarjamme toimi muistelun herättäjinä ja keskustelumme pohjana. Muistelutilaisuuden jälkeen hyödynsimme erityisesti sellaisia kuvia haastatteluissa ja myöhemmin myös Maptionnaire-karttakyselyssä, joista oli muisteluillassa noussut eniten keskustelua. Näin osallistumisen ketjuttamisella pääsimme yhä syvemmin käsiksi merkittävimpiin paikkoihin ja niihin liittyviin kokemuksiin.

“Tääl o palanu kaikki sellaset paremmat.” Menetettyjen paikkojen jäljillä

Tavoitimme karttakyselyllä eri ikäisiä pihlavalaisia asukkaita, alueen entisiä asukkaita sekä muita toimijoita ja käyttäjiä. Kyselymme koostui eri osioista, joissa kerättiin muisti- ja kokemusperäistä tietoa. Osallistujat saivat merkitä suoraan kartalle vastinpareina erilaisia paikkoihin tai alueisiin kiinnittyneitä tuntemuksiaan. Vastinparit olivat rauhallinen-levoton, kaunis-ruma ja miellyttävä-pelottava. Karttakysymyksillä selvitimme myös Pihlavan aktiivisuuden paikkoja, merkittäviä reittejä ja kehittämistoiveita. Jaettuja muistoja ja kokemuksia Pihlavan paikoista keräsimme avoimina vastauksina. Osallistujat muistelivat valokuvien avulla kolmeatoista paikkaa ja saimme vastauksia yhteensä 1144 kappaletta. Taulukoimme ja luokittelimme vastaukset ja analyysivaiheessa keskityimme erityisesti tuntemuksiin, jotka nousivat aineistosta eniten esille.

Kysely tuotti suoraan koordinaatteihin sidottua aineistoa paikkoihin kiinnittyvistä tunneperäisistä kokemuksista. Osa keräämästämme paikkatietoaineistosta oli tekstimuotoista tai valokuvia. Kyselyn kautta kerätyt tekstit olivat lyhyitä tai pidempiä kuvauksia omista muistoista ja kokemuksista. Liitimme aineistoja paikkatietoon tekemällä niistä karttamallinnuksia, jotka julkaisimme hankkeemme osatuloksina². Karttajulkaisut ovat visuaalisia tarinoita, jotka johdattelevat pihlavalalaisten jaettuihin merkityksellisiin paikkoihin ja niihin liittyviin kokemuksiin valokuvien ja sitaattien avulla. Kerronnalliset karttajulkaisut luovat mielikuvia paikoista ja ne voivat vahvistaa jaettuja, yhteisöllisiä kokemuksia (Ryöti 2021, 44).

Paikkoihin liittyi joko positiivisia tai negatiivisia kokemuksia sekä usein myös molempia yhtä aikaa. Aineistosta voitiin analysoida erilaisia tuntemuksia, kuten yhteisöllisyyttä, merkityksellisyyttä, positiivisia luontokokemuksia, menetyksen tunnetta, harmistusta ja levottomuuden tunnetta. Muita esiintyneitä tuntemuksia olivat esimerkiksi vieroksumisen tunne, turvallisuuden tunne sekä aisti- ja kehotuntemukset. Pihlavassa on palanut moni yhteisöllisesti merkittäväksi paikaksi koettu

2 Muistelutalaisuus Pihlavassa 5.11.2022, litteroitu kommentti.

rakennus, joihin liittyy menetyksen ja kaipauksen tuntemuksia. Pääsimme menetettyjen paikkojen jäljille erityisesti muistelutilaisuudessa. Osallistajat huomasivat illan aikana, että Pihlavassa on palanut useampia merkittäviä kokoontumistiloja, kuten kaksi työväentaloa, yleisiä saunoja ja liike- ja monitoimirakennuksia. ”Tääl o palanu sellaset kaikki paremmat”, todettiin, kun keskustelimme Pihlavan yleisistä saunoista³. Vaikeaa asiaa muisteltiin myös huumorin siivittämänä naurahdellen. Yhteisöllinen muistelutilanne teki muistelusta voimaannuttavaa, koska menetyksen tuntemukset voitiin jakaa osallistujien kesken.

Kyselyn perusteella negatiiviset kokemukset omasta ympäristöstä piirittävät oman lukunsa pihlavalaiseen arjen kulttuuriin. Tulipalossa vuonna 2011 menetetyt Pihlavan työväentalon ja vuonna 1967 palaneen Kalevan kaipuu kuuluu alueella yhä. Nuorempi sukupolvi muisti paremmin työväentalon juhlat tai muun toiminnan: ”Työväentalossa olen ollut mm. PTU:n (*urheiluseura*) juhlissa, jotain joulujuhlia ym. Harmi, että se paloi.” ja: ”Työväentalolla muistan olleeni elokuvateatterissa pienenä sekä huutokaupassa. Harmittaa että talo paloi.” Kalevan merkityksellisyyttä muisteli vanhempi sukupolvi: ”Kalevassa oli baari, yläkerrassa parturi, myöhemmin taloa kunnostettiin tanssipaikaksi. Olikin komea paikka ja hyvä tanssia. Tuli vei Kalevankin. Tosi surullista.”⁴

Pihlavan kolmesta julkisesta saunasta on palanut kaksi, Rieskalassa ja Kappalemaalla sijainneet saunat. Paikoista kerrottiin muistelutilaisuudessa ja kyselyssä saimme niistä enemmän kokemus- ja tunneperäistä tietoa: ”Tämän rakennuksen (*Rieskalan sauna*) tulipalo harmittaa eniten. Lapsena kävimme täällä yleisessä saunassa. Äidin kanssa mankeloimassa (iso mankeli sijaitsi alakerrassa).” Menetyksen tuntemuksia liittyi kyselyn mukaan paljon myös lakkautettuun Meri-Porin lukioon ja alueella vuosikymmenten aikana osittain alas ajettuun teollisuuteen.⁵ Lukion ja työpaikkojen menetysten koettiin vaikuttavan alueen elinvoimaisuuteen laajemmin: ”Lukion lopettaminen oli ihan kauhea takaisku. Siitä hyötyivät kaikki, se oli erikoislukio ja veti puoleensa oppilaita muualtakin. Porin Linjat kulki ja vuokra-asunnoissa riitti vuokralaisia.” Meri-Porin alueen tehtaiden lopettaminen on myös jättänyt jälkensä: ”Noin

3 Muistelutilaisuus Pihlavassa 5.11.2022, litteroitu kommentti.

4 Pihlava-kysely 2022, siteeraukset luokitellusta kyselyaineistosta.

5 Pihlava-kysely 2022, siteeraukset luokitellusta kyselyaineistosta.

20 vuotta ihania kesätyöhön ja vakinaiseen työhön liittyviä muistoja pigmenttitehtaalta. Lähtö tuli lopetuspäätöksen myötä. Oli musertavaa kuulla tehtaan lopetuksesta ja se oli kuolettava isku koko Meri-Porille.” Teollisuuteen liittyvistä negatiivisista tuntemuksista huolimatta alueen työllisyysilanteeseen kohdistettiin varovaisen toiveikas tulevaisuuskatse.⁶

Taidelähtöisyys osallistamisen välineenä

Taidelähtöiset menetelmät etnografisessa tutkimuksessa ovat syntyneet representaation kriisin ja affektiivisen käänteen yhteydessä, kun huomio on kiinnittynyt kokemuksiin, tuntemuksiin ja prosesseihin (Thrift 2008; Lorimer 2005, 83–84). Tavoitteeksi on noussut kokemusten tutkiminen ilman sitä välittäviä representaatioita sekä esitiedollisten affektien tavoittaminen. Tällöin keskiössä ovat prosessit.

Hankkeessamme taidelähtöiset aineistonkeruumenetelmät osana kulttuurikartoitusta avasivat uudella tavalla paikan merkityksiä, kokemuksia ja tuntemuksia ja nostivat esille asioita, jotka eivät muussa aineistonkeruussa kielellisty (Thrift 2008). Tämän kaltaisia menetelmiä on käytetty aistimellisessa etnografiassa (Pink 2015), mutta niiden tuominen osaksi yhteissuunnittelua pohjustavaa tiedonkeruuta on uudempi työmuoto. (Thrift 2017; Pink, 2015; Seesmeri 2022, 112.)

Prosessi on olennainen myös yhteisötaiteessa, jossa sitä yleisesti korostetaan lopputuloksen sijaan. Taidelähtöiseen tutkimukseen osallistuvalla yhteisöllä itse lopputulos, taiteen avulla synnytetty representaatio esimerkiksi yhteisestä ympäristöstä, voi kuitenkin olla erityisen merkittävä ja osallisuutta korostava. Tämä jättää yhteisöön myös pysyvän jäljen osallisuudesta. Osallistava taide luo ja voimistaa suhdetta omaan ympäristöön. Samalla osallistavan taiteen käytännöt näkyvät ympäristön paikoissa, tilanteissa ja hetkissä erilaisina tapahtumina. (Haapalainen 2020, 137; 2018; Bishop 2012, 64–65.)

Taidelähtöiset metodit ja osallistava yhteisötaide ovat rinnasteisia laadullisen aineiston keruun ja analyysin kanssa. Kaikki kolme vaativat tekijöiltään ja osallistujiltaan kuvittelua ja uuden ymmärryksen raken-

6 Pihlava-kysely 2022, siteeraukset luokitellusta kyselyaineistosta.

tamista. Samoin ne ovat kaikki luonteeltaan kuvailevia, dynaamisia ja refleksiivisiä. (Seesmeri 2022, 112; Leavy 2020, 18.) Osallistavat taidelähtöiset metodit tuovat aineistonkeruuseen ja tutkimukseen myös toiminnallisuuden. Yhdessä tekemisen kautta saavutetaan yhteenkuuluvuutta, uusia näkökulmia ja valtautetaan osallistujia (Lehtonen 2015, 40–41; Sederholm 2007, 38; Hovi 2021, 51; Seesmeri 2022; 122). Osallistavan taiteen yhteydessä onkin syytä kiinnittää huomiota toimijuuksien tarkasteluun ja kysymykseen vallasta, arvoista ja hyödystä (Haapalainen 2020, 138). Mihin yleisö loppujen lopuksi osallistuu?

Oman äänen vapaus ja osallistumisen matala kynnyks sekä kokemuksellisen ja tunteisiin sidotun tiedon saavuttaminen ovat taidelähtöisen osallistamisen perusteita. Huomio keskittyy näin yhdessä tekemiseen ja tekemällä tutkimiseen. Taiteeseen osallistuminen aktivoi ihmisiä miettimään omaa ympäristöä uudella tavalla. Tällaisessa osallistavan taiteen, osallistumisen tai yhteisötaiteen prosessissa tasa-arvoistetaan taiteen luomisprosessia ja huokoistetaan sen vastaanottoa prosessia (Haapalainen 2020, 135). Näin osallistaminen tekee taiteesta sosiaalista.

Osallistavalla taiteella on moninainen rooli suhteessa kokemuksellisuuteen. Se luo kokemuksia ja sen avulla voidaan luoda toimintaa sekä lopputulos, joka esittelee yhdessä koettua ja synnyttää uusia kokemuksia. Osallistavan taiteen demokraattinen rooli ei ole kuitenkaan itsestään selvä eikä sillä voida korvata olemassa olevia epäsuhtaisia valtarakenteita, mutta sen avulla voidaan valtauttaa ja löytää uusia vallasta vapaita alueita ja ilmiöitä (Bishop 2012, 38, 283).

Tanhuten ja räpäten – Pihlava taiteena

Pihlavassa toteutimme erilaisia taidelähtöisiä projekteja yhteisön toiveita kuunnellen. Paikallisen harrastajateatterin toiveiden mukaan ryhdyimme toteuttamaan yhteistyössä heidän kanssaan piirilaulua Pihlavasta. Haastattelimme teatterilaisia ja kirjoitimme näiden muistitietoaineistojen pohjalta sanoituksen kansanmusiikkisävelmään, joka sopisi heidän seuraavan kesän esitykseensä. Ryhmähaastattelut teatterilaisten harjoitusten aluksi olivat lopullisen sanoituksen kannalta hedelmällistä aineistoa. Tilanne jo itsessään loi sen, että muistelussa korostuivat yhdessä sovitut ja kollektiivisesti hyväksytyt teemat ja painotukset.

Monen teatterilaisen sukujuuret olivat Pihlavassa, jossa he itsekin olivat syntyneet 1950–1970-luvuilla. Haastatteluissa korostuivat erilaiset yhteisöt, joita rajasi joko työpaikka tai asuinpaikka. Saha ja kuitulevytehdas olivat olleet monen joko omia tai suvun jäsenten työpaikkoja. Pihlavan paikallisuus korostui kokemuksellisuudessa ja tunteisiin sidotuissa narratiiveissa, jotka paikantuivat tiettyihin alueisiin.

Piirilaulun sanoitukseen nousivat teemoiksi nimetyt paikat ja niiden luonne, palaneet talot, urheiluharrastus ja tehtaissa työskentely. Syvempinä kokemuksina ja tunteina avautuvat maininnat köyhyydestä mutta toisaalta myös yhteisöllisyydestä ja toinen toisensa auttamisesta. Sanoituksessa on tiivistyneenä paikkaan kuulumisen tunnetta ja yhteisöllisyyteen liitettyä affektiivisuutta. Näitä ovat esimerkiksi muistumat vanhoista kaikkien sahalaisten tuntemasta tavasta kuljettaa töistä kotiin ylimääräisiä laudankappaleita pyörän ”häksällä”. Näistä pätkistä sahatyöläisten asuttaman Kappalemaan talotkin on osittain rakennettu.

Menetettyä maisemaa kuvataan laulussa tulipalojen kautta. Menetyksen tunteen lisäksi sanoitukseen tiivistyy ironiaa; palaneen saunan tilalle on rakennettu talo, mutta sekin on palanut. Tulipalot nostetaan laulussa esille arkipäiväisenä ketjuna. Menetyks nousee esille myös urheilua muistella ja tällöin menetykseen liitetään nostalgisia sävyjä. Laulussa muistellaan miesten painiharrastusta ja suuria urheilujuhlia.⁷

Haastatteluiden avulla kootun piirilaulun sanoittaminen yhdessä loi yhteenkuuluvaisuuden tunnetta teatterilaisten kesken. Esille nousi asioita, jotka kaikki yhteisesti jakoivat, mutta myös asioita, jotka olivat osalle uusia tai unohtuneita. Kaikista ei oltu samaa mieltä ja henkilökohtaiset muistojen tunnelmat saattoivat olla eriäviä. Sanoittamisessa tärkeää oli prosessi, jossa pääroolissa oli Pihlava yhteisten kokemusten paikkana. Kokemukset siitä olivat jokaisen omia ja niitä jaettiin prosessissa.

Taidelähtöisyys oli tärkeässä roolissa tekemisen prosessin lisäksi myös lopputuloksen suhteen. Ilman taiteeksi, eli tässä tapauksessa piirilauluksi, työstettyä sanoitusta, ei haastatelluilla olisi ollut mahdollisuutta tulla kuulluiksi omassa yhteisössään.

7 Menetyksen teemaa Pihlavan piirilaulussa, joka on sanoitettu yhteistyössä *Kulttuurisuunnittelu*-hankkeen ja Pihlavan Tapuliteatterin kanssa vuosina 2021–2022.

Toinen musiikkiin liittyvä taidelähtöinen prosessi oli taiteelliselta genreltään hyvin erityyppinen. Piirilaulun lisäksi hankkeen yhteydessä toteutettiin Pihlava-aiheinen räp. Tämän syntyprosessi oli enemmän tilaustyö, kuin yhteisöllisessä prosessissa syntynyt teos. Osallistava prosessi oli räpin syntymisessäkin olennaisessa roolissa, mutta me tutkijat emme organisoineet osallistamisprosessia, vaan Pihlavan yhteisö osallisti itse itseään. Tässä vaiheessa hanke oli jo ollut käynnissä ja näkyvillä ja se oli tuttu monelle asukkaalle.

Löysimme paikallisen freestyle-räppäriin, ToniSamin, Pihlava-nimisestä Facebook-ryhmästä. Otimme häneen yhteyttä ja kysyimme, olisiko hän halukas tekemään hankkeen puitteissa räpin Pihlavasta. Hän innostui asiasta ja alkoi työstämään kappaletta osallistamalla itse asukkaita mainitussa someryhmässä: ”Teen räpin Pihlavasta [...] Mitä asioita [...] pitäisi ehdottomasti mainita, historiaan liittyen esimerkiksi?”⁸. Kysymys synnytti vilkkaan keskustelun vastauksineen ja kommentteineen. Ketjuun liittyi useita kymmeniä ihmisiä. Aiheiksi esitettiin paikalliseen rakennuskantaan, työpaikkoihin, palveluihin ja kouluihin liittyviä asioita. Pelkkien ehdotusten lisäksi ketjun kommentit laajentuivat musiikkeluun ja tunteelliseen haikeuteen menetetyistä asioista.

Menetys on aiheena esillä räpissä voimakkaasti. Se liittyy paikkoihin, elämään, kouluihin ja palveluihin. Menetys saa ironisenkin sävyn säikeessä, joka liittyy paikalliset tulipalot historian ketjuun: ”Virveliä Halssissa ilosena vedin, kuitulevytehdas palaa, oli keli mikä keli”. Lyriikka välittää Pihlavasta lapsen ja nuoren kokemuksiin ja tunteisiin sidottua kuvaa, mutta myös sen yhteisöön ja historiaan linkittyvää kokemuksellisuutta. Tunteet sitoutuvat kirjoittajan omiin kokemuksiin ja genren asettamaan tyyliin; negatiivisia asioita nostetaan esille ja ironiaa viljellään: ”Tervetuloo palvelevaa Pihlavaa, onks täällä ihanaa, tervetuloo palvelevaa Pihlavaa, ketä vihataa?”⁹

ToniSamin yhteisöään osallistava toiminta sosiaalisessa mediassa ei jäänyt vain tähän aiheiden keruuseen. Kun kappale oli valmis ja siitä oli tehty musiikkivideo opiskelijoiden kurssityönä, postasi hän valmiin videon samaan ryhmään. Jälleen alkoi vilkas keskustelu. Tekijä oli itse

8 Kysymys julkaistu Facebookin ryhmässä ”Pihlava” 9.2.2022.

9 Otteita ToniSamin Pihlava-räpistä, joka on tehty yhteistyössä *Kulttuuri-suunnistelu*-hankkeen kanssa keväällä 2021.

tyytyväinen videoon: ”Waaaaau, mä olin positiivisesti yllättynyt, toi oli just semmone mimmone mä odotinki, tommone [...] ghettomaine, tommone, just semmone ku Pihlava-räpin video pitää ol. Tommone [...] rujo ja räppimäine. Hehehe. Joo, tosi hyvä!”¹⁰ Sosiaalisen median ryhmän keskustelussa hän joutui kuitenkin puolustelemaan koko teosta kommentoijille. Hän puolusteli räpin lyriikkaa sillä, että se oli hänen henkilökohtainen kokemuksensa kotiseudustaan ja hän totesi oman todellisuutensa olevan erilainen kuin vanhemman sukupolven. Kommenteissa törmäyskurssille joutui koko räp-genre. Teoksen tunnelmaa perusteltiin räpin genreen liittyvällä tyylillä.

Voimme todeta, että taidelähtöisesti ja yhteisön sisällä tuotetut paikallisuutta välittävät kappaleet Pihlavasta toimivat osallistavasti usealla tasolla. Niiden syntyprosessi herätti keskustelua ja yhteisöllisyyttä ja niiden vastaanotto-prosessi tuki paikkaan kiinnittymistä.

Onnistunut osallistaminen? Kun yhteisö osallistaa itse itseään

Menetetty paikat ja menetyksen tuntemukset nousivat esille tekemäsämme Pihlavan kulttuurikartoituksessa paikkatiedon ja taidelähtöisten menetelmien avulla. Molemmat menetelmät tarjosivat myös tavan käsitellä vaikeita asioita ja haikeutta huumorin kautta. Yhteisöllisessä muistelutilaisuudessa osallistajat huomasivat mustan huumorin avulla, että omaa asuinalueetta leimaavat monta merkittävää kokoontumispaikkaa tai muita rakennuksia tuhonneet tulipalot. Taidelähtöisin menetelmin sanoitetussa Pihlavan piirilaulussa lauletaan ironian värittämänä siellä ja täällä roihunneista paloista. Muistelutilaisuudessa ja laulun työstämisen prosessissa ikäviä kokemuksia muisteltiin yhdessä nykyhetkestä käsin ja samalla vahvistettiin omaa ja yhteisöllistä kulttuurisuutta ja paikkaan kiinnittymisen tunnetta. Taidelähtöisten menetelmien avulla menetetty paikat nousivat yhdessä työstettyjen taiteellisten representaatioiden kohteiksi. Kahden osallistavan menetelmän avulla jaoinme paikallisten asukkaiden kollektiivisia muistoja ja kokemuksia menetetystä paikoista.

10 Kommentti litteroitu tekijän lähettämästä ääniviestistä.

Monimenetelmällisyys myös auttoi elävöittämään paikkoja ja jakamaan kokemuksellisuutta.

Kartoittamisen onnistuminen perustuu monipuolisuuteen. Osallistamiseen, tiedon tuottamiseen ja syntyneeseen aineistoon täytyy kohdistaa myös kritiikkiä; Kenellä on mahdollisuus käyttää digitaalisuutta vastaamiseen tai ketkä pystyvät osallistumaan muistelutilaisuuksiin? Tavoittavatko taidelähtöiset menetelmät laajan joukon asukkaita? Huomioimme eri ikäiset osallistujat erilaisilla räätälöidyillä työpajoilla ja tarjosimme erilaisia vaihtoehtoisia osallistumisen muotoja. Yhdistämällä erilaisia kartoittamisen menetelmiä ja antamalla mahdollisuus erilaisiin osallistumisen muotoihin alueen oman äänen demokraattinen kuuleminen toteutuu mahdollisimman hyvin.

Osallistamalla asukkaita eri menetelmillä onnistuimme sekä keräämään kokemuksia, että synnyttämään kokemuksellisuutta. Päämääränämme oli alueen kokonaisvaltainen kulttuuriin sidotun tunteikkaan kokemuksellisuuden ymmärtäminen. Näin paikkojen merkityksellisyydet tutkimuksessamme ja tutkimuksemme myötä monimerkityksellistyivät ja nostivat esille paikkoihin sisältyvää monikerroksellisuutta.

Taidelähtöisillä metodeilla pystyimme löytämään piileviä erilaisiin ajallisiin ja kulttuurillisiin tasoihin liittyviä tuntemuksia paikkoihin sidotusti. Saimme huomata yhdessä paikallisten kanssa, miten muuttuneet tai kadonneet materiaaliset paikat ovat yhä osa paikan aineetonta nykymerkitystä ja paikkoihin liittyvät tapahtumat ovat osa jaettua yhteistä kulttuuriperintöä. (Santo 2019, 206; Smith 2006, 11). Prosessissa muistot muuttuivat yhteiseksi teokseksi ja auttoivat pitkäaikaisen positiivisen vaikutuksen muodostumista alueelle tunteikkaan kiinnittymisen myötä.

Kokemuksellisen paikkatiedon avulla ja taidelähtöisesti tuotetusta aineistosta löysimme paikkoihin kiinnittyviä affektiivisia kokemuksia ja merkityksiä. Asukkaille järjestämässämme yhteisessä arviointitilaisuudessa keskustelimme karttakyselymme tulosten muodostamasta kuvasta Pihlavan kulttuurisista erityispiirteistä ja merkityksellisistä paikoista. Keskustelumme avulla pystyimme analysoimaan käyttämiemme menetelmien tuloksellisuutta ja vahvistamaan yhteisön kokemuksia tulosten paikkansapitävyydestä ennen niiden julkaisemista. Havainnoimalla osallistaen tuotettujen taiteellisten töiden ensiesityksiä yhteisössä pääsimme myös analysoimaan tehdyn teoksen vastaanottoprosessia. Näin osallis-

tamisen kehä umpeutui ja pystyimme saamaan kokonaiskuvan osallistamisen prosessista ja onnistumisesta yhteisöä aktivoivana ja sen merkityksiä kokoavana kulttuurikartoituksen menetelmänä.

Kulttuurikartoituksen yhtenä päämääränä on yhteisen hiljaisen tiedon esille nostaminen. Tämä hiljainen tieto on tunneperäistä ja kokemuksellista. Tuomalla tämä tieto päivänvaloon, saadaan alueille luotua pitkäkestoista positiivista kuulumisen tunnetta ja jaettava asukasidentiteettiä. Menetelmämme vahvistivat lähiön asukkaiden paikallishistoriatuntemusta menetettyjen paikkojen näkökulmasta. Osallisuutta jakamalla kokemuksellisen paikkatiedon ja taideläh- töisen paikkaan sidottujen tunnesiteiden avulla pystyimme vaikuttamaan paikan omaksi kokemiseen. Onnistunut kartoittaminen myös synnytti omaehtoista osallistamista yhteisössä ja omaa lähiötä kohtaan koettiin kartoittamisen myötä positiivista kiinnittymistä.

Lähteet

Painamattomat lähteet:

- Muistelutilaisuus Pihlavassa 5.11.2022. Litteroitu. Kulttuurisuunnistelu-hanke, Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma. Turun yliopisto, 2022.
- Pihlava-kysely. Luokiteltu kyselyaineisto. Kulttuurisuunnistelu-hanke, Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma. Turun yliopisto, 2022.
- Pihlavan Facebook-ryhmä. Freestyle-räppäri ToniSamin kysymys julkaistu ryhmässä 9.2.2022. Kulttuurisuunnistelu-hankkeen yhteistyö ToniSamin kanssa, Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma. Turun yliopisto, 2022.
- Pihlavan Piirilaulu, työstetty yhdessä Tapuliteatterin kanssa ja kantaesitetty Pihlavassa kesäkuussa 2022. Nuotinnos: https://sites.utu.fi/kulttuurisuunnistelu/wp-content/uploads/sites/897/2022/06/Pihlavan_piirilaulu.pdf
- Pihlava-räp kantaesitetty Pihlavassa toukokuussa 2022 ja julkaistu Kulttuurisuunnistelu-hankkeen Youtube-kanavalla: <https://www.youtube.com/watch?v=JVV011rAh70>
- ToniSami 10.6.2022. Litteroitu kommentti ääniviestistä. Kulttuurisuunnistelu-

hankkeen yhteistyö ToniSamin kanssa, Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma. Turun yliopisto, 2022.

Kirjallisuus:

- Arnstein, Sherry R. (1969) A ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- Bishop, Claire (2012) *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. Verso. London.
- Duxbury, Nancy; Garrett-Petts, W. F. & MacLennan, David (2015) Cultural Mapping as Cultural Inquiry. Introduction to an Emerging Field of Practice. Teoksessa Nancy Duxbury & W. F. Garret-Petts & David MacLennan (toim.) *Cultural mapping as cultural inquiry*. Routledge. London, 1–44.
- Fagerholm, Nora; Raymond, Christopher M.; Stahl Olafsson, Anton; Brown, Gregory; Rinne, Tiina; Hasanzadeh, Kasanzadeh; Broberg, Anna & Kyttä, Marketta (2021) A Methodological Framework for Analysis of Participatory Mapping Data in Research, Planning, and Management. *International Journal of Geographical Information Science*, 35(9). Doi: 10.1080/13658816.2020.1869747
- Forss, Anne-Mari (2007) *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsingin yliopisto, Palmenia. Helsinki.
- Gregory, Ian N. ja Ell, Paul S. (2007) Historical GIS Technologies, Methodologie and Scholarship. *Cambridge Studies in Historical Geography*; 39. Cambridge University Press. Cambridge.
- Haapalainen, Riikka (2020) Minä osallistun, sinä osallistut, me osallistumme – mutta mihin? Teoksessa Marjo Heino, Maunu Häyrynen, Vuokko Kemppi-Vienola & Kati Kunnas-Holmström (toim.) *Joen taju*. Porin taidemuseo, Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen tutkinto-ohjelma. Pori, 134–143.
- Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille, Tani, Sirpa (1997) Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa Tuukka Haarni & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema*. Vastapaino. Tampere, 9–34.
- Hansen, Ira (2021) Menneisyys ja nykyhetki kaupukitilan kokemuksessa – Lonnin läsnäolo Ben Aaronovitchin Rivers of London -romaaneissa. Teoksessa Tanja Vahtikari, Terhi Ainiala, Aura Kivilaakso, Pia Olsson & Panu Savolainen (toim.) *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino. Tampere, 253–282.
- Harsia, Eveliina, & Nummi, Pilvi (2022) Ainutlaatuista, täydentävää ja epä-

- määräistä: Osallistiedon hyödyntäminen kulttuuriympäristön arvottamisessa Sipoon Nikkilässä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60(1), 10–54. <https://doi.org/10.33357/ys.119918>
- Hjort, Christina (2017) Kulttuurisuunnittelu paikallisidentiteetin luomisen ja paikallisen kehittämisen välineenä. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 29–41.
- Hovi, Pia (2021) ”Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on!: Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä”. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Turku.
- Häyrynen, Maunu (2017) Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Seura. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 7–28.
- Häyrynen, Maunu (2021) Emotional Turn in the Study of the Environment and Landscape. Teoksessa: Häyrynen, M., Häkli, Jouni ja Saarinen, Jarkko: *Landscapes of affect and emotion: Nordic environmental humanities and the emotional turn*. Toimittanut Maunu Häyrynen, Jouni Häkli, ja Jarkko Saarinen. Leiden: Brill (Studies in environmental humanities, volume 7).
- Junnilainen, Lotta (2019) *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta*. Vastapaino. Tampere.
- Jäntti, Anni (2021) Kaupunki ihmisten tuntemana. Teoksessa Tanja Vahtikari & Terhi Ainiala & Aura Kivilaakso & Pia Olsson & Panu Savolainen (toim.) *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino. Tampere, 253–282.
- Kaarnametsä, Helene (2021) *Yyterinniemen kulttuuriympäristöselvitys. Täittöluonnos*. Porin kaupunkisuunnittelu. Pori. [https://pori.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kaupunginhallitus/Kokous_2162021/Yyterinniemen_osayleiskaavan_luonnos\(70839\)](https://pori.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kaupunginhallitus/Kokous_2162021/Yyterinniemen_osayleiskaavan_luonnos(70839)) Luettu 31.10.2022
- Kahila-Tani, Maarit; Kyttä, Marketta ja Geertman, Stan (2019) ”Does mapping improve public participation? Exploring the pros and cons of using public participation GIS in urban planning practices”, *Landscape and urban planning*, 186, 45–55. doi:10.1016/j.landurbplan.2019.02.019
- Kivekäs, Riikka (2020) Murroksessa: Kartografia muutoksen kourissa. *Positio* 2/2020.
- Kyttä, Marketta & Kahila, Maarit (2006) PehmoGIS. Elinympäristön koetun laadun kartoittajana. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja*. Espoo.
- Leavy, Patricia (2020) *Method Meets Art. Arts-Based Research Practice*. Third Edition. The Guilford Press. New York.

- Lehtonen, Jussi (2015) *Elämäntunto – näyttelijä kohtaa hoitolaitosyleisön*. Acta Scenica 42. Taideyliopiston teatterikorkeakoulu. Helsinki.
- Lorimer, Hayden (2005) Cultural Geography: the busyness on being 'more than representational'. *Progress in Human Geography* 23, 83–94.
- Nummi, Pilvi (2020) "Hallitsematon tekijä? - sosiaalisen median rooli kaupunkisuunnittelussa". Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Pink, Sarah (2015) *Doing Sensory Ethnography*. 2nd edition. Sage Publishing. London.
- Poplin, Alenka (2017) Mapping Expressed Emotions: Empirical Experiments on Power Places. *Community and Regional Planning Publications*, 3–2017. Iowa State University.
- Rinne, Jenni; Kajander, Anna & Haanpää, Riina (2020) Johdanto: affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa Jenni Rinne & Anna Kajander & Riina Haanpää (toim.), *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Ethnos-toimite 22. Ethnos ry. Helsinki, 5–30.
- Roivainen, Irene (1999) *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki.
- Ryöti, Miliza (2021) "Tältä tää kaupunkiseutu näyttää" *Visuaalisen esittämisen politiikka alueellisen eriytymisen hallinnassa*. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi (2002) Merkityksellinen tila: Lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. Teoksessa Taina Syrjämaa & Janne Tunturi (toim.) *Eletty ja muistettu tila*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 48–75.
- Saarikangas, Kirsi (2016) Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi: näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin. Teoksessa Juhani Lahti & Eija Rauske (toim.) *Asukkaat ja maisema liikkeessä: Lähiörakentaminen ja asumisen mullistus 1960-luvulla*. Arkkitehtuurimuseo. Helsinki, 67–93.
- Santo, Carolina E. (2019) Mapping the intangibilities of lost places through stories, images and events. A geoscenography from milieus of development-forced displacement and resettlement. Teoksessa Nancy Duxbury & W. F. Garret-Petts & Alys Longley (toim.). *Artistic approaches to cultural mapping. Activating imaginaries and means of knowing*. Routledge. New York, 205–218.
- Sederholm, Helena (2007) Yhteisötaiteen juurilla. Yhteyksiä Asiaa yhteisötaiteesta. Kati Kivimäki & Hannele Kolsio (toim.) *Lönströmin taidemuseon julkaisuja* 24. Rauma.
- Seesmeri, Laura (2022) "Kalevala meidän kaduilla". Menetelmiä aineettoman ja affektiivisen kartoittamiseen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60(1), 106–124. <https://doi.org/10.33357/ys.119921>
- Smith, Laurajane (2006) *Uses of Heritage*. Routledge. London.

- Stevenson, Deborah (2014) *Cities of Culture, A Global Perspective*. Routledge. Abington & New York.
- Thrift, Nigel (2008) *Non-Representational Theory. Space, Politics, Affect*. Routledge. London.
- Wallin, Antti & Rosendahl, Suvi (2017) Kerrostalolähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 71–102.
- Wethererell, Margaret (2012) *Affect and Emotion. A New Social Science Understanding*. Sage. London.

Yhteisöllinen muisti ja paikallinen tieto

Outi Fingerroos ja Riina Haanpää

Johdanto

Yhteisölähtöinen muistitietotutkimus on paikallisyhteisöissä tehtävää projektimuotoista toimintaa, joka perustuu ensivaiheessa suullisen historian tallentamiseen ja sittemmin muistitiedon saattamiseen menneisyyden monimuotoisiksi esityksiksi esimerkiksi arkistoihin, näyttelyihin, julkaisuihin ja visuaalisiin esityksiin. Tämä toiminta on tyypillisesti yhteisöjen itse ideoimaa, ja projektit toteutetaan jollain maantieteellisesti tai muulla perusteella rajatulla paikalla. Hankkeissa ei niinkään osallisteta paikallisia toimijoita vaan akateemisten tutkijoiden roolina on *itse osallistua* paikallisyhteisöjen aloittamaan oman historian tallentamiseen, kirjoittamiseen tai muilla tavoilla tunnetuksi tekemiseen (ks. Shopes 2002). Yhteisölähtöinen muistitiedon keruu ja tutkimus voivatkin tulevaisuudessa olla uudenlaisia lähestymistapoja kestävään ja ihmislähtöiseen kulttuurisuunnitteluun, sillä näkökulma fokusoituu nimenomaan yhteisöjen omaehtoiseen toimijuuteen ja sen tukemiseen.

Tutkijoina olemme kiinnostuneita sekä soveltavasta kulttuurien tut-

kimuksesta että ihmisten ja yhteisöjen *omasta historiasta* – toisin sanoen siitä, minkälaisia menneisyyden tulkintoja yhteisöissä pidetään merkityksellisinä ja miksi, miten ihmiset ymmärtävät menneisyyttään ja nykyisyyttään tai miten muistelujen yhteydessä rakennetaan omaa ja yhteisön identiteettiä. Muisti on perustavanlaatuisen voimavara, josta käsin monet tämän päivän arvot, asenteet ja toimintatavat kumpuavat. Muistitietotutkijan onkin helppo yhtyä Adolf Ehrnroothin sanoihin siitä, että kansa, joka ei tunne menneisyyttään, ei voi rakentaa tulevaisuuttaankaan. Muistitietotutkimuksen kansat ovat tyypillisimmillään kuitenkin yksilöitä ja paikallisyhteisöjä – eli niitä toimijoita, joiden ääni monesti jää joko historian hämäriin ja kuulematta tai ”virallisesti” tunnustamatta. Muistitietotutkijan näkökulma ulottuu menneisyydestä tähän päivään, ja miksipä ei myös tulevaisuuteen.

Opettajina ja ohjaajina innoituksemme kohdistuu myös paikallisyhteisöissä tehtävän akateemisen yhteistyön metodologisiin ulottuvuuksiin, kuten siihen, miten yhteisöjen omaa historiaa voidaan tavoittaa tai miten vuorovaikutus tutkijoiden ja oman historian asiantuntijoiden välille muodostuu. Näistä lähtökohdista käsin on mielekäs tarkastella yhteisön muistia eli paikallista tietoa ja omaa historiaa sekä yhteisöissä tehtävää muistitietotutkimusta tutkijoiden ja paikallisten ihmisten välisenä yhteistyönä. Kestävän kulttuurisuunnittelun näkökulmasta yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen paikka ja mahdollisuudet ovat paikallistasolla, esimerkiksi juuri asukkaiden ja yhteisöjen identiteettien, historiatietoisuuden ja omaehtoisen, yhteisölähtöisen toiminnan tukemisessa ja sitä kautta hyvinvoinnin vahvistamisessa. Yhteisölähtöinen muistitietotutkimus tuottaa tietoa, jota voi kuvata hiljaiseksi, syvälliseksi, kokemukselliseksi ja vahvasti paikkaan sitoutuneeksi (tästä tarkemmin seuraavissa luvuissa).

Tässä artikkelissa tarkastelemme paikallisyhteisöissä toteutettavia projektitoita yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen näkökulmasta, ja tuomme esiin myös sen yhtymäkohtia projektilähtöiseen oppimiseen ja työtapaan. Tarkastelemme ensin yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen periaatteita ja pohdimme paikallisen tiedon merkitystä yhteisöille ja niiden ulkopuolisille tahoille. Tämän jälkeen tuomme esiin sellaisia hyviksi katsomiamme työtapoja ja periaatteita, joita olemme projekteissamme toteuttaneet. Esimerkkeinä käytämme Jyväskylän

yliopiston Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa -tutkinto-ohjelman (KUMU) ja Turun yliopiston Porin kampuksella toimivan Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelman (DMKT) toteuttamia hankkeita Pihtiputaan pika-asutusky- lissä ja Porin Reposaassa.

Yhteisölähtöinen muistitietotutkimus – lähtökohdat ja periaatteet

Muistitietotutkimus, josta englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään nimitystä oral history, on akateemisen ja ei-akateemisen maailman rajapinnalla toimiva kansainvälinen liike, jonka ytimessä on menneisyyteen kohdistuva kiinnostus suullista muistitietoa hyödyn- täen. Suomessa etenkin akateemisia muistitietotutkimuksen tekijöitä on paljon, mikä on muovannut tutkimuksesta metodologista ja teo- reettista, ja tutkimusta tehdäänkin tyypillisesti yliopistoissa. Näin ollessa suomalainen traditio poikkeaa kansainvälisestä esikuvastaan, jonka toi- mintakenttää ovat paikallisyhteisöt akateemisten kampusten ulkopuo- lella. (Fingerroos & Haanpää 2006, 43–44; Fingerroos 2021, 1; Finger- roos & Haanpää 2012, 81–82; Fingerroos & Haanpää 2022, 476–477.)

Muistitietotutkimus tarkastelee ihmisten ja yhteisöjen kokemuksia ja käsityksiä, joskus jopa toiveita ja uskomuksia. Sen päämääränä on tehdä esimerkiksi paikallisyhteisön menneisyys muistin avulla merkitykselli- seksi ja näkyväksi. Muistitietotutkimus korostaa myös muistin subjek- tiivista, muuttuvaa ja kontekstisidonnaista luonnetta. Monesti tutki- muksessa on kysymys äänen antamisesta äänettömille, jolloin tiedolla on myös yhteiskunnallista ja ideologista merkitystä. (Fingerroos 2021, 1; Fingerroos & Haanpää 2022, 469; Fingerroos & Peltonen 2006, 11–12.)

Kansainvälisen Oral history -liikkeen painopiste on aina ollut muis- titiedon tallentamisen ja tuottamisen käytänteissä (*doing oral history*), kuten siinä, millaista vaihtoehtoista tai uutta menneisyyden tulkintaa suullisen muistitiedon dokumentoinnin avulla luodaan, miten haastat- telut toteutetaan tietyissä yhteisöissä tai millaisia muistitietoja (*oral histo- ries*) suullisesta ja kirjallisesta muistitiedosta syntyy esimerkiksi arkistoi- hin, näyttelyihin, julkaisuihin, opetukseen tai mediaan (tästä tarkemmin

Abrams 2010, 2–3). Kansainvälinen muistitietotutkimus toteutuu tyypillisimmillään ruohonjuuritasolla erilaisissa projekteissa, joissa akateemisilla tutkijoilla on osallistujan, välittäjän ja asiantuntijan rooli. Kyse ei siis ole tutkittavien kohteiden osallistamisesta vaan yhteisöjen aktiivisuudesta oman menneisyytensä äärellä. (Shopes 2002, 588.) Australialaisen muistitietotutkija Linda Shopesin nimitys akateemisen ja ei-akateemisen maailman rajapinnoilla tehtävälle muistitietotutkimukselle onkin juuri yhteisölähtöinen muistitietotutkimus eli *community oral history* (Shopes 2002; 2006).

Paikallinen tieto – kokemuksellista, kulttuurista ja paikkaan sitoutunutta

Suomalaisen muistitietotutkimuksen uranuurtaja ja poliittisen historian tutkija Jorma Kalelan ajatukset omakohtaisesta menneisyyttä koskevasta tiedosta avaavat paikallisen tiedon luonnetta. Kalelan tavoin voimme ajatella paikallisen tiedon olevan *kokemusperäistä*, muistelevien ihmisten ja yhteisöjen lähimenneisyyden ja arjen käytänteiden kerryttämää. Se on sitä, mitä kotona on opetettu: tapoja ja käytäntöjä, perinnettä ja kompetenssia. Se on elettyä, koettua, aistittua ja muistettua elämää, oman ja vieraan tunnistamista, ja se usein periytyy edellisiltä sukupolvilta. Se on siis tietoa ja historiaa, ”joka tavallaan ’tarttuu’ vaatteisiin”. (Kalela 2000, 38.) Kokemusperäisenä tietona paikallinen tieto on aina kiinni tietäjässään, kertojassaan ja muistelijassaan. Siksi se on tavallaan hiljaista tietoa, henkilökohtaista luonteeltaan ja myös varsin herkkää tietoa sisältäessään parhaimmillaan kokemusten synnyttämien tunteiden kirjon. (Fingerroos & Haanpää 2022, 473; Hänninen & al. 2005, 3–5, 107; Puolamäki 2020, 22, 56.)

Folkloristi Taina Ukkonen painottaa kertojien ja muistelijoiden eli paikallisen tiedon välittäjien kykyä tehdä omakohtaisia kulttuurisia jäsennyksiä. He ovat aktiivisia toimijoita ja aktiivisia menneisyyden tulkintojen tuottajia, jotka suhteuttavat omaa kokemustaan myös muiden kokemuksiin ja esimerkiksi historian julkisiin esityksiin. (Ukkonen 2000, 14, 38; 2006, 180–181.) Tällä tavoin ymmärrettynä paikallinen tieto on myös *kulttuurista tietoa* – se on tietoa ja taitoa, jota omaksutaan

ympäristöä kuunnellen ja aktiivisesti itse tietoa vaikkapa tutkimuskirjallisuudesta etsien ja tulkiten. Se on myös tietoa, jota jaetaan yhteisön ihmisten kesken.

Ukkosen tavoin myös folkloristi Ulla-Majja Peltonen tähdentää paikallisen tiedon kulttuurista luonnetta, mutta samalla tämän tiedon *paikkasidonaisuutta*. Peltonen toteaa, miten muistelemineen ja kerronta kohdistuvat hyvin usein juuri paikkoihin, ja muistaminen sekä inhimillinen kokemineen puolestaan antavat paikoille merkityksen. Ihmisten ja yhteisöjen hallussa oleva tieto menneisyyden tapahtumista kytkeytyy siis paikkaan, ja juuri paikka yhdistää paikallisen tiedon välittäjiä, vaikka he eivät muutoin samankaltaisia arvoja ehkä keskenään jakaisikaan. (Peltonen 2003, 190. Ks. myös Staffans 2004, 67–72.)

Paikallisen tiedon merkitys kokemuksellisena, kulttuurisena ja paikkaan sidottuna tietona on yhteisölähtöisessä muistitietotutkimuksessa keskeinen, onhan lähtökohtana juuri ihmisten ja yhteisöjen tarpeiden, toimien ja toiveiden esiin nostaminen ja vakavasti ottaminen. Kiinnostus paikalliseen tietoon on myös yksi varimmista keinoista edistää tutkijoiden ja tutkittavien välistä vuorovaikutusta ja kannustaa ihmisiä ja yhteisöjä vaikkapa oman kulttuuriperintönsä tuottamiseen ja arvottamiseen tai oman elinympäristönsä kehittämiseen. Keskeistä onkin juuri yhteistyö eli tiedon tuottaminen ja tulkinta yhdessä sekä asioiden pohdinta ja neuvottelu yhdessä tai esimerkiksi tiedon käytöstä sopiminen yhdessä. (Fingerroos & Haanpää 2022, 466, 473; Markkula et al. 2020, 152–157; Pontes Ferraida & Gendrom 2011, 157.) Paikallisen tiedon luonne on tutkimuksellisesti kuitenkin haastavaa ja olennaisin kysymys liittyy siihen, miten tehdä sen kantama subjektiivinen ja omakohtainen ajatusmaailma näkyväksi (ks. esim. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7, 20) tai miten toimia ihmisten ja yhteisöjen parissa eettisesti kestäväällä tavalla. Seuraavassa esittelemmekin toteuttamiamme kenttätöprojekteja Pihtiputaalla ja Porin Reposaaressa, ja niiden myötä vuorovaikutukseen ja asiantuntijuuteen liittyviä kysymyksiä.

Kenttätöprojektit – vuorovaikutusta ja asiantuntijuutta

Pihtipudas on pieni alle 4 000 asukkaan kunta Keski-Suomessa. Sotien 1939–1945 jälkeen noin kolmannes kunnan pinta-alasta lohkottiin

muun muassa Sortavalan maalaiskunnan siirtokarjalaisten, pohjalaisten rintamamiesten sekä paikallisen agraariväestön uudelleen asuttamiseen. Kunta onkin tunnettu pika-asutusalueistaan ja sanotaan, että Pihtiputaalta löytyvät Suomen suurimmat pika-asutusalueet. Kulttuurisuunnittelun ja yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen kannalta kiinnostavaa on, että Pihtiputaan kunnan tahtotilana on oman paikkakuntansa kehittäminen ja elinvoimaisena pitäminen. Tässä työssä hyödynnetään rikasta paikallista kulttuuriympäristöä ja -perintöä. Pihtiputaan kaavoituskatsauksessa (Kunnanhallitus 19.4.2022 § 79) todetaan, että

Lokakuussa 2020 Pihtiputaan parhaaksi -valtuustoryhmä teki aloitteen hankkeesta, joka keskittyy maalle muuttamisen esteiden poistamiseen, maaseudun elävöittämiseen ja täydennysasuttamiseen. Sen yhdeksi tavoitteeksi asetettiin Pihtiputaan pika-asutuskylien vajaa-käytöllä olevan rakennuskannan kartoittaminen ja uudelleen käyttö. Aloite poiki nyt ensivaiheessaan valtakunnallista kiinnostustakin herättäneen nelivuotisen tutkimushankkeen. Hanke sai nimekseen *Pihtiputaan kirjo (PIKI)*, joka tutkii Suomen suurinta pika-asutusalueita pyrkien ratkaisemaan kunnan itselleen asettamia tulevaisuuden haasteita ja visioita.

Kaavoituskatsauksessa mainitun PIKI:n tutkimustoiminnot keskittyvät etenkin Liitonjoen ja Kärväskylä-Kortteisen pika-asutusalueisiin, jotka ovat valtakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöjä ja kerroksellisia maisema-alueita. PIKI-hankkeen tavoitteena on ratkaista Pihtiputaan kunnan itselleen asettamia tulevaisuuden haasteita ja visioita. Hanke käynnistyi keväällä 2022, ja sen ensi vaiheen toteutus on mainio esimerkki myös yhteisölähtöisestä muistitietotutkimuksesta, kun toiminnan ytimessä on muistitiedon keruu paikallisyhteisössä (doing oral history) ja projektimuodossa.

Idea, aloite ja rahoitus PIKI-hankkeelle tuli siis nimenomaan aktiivisilta pihtiputaalaisilta, ja hankkeen toteuttajaksi valikoitui luontevasti oman maakunnan yliopisto ja sieltä kulttuuria, muistia ja kulttuuripolitiikkaa tutkivat KUMU-tutkinto-ohjelma ja Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriohjelma KUOMA¹. Hanke kokoa piiriinsä Pihti-

1 PIKI-hanke toteutetaan Jyväskylän yliopistossa kolmella eri humanis-

putaan pika-asutuskylien asukkaat, heidän aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön, kulttuuriympäristöä koskevat monialaiset aineistot, tutkimusnäkökulmat ja hankkeen loppuvaiheessa käytännön kehittämistyön. PIKI-hankkeessa kyse on siis mitä suurimmassa määrin paikallisyhteisön omasta aktiivisuudesta ja kiinnostuksesta oman historiansa sekä maisemansa ja kulttuuriperintönsä säilymisestä, dokumentoinnista ja tunnetuksi tekemisestä. (Shopes 2002, 588.)

PIKI-hankkeen keskeinen menetelmä on tiedon tuottaminen vuorovaikutuksessa paikallisten toimijoiden – tilaajat ja asukkaat – kanssa. Pihtiputaalla KUMU:n opiskelijoiden vastuualueella oli pihtiputaalaisten suullisen muistitiedon kerääminen ja tallentaminen. Osahanketta veti Outi Fingerroos. Menetelminä käytettiin muistitietohaastatteluita ja etnografista valokuvaamista. Muistitietotutkimuksen metodologisiin kysymyksiin opiskelijat tutustuivat erillisen kurssin aikana, ja valokuva tuotannon perusteisiin heidät perehdytettiin Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradian media-alan opetuksessa. Pihtiputaalla otetut etnografiset kuvat olivat myös näyttötöiden aiheena. Haastateltavat hankittiin paikallisten aktiivien avustuksella, ja opiskelijat hoitivat itsenäisesti kontaktoinnit sekä suunnittelivat aineiston keruun aluearkkitehti Helena Raatikaisen ja useiden kurssin luennoilla vierailleiden asiantuntijoiden johdattamana.

KUMU teki koko kurssin ajan tiivistä yhteistyötä Helena Lonkilan luotsaaman KUOMA:n kanssa (osahanke 2). Esimerkiksi kenttätöet Pihtiputaalla olivat yhteisiä. KUOMA:n opiskelijoiden tehtävänä oli pika-asutusalueiden kulttuuriympäristön ja maiseman haltuunotto muun muassa ympäristöä havainnoimalla, haastattelemalla, aistimalla ja kävelemällä. Tavoitteena oli nostaa yhteisön elämästä maisemasta esiin sellaista, mitä ei olisi osattu haastatteluissa kysyä. Esille nousikin voimakkaasti paikallisen tiedon luonne kokemuseräisenä tietona. (Haanpää et al. 2017, 260–261; 2018, 196–197.) Lonkilan johtaman osahank-

tis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan laitoksella, ja hankkeesta vastaa kolmen hengen työryhmä, jonka vetäjät toteuttavat erillisiä osahankkeita. Outi Fingerroos vetää yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen osahanketta, Helena Lonkilan vastuualueena on kulttuuriympäristön dokumentointi ja tutkimus, ja Kaisu Kumpulainen keskittyy hankkeen loppuvaiheessa osallistavaan kulttuurisuunnitteluun.

keen tutkimustehtävänä on seuraavaksi selvittää, miten paikallinen tieto, näkökulmat ja jäsenyykset ovat yhdistettävissä Pihtipudasta koskevaksi eläväksi perinnöksi – ja edelleen kestävän sekä resurssiviisaan kulttuuri-suunnittelun, elon ja ihmiskirjon voimavaraksi.

PIKI-hankkeen kolmas, kulttuurisuunnitteluun luotsaava vaihe odottaa vielä toteutustaan. Kaisu Kumpulaisen vetämässä osahankkeessa yhdistetään yhteisölähtöinen muistitieto, elävä kulttuuriperintö ja maaseutukehityksen skenaariot paikallisten toimijoiden ja yhteisöjen näkemyksiin ja visioihin alueen mahdollisista tulevaisuuksista. Osahanke toteuttaa tulevaisuustyöpajan, johon osallistuvat kaikki hanketoimijat, paikalliset asukkaat ja kyläyhdistykset sekä muut yhteisötoimijat. Työskentelyn pohjalta laaditaan alueelle kehittämissuunnitelma. Paikallisesta näkökulmasta työpajoissa etsitään vastauksia muun muassa kysymyksiin, mitä pika-asutusidean mukainen asuminen on ollut asuttamisen aikana ja mitä se on nykypäivän näkökulmasta sekä miten Pihtiputaan pika-asutusalueiden alueen asukkaat haluavat asumiseltaan tulevaisuudessa.

Porin kaupungin edustalla, ulkomeren äärellä sijaitseva Reposaari on puolestaan ollut DMKT:n etnografisten kenttätöiden ja paikallis-historiaa sekä elettyä maisemaa käsittelevien kurssien monipuolisena tarkastelun kohteena 2000-luvun alusta alkaen. Reposaareissa on tehty muun muassa runsaasti muistitietohaastatteluja, joissa on käsitelty arkista elämää, työtä ja elinkeinoja sekä muistin paikkoja ja merellisen ympäristön merkitystä. Reposaarellaiset itse ovat myös jo vuosikausia harjoittaneet oman historian tutkimusta tuottamalla erilaisia kirjallisia ja kuvallisia esityksiä saaren ihmisistä ja menneisyyden tapahtumista. Reposaari onkin osoittautunut kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi paitsi sijaintinsa ja kokonsa niin myös omaleimaisen menneisyytensä vuoksi. Maantieteellisesti kaukana kaupungin keskustasta sijaitseva, noin puolentoista neliökilometrin laajuinen saaristokaupunginosa oli aina 1970-luvulle saakka vilkas saha- ja konepajateollisuuden keskus, joka työllisti saarelaisten lisäksi runsaasti kaupunkilaisia ja ympäröivän seudun asukkaita. Kun sitten teollisuustoiminta loppui konepajan fuusioitumisen ja sahan kannattamattoman tuotannon myötä, kanavoitui paikallisten kiinnostus juuri tähän saaren menneisyyden tarkasteluun. (Haanpää & Raike 2017.)

Paikallisten harjoittama, varsin vireä oman historian tutkiminen

teki heidät myös vastaanottavaisiksi yliopiston opettajille ja opiskelijoille sekä tavoitteelle toteuttaa yhteisölähtöistä muistitietotutkimusta.² Kursseilla aiemmin kerätty muistitietoaineisto oli nyt ensinnäkin mahdollista saattaa paikallisten tietoisuuteen ja heidän käyttöönsä. Samoin uusien muistitietoahaastattelujen teemojen suunnittelua ja toteuttamista oli hyvä tehdä yhteistyössä. Ja myös paikallisten omien menneisyyden esitysten rinnalle oli mahdollista ryhtyä rakentamaan sellaista yhteistä tulkintaa Reposaaresta, joka sisältäisi molempien osapuolien – sekä paikallisten että yliopiston opettajien ja opiskelijoiden – kiinnostuksen kohteet. Reposaari onkin siksi oiva esimerkki sellaisesta projektista, joka on edennyt muistitiedon keruusta paikallisyhteisön oman historian esitykseksi tulemisen vaiheeseen.

DMKT:sta Riina Haanpää ja Eeva Raike olivat mukana useissa paikallisen Rantaparlamentin³ tapaamisissa, joissa keskusteltiin niin ajankohtaisista yhteiskunnallisista kysymyksistä kuin saaren menneisyydestä ja entisaikojen elämästäkin. Näissä tilaisuuksissa myös yhdessä ideoitiin ja piirrettiin suuntaviivoja omaa historiaa esittävälle julkaisulle, joka haluttiin toteuttaa vuorovaikutuksessa paikallisten kanssa. Käydyt keskustelut saivat heidät auliisti jakamaan aiemmin harjoittamansa tutkimustoiminnan tulokset sekä arkistokokoelmista esiin kaivetut alkuperäiset dokumenttiaineistot. DMKT:n järjestämällä kenttäpäivillä opettajat ja opis-

2 Yhteisölähtöistä muistitietotutkimusta DMKT lähti Reposaarella suunnitelmallisesti toteuttamaan vuonna 2014. Ponnin projektille syntyi, kun reposaarelaiset olivat huolissaan siitä, että heitä vain aina haastatellaan, mutta he eivät saa mitään vastinetta takaisin. (Haanpää & Raike 2017, 8.)

3 Rantaparlamentti muodostuu noin 60 miehen ryhmästä, joka on vuodesta 2007 kokoontunut kerran viikossa ”muistelu- ja vänkäämistilaisuuteen” Reposaari-talolle. Kuitenkin jo vuosikymmeniä aikaisemmin ovat miehet kokoontuneet viikoittain ”konklaaviin” Reposaaren rannoille. Nykyiset Rantaparlamentin osallistujat ovat hieman varttuneempia reposaarelaisia, ja joukossa on entisiä merimiehiä, laivanrakentajia, ahtaajia, luotseja ja teollisuuden työntekijöitä. Rantaparlamentin taustalla ei ole yhdistystä, vaan kokoontumisen on aikaansaanut miesten tuntema vahva yhteisöllisyys ja kotiseurakkaus. Rantaparlamentti onkin toiminnassaan sitoutunut vaalimaan Reposaaren perinteitä, ja tätä työtä se tekee muun muassa pitämällä saaren menneisyydestä kertovia esitelmiä sekä ottamalla kantaa saarta koskeviin yhteiskunnallisiin suunnitelmiin ja päätöksiin.

kelijat osallistuivat saaren arkiseen elämään ja paikallisten päivittäiseen toimintaan tehtyjen muistitietohaastattelujen lisäksi – olimme mukana kävelylenkeillä ja lounailla sekä iltapäiväkahveilla rantakioskilla.

Yhdessä vietetty aika ja käydyt keskustelut avasivat kurkistusaukon paikallisten hallussa olevaan tietoon, joka oli varsin laajaa: se oli ensi sijassa itse koettua mutta myös yhteisössä kuultua ja käsiteltyä, se oli arkistoista ja tutkimuskirjallisuudesta löydettyä, tulkittua ja omaksuttua, ja se oli sidoksissa itselle ja yhteisölle merkityksellisiin paikkoihin, joihin liittyi kokemuksia ja kertomuksia. Ennen kaikkea se oli tietoa, jota jaettiin juuri oman historian säilymisen ja säilyttämisen vuoksi. (Fingerroos & Haanpää 2022, 467.) Parhaimmillaan paikalliseen tietoon päästiin kiinni yhteisten kuljeskelujen ja kävelyjen myötä, jolloin reposaarelaiset veivät opettajia ja opiskelijoita itselleen merkityksellisten paikkojen luo ja jakoivat niihin liittyviä muistoja (Talvensuu 2021, 114). Paikkoihin kiinnittyvä tieto oli tällöin hyvinkin visuaalista, mutta se voi sisältää myös aistiärsykeitä, kuten tunto-, haju- ja äänimuistojen kaikuja menneisyydestä. Yksi reposaarelaisista kävelykumppaneistamme muistelikin elävästi entistä, ”maitten puolella” sijaitsevaa Sahan pikkutavarapuolta, jossa hän pienenä poikana huurteisina pakkasaamuina sahakoneiden jylhistessä kasasi sormet kohmeessa päreitä pinoihin.

Monivuotiseksi yhteistyöksi muovautuneen projektin osallisia, paikallisia reposaarelaisia voisikin luonnehtia kansatutkijoiksi ja oman historian asiantuntijoiksi. Me yliopistolaiset ensinnäkin toimimme heidän omassa arkisessa ympäristössään, Reposaaressa ja sen kaduilla, rannoilla ja metsissä sekä kodeissa, rakennuksissa ja teollisuuslaitosten raunioilla. Keskustelimme yhdessä kiinnostavista ja tutkimuksen tarpeessa olevista aiheista Rantaparlamentin istunnoissa ja järjestämässämme vapaa-muotoisissa tapaamisissa. (Fingerroos & Haanpää 2022, 472; ks. myös Pyyry 2012, 37.) Yhdessä myös neuvottelimme, mitä asioita menneisyydestä esiin nostetaan ja koostimme sittemmin yhteistyössä tutkimuksen tulokset julkaisuiksi, joista ensimmäinen, *Kertomusten Reposaaari*, ilmestyi vuonna 2017, ja toinen, *Kertomusten Reposaaari II*, valmistunee vuoden 2023 aikana. Molemmissa julkaisuissa opiskelijoiden, opettajien ja paikallisten kirjoittamat tekstit kulkevat rinnakkain.

Kuva 1. Rantaparlamentti kesäkuussa 2019. Kuva Jorma Holm.

Yhteenveto

Yhteisölähtöiset muistitietotutkimukset eroavat toisistaan sen perusteella, miten niitä käytännössä toteutetaan, missä muistitietotutkimuksen linkaaren vaiheessa ne ovat ja missä muodossa niissä tuotettu muistitieto on. Pihtipudas – ja erityisesti osahanke 1 – edustaa yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen ensi vaihetta, johon kansainvälisessä tutkimuksessa tyypillisesti viitataan ilmaisulla *doing oral history*. Tavoitteena on ollut suullisen muistitiedon keruu ja tallentaminen Keski-Suomen Museon kokoelmiin kansalliseksi ja paikalliseksi muistiksi ja aineettomaksi kulttuuriperinnöksi. *Haastattelujen alkuperä* voidaan museon kokoelmista jatkossakin paikantaa ruohonjuuritason yhteisöihin ja ihmisiin. Motiivina on yhteisöjen oman menneisyyden dokumentoinnin lisäksi tiedon saattaminen näkyväksi myöhemmissä museonäyttelyissä, paikallishistorioissa ja erilaisissa tieteellisissä julkaisuissa. (Tästä tarkemmin *Shopes* 2002, 588–590; ks. myös *Fingerroos & Haanpää* 2022, 470–472; *Heimo* 2010, 167–169, 172–178.) Opiskelijoiden ensisijaisena tehtävänä taas on harjaantua yhteisölähtöiseen projektityöhön ja kumppanuustoimintaan akateemisen maailman ulkopuolella. (*Shopes* 2002, 588; *Shopes* 2006, 261–261; *Fingerroos & Haanpää* 2022, 466–467; *Peltonen et al.* 2022, 508–511.)

Pihtiputaalla toteutettavan PIKI-hankkeen tulevaisuuden tavoitteena on tutkimuksellisesti tehdä näkyväksi prosesseja, joissa yhteisölähtöinen muistitieto, elävä kulttuuriperintö ja oman kulttuuriympäristön merkitys saatetaan paikalliseksi tietoisuudeksi ja tulevaisuuden voimavaraksi. PIKI-hankkeen seuraavassa vaiheessa toteutettavissa tulevaisuustyöpajoissa paikalliset ja hanketoimijat saatetaan keskinäiseen vuorovaikutukseen. Työskentelyn pohjalta laaditaan pika-asutusalueille kehittämissuunnitelma. Kulttuurisuunnittelun näkökulmasta hankkeessa tieteellisen ja sektoreiden välisen yhteistyön tavoitteena onkin miettiä, miten kulttuurisuunnittelun, yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen ja kulttuuriympäristöjen tutkimuksen yhdistäminen voi edesauttaa maaseudun elävän pysymistä. Tutkimus myös pyrkii tarjoamaan ratkaisuja sille, miten hankkeessa hankittu tietous voidaan jalkauttaa muihin vastaavanlaisiin hankkeisiin ja toisten kuntien saataville.

PIKI-hanke on siis esimerkki tutkimuksesta, jossa yhteisölähtöinen muistitietotutkimus käy dialogia kulttuurisuunnittelun ja soveltavan kulttuurien tutkimuksen kanssa. Yhteisölähtöiseen muistitietotutkimukseen, jonka tavoitteet nousevat Oral history -liikkeen klassisista päämääristä, sen sijaan sisältyvät vahvemmin pohdinnat siitä, kuka voi olla oman historian asiantuntija tai mihin yhteisöt tarvitsevat *omaa historiaa*. Yhteisölähtöinen näkökulma myös aktivoi rajatun yhteisön jäsenet toimimaan (Markkula et al. 2020, 157) ja tekee heistä oman historian asiantuntijoita. Tällöin kiinnostavaa on tarkastella, keiden ääni kuuluu tai onko oma historia ja paikallinen tieto vain paikallisesti merkityksellistä. Nämä kysymykset nousivat esille etenkin Porin Reposaaressa toteutetussa projektissa, jossa konkreettisella tavalla työstettiin yhteistyössä reposaarelaisten kanssa paikan menneisyydestä, elämästä ja elinkeinoista kertovaa julkaisua. Reposaaressa oman historian asiantuntijat olivat jo vuosikymmeniä ennen mukaan tuloamme itsenäisesti ja omatehtoisesti tuottaneet menneisyyden tulkintoja. Näitä moninaisia historian esityksiä he kuitenkin jakoivat pääasiassa omassa yhteisössään, jolloin myös niiden sisältämä ääni jäi yhteisöön. Kun yhteistyö yliopiston kanssa käynnistyi, oli sen tavoitteena juuri paikallisten hallussa olevan tiedon näkyväksi tekeminen. (Fingerroos & Haanpää 2022, 469.) Tämän toteuttamiseen akateemiset tutkijat toivat panoksensa paitsi tietokirjoittamisen taidon ja paikallisten tuottamien tekstien toimittamisen niin

myös julkaisun visuaalisen ilmeen rakentamisen ja kustantajan etsimisen myötä. Julkaisussa äänessä eivät kuitenkaan ole ensi sijassa akateemiset tutkijat, jotka perinteisesti ovat yhdistäneet paikallisen tiedon muiden lähteiden rinnalle tuottamaan menneisyyden esitystä, vaan yhteisessä projektissa myös tulkinta ja esitys tuotettiin yhdessä, ja se muodostui kiinnostavista, erilaisten äänien kohtaamisista ja niiden esillepanoista.

Erilaisten yhteisöissä toteutettavien projektien haasteena on monesti se, miten ruohonjuuritasolta nousevat subjektiiviset ja omakohtaiset ajatusmaailmat, tulkinnat ja tarpeet saatetaan lopulta näkyviksi tai yhteisössä tavalla tai toisella hyödynnettäväksi, vaikkapa juuri kehittämishankkeisiin pääomaksi. Totesimme edellä, että paikallisen tiedon merkitys kokemuksellisenä, kulttuurisena ja paikkaan sidottuna tietona on yhteisölähtöisessä muistitietotutkimuksessa kiistatonta. Omissa projekteissamme olemme vuosien saatossa ilolla havainnoineet, miten paikallisyhteisöt ottavat hankkeet ja projektit omikseen. Paikallinen media on poikkeuksetta paikalla raportoimassa yliopistojen ja yhteisöjen välisestä yhteistyöstä. Pihtiputaan työrupeama esimerkiksi alkoi kyläillasta, jossa kunnanjohtaja toivotti kädestä pitäen tervetulleeksi kaikki kurssille osallistuneet opiskelijat ja oli valmistanut mieleenpainuvan runoesityksen avauspuheenvuoroksi. Mukana oli paljon kiinnostuneita kyläläisiä, jotka silmin nähden odottivat piipahdustamme juuri ”heidän hoodeillaan”.

Reposaaren esimerkki kuvaa projektia, joka on yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen elinkaareissa oman historian esityksiksi tulemisen vaiheessa jo pitkällä. Monivuotinen ja monipuoliseksi kehittynyt yhteistyö reposaarelaisten kanssa itse asiassa poikii alati uusia projekteja ja yhteistyön muotoja. Tuoreimman julkaisun, *Kertomusten Reposaari II:n* tekemisessä olemme kokeilleet yhdessä paikallisten kanssa uudenlaisia ihmisten kokemuksia ja muistoja kartoitettavia menetelmiä. Yhdessä keskustellen ja ideoiden olemme paikantaneet uusia tarkastelun kohteita, kuten saaren pienyrittäjiä ja elinkeinon harjoittajia, joista paikallisilla on runsain mitoin muistitietoa sekä valokuvia ja dokumentteja jaettavaksi. Ensimmäisen, vuonna 2017 ilmestyneen *Kertomusten Reposaari* -julkaisun saaman positiivisen vastaanoton myötä olemme myös tavoittaneet uusia kiinnostuneita kanssatutkijoita mukaan kirjoittajiksi.

Kulttuurisuunnittelussa yhteisölähtöinen muistitietotutkimus onkin oiva keino paitsi tavoittaa uudenlaista tietoa niin myös edistää vuorovai-

kutusta paikallisyhteisön ja tutkijoiden välillä. Muistitieto kertoo ihmisten ja yhteisöjen kokemuksista, käsityksistä ja näkemyksistä, ja samalla tarpeista ja toiveista. Siksi se on sisällöltään moninaista ja hedelmällistä tietoa – tietoa, joka ihmisillä ja yhteisöillä on ollut hallussaan vuosikymmeniä ja joka välittyy edelleen hiljaisena tietona sukupolvilta toisille. Muistitiedon keruu tuo tämänkaltaisen, omakohtaisen ja esimerkiksi juuri paikoista tai yhteisöistä ja niissä toimimisesta kertovan arvokkaan tiedon esiin ja mahdollistaa sen käytön. Yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen metodologiset tavoitteet puolestaan toteuttavat paikallisyhteisöjen ja tutkijoiden välistä käytännön yhteistyötä, kun yhteisöt itse arvioivat ja tulkitsevat omia arvojaan tutkijoiden tukemina. Juuri tämänkaltaisen, yhteistyössä tuotettu tieto avaa uudenlaisia näkökulmia alueiden kehittämistyöhön, ja siksi yhteisölähtöisen muistitiedon merkitys on kulttuurisuunnittelussa tarpeen tunnistaa.

Yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen toteuttaminen vaatii kokemuksemme mukaan kuitenkin molemmilta osapuolilta, sekä tutkijoilta että paikallisen yhteisön ihmisiltä, syvää sitoutumista ja osallistumista toimintaan. Paikallisille yhteistyön ydin on ennen kaikkea siinä, että se, mitä he pitävät tärkeänä, kiinnostavana ja esimerkiksi muistamisen arvoisena omassa menneisyydessään, tuodaan myös esiin. Tutkijoille yhteinen projekti tuo kiinnostavia näkökulmia sen pohtimiseen, miten paikalliset rakentavat muistelujen tai omaehtoisen tutkimustoiminnan myötä omaa historiaansa, jonka tuntemusta ja yhteiseksi kokemista he edelleen aktiivisesti ylläpitävät. (Fingerroos & Haanpää 2022, 477; ks. myös Aho 2019, 43–44.)

Kirjallisuus

- Abrams, Lynn (2010) *Oral History Theory*. Routledge, London.
- Aho, Mikko (2019) ”Kun meiltä laiva lähtee ulos, ni siitä voi olla kaikki ylpeitä”. *Raumalaisten laivanrakentajien ammatillinen omakuva teollisena kulttuuriperintönä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2006) Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 25–48.

- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006) Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 7–24.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2012) Fundamental Issues in Finnish Oral History Studies. *Oral History* 40(2), 81–92.
- Fingerroos, Outi (2021) Mitä on muistitietotutkimus? *Kleio* 2021.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2022) Yhteisölähtöiset muistitietohankkeet osana yliopisto-opetusta. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.). *Muistitietotutkimuksen kentät: Teoriat, käytännöt ja muutos*. SKS, Helsinki, 459–480.
- Haanpää, Riina & Puolamäki, Laura & Raike, Eeva (2018) Tapaus Eurajoki – ihmisen ja kulttuuriympäristön vuorovaikutussuhde tutkimuskohteena. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Tiina Suopajarvi & Johanna Ylipulli (toim.). *Soveltava kulttuurintutkimus*. SKS, Helsinki, 180–201.
- Haanpää, Riina & Puolamäki, Laura & Raike, Eeva (2017) Eurajoen muuttuvat arvot. Teoksessa Outi Fingerroos & Sanna Lillbroända-Annala & Maija Lundgren & Niina Koskihaara (toim.). *Yhteiskuntaetnologia*. SKS, Helsinki, 240–264.
- Haanpää, Riina & Raike, Eeva (2017) *Kertomusten Reposari*. Satakunta XXXIII. Satakunnan Historiallinen Seura, Harjavalta.
- Heimo, Anne (2010) *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnot osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. SKS, Helsinki.
- Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (2014) Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.). *Moniulotteinen etnografia*. Ethnos ry, Helsinki.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2005) Johdanto. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.). *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes, Helsinki.
- Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Markkula, Inkeri & Turunen, Minna & Tuulentie, Seija & Nikula, Ari (2020) Perinteinen ja paikallinen tieto maankäytön suunnittelussa – esimerkkinä Enontekiö. *Alue ja ympäristö* 49(2), 145–161.
- Peltonen, Ulla-Maija (2003) *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKS, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija & Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne (2022) Epilogi: Muistitietotutkimuksen muuttuvat kontekstit ja paradigmat. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.). *Muistitietotutkimuksen kentät: Teoriat, käytännöt ja muutos*. SKS, Helsinki, 496–516.
- Pontes Ferreira, Maria & Gendron, Fidji (2011) Community-based participa-

- tory research with traditional and indigenous communities of the Americas: Historical context and future directions. *International Journal of Critical Pedagogy* 3(3), 153–168.
- Puolamäki, Laura (2020) *Kätkeyty maisema. Arkitieto lähiympäristön kohtaamisessa*. Turun yliopisto, Turku.
- Pyry, Noora (2012) Nuorten osallisuus tutkimuksessa: Menetelmällisiä kysymyksiä ja vastausyrityksiä. *Nuorisotutkimus* 31(1), 35–53.
- Shopes, Linda (2002) Oral History and the Study of Communities. Problems, Paradoxes, and Possibilities. *The Journal of American History* 89(2), 588–598.
- Shopes, Linda (2006) Oral History and the Study of Communities. Problems, Paradoxes, and Possibilities. Teoksessa Robert Perks & Alistair Thomson (eds.). *The Oral History Reader*. Second edition. Routledge, London, 261–270.
- Staffans, Aija (2004) *Vaikuttavat asukkaat: vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina*. Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, Espoo.
- Talvensuu, Taru (2021) Miesten hyvinvointi ja affektit luonnossa – humanismin jälkeinen näkökulma. *Alue ja ympäristö* 50(1), 111–123.
- Ukkonen, Taina (2000) *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. SKS, Helsinki.
- Ukkonen, Taina (2006) Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 175–198.

Monimenetelmäinen kulttuurikartoitus lähiötutkimuksessa

*Eerika Koskinen-Koivisto, Olli Ruokolainen, Aino Leppänen,
Mervi Luonila, Sanna Ojalampi ja Kaisu Kumpulainen*

Monimenetelmäinen kulttuurikartoitus

Monimenetelmäisestä tutkimuksesta voidaan puhua omana metodologianaan (ks. Seppänen-Järvelä et al. 2019). Sen tarvetta voidaan perustella esimerkiksi sosiaalisten ilmiöiden kompleksisella luonteella sekä yrityksenä vastata haasteellisiin ja laajoihin, tieteenalojen rajat ylittäviin “pirullisiin ongelmiin” (wicked problems, emt.). Kestävä kaupunki- ja aluekehitys liittyy tällaisiin monitahoisiin globaaleihin ja paikallisiin ongelmiin, joita voidaan ratkoa monimenetelmäisyyteen nojautuvan kulttuurisuunnittelun avulla.

Laura Seesmeri (2022) korostaa, että kulttuurikartoitukseen ei liity vakiintunutta tapaa analysoida kerättyä aineistoa, vaan tutkimuksellinen viitekehys voidaan valita tapauskohtaisesti. Kulttuurikartoitusta toteutetaan monenlaisin menetelmin ja usein se on lähtökohtaisesti monimenetelmäistä (emt). Kartoituksissa yhdistellään usein määrällisiä ja laadullisia aineistoja, ja siksi se poikkeaa luonteeltaan tavanomaisista

julkishallinnon kuten kulttuurisektorin tai maankäytön rutiiniselvityksistä, jotka edellyttävät määrällisiä aineistoja kuten inventaarioita, tilastoja, väestötietoja, ympäristöarvioita ja palvelukartoituksia (Häyrynen 2017, 9). Kartoituksen pohjana voi käyttää tilastoja ja kyselyitä, mutta ne ovat vain yksi aineisto muiden rinnalla. Usein mukana on etnografisia ja kulttuurintutkimuksellisia aineistonkeruun muotoja, joiden avulla on mahdollista tavoittaa ja tuoda esiin tutkittavan yhteisön arkeen kuuluvia kulttuurillisia voimavaroja, kokemuksellista paikkatietoa ja kulttuuriperintöä (Duxbury et al. 2015; Hovi 2021, 32–34; Seesmeri 2022). Niiden lisäksi hyödynnetään usein rajatuille kohderyhmille suunnattuja työpajoja, yksilö- ja ryhmähaastatteluita ja luovia menetelmiä, kuten suunnittelupelejä ja yhteisötaidetta (ks. esim. Hovi 2021; Seesmeri ja Virtanen tässä teoksessa).

Laajan kartoituksen onnistumisen edellytyksenä on alueen eri ryhmien kuuleminen mahdollisimman kattavasti. Tämä tarkoittaa erilaisten väestöryhmien, kuten mahdollisten vähemmistöjen ja erityisryhmien tavoittamista, ja heille sopivien osallistumisen muotojen etsimistä. (Häyrynen 2017, 19–21). Digitaalisia ja etäosallistumisen sallivia kartoituksen muotoja pidetään usein tehokkaana ja matalan kynnyksen osallistumisen tapoina (ks. esim. Hänninen et al. tässä teoksessa). Aina ne eivät kuitenkaan tavoita kaikkia, eikä niissä välttämättä synny rakentavaa vuoropuhelua (ks. Koskinen-Koivisto, Kumpulainen & Husu 2023). Eri-tyisryhmiksi voidaan hahmottaa ryhmät, joilla on rajoituksia esimerkiksi kirjallisen osallistumisen suhteen, ja joiden kohdalla osallistuminen voi toteutua esimerkiksi toiminnallisten menetelmien kautta. Toiminnallisia menetelmiä kuten taidetyöpajoja käytetään usein myös lasten ja nuorten näkökulman tavoittamisessa (ks. esim. Kalliomäki, Ahokas & Vahlo 2017). Haavoittuvassa asemassa olevien, kuten yksinäisten ja/ tai syrjäytyneiden ihmisten tavoittaminen puolestaan on usein hankalaa, eikä välttämättä onnistu ryhmätoimintana (ks. esim. Mäenpää et al. tässä teoksessa).

Monimenetelmäisyys voi tuottaa rikasta aineistoa, mutta siihen kytkeytyy myös haasteita, sillä keskenään erilaisten kartoitusmenetelmien tuottaman tiedon yhteensovittaminen on haastavaa (Häyrynen 2017, 21). Tässä luvussa kysymme, miksi monimenetelmäisyys on tärkeää kulttuurisuunnittelussa ja pohdimme, miten erilaiset menetelmät voivat nivel-

tyä ja täydentää toisiaan. Käytämme esimerkkinä kulttuurikartoituksesta Jyväskylän yliopistossa toteutettua tutkimushankettamme *Kulttuuritoiminnan muodot ja merkitykset 2020-luvun lähiössä -kaksi tapaustutkimusta Jyväskylässä* esitellen ja reflektoiden hankkeen aineistontuottamisen prosessia ja siinä tehtyjä valintoja.

Kulttuurikartoitus kulttuuritoimintaa tutkivassa lähiöhankkeessa

Kulttuuritoiminnan muodot ja merkitykset 2020-luvun lähiössä – kaksi tapaustutkimusta Jyväskylässä -hankkeessa tarkasteltiin kahdessa jväskyläläisessä lähiössä toteutettavaa kulttuuritoimintaa ja selvitettiin, millaiseen toimintaan asukkaat osallistuvat, millaisia toiveita heillä on mielekkästä paikallisesta toiminnasta sekä miten kaupungin kulttuuripoliittiset toimenpiteet saavuttavat lähiöissä asuvat ihmiset. Kulttuuritoiminnalla viitataan tutkimushankkeessa erilaisiin vapaa-aikaan liittyviin yhteisöllisiin toimintoihin, joilla on merkitystä lähiössä eläville ihmisille. Kartoitimme alueiden eri toimijoita, kulttuuritoimintaan osallistumista ja asukkaiden ajatuksia toiminnan kehittämisestä monin eri menetelmin. Sovelsimme tutkimushankkeessamme useita erilaisia osallistamisen työkaluja, joilla pyrimme tavoittamaan erilaisia ryhmiä ja kuulemaan eri toimijoita. Käytimme sekä kasvokkaiseen kohtaamiseen ja yhteiseen toimintaan perustuvia menetelmiä kuten keskusteluja ja työpajoja, asiantuntijahaastatteluja, etnografista havainnointia ja valokuvausta sekä kyselyä, johon vastaaminen oli mahdollista sekä verkossa että paperiversiona. Lisäksi analysoimme alueiden yhteisöllistä kulttuuritoimintaa koskevaa media-aineistoa sekä Jyväskylän kaupungin kulttuuripoliittista päätöksentekoa ohjaavia asiakirjoja, kuten strategiatekstejä ja ohjelma-asiakirjoja.

Hanke käynnistyi keväällä 2021 keskellä koronapandemiaa. Koska hanke keskittyi yhteisölliseen kulttuuritoimintaan, ajoitus oli huonoin mahdollinen, sillä lähes kaikki kokoontumispaikat suljettiin ja tapahtumat peruttiin. Aloitimmekin hankkeen keräämällä Jyväskylän kaupungin kulttuuripoliittikkaa ohjaavia asiakirjoja ja muita asiakirja- ja media-aineistoja, jotka valottivat kulttuurista toimintaa alueella ja toiminnan

mahdollistavia taloudellisia, tilallisia, sosiaalisia resursseja erityisesti tutkittavissa lähiöissä. Samalla kartoitimme myös, millaista eri sektoreiden ja niiden toimijoiden (julkisen sektorin kuten kaupungin, toisen sektorin kuten seurakuntien ja kolmannen sektorin eli yhdistysten) järjestämää yhteisöllistä kulttuuritoimintaa tutkittavista lähiöistä eli Jyväskylän Huhtasuon ja Keltinmäki–Myllyjärven kaupunginosista löytyy. Olimme myös kiinnostuneet neljännen sektorin toiminnasta eli asukkaiden itse järjestämistä aktiviteeteista ja epävirallisista kokoontumisista (ks. Kumppulainen et al. tulossa). Osa tutkijoista myös liittyi sosiaalisen median alustoille havainnoidakseen verkossa tapahtuvaa yhteisöllistä vuorovai-
kutusta digitaalisen etnografian menetelmin (ks. esim. Hänninen & Tur-
tainen 2022).

Emme päässeet toteuttamaan lähiöiden yhteisöllisen toiminnan osal-
listuvaa havainnointia myöhemminkään, vaan paikallisen toiminnan
tarkastelussa korostuivat alueiden yhteisötoimijoiden yksilö- ja pari-
haastattelut, joissa lähiöissä työskentelevät eri sektoreiden työntekijät
ja vapaaehtoistoimijat kuvasivat lähiöiden yhteisöjä, niiden toimintaa
ja toimintaan sisältyviä haasteita. Haastatteluissa korostui yhteisöllisten
tilojen ja kokoontumispaikkojen merkitys (Ojalampi & Koskinen-Koi-
visto 2022). Haastatteluista saatiin pohjatietoa hankkeen pääaineistoksi
muodostuneeseen vapaa-ajan viettoa ja yhteisöllistä kulttuuritoimin-
taa lähiöissä koskevaan kyselyyn, jonka kysymyksiä ja vastaajien taus-
toja esittelemme tässä tekstissä. Kyselyä täydentääksemme järjestimme
myös joitakin työpajoja lähiöiden sellaisille asukasryhmille, joita kysely
ei saavuttaisi. Sivuumme tässä artikkelissa myös sitä, miten poikkeusajat
mahdollisesti vaikuttavat esimerkiksi kyselyyn vastaavien näkemyksiin.
Yritimme korostaa haastatteluissa ja kyselyssä, että toivoimme vastauksia
koronaa edeltävästä ajasta, mutta olimme samalla kuitenkin tietoisia, että
pandemia on voinut vaikuttaa informanttien vastauksiin.

Asiakirjojen sisältämä tieto

Kunnat ja kaupungit ovat suomalaisen taiteen ja kulttuurin kentän
keskeisimpiä toimijoita. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että
Jyväskylässä on tunnistettu taiteen ja kulttuurin merkitys kaupungin

kehittämisessä (Ruokolainen et al. 2019). Yksi hankkeelle asetettuja tavoitteita oli selvittää, miten Jyväskylän kaupungin kulttuuripoliittiset toimenpiteet saavuttavat lähiöissä asuvat ihmiset. Tavoitteen saavuttamiseksi tutkimushankkeen alkuvaiheessa keväällä 2021 analysoitiin keskeiset kaupungin päätöksentekoa ohjaavat ja suuntavat strategiat ja ohjelma-asiakirjat käynnissä olleelta valtuustokaudelta 2017–2021. Näitä kirjallisia aineistoja olivat Jyväskylän kaupunkistrategia vuosille 2017–2021, hyvinvointisuunnitelma 2017–2020, Jyväskylän kaupungin yhdenvertaisuussuunnitelma 2017–2020, osallisuusohjelma, kulttuurisuunnitelma ja keskustavision. Aineisto oli julkisesti saatavilla olevaa sähköistä aineistoa ja tieto kerättiin Jyväskylän kaupungin kotisivuilta helmikuussa 2021.

Tutkimussuunnitelman mukaisesti kiinnostuksen kohteina olivat kaupungin tuottamat kulttuuripalvelut, kolmannen ja neljännen sektorin sekä asukkaiden omaehtoinen toiminta. Analyysia ohjasivat kysymykset siitä, miten kulttuurin roolia käsitellään kaupungin strategiateksteissä, mitä kulttuuripoliittisia toimenpiteitä suunnataan kaupungin eri alueille sekä miten asukkaiden omaehtoinen toiminta eri alueilla nähdään suhteessa kaupungin strategiaan tavoitteisiin ja kulttuuripoliittiseen. Laadullisen sisällön analyysin ensimmäisessä vaiheessa selvitettiin mitä asioita strategiateksteissä käsitellään asetettujen tutkimuskysymysten näkökulmista. Tarkoituksena oli muodostaa yleinen ymmärrys tutkimusaineistosta ja teemoittelun keinoin löytää missä yhteyksissä kulttuurista yleisesti ottaen puhutaan (Eskola & Suoranta 2008). Seuraavassa vaiheessa aineistosta identifioituja teema-alueita tarkasteltiin yksityiskohtaisemmin. Tulkitsemalla kulttuurin eri rooleja ja tehtäviä kaupungin strategiateksteissä (Silverman 2000) pystyttiin tekemään havaintoja kulttuuripoliittisista toimenpiteistä kaupungin eri alueilla ja yksilöimään erityisesti lähiöihin kohdistettuja kulttuuritoimintaan liittyviä toimenpiteitä.

Strategia-asiakirjat nostavat esiin kulttuuritoimintaan liittyvät monia-laiset näkökulmat kaupungin päätöksenteossa. Esimerkiksi osallistumisen mahdollisuudet ja saavutettavuus kuuluvat Jyväskylän kaupungin keskeisiin strategiaan tavoitteisiin. Strategisissa linjauksissa ja ohjelma-asiakirjoissa kulttuuri nähdään keinona saavuttaa näitä tavoitteita. Jyväskylän kaupungin strategiat ja ohjelma-asiakirjat eivät kuitenkaan asemoi

kulttuuria yksinomaan osallistumisen mahdollisuuksiin. Aiemman tutkimuksen tavoin myös tässä analyysissä tunnistettiin kolme strategista päälinjaa (ks. esim. Grodach & Loukaitou-Sideris 2007), joiden kautta kulttuuri esiintyy Jyväskylän strategioissa. Kulttuuri nähdään keinona edistää yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia. Lisäksi kulttuuri kytketään talouteen ja yrittäjyyteen erityisesti keskustan elinvoimaa tukevana tekijänä. Kulttuuri nähdään myös keinona lisätä kaupungin houkuttelevuutta asuinpaikkana (ks. myös Luonila & Ruokolainen 2023).

Lähiöihin liittyvissä strategioissa linjauksissa korostuvat erityisesti sosiaalipoliittiset tavoitteet, kun taas keskusta-alueella kulttuuri asemoitiin elinkeinopoliittikan keskusteluihin (ks. myös Skot-Hansen 2005). Huhtasuo ja Keltinmäki-Myllyjärvi esitetään strategioissa pilottialueina, joilla on kehitetty yhteisöllistä toimintaa. Myös alueilla sijaitsevat kylätoimistot nostetaan esille. Käytännön tasolla lähiöihin liittyvissä strategiatavoitteissa painottuvat yhteisöllisyys ja osallistuminen, kirjastopalvelujen saatavuus, nuorisotyön merkitys ja liikuntamahdollisuuksien tarjoaminen. Toimenpiteiden kohteena ovat erilaiset asukasryhmät: lapset, nuoret, vanhuksat ja yksinäiset. Kohderyhminä mainitaan lisäksi asukkaat, jotka osallistuvat usein kulttuuritoimintaan ja myös heidät, jotka eivät jostain syystä osallistu kulttuuritoimintaan lainkaan. Työikäisiä ei strategioissa nosteta esiin erityisenä kohderyhmänä.

Osana Jyväskylän kaupungin lähiöihin kohdistuvan kulttuuripoliittikan asiakirjoihin perustuvaa tarkastelua analysoimme julkisen kulttuurirahoituksen kohdistumista kohdelähiöihin ja muualle kaupunkiin. Suorana esikuvana tarkastelulle oli kymmenisen vuotta aikaisemmin Helsingissä toteutettu vastaava – joskin laajempi ja tarkempi – paikkatietoihin perustuva selvitys kulttuurirahoituksen maantieteellisestä jakautumisesta kaupungin sisällä (Räisänen 2014).

Kävimme läpi vuosien 2017–2020 kulttuuri- ja kansalaistoiminnan avustuksia, joita kaupungin kulttuuri- ja liikuntalautakunta oli jakanut (2,2 milj. € vuosina 2017–2020). Tarkoituksena oli muodostaa eräänlainen vastinpari strategioiden analyysille ja tarkastella, miten strategioissa esille nousevat asiat toteutuvat rahoituspäätöksissä. Rahoitustarkastelu ei kuitenkaan kattanut strategiakauden viimeistä vuotta, sillä halusimme jättää pois poikkeuksellisen pandemiavuoden mahdollisesti vääristävän vaikutuksen. Tarkastellut avustukset muodostivat vain pienen osan kau-

pungin koko kulttuurille kohdistuneesta rahoituksesta (123,3 milj. € vuosina 2017–2020). Keskittyminen lautakunnan avustuksiin oli silti perusteltua nimenomaan suhteutettuna tekemäämme strategioiden analyysiin: lautakunnan rahoitus on esimerkiksi taide- ja kulttuurilaitosten tukemiseen nähden suhteellisen ”ketterää” toimintaa, jossa kaupunki ei ole sidottu esimerkiksi kaupunkiin kohdistuvaan valtion myöntämään rahoitukseen. Kyseisessä rahoituksessa voisikin olettaa strategisten painopisteiden toteutuvan, jos ne ovat toteutuakseen.

Lautakunta tuki kulttuuritoimintaa toiminta- ja kohdeavustuksilla sekä erillisillä keskeisten kulttuuritoimijoiden kanssa sovitulla avustus-sopimuksilla. Kansalaistoiminnan toiminta- ja kohdeavustuksilla tuettiin asukastoimintaa, muuta kansalaistoimintaa ja monikulttuurista toimintaa. Lisäksi otimme mukaan tarkasteluun sivistyslautakunnan jakamat nuorisotoiminnan toiminta- ja kohdeavustukset, sillä niiden hakija- ja saajajoukko oli osittain yhtenevä kulttuuri- ja liikuntalautakunnan jakamien avustusten kanssa.

Tutkimuksemme kannalta rahoituspäätöksissä oli kiinnostavaa maantieteellinen ulottuvuus, ja niistä poimittiin karkea paikkatieto: mihin kaupunginosaan, tilastoalueeseen ja kaupungin suuralueeseen rahoituksen saanut toiminta suurella todennäköisyydellä pääosin sijoittuu? Lopulta päädyimme käyttämään analyysissämme ainoastaan suuralueiden tietoja. Tällainen karkea paikkatietojen selvittäminen on toki epätarkkaa, mutta pystyimme luomaan vähintäänkin yleiskuvan julkisen rahoituksen jakautumisesta kaupungin eri osiin ja tietysti myös kohdelähiöihimme. Kulttuuritoiminnan rahoitus kohdistuu pääosin kantakaupunkiin (14,5 € per asukas), Huhtasuon (0,05 € per asukas) ja Keltinmäki-Myllyjärven 0,15 € per asukas) tyytyessä vähempään. Eri kansalaistoiminnan muotojen rahoitus puolestaan jakautuu tasaisemmin koko kaupunkiin kaikille suuralueille (kantakaupungin 8,9 € per asukas verrattuna Huhtasuon 2,49 euroon ja Keltinmäki-Myllyjärven 2 euroon per asukas). Näin siis kantakaupungissa vakiintuneiden ja suurempien kulttuuriorganisaatioiden ja instituutioiden merkitys korostuu, mutta lähiöissä yhdistys- ja kansalaistoiminnan suhteellinen merkitys on suuri.

Etnografiset menetelmät; avainhenkilöhaastattelut ja havainnointi

Hankkeen etnografinen osuus käynnistyi keväällä 2021, jolloin hankkeeseen palkattu etnografi aloitti kartoittamaan alueella toimivia tahoja lähinnä median, erityisesti verkkosivujen avulla. Kun pandemiarajoitukset antoivat myöhemmin keväällä myöten ja henkilökohtaiset tapaamiset olivat mahdollisia, käynnistyivät avainhenkilöhaastattelut, jotka toteutettiin yksilöiden tai pienten ryhmien kanssa teemahaastatteluina. Avainhenkilöt olivat tutkittavilla alueilla toimivia ja/tai siellä asuvia yhteisöllistä kulttuuritoimintaa järjestävien toimijoiden edustajia. Osa heistä toimi palkattuna ja osa oli yhdistys- ja kulttuurikentällä toimivia vapaaehtoisia. Mukana oli Jyväskylän kaupungin eri alojen työntekijöitä (opettajia ja koulujen harrastusohjaajia, nuorisotyöntekijöitä ja projektityöntekijöitä), yhdistysten, erityisesti asukasyhdistysten työntekijöitä ja vapaaehtoisia aktiiveja, kansalaisopiston ja seurakuntien työntekijöitä ja muita kulttuuritoiminnan vapaaehtoisia toimijoita, kuten Jyväskylän kaupungin kouluttamia vapaaehtoisia kulttuuriluotseja. Vuoden 2021 aikana tehtiin yhteensä 14 haastattelua, joiden aikana kuultiin yhteensä 22 avainhenkilöä.

Haastattelussa avainhenkilöitä pyydettiin ensin kuvaamaan asuinalueita ja pohtimaan alueiden vahvuuksia ja kehittämistarpeita vapaasti. Sen jälkeen keskusteltiin alueella järjestettävästä toiminnasta ja yhteisöllisen toiminnan mahdollistavista paikoista, ja tiedusteltiin toimintaan osallistumisesta ja viestinnästä (millaisia viestintäkanavia käytetään). Avainhenkilöiden kanssa keskusteltiin myös kulttuuritoiminnan rahoituksesta ja toimintaedellytyksistä eli toiminnan rakenteista, tiloista ja osallistujien aktiivisuudesta. Moni haastateltava otti kantaa julkisen sektorin eli kaupungin rooliin kulttuuritoiminnan tukijana sekä siinä tapahtuneisiin muutoksiin ja toimintojen lakkautumiseen. Erityisesti Huhtasuolla oli tutkimuksen aikana ja haastatteluhetkellä meneillään monien tahojen kriittiseksi kokemia muutoksia esimerkiksi vanhusten päivätoiminnan järjestämisen suhteen ja neuvotteluja kolmannen sektorin toimijoiden tilatarpeista ja toimintaedellytyksistä. Haastateltavat puhuivat avoimesti yhteisöllisen (kulttuuri)toiminnan järjestämiseen sekä osallistumiseen liittyvistä haasteista ja esteistä (ks. Kumpulainen et al. artikkeli

tässä teoksessa) tuoden esiin alueiden kulttuurisia resursseja ja voimavaroja, alueiden historiaa ja paikallista identiteettiä. Haastatteluissa otettiin myös kantaa asuinalueiden imagoon ja mediakuvaan, joka koettiin poikkeuksetta varsin negatiiviseksi ja stigmatisoivaksi (ks. Ojalampi & Koskinen-Koivisto 2022).

Virallisten haastatteluiden lisäksi hankkeessa työskennelleet tutkijat kävivät useita keskusteluja erityisesti asukasyhdistysten toimijoiden kanssa. Vuorovaikutus oli vastavuoroista, ei pelkästään tutkijavetoista, esimerkiksi Huhtasuon asukasyhdistys kutsui hankkeen tutkijat vierailulle jo ennen hankkeen alkamista kuultuaan hankkeen saamasta rahoituksesta. Tutkimuskentän aktiivisuus ja myönteinen suhtautuminen tutkimukseen oli merkittävää kulttuurikartoituksen onnistumisen kannalta.

Avainhenkilöhaastatteluiden yhteydessä ja lisäksi hankkeen tutkijat tekivät havainnointia lähiöiden yhteisöllisissä tiloissa kuten asukasyhdistysten tiloissa (Huhtasuon asukasyhdistys ry ja Keltinmäen asukasyhdistys ry) ja muissa julkisissa tiloissa kuten ostoskeskuksilla, Huhtasuolla sijaitsevassa nuorisotalo Pertulassa ja paikallisissa kirjastoissa sekä puistoissa ja liikunta-alueilla. Osaan paikoista tutkijat hakeutuivat itse, mutta he hakeutuivat myös yhteisötoimijoiden vinkkaamiin paikkoihin, joita eivät välttämättä olisi löytäneet itsenäisesti, ja jotka olivat paikallisille asukkailla merkittäviä ylpeyden kohteita, kuten esimerkiksi Keltinmäessä sijaitseva alppiruusu-alue. Huhtasuon ostarilla sijaitsee monia julkisia ja yhteisöllisiä tiloja (mm. terveysasema, kirjasto, nuorisotila, asukasyhdistyksen ylläpitämä Kylätoimisto), mutta myös ulkotiloja, joissa asukkaat voivat kokoontua vapaasti. Tutkimuksessamme havaitsimme, että ulkotilojen rooli lähiöiden tilallisissa resursseissa on merkittävä. Jos olisimme kartoittaneet tiukasti ainoastaan kulttuuri- ja taidetoimintaan liittyviä tiloja ja paikkoja, olisivat omaehtoinen toiminta ja sen mahdollistamat paikat jääneet tunnistamatta (ks. Kumpulainen et al., 2022).

Hankkeen etnografi osallistui myös muutamiin paikallisiin yleisötaapahtumiin kuten Huhtasuolla järjestettävään Eloilot-tapahtumaan, joka on useiden toimijoiden yhteinen kesänpäätöstapahtuma, joka järjestetään koulujen alkamisen aikaan. Havainnoinnista tehtiin muistiinpanoja ja kirjoitettiin kenttäpäiväkirjaa (6 kertaa) ja valokuvattiin lähiöiden keskeisiä julkisia paikkoja ja tiloja. Suurin osa havainnoinnista ei ollut osallistuvaa havainnointia, vaan ennemminkin tutustumiskävelyjä

asuinalueiden keskeisiin yhteisöllistä toimintaa tukeviin paikkoihin sekä ulko- ja luontokohteisiin ja virkistysalueille, joiden merkitys alueen asukkaille tuli esiin toistuvasti haastatteluissa sekä myöhemmin myös kyselyaineistossa. Havainnointi auttoi hahmottamaan näiden paikkojen sijaintia (klassinen paikkatieto), mutta myös ymmärtämään kokemuksellista ja affektiivista paikkatietoa lähiluonnosta (ks. myös Häyrynen ja Honkonen sekä Seesmeri ja Virtanen tässä teoksessa), jotka korostuivat sekä monissa haastatteluissa että kyselyvastauksissa.

Osallistuvaa havainnointia päästiin harjoittamaan silloin, kun yhteisölliset tilat kuten kylätoimistot olivat auki ja kun matkassa oli kaksi tutkijaa. Nämä harvat kerrat tuottivat kuitenkin tärkeää tietoa etenkin asukkaiden ideoimasta omaehtoisesta toiminnasta ja keskinäisestä yhteydenpidosta, kuten esimerkiksi Huhtasuon kylätoimistolla järjestettävästä vapaamuotoisesta naisten hyvinvointikerhon toiminnasta. Ryhmä kokoontui vaihtamaan kuulumisia, tekemään ja keskustelemaan käsitöistä ja nauttimaan erilaisista luonnonlääkintään liittyvistä hoidoista, joita joku ryhmäläisistä tai mukaan kutsutuista osaajista harjoitti. Ryhmän voimahahmo toivotti hankkeen tutkijan tervetulleeksi osallistumaan ryhmään, esitteli sen toimintaa yhdessä osallistujien kanssa ja kertoi, että kyse on kaikille alueen naisille avoimesta matalankynnyksen toiminnasta, josta ei tarvitse maksaa ja jonne ei toivota kaupallisia toimijoita. Osallistuvalla tutkijalla kerrottiin, että pandemia-aikana ryhmäläiset pitivät yhteyttä viestitellen toisilleen Whatsup-ryhmässä ja jakaen kuvia ja videoita omista lemmikeistä ja valmistamistaan käsitöistä. Lisäksi monet osallistujat jakoivat toisilleen vinkkejä ja linkkejä käsityöhön liittyen esim. Pinterest-sovelluksen kautta. Erityisesti osallistuva havainnointi tuotti siis jonkin verran tietoa asukkaiden omaehtoisesta toiminnasta ja tässä merkittävää oli päästä seuraamaan osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta.

Parjatut kyselyt ja niiden tulkinta osana monimenetelmäisesti kerättyä aineistoa

Toteutimme syksyn 2021 aikana kyselyn, jolla pyrimme selvittämään Huhtasuon ja Keltinmäen lähiöissä tapahtuvaa kulttuuriosallistumista

sekä lähiöiden asukkaiden kulttuuriosallistumista ylipäänsä. Kyselyä suunniteltaessa hahmotettiin kaksi pääasiallista kyselystrategiaa tai lähtökohtaa, suppeaan ja laajaan tiedonkeruuhun tähtäävää. Molemmilla strategioilla tai lähtökohdilla oli ja on hyvät ja huonot puolensa, joista kyselyä suunniteltaessa tulee olla tietoinen. Ensinnäkin olisimme voineet pitää kyselymme perusjoukkona kohdelähiöiden asukkaita, tai esimerkiksi kaikkia tietyn iän ylittäneitä henkilöitä, jotka asuivat kohdelähiöissä kyselyn toteuttamisajankohtana. Tällöin olisi kannattanut pyrkiä edustavaan otokseen lähiöiden asukkaista, jolloin olisimme voineet tehdä tarkkoja vertailuja esimerkiksi kansallisen vapaa-aikatutkimuksen aineistoihin. Tämän strategian mukaisesti olisimme keskittyneet korostuneesti kuvailemaan sitä, mitä lähiöiden *asukkaat* tekevät ja millaista on lähiöiden *asukkaiden kulttuuriosallistuminen*. Tässä lähestymistavassa olisi kuitenkin ollut rajoituksia.

Toinen, lopulta valitsemamme strategia oli laajempi. Potentiaaliseksi vastaajajoukoksi määrittelimme paitsi kohdelähiöiden asukkaat myös kaikki, jotka viettävät vapaa-aikaansa niiden alueella. Tällaisten vastaajien kokemuksia kartoittamalla saimme mahdollisimman laajasti kerättyä tietoa siitä, *millainen lähiö on siellä aikaansa viettävien kokemuksien perusteella kulttuuritoiminnan paikkana*. Säilytimme siis keskeisellä sijalla ihmisten henkilökohtaiset ja arkipäiväiset kokemukset, mutta tarkastelimme niiden kautta paikan ominaisuuksia. Painotimme kyselyssä myös laadullisen aineiston keräämistä avoimilla kysymyksillä (ks. Braun et al. 2021). Tällöin ei ollut enää olennaista tavoittaa edustavaa otosta lähiön asukkaista, vaan mahdollisimman laaja vastaajajoukko kaikista niistä ihmisistä, jotka kokivat, että heillä on kohdelähiöistä jotain sanottavaa. Tällöin saimme kerättyä myös mahdollisimman laajasti tietoa kohdelähiöiden ilmiöistä ja ominaisuuksista. Samalla tämä valinta tarkoitti kuitenkin, että emme voi tilastollisella varmuudella päätellä, kuinka merkityksellisiä löydetty ilmiöt ja ominaisuudet ovat kohdelähiöiden asukkaiden koko joukon kannalta.

Oma ongelmansa vastaajajoukon tai perusjoukon määrittämisen lisäksi oli myös kohdealueiden määrittäminen. Vastaajajoukko valikoitui varsin vapaasti niistä henkilöistä, jotka kokivat, että heillä on kohdelähiöistä sanottavaa, mutta oli vaikea määrittää, mistä alueista tarkemmin ottaen puhumme kyselyä levittäessä ja vastaajia ohjeistaessa.

Käyttäisimmekö kyselystä viestiessämme yleisesti Keltinmäen ja Huhtasuon nimiä, vai määrittelisimmekö kohteena olevat alueet tilastoalueittain, kaupunginosittain tai suuralueittain? Henkilökohtainen kokemus jonkin alueen tai kaupunginosan määrittymisestä ei välttämättä vastaa karttoihin merkittyjä kaupunginosien tai suuralueidenkaan rajoja (ks. esim. Trentelman 2009).

Lopulta ratkaisuumme vaikutti nimenomaan monimenetelmäisyys: yhtäältä määrittelimme kohdealueet kaupungin suuralueiden mukaisesti, jotta pystyimme tarkastelemaan esimerkiksi julkisen kulttuuri- ja kansalaistoiminnan rahoituksen kohdistumista lähiöihin, ja toisaalta kyselyn johdannossa selostimme vastaajalle mitä suuralueita ja niiden sisältämiä kaupunginosia kysely koski. Monimenetelmäisyys tuli esille myös siinä, miten etnografisin menetelmin ennen kyselyn suunnittelua kerätty tieto muodosti ymmärrystä kohdelähiöiden ominaisuuksista, koetusta maantieteellisestä rajautumisesta sekä ihmisille merkityksellisistä paikoista, jotka saattoivat olla yllättävänkin kaukana kohdelähiöiden ydinalueista. Huhtasuon osalta esimerkiksi viereinen Seppälän kauppakeskuksen alue on osa asukkaiden arkea ja vapaa-aikaa.

Kyselyn jakelukanavat vaikuttavat vastaajajoukon muodostumiseen (esim. Till & Matei 2016). Suurin osa vastauksista saatiin kerättyä molempia kohdelähiöitä koskien vapaasti jaettavissa ja vastattavissa olleen verkkokyselyn kautta. Kysely oli sähköisesti tarjolla sekä suomeksi että englanniksi. Lisäksi kyselyyn pystyi vastaamaan paperimuodossa tietyissä kulttuuritoiminnan tiloissa kohdelähiöissä. Aineistomme muodostui siis niin sanotusti itse valikoituneeksi näytteeksi edustavan otoksen sijasta, mikä on tunnusomaista verkkokyselyille, ellei niihin sovelleta erityisiä korjaavia menetelmiä (Behlehem 2010). Kyselystä tiedotettiin paikallisten yhdistysten ja kaupungin tiedotuskanavien kautta sosiaalisessa mediassa. Paperilomakkeita oli myös tarjolla asukasyhdistysten tiloissa, kirjastoissa ja kirkon tiloissa. Vaikuttaisi siltä, että kulttuuri- ja kansalaistoiminnan aktiiviharrastajien joukko on näytteessämme todennäköisesti suurempi kuin muutoin lähiöasukkaiden perusjoukossa olisi. Samalla on todettava, että myös ”passiivisten” joukko oli vastausten perusteella edustettuna. Aktiivien yliedustuksesta kertovat kuitenkin esimerkiksi se, että kohdelähiöissä vähintäänkin varsin onnelliseksi itsensä kokevien osuus (65 %) oli suurehko, ja erityisesti vapaa-ajan tilaisuuksia ja harrastuksia kertoi järjestävänsä suuri osuus (13 %) vastaajista.

Kysymyslomakkeen laatimisessa oli taas valittavissa suppea ja laaja lähestymistapa. Suppeampi lähestymistapa olisi tarkoittanut, että olisimme laatineet kysymyksiä, joiden avulla olisi saatu tietoa lähiön asukkaiden ja siellä aikaansa viettävien kulttuuriharrastuksista taide- ja kulttuuri-instituutioihin kiinnittyvään kulttuurin määritelmään rajautuen (esim. Heikkilä & Lindblom 2022). Olisimme siis saaneet tietoa esimerkiksi siitä, kuinka usein lähiön asukas käy teatterissa tai klassisen musiikin konsertissa. Suppeampi lähestyminen olisi tarkoittanut myös, että olisimme laatineet pääosin vain valmiita listoja kulttuurikohteista ja -harrastuksista ja selvittäneet esimerkiksi vastaajien näissä ennalta määritetyissä kohteissa käyntien ja harrastuksien tiheyksiä.

Laaja lähestymistapa kysymyslomakkeen laatimiseen tarkoitti ensinnäkin, että muotoilimme kyselylomakkeeseen mahdollisimman paljon avoimia kysymyksiä. Toiseksi kysyimme ensin varsin laajasti vastaajille merkityksellisistä vapaa-ajan toiminnoista, ja vasta tämän jälkeen tarkensimme kysymysmuotoiluja koskemaan nimenomaan ja julkilausutusti kulttuuriolosuhteita. Tähän lähestymistapaan vaikutti taas osaltaan monimenetelmällisyys. Muotoilimme kyselylomakkeen osana tutkimushankettamme, jossa oli jo kerätty etnografisin menetelmin ymmärrystä lähiöissä tapahtuvista merkityksellisistä toiminnoista ja toiminnan tiloista ja paikoista. Tämä muu ymmärrys selvensi sitä, että lähiöiden kulttuuritoiminnan ja -tilojen tarkastelu on syytä tehdä mahdollisimman avoimista lähtökohdista, jotta ihmisille merkitykselliset kulttuuritoiminnot ja niiden tilat ja paikat saadaan esille kyselymenetelmällä.

Yksi laadullisen aineiston kyselylomakkeella keräämisen haasteita on vastaajan mahdollisesti kokema kognitiivinen kuormitus, joka avoimiin kysymyksiin liittyy (Ben-Nun 2011). Tällöin vastaajan motivaatio vaikuttaa suuresti kertyvän aineiston määrään ja laatuun. Vastaajan motivaatioon voivat vaikuttaa monenlaiset eri tekijät, kuten esimerkiksi halu avustaa kyselyn tilaajaa, toive vaikuttaa hallinnon päätöksiin ja tukea tietopohjaista päätöksentekoa, ja uskomus siitä, että kyselyllä on myönteisiä vaikutuksia (Krosnick & Presser 2010). Jälkimmäisin syy näyttää vaikuttaneen halukkuuteen vastata kyselylomakkeeseen, sillä kyselyn viimeiseen kysymykseen, jossa oli mahdollista jättää kommentteja hankkeen tutkijoille, kertyi huomattava määrä alueiden kehittämiseen liittyviä toiveita. Halu vaikuttaa vastaajan tärkeäksi kokemiin asioihin

on näin ollen hyvä tiedostaa myös kulttuurikartoituksessa kyselyihin vastaamiseen vaikuttavana motivaatiotekijänä. Suuri osa muihin avoimiin kysymyksiin kertyneistä vastauksista oli kuitenkin varsin suppeita, mikä rajoitti aineiston analyysin mahdollisuuksia. Tästä syystä laadullisen aineiston täydentyminen useammasta eri tietolähteestä oli analyysin kannalta oleellista.

Analyysissämme monimenetelmäisyys auttoi ainakin jossain määrin havaitsemaan aineiston vinoumia ja puutteita. Pystyimme esimerkiksi vertaamaan etnografista aineistoa ja kyselyaineistoa siltä osin, kuinka niissä tuotiin esille merkityksellisiä kulttuuriosallistumisen tapoja ja harrastamisen paikkoja kohdelähiöissä. Eri vähemmistöjen kokemuksia emme kyselyaineiston perusteella saaneet erityisen hyvin selville, mutta etnografinen aineisto käsitti vähemmistöjä edustavien informanttien kokemuksia. Etnografinen aineisto toi myös esille seurakunnan tilojen merkityksen vapaa-ajanviettopaikkoina, mikä olisi kyselyaineistossa jäänyt pimentoon. Vastavuoroisesti esimerkiksi erilaisten liikunta- ja ulkoilupaikkojen keskeinen merkitys lähiöissä aikaansa viettävien arkisissa kokemuksissa tuli monin tavoin esiin kyselyaineistossa.

Tutkimuksessamme kyselyn laatimisessa painottui lopulta laadullisen aineiston keruu, jonka avulla kertynyttä aineistoa kuitenkin kvantifioitiin erilaisten aineistosta nousseiden sekä aiemmissa tutkimuksissa havaittujen kategorioiden avulla. Tutkimuksestamme kertyneiden kokemusten perusteella kyselyä voidaan käyttää eksaktin edustavan otoksen muodostamisen lisäksi tai sijasta myös ymmärrystä lisäävänä eksploraatiivisena metodina. Tämänkaltainen lähestymistapa onkin tärkeää, sillä valmiisiin kategorioihin pohjautuvat suljetut kysymykset tuottavat luotettavaa tietoa vain, jos määritellyt kategoriat ovat perustellut ja kattavat. Mikäli riittävästi määritellyjä kategorioita ei ole tiedossa, on avoimien kysymysten käyttäminen suotavaa joko kyselyn testausvaiheessa tai valmiissa kyselyssä. (Krosnick & Presser 2010.) Tästä syystä esimerkiksi kysymyksessä, jossa pyydettiin kertomaan mahdollisista kulttuuritoimintaan, -tilaisuuksiin tai -harrastuksiin osallistumisen esteistä oli tärkeää tarjota mahdollisuus määritellä vastaajan kokemia esteitä itse, jotta erilaisten vastaajien kokemat, toisistaan mahdollisesti poikkeavat esteet olisivat havaittavissa. Avoimet kysymysmuotoilut mahdollistivat myös lähiluonnon ja liikuntamahdollisuuksien suuren merkityksen

havaitsemisen kyselyn vastausaineistossa, mitä ei varsinaisesti kyselyllä tavoiteltu eikä luonnon ja liikunnan suurta merkitystä ennakoitu kyselyä laadittaessa. On toki huomioitava, että toimittaessa valitsemallamme tavalla, kyselyn avulla kerätään vain niin sanotusti itse valikoitua näyte tai itsevalikoitunut aineisto (esim. Till & Matei 2016; Behtlehem 2010) edustavan ja vertailukelpoisen otoksen sijaan.

Laajalla laadulliseen analyysiin painottuvalla lähestymistavalla saimme esille, että kulttuuritoiminnan ja muun vapaa-ajan raja on lähiöissä tai lähiöistä tapahtuvassa kulttuuriosallistumisesta häilyvää. Monet merkitykselliset vapaa-ajan toiminnot ikään kuin kilpailevat kulttuuriharrastusten kanssa ihmisten arkipäiväisissä kokemuksissa (vrt. Gemar 2020). Samalla saimme selville kulttuuriosallistumisen monia ja monipuolisia muotoja, jotka ovat usein kaukana julkisen kulttuuripolitiikan tavoitekuvista ja kulttuuri-instituutioiden piiristä.

Toiminnalliset työpajat erityisryhmiä aktivoimassa ja kyselyä täydentämässä

Toiminnalliset työpajat toteutettiin Jyväskylän yliopiston yhteisöt ja kulttuurit muuttuvassa maailmassa -tutkinto-ohjelman (KUMU) soveltavan kulttuurien tutkimuksen kursseilla, ja kurssin opiskelijoiden tehtävänä oli suunnitella ja toteuttaa erityisryhmille suunnattuja työpajoja, joissa osallistujat pääsisivät kertomaan ajatuksiaan ja ideoitaan lähiöissä järjestettävästä kulttuuritoiminnasta. Työpajoissa tuotettu aineisto ja niiden kautta saatu tieto oli kokemustietoa asukkaiden arjesta ja toiveista. Työpajojen oli tarkoitus aktivoida paikan päällä sellaisia väestöryhmiä, jotka eivät voisi itsenäisesti osallistua esimerkiksi verkkopohjaiseen kyselyyn kuten lapset ja nuoret tai vanhukset, jotka eivät käytä digitaalisia välineitä, tai joiden kielelliset taidot eivät ole riittävät kyselyyn vastaamiseen kuten joillakin maahanmuuttajaryhmillä. Tällaisten ryhmien kohdalla voidaan puhua erityisyyden lisäksi myös haavoittuvuudesta. Haavoittuvien osallistujien tavoittaminen ja heidän äänensä esiin saaminen edellyttää usein monimenetelmäisyyttä (ks. Gómez 2014; Seppänen-Järvelä et al. 2019) tai jopa kokeellisten menetelmien käyttöä (ks. Mäenpää et al. tässä teoksessa).

Työpajat toteutettiin yhteistyössä alueen eri toimijoiden kuten koulujen, seurakuntien ja asukasyhdistysten kanssa. Aiemman kulttuurisuun-

nitteluhankkeen pohjalta tiesimme, että työpajojen onnistuminen edellyttää niiden järjestämistä säännöllisesti kokoontuvan ryhmätoiminnan osana (ks. Koskinen–Koivisto, Kumpulainen ja Husu 2023). Työpajoja järjestettiin yhteensä kuusi: kolme Huhtasuolla ja kolme Keltinmäessä. Työpajat oli suunnattu 3-luokkalaisille ja 5-luokkalaisille koululaisille, nuorisotalon kävijöille, venäjänkielisille maahanmuuttajille, romaneille sekä ikäihmisille. Osa työpajoista oli ohjattuja toiminnallisia työpajoja (esim. lapsille ja nuorille suunnatut työpajat), joissa keskeistä oli yhteinen tekeminen, ja osa toteutui vapaamuotoisina ryhmäkeskusteluina, joiden aikana opiskelijat jututtivat asukkaita heidän näkemyksistään liittyen lähiöiden viihtyvyyteen ja toiveisiin. Työpajat tuottivat muuta aineistoa täydentävää tietoa muun muassa erityisryhmien toiveista liittyen asuinalueilla järjestettävään yhteisölliseen toimintaan sekä osallistumisen esteistä (ks. Kumpulainen et al. tässä teoksessa).

Monimenetelmäisyys ja sen tuottama tieto

Monimenetelmäisyys on tutkimusasetelma, joka läpäisi kulttuurisuunnitteluhankkeemme kaikki vaiheet. Se konkretisoitui jo kartoituksen ja hankkeen suunnitteluprosessissa, kartoituksen vaiheiden ja aikataulujen hahmottamisessa. Aineiston keruussa tavoitteena oli huomioida molemmat näkökulmat: kulttuuria kuluttavien ja kokevien näkökulma (asukkaat) ja toimintaa tuottavien näkökulmat (avainhenkilöhaastattelut). Siinä missä kyselyllä pyrittiin samaan yleiskuva vapaa-ajan vietosta alueilla, oli työpajojen ja avainhenkilöhaastattelujen ja etnografisen havainnoinnin tarkoitus tuottaa taustatietoa asuinalueen yhteisötoimijoista ja arjesta sekä syventää määrällisin menetelmin kerättyä tietoa.

Mitä useammasta näkökulmasta eri alueiden yhteisöllistä kulttuuri-toimintaa katsotaan, sitä luotettavampaa ja kattavampaa tuotettu tieto on myös kulttuurisuunnittelun näkökulmasta. Esimerkiksi politiikkadokumentteja on tärkeää tutkia, vaikka ollaan kiinnostuneita erityisesti ihmisten toiminnasta, sillä kaupungin strategiat (osallisuus- kulttuuri- ja hyvinvointistrategiat) luovat yhdessä raamit ja tavoiteasettelut sille, millaista julkisen sektorin ja muiden sektorien järjestämää toimintaa tuetaan. Kestävän kulttuurisuunnittelun näkökulmasta merkittä-

vää on myös saada tietoa paikallisten asukkaiden kokemuksista ja tarpeista, joiden käytännön järjestäminen ulottuu monille eri kunnallisen ja alueellisen toiminnan sektoreille. Pandemiatilanteesta johtuen etnografisessa aineistonkeruussamme painottuivat avainhenkilöhaastattelut, joiden kautta saimme selkeän kuvan alueen toimijoista, aktiviteeteista ja muista kulttuurisista resursseista. Kyselyn avulla puolestaan tavoitimme ennen kaikkea työikäisten asukkaiden näkökulman ja saimme tietoa siitä, miten ja missä he viettävät vapaa-aikaansa. Saadaksemme monipuolisemman kuvan alueiden asukkaiden tarpeista ja toiveista, järjestimme lapsille, nuorille ja vanhuksille suunnattuja toiminnallisia työpajoja.

Monimenetelmäisyyteen pohjaava laaja kartoittaminen tuottaa parhaimmillaan moniäänistä ja -ulotteista tietoa. Eri väestöryhmien tarpeiden ja useiden näkökulmien huomioiminen luo edellytyksiä kestäväälle yhteistoiminnalle, ja on sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kaupunkikehityksen edellytys. Kokemuksemme mukaan monimenetelmäisen kartoituksen toteuttaminen vaatii kuitenkin paljon resursseja ja tutkijaryhmän, joka koostuu erilaisten tutkimusmenetelmien osaajista. Yhteistyö ja kartoittamisen toteutuksen suunnittelu edellyttävät riittävästi aikaa ja säännöllistä dialogia tutkijaryhmän jäsenten kesken. Myös eri menetelmien ja aineistojen analyysi ja tulkinta tapahtuu tutkijoiden välisessä monitieteisessä vuoropuhelussa. Parhaimmillaan tämä toteutuu eräänlaisena tutkijatriangulaationa, jossa eri tulokulmat tutkittavaan kontekstiin tuottavat toisiaan täydentävää tietoa (ks. myös Seppälä-Järvelä et al. 2019).

Kirjallisuus

- Ben-Nun, Pazit (2008). Respondent Fatigue. Teoksessa Paul J. Lavrakas (toim.), *Encyclopedia of Survey Research Methods*. Sage Publications. London, 742–743.
- Betlehem, Jelke (2010). Selection Bias in Web Surveys. *International Statistical Review* 78 (2), 161–188 doi:10.1111/j.1751-5823.2010.00112.x
- Braun, Virginia, Clarke, Victoria, Boulton, Elicia, Davey, Louise & McEvoy, Charlotte (2021). The online survey as a qualitative research tool. *Interna-*

- tional Journal of Social Research Methodology* 24(6), 641–654. <http://10.1080/13645579.2020.1805550>
- Duxbury, Nancy, Garrett-Petts, W. F. & MacLennan, David (2015) Cultural Mapping as Cultural Inquiry. Introduction to an Emerging Field of Practice. Teoksessa Nancy Duxbury, W. F. Garret-Petts & David MacLennan (toim.), *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. Routledge, London, 1–44.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. (8. painos.) Vastapaino, Jyväskylä.
- Gemar, Adam (2020) Sport as culture: Social class, styles of cultural consumption and sports participation in Canada. *International Review for the Sociology of Sport*, 55(2), 186–208.
- Gómez, Aitor (2014) New Developments in Mixed Methods with Vulnerable Groups. *Journal of Mixed Methods Research* 8(3), 317–320.
- Grodach, Carl, & Loukaitou-Sideris, Anastasia (2007) Cultural development strategies and urban revitalization: A survey of U.S. cities. *International Journal of Cultural Policy* 13 (4), 349–370.
- Hovi, Pia (2021) *Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on! Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä*. Turun yliopiston julkaisuja 554. Humaniora. Turku: Turun yliopisto.
- Heikkilä, Riie & Lindblom, Taru (2022). Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018. *Journal of Consumer Culture* 23(1), 1–24.
- Hänninen, Riitta & Turtiainen, Riikka (2022) Digitaalinen etnografia kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa Outi Fingerroos, Konsta Kajander & Tiia-Riitta Lappi (toim). *Kulttuurientutkimuksen menetelmät*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 159–176.
- Häyrynen, Maunu (2017) Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Maunu Häyrynen & Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 7–28.
- Kalliomäki, Heli, Ahokas, Ira & Vahlo, Jukka (2017) Kansainvälisiä ja kotimaisia kokemuksia cultural planning-menetelmästä: Kulttuurilähtöisen kaupunkikehittämisen mahdollisuudet suomalaisilla kaupunkiseuduilla. Loppuraportti 1/2017. Turun Kauppakorkeakoulu. Turku.
- Koskinen-Koivisto, Eerika, Kumpulainen, Kaisu & Husu, Hanna-Mari (2023) Asukasosallisuuden edistäminen kulttuurisuunnitteluhankkeessa: tavoitteena vuorovaikutuksen vahvistaminen ja yhteiskehittäminen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 61 (1), 49–72.
- Krosnick, Jon. A. & Presser, Stanley (2010) Question and Questionnaire Design. Teoksessa Peter V. Marsden & James D. Wright (toim.), *Handbook of Survey*

- Research*. (2. painos.) Emerald Group. Bingley, 263–314.
- Luonila, Mervi & Ruokolainen, Olli (2023) “Happy, healthy and participatory citizens”: suburban cultural policy in the Finnish city of Jyväskylä. *International Journal of Cultural Policy*. Preprint. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2160714>
- Ojalampi, Sanna & Koskinen-Koivisto, Eerika (2022) Attachment to Place and Community Ties in Two Suburbs of Jyväskylä, Central Finland. *Geographical Review*. Preprint. <https://doi.org/10.1080/00167428.2022.2161383>
- Ruokolainen, Olli, Sokka, Sakarias, Kurlin, Ari & Tohmo, Timo (2019) *Taide- ja kulttuurilaitokset osana Jyväskylän kehitystä ja hyvinvointia*. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö – Cupore. Helsinki.
- Räsänen, Petri. (2014) *Taide keskittyy keskustaan. Helsingin kulttuuri- ja kirjastolautakunnan avustusten alueellinen jakautuminen vuonna 2013*. Helsingin kulttuurikeskus. URL: http://www.hel.fi/static/kulke/Taide_kestittyy_keskustaan.pdf
- Seppänen-Järvelä, Riitta, Åkerblad, Leena, & Haapakoski, Kaisa (2019) Monimenetelmällisen tutkimuksen integroivat strategiat. *Yhteiskuntapolitiikka*, 84(3), 332–339. <http://urn.fi/URN:NBN:fife2019061220179>
- Silverman, David (2000) *Doing Qualitative Research*. SAGE. Thousand Oaks.
- Skot-Hansen, Dorte (2005) Why Urban Cultural Policies? Teoksessa J. Robinson *Eurocult 21*. Integrated report. Eurocult. Helsinki, 31–40.
- Seesmeri, Laura (2022) ”Kalevala meidän kaduilla”: Menetelmiä aineettoman ja affektiivisen kartoittamiseen. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 60(1), 106–124. <https://doi.org/10.33357/ys.119921>
- Terry, Gareth & Braun, Virginia (2017) Short but often sweet: The surprising potential of qualitative survey methods. Teoksessa V. Braun & V. Clarke, & D. Gray (toim.). *Collecting qualitative data: A practical guide to textual, media and virtual techniques*. Cambridge University Press. Cambridge, 15–44.
- Trentelman, Carla Koons (2009) Place Attachment and Community Attachment: A Primer Grounded in the Lived Experience of a Community Sociologist, *Society and Natural Resources*, 22:3, 191–210, DOI: 10.1080/08941920802191712
- Till, Yves & Matei, Alina (2016) Basics of Sampling for Survey Research. Teoksessa Christof Wolf, Dominique Joye, Tom W. Smith & Yang-Chih Fu. (toim.). *The SAGE Handbook of Survey Methodology*. Sage Publications. London, 311–328. <https://dx.doi.org/10.4135/9781473957893>

III

Monimuotoistuva asiantuntijuus kulttuurisuunnittelussa

Kanssatutkimusta kokeilemassa: Itä-Helsingin iäkkäät koronaoloissa

Pasi Mäenpää, Henrietta Grönlund & Jana Turk

Kanssatutkimuksella (engl. co-research) tarkoitetaan ihmisiin kohdistuvaa tutkimusta, jossa tutkimusprosessiin osallistuu tutkimusyhteisöjen ulkopuolisia ihmisiä (Kanssatutkimuksen... 2022). Käytännössä osallistuminen on yleensä haastattelujen tekemistä tai muuta aineistonkeruuta, mutta kanssatutkijat voivat osallistua myös tutkimuksen suunnitteluun, aineistojen analysointiin ja raportointiin. Tyypillisin tapa tehdä kanssatutkimusta on käyttää haastattelijoina haastateltavien informanttien vertaisia ja eniten sitä on käytetty ja kehitetty iäkkäiden parissa.

Kanssatutkimus lähestymistapana

Kanssatutkimus edustaa verraten uutta kansalaistieteen (citizen-science) tutkimusotetta, vaikka sitä on tehty jo 1980-luvulla. Sen tausta on osallistavassa tutkimus- ja suunnittelutoiminnassa ja osallistavan toimintatutkimuksen (participatory action research) suuntauksessa. Kanssatutkimuksella osallistetaan ihmisiä tiedon tuotantoon sen sijaan, että vain pyydetäisiin heidän kommenttejaan jo muodostettuun tietoon. Syntyvä

tieto on luonteeltaan kontekstuaalista ja purkaa valtasuhteita. Osallistava tutkimus yleensäkin on nähty yhtenä keinona lisätä yhteisöllisyyttä ja yhteisöllistä resilienssiä eli kykyä palautua yhteistoimin poikkeustilanteista (Vaneckhaute et al. 2017, 748).

Termiä *co-research* on käytetty myös sateenvarjotyypillisesti käsittämään monenlaista osallistavaa, emansipatorista ja inklusiivista tutkimusta, joka pyrkii osallistamaan yhteisöjä tiedontuotantoon. Iäkkäiden parissa tehtyjä kanssatutkimuksia käsittelevän kirjallisuuskatsauksen mukaan metodilla voidaan haastaa ikääntymiseen liittyviä stereotyyppioita, luoda kumppanuuksia iäkkäiden elämänlaadun parantamiseksi sekä voimaannuttaa marginalisoitujakin iäkkäitä parantamaan asemaansa. (James & Buffel 2022, 1–2, 21.)

Suomalainen kanssatutkimuksen verkosto on perustettu vuonna 2019. Se on esimerkiksi järjestänyt metodia kehittäviä työpajoja ja julkaissut aiheesta kirjan (ks. Kulmala et al. 2023). Verkoston mukaan kanssatutkimuksen tavoitteita voivat olla tutkimuksen valtapositioiden horjuttaminen sekä alisteisessa ja marginaalisessa asemassa olevia väestöryhmiä koskevan tiedon ”syvempi kontekstualisoiminen”. Kanssatutkimuksella nähdään olevan emansipatorista ja demokratisoivaa voimaa ja sen tietokäsitys on dynaaminen, dialoginen ja performatiivinen sekä osa yhteiskunnallista todellisuutta tuottavia sosiaalisia käytäntöjä. (Kanssatutkimuksen... 2022.) Kanssatutkimusta on Suomessa tehty iäkkäiden lisäksi ainakin kouluissa ja nuorten parissa (ks. esim. Rättilä & Honkatukia 2021).

Kanssatutkimusta iäkkäiden parissa

Saimme herätteen kanssatutkimukseen Manchesterissa iäkkäiden parissa tehdystä tutkimus- ja kehittämishankkeesta. Monivuotisessa hankkeessa tavoiteltiin kaupunkiin ikäystävällisiä yhteisöjä ja yhteisöjen muutosta. Mukana oli koko tutkimusprosessin ajan 18 paikallista kanssatutkijaa, joiden kanssa työskenneltiin neljässä metodiikkatilaisuudessa ja kolmessa tietoa soveltavassa työpajassa. Metodien etuina pidettiin syntyvää luottamusta ja ymmärrystä haastateltavien iäkkäiden elinympäristöstä ja ikään liittyvistä rajoitteista. Haastatelleet kanssatutkijat olivat haastateltavien vertaisia, mikä sekä antoi omistajuutta tiedonmuodostuksesta kan-

salaisille itselleen että auttoi tavoittamaan vaikeasti tavoitettavia iäkkäitä. (Buffel 2015; Buffel & James 2019.)

Vastaavalla tavalla Suomessa Ikäinstituutti on käyttänyt kansatutkimusta Elämänote-hankkeessa tutkiessaan iäkkäiden osallisuutta ja hankkeen vaikutusta haastateltavien elämään vuosina 2019–2021. Hankkeessa kehitettiin tutkimushaastattelujen kolmivaiheinen malli, jossa kunkin haastattelukerran jälkeen pidettiin reflektiotapaaminen. Käytännön työskentely ja työtavat todettiin tärkeiksi sekä kansatutkijoiden kouluttamisessa että osallisuuden luomisessa. Tapaamiset on suunniteltava huolella ja niissä esiin tuleviin asioihin on osattava reagoida. (Hoppania et al. 2019; 2021; Hoppania & Topo 2020.)

Miten tavoittaa haavoittuvassa asemassa olevia?

Oma tutkimuksemme lähestyi Helsingin asuinalueiden yhteisöllistä resilienssiä koronaepidemian aiheuttamassa kriisissä (ks. Mäenpää et al. 2023). Termillä viitataan tässä paikallisten yhteisöjen kykyyn kohdata kriisejä, toimia niissä ja huolehtia yhteisön jäsenten hyvinvoinnista. Lähestyimme asuinalueita paikallisina yhteisöinä, joita kannattelevat alueiden erilaiset solidaarisuutta, yhteistoimintaa ja epävirallisuutta ilmentävät toimijat kuten yhdistysten, järjestöjen ja uskonnollisten yhteisöjen muodostama kolmas sektori sekä vapaiden toimijoiden äkkiä ilmaantuva neljäs sektori (neljännessä sektorista ks. Mäenpää & Faehnle 2021). Paikallisia palvelualan pienyrityksiä sekä kaupunginhallintoa tarkasteltiin näiden toimijoiden kumppaneina.

Kysyimme, miten asuinalueet eroavat toisistaan yhteisöllisten kriisitöimien suhteen ja miten nämä toimet vaikuttavat niiden asukkaiden hyvinvointiin. Millainen segregaatio kaupungissa vallitsee yhteisöllisen resilienssin suhteen, ja miten toimijat, etenkin kaupunginhallinto ohjaavana toimijana, voisivat ehkäistä eriytymistä sekä tässä että tulevissa kriiseissä? Erityishuomion kohteina olivat heikoimmassa ja haavoittuvimmassa asemassa olevat ihmiset ja heidän hyvinvointinsa. Siksi päädyimme kokeilemaan kansatutkimusta, jolla esimerkiksi Manchesterin hankkeessa oli onnistuttu laajentamaan informanttien profiileja usein tutkimuksissa ja mediassa syrjään jäävien ryhmien suuntaan.

Tavoitteina kokeilussamme oli 1) tavoittaa tutkimukseen hankalasti tavoitettavia iäkkäitä, jotka olivat oletetusti kärsineet koronasta paljon saamatta kokemuksiaan kuulluiksi, 2) kerätä kokemuseräistä tietoa asuinalueittain ja 3) kokeilla ja kehittää uutta tutkimus- ja kehittämismenetelmää osallisuuden kannalta tärkeän väestöryhmän tavoittamiseksi. Pyrkimyksenä oli myös tarjota iäkkäille kanssatutkijoille uusia kokemuksia ja osallisuutta tiedonmuodostukseen koskien pandemian poikkeusaikaa, joka oli eri lähteiden mukaan kohdellut juuri iäkkäitä erityisen kaltoin sosiaalisen eristämisen, palvelujen sulkemisen sekä vakavan sairauden riskin takia.

Yleinen tutkimuseettinen tavoitteemme oli hyödyntää ja kehittää tavanomaista osallistuvampaa tiedonmuodostusta siten, että ihmiset käsitetään ja heitä kohdellaan tietävinä, toimivina ja tietoa tuottavina subjekteina pelkkien kohteiden tai informanttien sijaan. Päätimme panostaa aineistonkeruun konkreettiseen yhteiskehittelyyn siten, että kanssatutkijat miellettiin kokemusasiantuntijoiksi siinä, miten haastateltavia lähestytään sekä miten ja mitä heiltä kysytään. Tavoittelimme asetelmaa, jossa iäkkäät informanttien vertaisina kokoavat ja muodostavat tietoa, ja tutkijat pysyvät taustalla enemmän tehtävän lähettäjinä kuin kontrolloijina.

Odotettuja pulmia ja eettisiä kysymyksiä

Koska kyse oli nopealla aikataululla tehdystä lyhyestä kokeilusta, olimme tarjoamassa kanssatutkijoille osallistumista lähinnä vain tiedonkeruuseen eli haastatteluihin eikä tutkimuksen suunnitteluun. Emme myöskään voineet tarjota osallisuutta tulosten hyödyntämiseen kehittämistaroituksessa, kuten esikuvamme, sillä kyse oli vain tutkimushankkeesta. Arvelimme tämän aiheuttavan vaikeutta houkutellessa ja motivoida iäkkäitä mukaan eikä iäkkäiden hyödyntäminen ilman hyödyttämistä ollut eettisen orientaatiomme mukaista. Millainen ”palvelulupauksemme” oli, eli mitä hyötyä sekä kanssatutkijoille että haastateltaville siis voitaisiin tarjota, kun tiedossa oli, että iäkkäät olivat kärsineet korona-ajasta ja olivat todennäköisesti pikemmin tuen kuin hyödyntämisen tarpeessa? Päätimme panostaa haastatteluteemojen ja kysymysrunгон yhteiskehit-

telyyn koulutustilaisuudessa sekä palautekeskusteluun haastattelujen jälkeen ja kansatutkijoiden ottamiseen mukaan tulosten julkistamisessa, jotta saatoimme tarjota ainakin omistajuutta ja osallisuutta tutkimukseen.

Toiseksi pohdimme turvallisuus- ja anonyymiyskysymyksiä. Miten lisensoida kansatutkijat kenttätöihin ja miten käsitellä haastateltujen henkilöllisyyttä, eli jättääkö haastatellun henkilöllisyys vain kansatutkijoiden tietoon? Missä muodossa, eli suullisesti vai kirjallisesti, haastateltavien suostumus olisi tarpeen, riittävä tai tarkoituksenmukainen? Entä oliko mahdollista, että kansatutkijat kohtaavat vihamielisyyttä tai jopa väkivaltaa korona-ajasta ahdistuneiden ihmisten taholta? Päätimme keskustella ja sopia myös näistä kysymyksistä kansatutkijoiden kanssa.

Kolmanneksi pohdimme tutkimusosion luotettavuutta. Tyypillinen kansalaistiede tuottaa strukturoitua, määrällistä, mitattavaa aineistoa, jonka tuottaminen ei edellytä erityisiä taitoja. Laadullisen aineiston luotettava kerääminen ja taltiointi vaatii kykyä olla johdattelematta tai muuten vinouttamatta aineistoa sekä pohdintaa aineiston tuottamisen olosuhteista. Entä mitä ja miten kansatutkijoita voidaan vastuuttaa ja velvoittaa kysymään haastateltavilta, kun emme etukäteen tiedä, millaisissa tilanteissa eläviä ihmisiä he kohtaavat? Tämä oli myös turvallisuuskysymys, sillä koronakriisin tiedettiin synnyttäneen voimakkaita tunteita ja jännitteitä, jopa vastakkainasetteluja eri ihmisryhmien välillä.

Yhdyskuntatyöntekijät tutkimuksen osallisina

Pystyäksemme tavoittamaan ja rekrytoimaan helsinkiläisiä iäkkäitä kansatutkijoiksi otimme ensin yhteyttä kaupungin alueellisiin yhdyskuntatyöntekijöihin, jotka ovat perustaneet asuinalueille naapuruuspiirejä. Ne ovat vapaaehtoisten vetämiä ”paikallisia olohuoneita” eli tapaamis- ja keskustelukerhoja, jotka ”toimivat iäkkäimpien osallistujien ehdoilla” (ks. Naapuruuspiirit). Tarkoituksena oli heidän kauttaan välittää kutsuamme eri alueiden naapuruuspiirien vetäjille ja näiden avulla piiriläisille. Samalla halusimme osallistaa heitä kokeilun yhteissuunnitteluun, sillä heillä ajateltiin olevan ymmärrystä ja otetta sekä iäkkäiden lähestymiseen että heidän kanssaan työskentelyyn.

Työstimme naapuruuspiiriläisten lähestymistä ja lähestymiskirjettä yhdyskuntatyöntekijöiden kanssa neljässä etäkokouksessa. Muokkasimme erityisesti kutsukirjeemme kielen ymmärrettävyyttä ja houkuttelevuutta kohderyhmälle. Suunnittelimme kanssatutkijoiden koulutus-tilaisuuksien ajoitusta, kestoja, sijaintia ja muita käytännön kysymyksiä. Päätimme jättää liiallisen työläyden takia pois suunnitellun toisen koulutus-tilaisuuden, jossa haastateltavia oli ollut tarkoitus ohjata ensimmäisten haastattelukokemusten jälkeen. Tärkeää oli sijainniltaan soveltuvan koulutuspaikan löytäminen, joka onnistui yhdyskuntatyöntekijöiden kontaktien avulla. Samalla saimme heiltä ammattimaista ja kokemusperäistä tietoa toimimisesta iäkkäiden kanssa yleensä ja naapuruuspiiriläisten kanssa erityisesti.

Alkuperäinen suunnitelma oli järjestää kanssatutkijoille palautetilaisuus kahden viikon päähän koulutuksesta, jolloin haastatteluaineistot kerätään ja haastattelukokemuksesta keskustellaan. Yhdyskuntatyöntekijöiden kanssa käydyn yhteissuunnittelun myötä tilaisuus päätettiin järjestää yhteiskehittelytyyppisenä. Kanssatutkijoiden nähtiin tarpeelliseksi voida kokemuksensa purkamisen lisäksi keskustella ja reflektoida sitä yhdessä sekä myös osallistua kerätyn aineiston sisällön yhteiseen pohdintaan.

Kriittisintä kokeilun onnistumiselle lienee ollut se, että yhdyskuntatyöntekijät välittivät henkilökohtaisesti lähestymiskirjettä naapuruuspiirien vapaaehtoisvetäjille ja sillä tavoin takasivat toimintamme luotettavuutta sekä myös siihen osallistumisen kiinnostavuutta ja mahdollista yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Yhdyskuntatyöntekijöiden rooli oli siis käytännössä paljon välittäjän roolia aktiivisempi. Sama koskee itse kanssatutkijoita vielä vahvemmin.

Kanssatutkijoiden koulutus yhteiskehittelynä

Kytkimme kanssatutkimuskokeilun teologian ja uskonnon tutkimuksen alan kenttätökurssiimme yhtenä neljästä eri metodein tehdyistä pienoistutkimuksista. Kokeiluun osallistui näin tutkijan lisäksi kolme opiskelijaa, joiden kesken valmistelimme koulutusmateriaalit ja analysoimme tulokset. Kolme tuntia kestäneeseen koulutus-tilaisuuteen osal-

listui viisi itähelsinkiläistä iäkstä kanssatutkijaa. Tämä joukko, kuten myös haastateltavien joukko, valikoitui itähelsinkiläiseksi, osin johtuen tarpeestamme saada sieltä lisää aineistoa.

Keskustelimme koulutuksessa yhteisöllisen resilienssin käsitteestä ja tutkimuksen tarkoituseristä. Kerroimme esimerkkien avulla, mitä kanssatutkimuksella tarkoitetaan ja miksi sitä tehdään. Kanssatutkimuksen ajatus demokratisoida tiedon luomista, tuottamista ja jakamista sai kanssatutkijoilta kannatusta. Yhteiseksi toivomukseksemme muodostui, että myös kanssatutkijat saisivat uutta tietoa, innostusta ja voimaantumista. Lisäksi kanssatutkimusmenetelmää voitaisiin myös jatkossa käyttää varsinaisen tutkimustoiminnan lisäksi esimerkiksi viranomaistahoilla ja naapuruuspiireissä.

Kävimme keskustellen läpi haastateltavien lähestymistä ja valitsemista. Esittelimme opiskelijoiden rakentamaa ja tutkijan jalostamaa haastattelurunkoa ja muokkasimme sitä kanssatutkijoiden kommenttien ja keskustelun pohjalta. Käsitelimme haastattelun tekemistä käytännössä sekä haastattelu- ja taltioimistekniikkaa, jollaiseksi useimmat valitsivat kynän ja paperin, mutta yksi entinen toimittaja äänitallentimen ja litteroinnin. Muista poiketen hän valikoi haastateltavansa kirjallisen esikyselyn avulla.

Käsitelimme koulutustilaisuudessa myös haastateltaville annettavaa lähestymiskirjettä, joka toimi samalla haastattelijan lisensointidokumenttina. Muokkasimme kirjeen sanamuotoja otsikkoa myöten kanssatutkijoiden runsaiden kommenttien mukaisesti, jotta se olisi riittävän lyhyt, ymmärrettävä ja selkokielineen. Pyrimme painottamaan iäkkäiden vertaistoimijuutta tutkijoiden sijaan, sillä kanssatutkijat pitivät tutkijoiden nimiä ja titteleitä mahdollisesti ”pelottavina”. Samasta syystä luovuimme kirjallisesta suostumuksesta haastatteluun, sillä erään kanssatutkijan sanoin ”vakava teksti voi pelottaa”. Lähes kaikki koulutustilaisuudessa esiin otetuista pohdintoista ja muutosehdotuksista valmisteltuun materiaaliin tulivat kanssatutkijoilta, joten heillä oli merkittävä panos aineistonkeruun suunnittelussa ja valmistelussa.

Keskustelimme tutkimusetiikasta eli haastateltavien lähestymisestä ja valinnasta, anonymiteetin suojaamisesta ja vaitiolovelvollisuudesta kaiken saadun henkilökohtaisen tiedon suhteen sekä turvallisen tilan elementeistä ja koronaohjeista. Kävimme läpi Amerikan antropologisen yhdistyksen (2012) tutkimuseettisen ohjeiston ja sovimme, että

pulmatilanteessa tulee ottaa yhteyttä tutkijaan. Päätimme, että vaikka haastattelu on voitava pitää omissa raameissaan, ihmisten kunnioitava kohtaaminen ja ihmisenä ihmiselle oleminen on tärkeää. Painotimme kuitenkin, että haastattelijan ei pidä käyttää omia mielipiteitään ja kokeuksiaan johdatellakseen keskustelua. Kanssatutkijoita ohjattiin kuitenkin esiintymään omina persooninaan ja kysymään kysymykset omalla suullaan, olemaan keskeyttämättä ja sitten täydentämään tarkentavilla kysymyksillä.

Keskustelimme ryhmähaastattelujen mahdollisuudesta, mutta päädyimme tekemään vain yksilöhaastatteluja, koska sitä pidettiin yksinkertaisempänä toteuttaa. Taustatiedot (vain sukupuoli ja asuinkaupunginosa) päätimme kirjata haastattelijan oman havainnon mukaan. Haastattelurunkoa kritisoiitiin liian monista kysymyksistä, mutta sitä ei juuri muutettu vaan jätettiin soveltamisen ja täsmentävien kysymysten varaan. Runko oli jaettu pääosin kahtia kohdistuen ensin korona-ajan kriittisimpään alkuaikaan keväällä 2020 ja sen jälkeiseen oloiltaan vaihtelevampaan aikaan. Esittelimme kanssatutkijoille erilaisia tehtyjä yhteisöllisiä tukitoimia esimerkkinä toimista, joita aineistonkeruulla oli tarkoitus etsiä.

Naapuruuspiireissä oli havaittu niin voimakasta tarvetta kertoa koronakokemuksista ja ylipäättään jutella, että puhetta tarvitsisi todennäköisesti enemmän ohjailta ja rajata kuin stimuloida. Sovimme myös, että ikä-, alue- tai muuta -rajausta ei sovelleta, jos joku haluaa tulla kuuluksi. Päätimme, että haastattelu toteutetaan haastateltavan ehdoilla ajan ja paikan suhteen, ja myös puhelinhaastattelu olisi mahdollinen. Keskustelimme paljon siitä, että haastateltaville pitäisi jäädä haastattelusta hyvä tunne. Heidän tulisi voida tuntea tulleensa kuulluksi ja myös tuntea kuulemisella voivan olla vaikutusta. Kanssatutkijat päättivät kysyä haastattelun jälkeen, ovatko he ymmärtäneet oikein saamansa vastaukset. Heidät ohjeistettiin ilmaisemaan selvästi, milloin haastattelu päättyy ja mahdollinen vapaa keskustelu alkaa, jotta molemmille kävisi selväksi, mitkä asiat kuuluvat haastatteluun ja mitkä eivät.

Kanssatutkijoita kiinnosti tutkimuksen vaikuttavuus ja erityisesti sen yhteys kaupunginhallintoon, jota he kritisoivat voimakkaasti tuen puutteesta normaalille elämälle. Julkista valtaa he moittivat toistuvasti myös ”pelottelun kulttuurista” ja iäkkäiden syyllistämisestä, joiden nähtiin

yhä heikentävän luottamusta selviytymiseen pandemiasta. Kanssatutkijoita kiinnostimyös, kuka omistaa oikeudet aineistoon. Sovimme haastateltaville kerrottavan, että vastaukset viedään raportissa viranomaisille, jotka päättävät miten siihen suhtautuvat.

Kanssatutkijat moittivat aikataulua eli alle kahden viikon haastatteluaikaa liian lyhyeksi. He pohtivat, miten syrjäytyneitä ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevia voidaan tavoittaa, ja päädyimme siihen, että he kyselevät naapurustosta, tuttavilta ja muilta naapuruuspiiriläisiltä. Haastateltavien lähestymistä saattoi auttaa, että jotkut naapuruuspiiriläiset olivat jo aiemmin käyneet kysymässä naapureiltaan, onko kaikki hyvin. Lähestymiskirjeessä motivoitiin haastateltavia sillä, että kaikkien pitäisi tulla korona-ajasta kuulluksi ja poikkeusajan kokemuksista on tärkeää saada tietoa. Kanssatutkijat halusivat ensin lähettää lähestymiskirjeen etukäteen, mutta toisaalta katsottiin, että pelkkä kirje ja haastattelupyyntö voi ”saada ihmisen lukkoon”, joten he päättivät antaa kirjeen vasta käteen. Tilaisuuden lopuksi keräsimme kanssatutkijoilta kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumiseksi sekä sitoumuksen hyvään tieteelliseen käytäntöön ja vaitiolovelvollisuuteen.

Kanssatutkimuksen työvaiheet

Kuvio 1. Kanssatutkimuskokeilun työvaiheet.

Palautetilaisuus lisäaineistona ja esianalyysinä

Kanssatutkijat esittivät monia ja yleensä yhteneviä havaintoja ja huomioita haastattelukokemuksestaan. Lähestymiskirje antoi heistä liian tiukat kriteerit haastateltavien valintaan korostaessaan haavoittuvimpia. Haastattelurunkoa pidettiin pitkänä ja toistavana. Haastatteluja oli kuitenkin ollut yleensä helppo saada, ja tärkeänä pidettiin sitä, ettei henkilöietoja kysytty. Eettisiä tai koronatilanteen tuomia ongelmia kanssatutkijat eivät kohdanneet.

Kanssatutkijoiden mielestä he tavoittivat sellaisia haastateltavia, joita ammattitutkija ei olisi ”herranpelon” takia tavoittanut. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevia he eivät mielestään tavoittaneet, eivätkä myöskään yksinäisiä miehiä ja maahanmuuttajia. Kuitenkin aineistossa on sekä sairastumista ja kuolemaa pelkääviä että sitä toivovia eli hyvinkin ahdistuneita ihmisiä. Kuulluksi tuleminen oli koettu haastatelluille tärkeäksi. Myös kanssatutkijat itse kertoivat kokeneensa ahdistuneisuutta haastateltavien huonosta voinnista. Kokonaisuutena kanssatutkijuus oli kuitenkin ollut heille ”kivaa”, ”iloinen yllätys” ja ”miellyttävä kokemus”, josta ”sai itsekkin tietoa”.

Kolme selvää ongelmaa aineistonkeruussa havaittiin. Haastattelurunko ei ollut toimiva harjaantumattomille haastattelijoille. Sen olisi tullut olla yhtäältä strukturoidumpi ja toisaalta laveammin kohdennettu, jotta se olisi vastannut paremmin iäkkäiden omaa kokemusmaailmaa korona-ajasta. Toinen vaihtoehto olisi ollut kanssatutkijoiden käytännön koulutus haastattelutekniikkaan, jotta he olisivat osanneet käyttää runkoa joustavammin. Myös taltioimista eli puhutun kirjaamista olisi pitänyt harjoitella. Nyt osa muistiinpanoista oli erittäin suppeita muutaman sanan vastauksia. Toisaalta kanssatutkijat olivat taustoiltaan ja taidoiltaan niin heterogeenisiä, että voimakasta vaihtelua olisi ollut vaikea välttää. Kolmas ongelma oli haastattelujen toteutusajan lyhyys. Kahdessa viikossa pystyttiin kyllä tuottamaan melko huomattava aineisto, mutta kanssatutkijat lienevät kokeneet stressiä ja olisivat pystyneet mielestään enempiin ja parempaan, jos aikaa olisi ollut enemmän. Tähän ovat kiinnittäneet huomiota myös Hanna-Kaisa Hoppania ja Päivi Topo (2019; 2021), joiden kehittämä malli suosittelee riittävän pitkän aineistonkeruun varaan. Sen aikana pidettävissä reflektiotapaamisissa on mahdollista nostaa erilaisia asioita esiin ja käsitellä niitä.

Palautetilaisuus osoittautui hyvin tärkeäksi sekä henkisesti kanssatutkijoille että sisällöllisesti tutkimukselle. Kanssatutkijat saivat purkaa kokemustaan keskenään ja tutkijan sekä opiskelijoiden kanssa. He vahvistivat toistensa saamia havaintoja ja kommentoivat niitä sekä omista haastattelukokemuksistaan että omista koronakokemuksistaan lähtien. Tällä tavoin palautetilaisuus toimi kenttätöihin hajautuneen tutkimusryhmän yhteiskehittävänä esianalyysinä, jossa keskeisimmät havainnot aineistosta nostettiin esiin, niitä sanallisesti kuvattiin sekä verrattiin ja suhteutettiin keskenään. Tutkija ja opiskelijat toivat keskusteluun mukaan aiempia havaintojaan.

Kuinka luotettavaa tietoa saatiin?

Aineiston luotettavuuden arvioiminen on vaikeaa. Tasalaatuinen ja sisäisesti vertailukelpoinen se ei ole johtuen kanssatutkijoiden kompetenssieroista. Kanssatutkijat olivat hyvin eri tasoisia haastattelihoita ja koulutus oli kovin lyhyt. Vaikka aineisto on pienehkö, se on keskeisiltä sisällöiltään vahvasti kylläntynyt. Yhtäältä pelon, eristyneisyyden, syrjäytetyn ja syyllistetyn kokemukset ja toisaalta paikallisen informaation ja yhteisöllisyyden puute toistuvat. Aineistoa saattoi myös verrata muihin kysely- ja haastatteluaineistoihimme sekä muihin korona-ajasta tehtyihin raportteihin ja selvityksiin. Niissä toistuvat samat teemat, mutta kanssatutkijoiden keräämä aineisto on niitä voimakkaampaa ja tunteikkaampaa, etenkin palautetilaisuuden osalta.

Kanssatutkijuuteen ja yhteiseen tiedontuotantoon sisältyy monia haasteita. Miten luotettavuutta ylipäättään voidaan arvioida ja kuinka tärkeää se lopulta on, jos tavoitteena ovat tietämisen dynamiikka, dialogi ja performatiivisuus? Osallistavassa kaupunkitutkimuksessa ja -suunnittelussa syrjään jäävien tavoittaminen on jatkuva ja hankala ongelma (esim. Koskinen-Koivisto 2021), johon kannattaa demokratian ja hyvinvoinnin tasaisemman jakautumisen tavoittelemiseksi etsiä ja käyttää uusia menetelmiä.

Kanssatutkijoina toimineet haastattelijat onnistuivat mielestään olemaan johdattelematta haastateltavia. Heidän omat käsityksensä ja kokemuksensa aineistossa korostuivat palautetilaisuuden kautta, mikä ei

sinänsä ollut ongelmallista, sillä olivathan hekin kohderyhmää. Arvioimme kanssatutkijoiden näkökulman näkyvän aineistossa vahvempina ja tunnepitoisempina painoituksina iäkkäiden elämäntilanteista sekä voimistuneena kritiikkinä viranomaistoimia kohtaan. Palautetilaisuudessa purkautui ahdistusta haastateltujen puolesta ja sen mukaista tarvetta tehdä asialle jotakin, tai edes tuoda haastateltujen ja yleisemmin oman elämänpiiriin ääni kuuluviin. Jos tavoitteena olisi tarkemmin mitata esimerkiksi koetun stressin määrää, voisi olla mielekästä käyttää useampia haastattelukertoja. Toki separantaisi aineiston luotettavuutta yleisemminkin.

Kokeilun ja metodin arviointia

Joukkoistavana menetelmänä kanssatutkimus tuotti melko ekonomisesti tutkimuksellemme keskeistä aineistoa. Tehokkuuden ja määrän sijasta tärkeämpää oli kuitenkin aineiston laatu eli hankalasti tavoiteltavien informanttien tavoittaminen. Kokeilun nopea toteuttaminen oli mahdollista, koska aihe oli rajattu, ajankohtainen ja kaikkia yhdistävä. Sillä oli ilmeinen, konkreettinen ja hyväksyttävä normatiivinen ja kehitävä ulottuvuus oppia kriisistä. Kanssatutkijoiden rekrytointia helpotti poikkeustilanteen aikaansaama motivaatio, jollaista ei voi olettaa normaalioloissa. Kanssatutkijoita motivoi halu vaikuttaa ja saada mielekästä tekemistä. Palkkioksi he saivat elokuvalippuja 80 euron arvosta. Motivoimiseksi palkitsemista ei olisi tarvittu, mutta tutkijoista tuntui oikealta, että tehdystä työstä maksetaan kaikille tekijöille.

Kanssatutkimus etäännyttää tutkijoiden otetta kenttään. Kokeilussamme sitä korosti aineiston keruun moniportaisuus: tutkijat + opiskelijat – kaupungin yhdyskuntatyöntekijät – naapuruuspiirien vapaaehtoisvetäjät – piirien kanssatutkijat – haastatellut. Toisaalta juuri välittävät toimijat mahdollistivat aineistonkeruun kohderyhmältä, jota olisi muutoin ollut vaikeaa tai jopa mahdotonta tavoittaa. Luotettujen ja tuttujen välittäjien eli yhdyskuntatyöntekijöiden merkitys iäkkäiden lähestymisessä oli niin ikään suuri. Ilman välittäviä, luotettuja toimijoita eli iäkkäille tuttuja ihmisiä ja viranhaltijoita kanssatutkijoiksi halukkaita olisi ollut vaikea tavoittaa ja rekrytoida. Kanssatutkimus uutena ja outona toi-

mintatapana edellyttää luottamusta luovia mekanismeja, jollaista yhdyskuntatyöntekijät ja naapuruuspiirit tarjosivat. Naapuruuspiirit näyttivät tarjonnan jäsenilleen sosiaalisen kehyksen, jonka varassa ottaa tutkijan rooli, etsiä haastateltavia ja toimia.

Lähestymiskirjeen ja haastattelurungon käytännöllinen muokkaaminen sekä yhdyskuntatyöntekijöiden että kanssatutkijoiden kanssa operationalisoi kysymyksenasettelua ja tulkki tutkimuksen agendaa kohderyhmälle sopivaksi. Haastateltavien lähestyminen olisi tavanomaisin tutkijavoimin ollut vaikeampaa ja aineisto olisi todennäköisesti valikoitunut vahvemmin aktiivisiin ja hyvinvoiviin iäkkäisiin. Kanssatutkijat toivat tutkimukseen omat kokemuksensa ja kulttuurisen kompetensinsa esimerkiksi liittyen kuulluksi tulemiseen ja vaikuttavuuteen.

Kanssatutkimuksen tavoitteiden mukaisesti (esim. James & Buffel 2022; Vaneckhaute et al. 2017) osallistumisella näytti olleen selvä voimaannuttava, ehkä emansipatorinenkin vaikutus kanssatutkijoihin. Pohdittavaksi jäi, miten sellaista voisi tutkimuksen päätyttyä hyödyntää heidän itsensä, yhteisönsä ja tutkimuksen hyväksi. Ehdotamme kanssatutkijuutta käytettäväksi heti tutkimus- ja kehittämishankkeiden aluksi ja kanssatutkijuuden integroimista koko tutkimuksen prosessiin. Sillä tavoin saataisiin pohjatietoa ja osallistettaisiin tutkimuksen kohderyhmän edustajia työskentelemään hankkeessa koko sen ajan ja mahdollisesti jatkamaan tavalla tai toisella sen jälkeenkin.

Kokeilu herätti myös kysymyksiä. Kuinka tärkeää voikaan tiedon- tuotannolle olla, ettei haastattelija ole ”pelottava” tutkija? Mitä kaikkea tuohon sosiaaliseen ja kulttuuriseen kuiluun kuuluu ja mitä siitä kenties seuraa iäkkäitä ja muita akateemisesta maailmasta etäällä oleviin väestöryhmiin kohdistuvan empiirisen sosiaalitutkimuksen luotettavuuden kannalta? Samaan kysymykseen liittyy se, miten tutkimuksessa pitäisi ymmärtää ja määritellä haavoittuvassa asemassa oleminen, jos sen tunnusmerkistö ihmisten omassa todellisuudessa on kovin erilainen.

Lähteet

Verkkosivut

- Kanssatutkimuksen tutkijaverkosto (2022). <https://blogs.helsinki.fi/kanssatutkimus/> Luettu 5.6.2022.
- Naapuruuspiirit. <https://vapaaehtoistoiminta.hel.fi/tukea-ja-seuraa/naapuruuspiirit-2/> Luettu 8.11.2022.

Kirjallisuus

- American Anthropological Association (2012) *Principles of Professional Responsibility*. <http://ethics.americananthro.org/category/statement/>
- Buffel, Tine (2015) *Researching Age-Friendly Communities. Stories from Older People as Co-Investigators*. The University of Manchester Library, Manchester.
- Buffel, Tine & James, Hayley (2019) Working with older people as co-researchers in developing age-friendly communities. *Geron* 21(2).
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Vilkkö, Anni & Topo, Päivi (2019) Elämänote-tutkimus on käynnistynyt: mukana iäkkäitä kanssatutkijoita. *Gerontologia*, 33(2), 86–91. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/82441>
- Hoppania, Hanna-Kaisa & Topo, Päivi (2020) ”Jos mä sit kerran tulen”. *Elämänote-ohjelman osallisuustutkimuksen tuloksia, osa 1/2*. https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2020/12/Elamanote-1_172x245_kevyt.pdf
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Vilkkö, Anni & Topo, Päivi (2021) ”Se on mukavampi yhdessä tehdä”. *Elämänote-ohjelman osallisuustutkimuksen tuloksia, osa 2/2*. Ikäinstituutti. https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2021/11/Elamanote-2_SAAV_5.pdf
- James, Hayley & Buffel, Tine (2022) Co-research with older people: a systematic literature review. *Ageing & Society*, 1–27. DOI:10.1017/S0144686X21002014.
- Koskinen-Koivisto, Eerika (2021) Monikerroksinen ja -ääninen kaupunki: näkökulmia humanistiseen kaupunkitutkimukseen. *Elore* 28(2), 139–142. <https://doi.org/10.30666/elore.111377>

- Kulmala, Meri, Spišák, Sanna & Venäläinen, Satu (toim.) 2023. Kanssatutkimus. Ihanteet ja käytännöt. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-042-7>
- Mäenpää, Pasi & Grönlund, Henrietta & Kempainen, Teemu (2023) Yhdessä koronan aikaan. Tutkimus yhteisöllisestä resilienssistä Helsingissä. Helsingin kaupungin tutkimuksia 2023:5, Helsinki.
- Mäenpää, Pasi & Faehnle, Maija (2021) *Neljäs sektori. Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa*. Vastapaino. Tampere.
- Rättilä, Tiina & Honkatukia, Päivi (toim., 2021) *Tutkien ja tarinoiden kohti pakolaistaustaisten nuorten kestävää hyvinvointia*. Nuorisotutkimusseura. Helsinki.
- Vaneeckhaute, Lieselotte E., Vanwing, Tom, Jacquet, Wolfgang, Abelshausen, Bieke & Meurs, Pieters (2017) Community resilience 2.0: Toward a comprehensive conception of community-level resilience. *Community Development* 48(5), 735–751. <https://doi.org/10.1080/15575330.2017.1369443>

Arjen utopia? Asukasaktiivisuuden kollektiivista autoetnografiaa

Minni Haanpää, Maria Hakkarainen ja Anu Harju-Myllyaho

Johdanto

26.6.2018 klo 9.43 - Minni: Meni hermot niistä leikkivälineiden poistoista eilen (tokihan voi olla purettu parempien tai koulun purun tieltä): ajattelin kirjoittaa Lapparin yleisönosastoon. Lähettekö mukaan?

26.6.2018 klo 9.43 - Minni: Alustavaa tekstiä:

26.6.2018 klo 9.43 - Minni: Millainen on Korkalovaaran tulevaisuus?

Muutama päivä sitten huomasimme, että Vaaranlammen (vanhan) koulun pihalta on poistettu kaikki leikkivälineet. Jäljellä on tyhjä hiekkakenttä. Myös koulu ammottaa edelleen tyhjillään vailla tietoa tulevasta. Nuorisotila on remontissa. R-kioski lopetti toimintansa. Kirjasto ja muutama kauppa sentään vielä on.

Alueen kehitys näyttää pysähtyneen tai ainakin se on jo pitkään ollut odottavassa tilassa. Alueella asuu...

Mitä hyvää alueella on, mitä siellä voisi olla

Kaupungin strategiassa lähiöitä ei mainita lainkaan. Kehitettäviä alueita ovat Ounasvaara, keskusta ja Napapiiri sekä kylät. Miten on mahdollista, ettei kaupungin runsasväkilukuisimmille alueille (esimerkiksi Korkalovaa-

rassa asuu n. 6000 henkilöä) ole mitään suunnitelmia? Mikä on Korkalovaaran tulevaisuus?

26.6.2018 klo 9.44 - Minni: Ja siis ihan omissa nimissä kaupunkilaisena. En tutkijana tms.

26.6.2018 klo 9.45 - Minni: Kun tässä nyt ei muutakaan tekemistä ole...

26.6.2018 klo 9.48 - Anu: Ajattelin aamulla samaa! Great minds think alike!

26.6.2018 klo 9.49 - Minni: 👍👉 no lähdetäänkö tosta sorvaamaan?

[...]

26.6.2018 klo 10.18 - Maria: Joo tottakai aletaan, sorvaamaan. Mielessä kans jo eilen hahmottelin pohjaa 😊mie vaan rakensin noi sun mainitsemat jutut toisinpäin, mutta noin toimii varmaankin paremmin. Otsikoksi mietin kyssäriä tyylin, - Missä olet Korkalovaara?

Edellä esitetty Whatsapp-keskustelu kuvaa tilannetta, jossa tyytymättömyytemme asuinalueemme kehitykseen konkretisoitui asukasaktivismiksi. Kuten Minni Whatsappiin lähetetyssä alustavassa tekstissä hahmottelee, olimme jo pitkään seuranneet huolestuneina Korkalovaaran lähiön kehityksen suuntaa. Sisäilmaongelmien vuoksi suljetun koulun pihan tyhjeneminen leikkivälineistä aiheutti meissä voimakkaan tunnereaktion, kokemuksen siitä, että alueen kehitys ja asukkaat on unohdettu. Tapahtuman myötä julkaisimme ensimmäisen asuinalueemme tilaa käsittelevän yleisönosastokirjoituksemme. Ennen kirjoituksen julkaisua olimme jo aloittaneet pienimuotoisen asukasaktivismitoiminnan: olimme hahmotelleet lähiön kulttuuriin perustuvaa hanketta sekä avanneet Instagram-tilin (@lifeinkorkalovaara), johon kuvasimme alueen rakennuksia ja paikkoja. Tämäkin toiminta juonsi juurensa kokemuksiimme ja havaintoihimme lähiön tilan rapistumisesta ja taantumisesta. Koimme kuitenkin, että alue oli edelleen kiinnostava ja voisi herättää myös matkailullista kiinnostusta ja saada siten positiivista huomiota ja kehitystä. Palaamme alun esimerkin sisältöön vielä myöhemmin tässä luvussa.

Tekstimme tarkoituksena on reflektoida asukasaktivismia ja sen tuotamaa osallisuutta henkilökohtaisesta näkökulmasta, kollektiivisen affektiivisen autoetnografian kautta (esim. Laukkanen 2012; Haanpää 2017).

Käytämme läpi tekstin aineistolainauksia, joista kerromme tarkemmin kolmannessa alaluvussa osana menetelmän kuvausta. Koska otteemme on kollektiivinen autoetnografia, emme erittele kenen tuottamia lainaukset ovat, sillä kokemuksemme ovat paitsi omiamme, myös yhteisiä ja ylyksilöllisiä. Teoreettisena lähtökohtanamme toimii sosiologiseen keskusteluun paikantuva todellisen/arjen utopian käsite (Olin Wright 2011; Salmenniemi et al. 2022). Tarkastelumme keskittyy omaan lähiöaktivismitoimintaamme: sen alkuun vaikuttaneisiin, sitä muokanneisiin ja sen seurauksena toteutuneisiin sosio-materiaalisiin järjestelyihin. Toimintamme ei ole ollut varsinainen kulttuurisuunnitteluprosessi tai sen osa (vrt. Häyrynen & Wallin 2017). Olemme kuitenkin intuitiivisesti lähteneet, ehkä tutkijataustamme vuoksi, toimimaan kulttuurisuunnittelua muistuttavin keinoin (ks. Häyrynen 2017). Toiminta on muotoutunut osin omien resurssiemme ja kokemustemme pohjalta, osin ulkoisten tapahtumien, kuten esimerkiksi kaupunkiorganisaation kaa-voitussuunnittelun, seurauksena. Se on muokannut paitsi lähiön tulevaisuutta, myös omaa ja ehkä muidenkin kokemusta osallisuudesta ja paikasta, mitä reflektoidimme tässä luvussa.

Artikkeli on rakennettu seuraavasti: ensin käsittelemme lähiöitä tulevaisuuksien paikkoina. Kolmannessa alaluvussa tarkastelemme asukasaktivismia arjen utopiana (Salmenniemi et al. 2022) ja paikannamme oman tutkimuksemme kulttuurisuunnittelun kentälle. Seuraavaksi osoitamme autoetnografisten esimerkkien avulla, miten erilaiset arjen utopian uusintavan työn muodot toteutuvat ja vaikuttavat lähiön sosio-materiaaliseen järjestykseen. Lopuksi pohdimme, miten ja millaisia osallisuuden kokemuksia ja yhteisöllisyyttä eri asukastoiminnan muodot ovat synnyttäneet. Ja toisaalta, millaisia tulevaisuuksia nämä arjen utopiat voivat tuottaa.

Lähiöt tulevaisuuksien paikkoina

Lähiöiden rakentaminen alkoi toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneen yhteiskunnallisen murroksen seurauksena: Suomi teollistui ja monilla alueilla vallitsi asuntopula. Lähiörakentaminen seurasi eurooppalaisia kehityskulkuja, mutta suomalaisin maustein metsälähiöperiaat-

teineen. Lähiöt olivat alueina hienoja ja uusia: asuminen lähiössä merkitsi elintason nousua monelle. Kuitenkin useissa lähiöissä palvelutaso jäi huonoksi ja toisaalta ihmisten elämäntapojen muutos oli radikaali maalta kaupunkiin muutettaessa. (Esim. Kortteinen 1982; Wallin & Rosendahl 2017, 71–76; Aalto & Laaksonen 2021, 13–20.) Korkalovaara kehittyi kansallisia vaikutteita seuraillen: Rovaniemen väkiluvun kasvaessa nopeasti sotien jälkeen, silloinen kauppa kärsi asuntopulasta. Ratkaisumallina kaupunginjohto piti Espoon Tapiolan kaltaisen alueen rakentamista kaupungin länsilaidalle ja sitä alettiinkin suunnitella ja rakentaa yhteistyössä Asuntosäätiön kanssa. Alueen suunnittelijaksi palkattiin Alvar Aalto. Aallon alkuperäisen suunnitelman laajasta kokoojakadun yhdistämästä kolmen alueen kokonaisuudesta toteutettiin lopulta vain yksi, Korkalorinne. Nykyisen Korkalovaaran alue rakennettiin rahoitushaasteiden ja vähäisen kysynnän vuoksi lähinnä betonielementtitekniikalla ylemmäs vaaraan. (Lukkarinen 1998.)

Lähiöt ovat aikansa utopististen suunnitteluideaalien tulosta: yhteiskuntaa järjestettiin uudenalaisin periaattein vastaamaan teollistuvan elinkeinoelämän työvoimatarvetta ja uuden ihmisen ideaalia. Käsite utopia juontaa alkunsa Sir Thomas Moren (1478–1535) poliittisesta satiirista, jossa kritisoitiin aikansa yhteiskunnallisia oloja. Utopioiden on katsottu kuvastavan ”ihanteelliseksi kuvattua paikkaa tai yhteiskuntamuotoa, jota ei ole olemassa” (Tieteen Termipankki 2022). Kirjallisuustutkimuksessa utopiat on perinteisesti ymmärretty tietyn kirjallisuustyyppin määritelmäksi (Eskelinen et al. 2017, 36). Kirjallisuustutkimuksen lisäksi utopia kuuluu käsitteenä tulevaisuudentutkimuksen kentälle, jossa sitä on hyödynnetty niin ikään vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelussa. Utopia sisältää sekä utopian että eutopian käsitteet ja on siten samanlaisesti jokin toinen paikka ja ei paikka lainkaan (Hedrén 2009). Johan Hedrénin (2009, 221) mukaan tähän ristiriitaiseen ominaisuuteen sisältyy ajatus, että utopioita ei koskaan tulisi tarkastella tarkkoina tai täydellisinä suunnitelmina yhteiskunnasta, vaan täydellinen tulevaisuus perustuu aina jatkuvassa muutoksessa olevaan nykyhetken yhteiskunnan eetokseen sekä luojaansa henkilökohtaiseen moraaliin. Näin ollen utopioita ei tulisikaan tarkastella muuna kuin parhaina mahdollisina ratkaisuinä tämän hetken ongelmiin ja toiveisiin, jotka perustuvat tietyn yksilön ja samalla tavalla ajattelevien näkemyksiin. (Hedrén 2009, 221.)

Alkujaan lähiöihin muutti paljon lapsiperheitä ja lasten sittemmin kasvaessa nuoriksi, koettiin lähiöt levottomiksi. Melko pian lähiöitä alkoi leimata ongelmapuhe, jossa esimerkiksi rikollisuuteen ja muuhun yleiseen levottomuuteen liittyvät teemat yhdistettiin nimenomaan lähiöihin alueina. Ongelmapuhetta ylläpiti, ja ylläpitää edelleen, media ja julkinen keskustelu. Toisaalta keskustelu lähiöistä on ollut polarisoitunutta koko niiden olemassaolon ajan: usein asukkaiden mielestä ne ovat pääosin hyviä paikkoja asua, mutta ulkopuolelta katsottuna taas ei-toivottuja ja -haluttuja paikkoja. (esim. Roivainen 1999; Maïche 2021.) Puhe ja mielikuvat lähiöistä ovat vuosikymmenten saatossa siis liukuneet uuden, uljaan yhteiskunnan utopiasta kohti dystopiaa: huonoa ja epätoivottavaa yhteiskunnallista tilaa. Kuten alun Whatsapp-keskustelulainauksesta käy ilmi, myös Korkalovaaran tila on seurannut kansallista dystooppista lähiökehitystä. Niin alueen yksityiset kuin julkiset palvelut ovat vähentyneet, keskeisimpänä alueen kehitykseen vaikuttaneena tekijänä sisäilmaongelmien vuoksi suljettu koulurakennus. Palveluiden kaikkoomisesta on seurannut esimerkiksi asuntojen hintojen laskua ja toisaalta poismuuttoa, kun lapsiperheet ovat siirtyneet kaupunginosiin, joissa palvelut ovat helpommin saavutettavissa. Kansallisesti lähiöiden ei-toivotut kehityskulut ja alueellinen eriytyminen ovat johtaneet siihen, että lähiöitä on jo pitkään kehitetty erilaisilla kehitysohjelmilla, muun muassa viime vuosina Valtioneuvoston kansallisella lähiöohjelmalla (Lähiöohjelma 2020–2022).

Lähiöiden kehitys on ollut lähihistoriassa varsin dystooppista. Kehittämisen lähtökohtana kammottavien tai epätoivottujen, dystooppisten, tulevaisuuksien kuvittelu voi osaltaan ravistella ja saada aikaan toimintaa (ks. esim. Pinto et al. 2021, 2–3). Dystopia-ajattelulla voi olla samankaltaisia tarkoituseriä kuin utopia-ajattelulla. Tavotteena on nostaa esille paikkoja, jotka ovat tavanomaisen arkielämän ulkopuolella. Lähiöiden tulevaisuutta voi olla tarpeen tarkastella äärimmäisten tulevaisuuksien näkökulmasta, ei siis totuttuihin ajattelumalleihin takertuen. Omakin kokemuksemme on tuntunut siltä, että aina ajateltuamme, etteivät asiat enää voi mennä huonommin, saamme yllättyä ja alueen kehittymisen saa uusia kurjistavia käännteitä. Kokemus tästä kehityskulusta omalla asuinalueellamme, kotonamme, sysäsi meidät kohti asukasaktivismia, arjen utopioita.

Asukasaktivismi arjen utopiana

Arlandan lentokentällä on rauhallista. Olemme konferenssimatkalla innostuksen ja erehdyksen kautta saapuneet lentokentälle neljä tuntia ennen lennon lähtöä. Onneksi väsymyksestä huolimatta juttu luistaa. Minni puhkeaa puhumaan kulttuurielämyksistä, joihin on tutustunut ja niiden soveltuvuudesta Korkalovaaraan. Olen hetken itse epäuskoinen ja meitä myös hieman naurattaa Korkalovaaran valjastaminen kulttuurielämysten kohteeksi. Mitä enemmän asiaa pyöritellään, sitä paremmalta ajatus alkaa tuntua. Eihän lähiö kuitenkaan ole kulttuurityhjiö, vaan alueella on kosolti luontoa, arkkitehtuuria, tarinoita ja elämää. Olen itse osin kiusaantunut. Aiheeseen liittyy osaltani paljon historiaa, jota en ole koskaan pohtinut tästä näkökulmasta. Silti ajatus kiehtoo. Matkalta palattuamme jatkamme keskustelua.

Kuten aiemmin toimme esille, emme tarkastele utopiaa tarkkarajaisena paikkana, johon tulisi pyrkiä. Sen sijaan tarkastelemme utopiaa viitaten Suvi Salmenniemen, Salome Tuomaala-Özdemirin ja Hanna Ylöstalon (2022, ks. myös Olin Wright 2011) tapaan arkipäivän utopioihin. Erik Olin Wright (2011) puhuu myös todellisen utopian käsitteestä sosiologiana, joka tutkii mahdollista pelkän tosiasiallisen sijasta. Todelliset utopiat eroavat hänen mukaansa ”puhtaista utopioista” siten, että ne kiinnittävät huomion myös seikkoihin, joita utopioiden tuleminen toteen vaatii. Salmenniemi et al. (2022) ymmärtävät utopiat prosessuaalisina avoimina ajatuskutsuina, eivät ihanneyhteiskuntien yksityiskohtaisina suunnitelmina, joissa on “epärealistisuuden ja staattisuuden pohjavire”. He myös alleviivaavat, että arkipäivän utopiat eivät ole vain ajattelua vaan mitä suurimmissa määrin tekemistä (Salmenniemi et al. 2022, 3).

Arjen utopioita tuotetaan uusintavan työn kautta, joka toimii käsitteellistykseenä asukasaktivismimme tarkastelussa. Uusintavan työn kontekstissa arkipäivän utopiat näyttäytyvät toisenlaisten maailmojen tekemisen tiloina. Tiloina, joissa muutosta tavoitellaan kokeilemalla erilaisia tapoja järjestää yhteiskunnallista ja poliittista arkissa yhteyksissä. (Salmenniemi et al. 2022.) Salmenniemi et al. (2022) ovat kuvanneet arjen utopioita tuottavaa uusintavaa työtä ruumiillisen työn, vuorovaikutus-

muisti- ja kokeilutyön näkökulmista. Avaamme seuraavaksi näitä uusintavan työn muotoja lyhyesti.

Ruumiillinen työ on tosiasiallisesti ruumiillista tekemistä. Salmenniemen et al. (2022, 146) tutkimuksessa se oli esimerkiksi talojen korjaamista, kunnostamista ja ylläpitoa, johtuen tutkitusta kontekstista. Ruumiillinen uusintava työ on näyttäytynyt kuvattujen yhteisöjen näkökulmasta ”jatkuvinä tulkoina”, joka on ollut ajoittain kohtuuttoman suuri työrupeama, mutta samaan aikaan se on tuottanut myös kunnian ja ylpeyden tunteita. Ruumiillinen työ sisältää paljon miestapaisia elementtejä, mutta siihen yhdistyy myös hoivan elementti, esimerkiksi Salmenniemen ja kumppanien tutkimuksessa huolen pitäminen yhteisön ylläpitämistä taloista. (Salmenniemi 2022, 146–149.) Vuorovaikutustyö liittyy arkipäivän utopioihin sisältyvään arkipäiväiseen sosiaaliseen uusintamiseen (Salmenniemi et al. 2022, 149). Arkipäivän utopioita ei rakenneta tyhjiössä, vaan vuorovaikutuksessa muiden yhteisön jäsenten kanssa. Tämä aiheuttaa väistämättä myös konflikteja, joiden neuvottelu ja käsitteleminen on yksi keskeinen sosiaalisen uusintamisen muoto. Vuorovaikutustyö voikin sisältää esimerkiksi neuvottelua vastuunjaosta ja vähistä resursseista, mikä voidaan nähdä myös muista huolehtimisen muotona. (Salmenniemi et al. 2022, 149–152.)

Uusintava työ koskee myös kulttuuristen symbolien uusintamista (Salmenniemi et al. 2022, 152). Salmenniemi et al. (2022, 152) kutsuvat tätä muistityöksi, jonka tehtävänä on välittää yhteistä eetosta ja historiaa eteenpäin yhteisössä. Tällä työllä, tarinoilla yhteisöstä, on tärkeä rooli yhteisön identiteetin tuottamisessa ja arkipäivän utopioiden ylläpitämisessä. Yhteisöjen ylläpitäminen voi olla myös kuormittavaa ja jopa niin raskasta, että Salmenniemen ja kumppaneiden kuvaamissa yhteisöissä niiden jäsenten pelättiin palavan loppuun. Muistityön tavoitteena onkin uusintaa kulttuuria ja yhteisön ideologiaa siten, että voidaan säilyttää arkipäivän utopioiden lupaus paremmasta tulevaisuudesta (Salmenniemi et al. 2022, 152–154.) Arjen utopiat sisältävät ajatuksen kokeilusta ja uuden etsimisestä, kokeilutyöstä. Kokeilutyö on yhtä aikaa sekä ajattelun- että ruumiillista työtä: teoreettisia ajatuksia kokeillaan käytännössä ja näiden kokeilujen pohjalta opitaan teoreettisesti uutta. Kokeilutyö on toisin ajatteleminen ja tekeminen, vaihtoehtoisten tapojen etsimistä arjessa ja tilassa. (Salmenniemi et al. 2022, 154.)

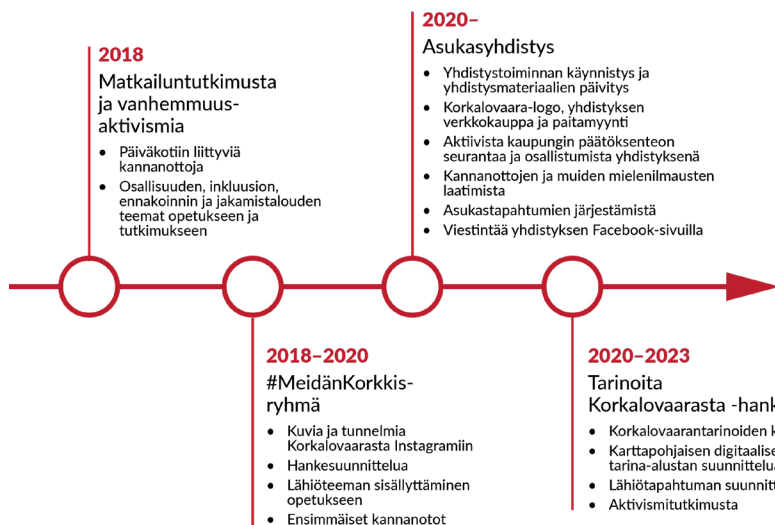
Vaikka ajatuksemme utopiasta on paikan sijaan enemmän tekemisen tila, toimintaamme voidaan tarkastella paikkalähtöisenä kaupunkikehittämisenä. Emme kuitenkaan pitäydy vain tarkkarajaiseen fyysiseen paikkaan, vaan Pasi Mäenpään ja Maija Faenhlen (2021, 121) tavoin tulkitsemme paikkaa sosiaalisena ilmiönä, jolloin merkityksellistä on paikallisten resurssien, tarpeiden ja toiveiden todentuminen paikan kehittämisessä tuottaen yhteisön ja sen jäsenten hyvinvointia lisäävää paikkaa (Mäenpää & Faenhle 2021, 121). Edellä esitetyn mukaisesti tarkastelemme julkisen tilan suunnittelua ja hallinnointia paikan eli oman kaupunginosamme näkökulmasta kaupunkisuunnittelujärjestelmän strategisen ja kokonaisvaltaisen otteen sijaan (Mäenpää & Faenhle 2021, 121). Tästä näkökulmasta kulttuurisuunnittelua voidaan pitää paikkalähtöisen kaupunkikehittämisen muotona, joka on enemmän arkista ja toiminnallista, nykyhetkessä tapahtuvaa jokaisen toimintaa, kuin ylhäältä alaspäin ohjautuvaa, kaavoituksen ja muiden suunnitteluprosessien aikataulujen hallitsemaa toimintaa (Häyrynen 2017; Mäenpää & Faenhle 2021, 122).

Tutkimusotteemme on kollektiivinen affektiivinen autoetnografia (esim. Laukkanen 2012; Haanpää 2017; Valtonen & Haanpää, 2018). Aineistojamme ovat kirjoitetut autobiografiset reflektiot, käymämme Whatsapp-keskustelut, järjestetyistä tilaisuuksista tehdyt yhteiset muistelut sekä raportit ja media-aineistot. Autoetnografian keinoin pyrimme tuomaan esiin kaupunkisuunnittelun ja -kehittämisen ”tuntua” sekä affektiivisuutta. Aktivisimmme on ollut varsin orgaanista suhteessa kaupunginosamme kehitykseen ollen välillä reaktiivista ja välillä proaktiivista. Aineistommeakaan ei muodosta systemaattista, tarkkarajaista kokonaisuutta, lukuun ottamatta kolmenkeskeistä Whatsapp-keskusteluumme vuosilta 2018–2022. Tausta-aineistona olemme tämän lisäksi käyttäneet asukasyhdistyksen Whatsapp-keskustelua vuoden 2020 ajalta. Aineistoa on kertynyt eri tavoin eri tilanteista, kuten edellä on tuotu ilmi. Olemme kuitenkin osana tämän luvun kirjoittamista koonneet yhteisenä muistelutyönä kronologisen luettelon tekemisistämme vuosien varrella. Olemme lukeneet aineistoa uusintavan työn viitekehyksen läpi kiinnittäen erityisesti huomiota siihen, miten uusintava työ tapahtuu affektiivisina prosesseina suhteessa sosio-materiaaliseen ympäristöömme (esim. Rinne & Olsson 2020).

Uusintavaa työtä lähiössä: aktivismin affektiivisuudesta

Auditoriossa on paljon porukkaa, varmaan lähemmäs sata ihmistä. Monet tunnistan koululaisten vanhemmiksi, muutama lautakunnan jäsenkin näyttää olevan paikalla. Pari koululaistakin on tullut paikalle ja muutama selvästi vanhempi henkilö. Eturivi on täynnä ”kaupungin porukkaa”. Tilaisuus alkaa. Viranhaltijat esittelevät suunnitelmia ja laskelmia. Tunnen epäuskon, hermostuneisuuden ja raivon kasvavan sisälläni. Ei tämä näin voi mennä! Yritän pitää naamaani peruslukemilla, jotta tuleva puheenvuoroni olisi mahdollisimman uskottava. Maria pyörittelee silmiä ja jupisee äänekkäästi vieressäni. Yritän hillitä häntä. Muualtakin yleisöstä kuuluu välikommentteja. Viranhaltijat saavat puheenvuoronsa pidettyä ja alkaa yleinen keskustelu. Pyydän puheenvuoroa. Huomaan ääneni värisevän ja olen vähällä itkeä, tilanne tuntuu niin epäoikeudenmukaiselta. Huomaan, että puheenvuoroni saa vastakaikua yleisössä. Viranhaltijatkin huomaavat, etteivät heidän selityksensä vakuuta ja alkavat epäillä ääneen, mitä ne muut ajattelevat, jotka eivät tulleet paikalle. En meinaa uskoa korviani, voiko paljon enempiä enää meitä paikalle tulleita väheksyä...

Tässä alaluvussa analysoimme sitä, miten erilaiset arjen utopian uusintavan työn muodot ovat saaneet alkunsa, toteutuneet ja vaikuttavat lähiön sosio-materiaaliseen järjestykseen. Lopuksi pohdimme, miten ja millaisia osallisuuden kokemuksia ja yhteisöllisyyttä eri asukastoiminnan muodot ovat synnyttäneet. Ja toisaalta kysymme, millaisia tulevaisuuksia nämä arjen utopiat voivat tuottaa. Edellä oleva aineistolainaus on muistelmalla kaupungin järjestämästä tiedotustilaisuudesta alueen asukkaille. Se on yksi niistä ”sysäyksistä”, joiden kautta uusintava työmme arjen utopioiden tekemiseksi on muotoutunut. Tekstistä on luettavissa tilaisuuden voimakas tunnelataus, niin yksilöllisenä kokemuksena, tilaisuuteen saapuneiden asukkaiden välillä kuin asukkaiden ja kaupungin viranhaltijoiden välillä (ks. myös Luhtakallio & Mustranta 2018, 28–35; Tuulentie & Kantola 2021). Kaupungin tilaisuudessa esittämät suunnitelmat koulun siirtämisestä pysyvästi pois lähiön alueelta uudelle, kaavoitettavalle omakotialueelle synnytti voimakkaan vastarinnan asukkaiden keskuudessa. Se sai aikaan sekä asukasyhdistyksen uudelleen elvyttämisen että yli 300 nimen kansalaisadressin keräämisen, joissa molemmissa olimme aktiivisia toimijoita.

Kuvio 1. Asukasaktivismiin aikajana

Ennen aineistolainauksessa kuvattua kaupungin asukastilaisuutta olimme jo aloittaneet omaehtoisen asukasaktivismimme (ks. Kuvio 1). Sen oli saanut aikaan asuinalueemme vuosia jatkunut kurjistuminen. Suljettu koulurakennus ja siitä seuranneet kehityskulut lähiön alueella aiheuttivat meissä epätoivoa, turhautumista ja jopa raivoa, joka kanavoitui toiminnaksi (Ahmed 2004, Rinne & Olsson 2020). Tämä on nähtävissä myös tämän luvun aloittavassa Whatsapp-keskustelussa, jossa lehtikirjoitus saa alkunsa siitä, kun “meni hermot”. Uusintava työmme on kautta linjan ollut hyvinkin affektiivista, pelkoa oman kodin, asuinalueemme, ajautumisesta dystooppiseksi ympäristöksi. Sara Ahmed (2010, 29) puhuu ’onnellisista objekteista’ eli asioista, jotka tekevät meidät onnellisiksi. Voimakas affektiivinen objekti, joka on sekä materiaalisena objektina että kaupungin toimenpiteiden kohteena, ollut meitä moottoroiva tekijä, on alueen keskellä sijaitseva koulurakennus. Se ei ole ollut onnellinen objekti, vaan ennemminkin onneton objekti, joka on “pakottanut” meidät toimimaan (ks. Ahmed 2010).

Toimintamme voidaan kuvata omaehtoisesti käynnistyneenä kulttuurisuunnitteluna (ks. Häyrynen 2017; Mäenpää & Faenhle 2021, 122). Edellä esitetty aikajana ja aineistolainaus Arlandan lentokentältä

kertovat, miten käynnistimme toiminnan omista lähtökohdistamme. Olemme ajatelleet lähiötä toisenlaisten maailmojen tekemisen tilana jo ennen koulun tilanteen pitkittymistä ja kärjistymistä. Ajatuksemme oli katsoa pohjoista Korkalovaaran lähiötä kiinnostavana kohteena, ei historiattomana paikkana, jossa ei ole kulttuurista arvoa. Tämä tarkoitti totuttujen ajattelumallien kyseenalaistamista ja astumista sellaiselle alueelle, joka ei vielä ole olemassa (Salmenniemi 2018, 45). Koulun – ja sen mukana koko alueen – tilanteen muuttuminen aina vain hankalammaksi on tuonut arkipäivän utopioihin vakavampia ja totisempia sävyjä. Toisin ajattelun lähtökohta ja toisenlaisten, vaihtoehtoisten maailmojen tekeminen ovat muuttuneet luontevaksi osaksi alueesta puhumisen tapaa, jossa lähiö näyttäytyy erityisenä paikkana.

Siirrymme seuraavaksi käsittelemään, miten uusintavan työn muodot ovat asukasaktivismissamme toteutuneet. Lähtökohtaisesti ne tuntuvat toiminnassamme limittyvän keskenään. Arjen utopinen työmme, joka saa alkunsa Arlandan lentokentällä, on aluksi ja jatkuessaankin ollut hyvin leimallisesti kokeilutyötä (Salmenniemi et al. 2022, 154). Tutkija-kehittäjä-opettajina olemme lähteneet kokeilemaan käytännössä erilaisia teoreettisia ja tietotaidollisia lähtökohtia, joita meille on kertynyt päivätöidemme ja koulutuksen myötä. Tiedollisten ja taidollisten ”osaamispankkien” eli teoria- ja menetelmäosaamisen sekä hallinnon rakenteiden tuntemuksen ja ymmärryksen hyödyntäminen ja kanavointi aktivismiimme on ollut luonteva ratkaisu. Erityisesti olemme hyödyntäneet ja testanneet erilaisia kehittämisen menetelmiä, joista yhtä toteutettua, Tulevaisuuskävelyä, mainostimme mahdollisille osallistujille seuraavasti:

Lähiöunelmia: Tulevaisuuden Korkalovaara

Lähde mukaan visioimaan Korkalovaaran tulevaisuutta! Tällä kävelykierroksella mietimme yhdessä, millaisilla kotikulmilla haluaisimme asua vuonna 2025. Niin pienet, suuret, villit kuin maltillisetkin ideat ovat tervetulleita! Kierros on suunnattu kaikenikäisille alueen asukkaille sekä kaupungin suunnittelusta ja päätöksenteosta vastaaville henkilöille. Kierros toteutetaan säästä riippumatta. Osallistuminen edellyttää säänmukaisen asustuksen sekä mahdollisuuden liikkua kävellen kaupunkialueella. Lähtöaika ja -paikka: tiistai 3.9. klo 17, Korkalovaaran kappelin pysäköintialue. Järjestäjät: #meidänkorkkis ryhmä sekä Rovaniemen kaupunki

Kokeilutyön avulla on mahdollista rakentaa arjen utopioita ja oppia kokeilujen kautta. Kuten Salmenniemi et al. (2022) kuvaavat, tekemämme kokeilutyö on ollut samanaikaisesti myös hyvin ruumiillista. Se on ollut kävelemistä yhdessä muiden asukkaiden ja kaupungin viranhaltijoiden kanssa alueella tai se on ollut tapahtumien järjestämistä. Olemme myös reflektoineet kokeilutyötä yhdessä ja palauttaneet tekemäämme takaisin tieteellisen keskustelun kentälle, josta esimerkiksi tämä kirjaluku on yksi osoitus (ks. myös Haanpää et al. 2018).

Alkuvaiheiden asukasaktiivisissamme painottui omaehtoinen kokeilutyö, mutta asukasyhdistyksen perustaminen toi vuorovaikutustyön yhä keskeisemmäksi osaksi tekemistämme (ks. Salmenniemi et al. 2022, 149). Asukasyhdistyksen uudelleen elvyttäminen johtui siitä, että kaupungin prosesseissa omaehtoista toimintaa ei otettu vakavasti, vain yhdistysmuotoinen toimija näyttäytyi legitimiinä. Yhtäältä jouduimme sopeuttamaan omaa toimintaamme kehykseen sopivaksi, mutta samalla tulimme sitoneeksi itsemme osaksi kaupunkisuunnittelujärjestelmää, joka kanavoi paikallisten osallisuutta asukasyhdistystoiminnan kautta. Kuten Salmenniemi et al. (2022) kuvaavat, vuorovaikutustyössä korostuu neuvottelun taito. Asukastoiminnassa uusintavaa vuorovaikutustyötä tehdään moniulotteisesti yhteisön sisällä, mutta myös muiden toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Omassa toiminnassamme aktivismin pääpaino on ollut vaikuttamistyössä ja siihen liittyvässä vuorovaikutuksessa erityisesti kaupungin eri toimijoiden kanssa. Myös asukasyhdistystoiminnan pääpainopisteeksi nimettiin vaikuttaminen kaupungin prosesseissa aluetta koskevaan päätöksentekoon.

Vaikuttamistoiminnassamme olemme vuorovaikutustyön puitteissa asettaneet lähiön tulevaisuuden näkökulman tietoisesti konfliktiin viranhaltijoiden ja kaupungin virallisten suunnitelmien kanssa, koska ne ovat asukasnäkökulmasta näyttäneet dystooppisina. Vuorovaikutustyöllä olemme osallistaneet kaupungin toimijoita tavallaan pakotetusti huomaamaan erilaisia Korkalovaaraan alueeseen liittyviä kehittämisen tarpeita ja näkökohtia. Kuten edelläkin kerromme, olemme esimerkiksi kirjoittaneet lehtiin, olleet lehtijuttujen kohteena, järjestäneet tapahtumia sekä osallistuneet asukaskuulemisiin ja alueen kehittämistyöryhmiin sekä keränneet asukaskannanoton koulun puolesta. Toisaalta

kaikki tämä on vaatinut neuvottelua yhteisistä tavoitteista alueen asukkaiden suuntaan. Asukastoiminnassa arjen utopioita toteutetaan heterogeenisessä yhteisössä (ks. Puumala & Maïche 2021). Esimerkiksi kouluprosessissa keskustelimme yhdistysaktiivien kesken paljon siitä, miten asioista viestitään Facebook-sivullamme, jotta ne eivät kärjisty konflikteiksi, ainakaan liikaa. Koska suuri osa toiminnastamme on tapahtunut korona-aikana, Facebookista muodostui muutenkin tärkeä kanava ja yhteisö, jota olemme tietoisesti rakentaneet.

Vuorovaikutustyötä on tehty myös yhdistyksen sisällä. Meitä aktiiveja on koko ajan ollut vähän ja jaksaminen on ollut välillä koetuksella. Toimintaan lähdettiin hyvin intensiivisesti ja koulusta taistelu osoittautui varsin pitkäksi ja kuluttavaksi prosessiksi. Tätä kirjoittaessa prosessi on kestänyt jo lähes kuusi vuotta. Aktivismissamme negatiiviset tunteet ja kokemukset alueen dystooppisesta kehityksestä olivat toiminnan voimakkaina moottoreina. Tilanteen pitkittyminen ja siihen kiinnittyvät, itseään ruokkivat ja kasvattavat, negatiiviset tunteet ovat muuttuneet uuvuttaviksi ja loppuun polttaviksi energian tuottamisen sijaan. Tämän tunnistaminen on tuottanut aktiivista toiminnan positiivisen kulman ja myönteisten kokemusten tavoittelua. Vähitellen on muodostunut tärkeäksi myös positiivisten asioiden esiintuominen ja toistemme tsemppaaminen, jotta ylipäättään jaksamme. Toiminnasta tuntuu todentotta Salmenniemeä et al. (2022) lainaten tulleen “ikuiset talkoot”.

Koulusta ja alueen materiaalisesta tulevaisuudesta huolehtimisen ohella olemme tehneet myös muistityötä pyrkien luomaan yhteisöllisyyttä ihmisille tärkeiden asioiden ja tarinoiden kautta. Tähän liittyy sosiaalisen mielikuvituksen näkökulma: olemme pyrkineet näkemään arvoa sellaisissa tarinoissa, joita ei perinteisesti ole nähty kulttuurisesti arvokkaina, ainakaan lähiön ulkopuolella. (ks. Seesmeri 2022.) Asukasyhdistystoiminnan alkaessa päätimme painattaa Korkalovaara-paidan vesitornilogolla. Vesitorni on vuosikymmeniä ollut alueen maamerkki, joka näkyy vaaran laella myös etelästä Rovaniemelle saavuttaessa autolla tai junalla. Torni on alueella eräänlainen onnellinen objekti: kaikkien tunnistama ja alueen identiteettiä ilmentävä (Ahmed 2010, ks. myös Kajander & Koskinen-Koivisto 2021). Logon suunnittelulla ja paitamyynnillä pyrittiin luomaan korkalovaaralaista yhteisöidentiteettiä. Suunnittelussa käytettiin graafisen suunnittelun ammattilaista ja hyö-

dynsimme sen viimeistelyssä omaa kokemustamme alueen moninaisesta luonteesta ja heterogeenisestä asujaimistosta siten, että vesitornin juurella näkyy niin kerros-, rivi-, kuin omakotitalojakin. Aloitimme myös tutkimushankkeen, jossa keräsimme ihmisten tarinoita pyrkien tekemään näkyväksi lappilaisessa kontekstissa lähes näkymätöntä urbaania lähiökulttuuria.

Kaikista uusintavan työn muodoista on tullut tai aiheutunut myös ruumiillista työtä (Salmenniemi et al. 2022), vaikka asuinalueellamme ei olekaan ollut “konkreettista korjattavaa”. Uusintava ruumiillinen työ on konkretisoitunut fyysisenä työnä esimerkiksi asukastilaisuuksien ja -tapahtumien järjestämisessä. Roskankeruutapahtuma tai vieraslajitalkoot ovat olleet hyvin konkreettista ruumiillista tekemistä, mutta myös alueesta huolta pitämistä. Niiden lisäksi paitojen verkkokaupan hoito viikkaamisineen, paketoimisineen ja postittamisineen on tehnyt muistityöstä hyvin ruumiillista. Toisaalta taas aktivismin ruumiillisuus tuntuu kehossa: jatkuva hereillä olo kaupungin eri toimialojen päätöksenteosta sekä niihin liittyen loputtomat kannanottojen tai muiden ulostulojen laatimiset sekä yhdistystoiminnan käynnistämisen ja ylläpitämisen käytänteet ovat tehneet aktivismita myös hyvin ruumiillisesti koettua ja väsyttävääkin (ks. Valtonen & Haanpää 2018). Yhtäältä pienetkin saavutukset ja “voitot” koulutaistelun tiellä ovat tuottaneet fyysisestikin koettua hyvän olon tunnetta.

Pohdinta: Osallisuus ja arjen utopiat

Olemme edellä käsitelleet lähiöitä tulevaisuuksien paikkoina ja tarkastelleet kokemuksiamme asukasaktivismita arjen utopiana. Olemme tekstissä tuoneet esille autoetnografisten esimerkkien avulla, miten erilaiset arjen utopian uusintavan työn muodot toteutuvat ja vaikuttavat lähiön sosio-materiaaliseen järjestykseen. Tekstin tarkoituksena on siis ollut reflektoida asukasaktivismia ja sen tuottamaa osallisuutta henkilökohtaisesta näkökulmasta, kollektiivisen affektiivisen autoetnografian kautta. Tässä viimeisessä alaluvussa nostamme esille näkökulmia, miten ja millaisia osallisuuden kokemuksia ja yhteisöllisyyttä eri asukastoiminnan muodot ovat synnyttäneet.

Kuten edellä tuomme esille, olemme yhtäältä aktiivisen mielikuvittelun ja erilaisten tulevaisuuksien pohtimisen kautta “ajautuneet” asukasaktiiveiksi ja siten osin tulleet pakko-osallisiksi asukastoiminnan kehittäjinä ja puolesta puhujina. Toisaalta olemme tuoneet esille myös sosiaalisen ja materiaalisen kapasiteetin, jonka varaan olemme pystyneet rakentamaan toimintaa. Menetelmällinen ja tiedollinen osaaminen on ollut tärkeää pitkittyneissä prosesseissa, joiden ymmärtämisellä ja hallitsemisella on suuri merkitys vaikuttavuuden näkökulmasta. Jotta esimerkiksi kaupungin toimijoiden kanssa pystyy käymään keskustelua on osattava puhua “samaa kieltä”. Samalla kun koemme tämän olleen hyödyllistä, on tarpeen pohtia myös kriittisesti osallisuuden näkökulmaa lähiöiden kehittämisessä. Osallistavien menetelmien kokeilu, mutta myös kriittinen tarkastelu ovat tärkeitä vaihtoehtoisten tulevaisuuksien tunnistamisessa sekä erilaisten näkökulmien huomioimisessa (Harju-Myllyaho & Jutila 2021, 152, ks. myös Sjöblom 2022 ja Mäenpää et al. tässä teoksessa).

Ensinnäkin, vaikuttavien tulosten, kuten esimerkiksi onnistuneiden tapahtumien, someviestinnän ja kaupungin prosesseissa vaikuttamisen myötä myös odotukset toiminnalle ovat kasvaneet. Toisin sanoen asukasryhdistykseltä odotetaan tiettyä toiminnan tasoa, jota meillä ei aina ole ollut muun elämän puitteissa mahdollista toteuttaa. Lisäksi meille on ollut luontevaa ideoida ja kirjoittaa erilaisia hakemuksia ja pieniä projekteja. Olemmekin osin kokeneet velvollisuudeksi hankkia alueelle resursseja, vaikka meillä ei itsellä olisikaan aikaa kaikkien vaikuttavien projektien toteuttamiseen. Näin siis kyvykkyys ja pystyvyys voivat kääntyä itseään vastaan ja saada aikaan kokemuksen ikuisista talkoista. Olemme myös huomanneet, että erilaiset osallistamisen menetelmät tuottavat erilaista osallisuutta. Tämä näkyy selkeästi toiminnassamme ja siinä, millaiset kohderyhmät kiinnostuvat erilaisista toimenpiteistä. Esimerkiksi aikaisemmin kuvattu tulevaisuuskävely on vedonnut tietyn tyyppiseen yleisöön (lähinnä viranhaltijoihin), kun taas tarinankerontaan ja yhteisöllisyyteen liittyvät tapahtumat ja toiminta on saanut liikkeelle myös paikallisia (vrt. Luhtakallio & Mustranta 2018, 36–40). Konkreettisesti tämä on näkynyt esimerkiksi järjestämissämme tapahtumissa, joissa asukkaat tai entiset asukkaat tulevat mielellään juttelemaan ja kertomaan kokemuksistaan alueella. Usein Korkalovaara-aiheiset

t-paidat ja kassit resonoivat ihmisten omien kokemusten kanssa saavat heidät tulemaan juttusille. Näin muistityön affektiivisuus luo osallisuuden kokemusta nostalgian kautta. Tällainen osallisuus saattaa toisaalta sulkea myös ulkopuolelle. Olemme huomanneet, että niin sanotut viralliset tilaisuudet eivät puolestaan saa aikaan samanlaisia reaktioita, joten ne jäävät ihmisille etäisemmiksi ja osallisuus ”viralliseksi”.

Loppujen lopuksi, meille asukasaktiiveina arkipäivän utopiat eivät olleet niinkään tavoitteita elää toisin tai tuottaa unelmayhteiskuntaa, vaan mahdollistaa ja tuottaa olemassaoloa ja elinolosuhteita, jotka ”muualla” voidaan mieltää normaaleiksi hyvinvointiyhteiskunnan toimintaympäristöiksi, ei tavoitetilaksi, jonka edunvalvontaa on hoidettava aktiivisesti kansalaisvoimin. Taustamme on tuottanut meille valmiuksia, joita ilman osallisuuden kokemukset voisivat olla osaltamme toisenlaiset samaan tapaan kuin esimerkiksi Lina Van Aerschot ja Jarkko Salminen (2018) ovat kuvanneet Tesoman lähiötä kuvaavassa artikkelissaan. Tämä tausta on tuonut osaltamme myös erilaisen, kriittisen, tulokulman myös asukasaktivismiin.

OHEISMATERIAALI

Tulevaisuuskävelyn raportti:

Kirjallisuus

- Aalto, Petri & Laaksonen, Mikko (2021) *Turun lähiöt. Aluerakentaminen Turun kaupunkiseudulla*. Sammakko. Turku.
- Ahmed, Sara (2004) *Cultural Politics of Emotions*. Routledge. New York.

- Ahmed, Sara (2010) Happy Objects. Teoksessa Melissa Gregg & Gregory J. Seigworth (toim.) *The Affect Theory Reader*. Duke University Press. Durham.
- Eskelinen, Teppo, Lakkala, Keijo, Lohtaja, Aleks, Moisio, Olli-Pekka & Pyykönen, Miikka (2017) Utopia on yhteiskunnallisten vaihtoehtojen etsimisen menetelmä. *Futura* 36 (1), 36–37.
- Harju-Myllyaho, Anu & Jutila, Salla (2021) Conclusion. Teoksessa Anu Harju-Myllyaho ja Salla Jutila (toim.) *Inclusive Tourism Futures*. Channel View Publications. Bristol. <https://doi.org/10.21832/9781845416881>
- Hedré Johán (2009) Shaping sustainability: Is there an unreleased potential in utopian thought? *Futures* 41(4), 220–225. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2008.09.005>
- Haanpää, Minni (2017) *Event Co-creation as Choreography. Autoethnographic on event volunteer knowing*. Lapland University Press. Rovaniemi.
- Haanpää, Minni, Hakkarainen, Maria, & Harju-Myllyaho, Anu (2018) Katsaus yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen matkailussa: osallisuuden mahdollisuudet pohjoisen urbaaneissa paikallisyhteisöissä. *Matkailututkimus* 14(2), 44–58.
- Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (2017) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kajander, Anna & Koskinen-Koivisto Eerika (2021) Aistikokemukset ja affektiivisuus arjen materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa. Teoksessa Niina Hämäläinen & Petja Kauppi (toim.) *Paradigma. Näkökulmia tieteen periaatteisiin ja käsitteisiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 350–365.
- Kortteinen, Matti (1982) *Lähiö: Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava. Helsinki.
- Laukkanen, Anu (2012) *Liikuttavat erot. Etnografisia kohtaamisia itämaisessa tanssissa*. Turun yliopiston julkaisuja C, 355.
- Luhtakallio, Eeva & Mustranta, Maria (2018) *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Into. Helsinki.
- Lukkarinen, Päivi (1998) *Aalto Lapissa. Alvar Aallon Lapin tuotanto*. Atena. Jyväskylä.
- Lähiöohjelma 2020–2022. Hyvinvoivat vetovoimaiset lähiöt. https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Lahiohjelma_2020-2022-3B1828A2_FB2B_4C4D_9D13_BE21A27F26F3-155188.pdf/44f93e8a-3f53-dfb4-39a0-e08f08b8c70b/Lahiohjelma_2020-2022-3B1828A2_FB2B_4C4D_9D13_BE21A27F26F3-155188.pdf?t=1603259591934. Luettu 13.11.2022.
- Maïche, Karim (2021) Puhetta lähiöstä. Teoksessa Eeva Puumala, Karim Maïche ja Salome Tuomaala-Özdemir (toim.) *Naapurusto – Tarinoita moniäänisestä lähiöstä*. Into. Helsinki, 162–190.
- Mäenpää, Pasi & Faehnle, Maija (2021) *4. Sektori*. Vastapaino. Tampere.

- Pinto, Jean Paul, Ramírez-Angulo, Pedro Julián, Crissien, Tito J. & Bonett-Balza, Kateryn (2021) The creation of dystopias as an alternative for imagining and materializing a university of the future. *Futures* 134. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2021.102832>
- Puumala, Eeva & Maïche, Karim (2021) Naapuruuden kirjo. Teoksessa Eeva Puumala, Karim Maïche ja Salome Tuomaala-Özdemir (toim.) *Naapurusto – Tarinoita moniäänisestä lähiöstä*. Into. Helsinki, 64–91.
- Rinne, Jenni & Olsson, Pia (2020) “Täällä on mun kotini.” Affektiiviset kokemukset kaupungin merkityksellistämässä. Teoksessa Jenni Rinne, Anna Kajander ja Riina Haanpää (toim.). *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Ethnos. Helsinki.
- Roivainen, Irene (1999) *Sokeripala metsän keskellä – lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki.
- Salmenniemi, Suvi (2018) Sosiologinen mielikuvitus ja toivon politiikka. *Tieteessä tapahtuu* 36(4), 43–46.
- Salmenniemi, Suvi, Tuomaala-Özdemir, Salome & Ylöstalo, Hanna (2022) Ikuiset talkoot: Uusintava työ arjen utopioiden rakentamisessa. *Poliittinen talous* 10(1), 140–160. <https://doi.org/10.51810/pt.112899>
- Seesmeri, Laura (2022) ”Kalevala meidän kaduilla”. Menetelmiä aineettoman ja affektiivisen kartoittamiseen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60(1), 106–124.
- Sjöblom, Jonas (2022) Osallistumisen kulttuuriset resurssit asuinalueen suunnittelussa. Tapaustutkimus Arabian alueen täydennysrakentamisesta. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60(2), 33–52.
- Tieteen termipankki. Kirjallisuudentutkimus: dystopia. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:dystopia>. Luettu 29.10.2022.
- Tuulentie, Seija & Kantola, Sini (2021) Maaseudulla kaupungissa. Osallistava paikkatieto ja muut menetelmät Rovaniemen maaseutualueiden maankäytön suunnittelussa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 59 (2-3), 80–101.
- Valtonen, Anu & Haanpää, Minni (2018) The body in autoethnography. Teoksessa Henna Syrjä ja Anu Norrgrann (toim.) *Multifaceted autoethnography: Theoretical advancements, practical considerations and field illustrations*. New York. Nova Science, 125–145.
- Wallin, Antti, & Rosendahl, Suvi (2017). Kerrostalolähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus. Teoksessa Maunu Häyrynen ja Antti Wallin (toim.) *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 71–102.
- Van Aerschot, Lina & Salminen, Jarkko (2018). Hyvä, paha lähiö – nuoret ja asuinalueella syntyvä sosiaalinen pääoma. *Sosiologia* 55 (3), 248–262.

Monimuotoistuva tieteellinen asiantuntijuus – tutkija kehittämisen kentällä ja yhteiskunnallisena vaikuttajana

Mari Kattilakoski ja Kaisu Kumpulainen

Johdanto

Tässä luvussa pohdimme osallisuuden ja asiantuntijuuden muutosta tutkijan näkökulmasta. Sen lisäksi että “osallistava käänne” yhteiskunnassa (Nousiainen 2016) on lisännyt tarvetta kansalaisten, yhteisöjen ja asiakkaiden tiiviimpään osallistamiseen päätöksenteon ja kehittämisen prosesseissa, on saman suuntaista kehitystä nähtävissä myös tutkimusmaailmassa. Tutkimukseen osallistuvia ei useinkaan nähdä enää vain tutkimuksen kohteina tai informantteina, vaan aktiivisina tiedon tuotantoon osallistuvina subjekteina (Ryynänen & Rannikko 2021, 14), eivätkä tutkimuksen tekijätkään eli tutkijat säästy heihin kohdistuvilta osallistumisvaateilta. Tutkijoilta odotetaan kasvavassa määrin yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja tutkimuksilta yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Tässä tekstissä pohdimme omien kokemustemme kautta sekä

suhteessa akateemisen maailman muutoksiin tutkijoiden yhteiskunnallista osallistumista, jolla tarkoitamme erityisesti osallistumista erilaisiin yhteiskunnallisen vaikuttamisen verkostoihin, kuten kehittämistoimintaan, yhteiskunnalliseen keskusteluun tai päätöksentekoon.

Tutkijat osallistuvat varsinaisen tieteellisen tutkimuksen tekemisen rinnalla lisääntyvässä määrin myös yhteiskunnalliseen toimintaan. Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen lisääminen on ollut yksi yliopistouudistusten keskeisiä tavoitteita (Nevala & Rinne 2012; Kallunki et al. 2015). Myös osana kansallista innovaatiojärjestelmää on ryhdytty korostamaan tutkimuksen tehokkuutta ja hyödynnettävyyttä (Hakala 2003). Yhteiskunnallinen vuorovaikutus kirjattiin yliopistojen kolmanneksi tehtäväksi vuonna 2005, mikä on edellyttänyt tutkijoilta ja tiedeyhteisöiltä tiiviimpää vuorovaikutusta suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja eri sektoreiden toimijatahoihin sekä tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden vaateiden korostumista (Niiniluoto 2015; Koivula et al. 2009). Tutkijoiden näkökulmasta tämä tarkoittaa vaatimuksia pohtia oman tutkimuksen yhteiskunnallisia merkityksiä ja tiedon sovellettavuutta. Perinteinen tiedon tuottamisen tavoite ei myöskään usein enää yksin riitä vakuuttamaan potentiaalisia rahoittajia tutkimuksen tarpeellisuudesta.

Tavoitteenamme on avata tutkijan kokemusmaailmasta käsin, mitä tutkijan yhteiskunnallinen osallistuminen ja vaikuttaminen voi käytännössä tarkoittaa. Kutsumme tätä kaksoisrooliksi, joka muodostuu toimimisesta kahdella erilaisella logiikalla toimivalla kentällä, tieteen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen kentällä. Kokemuksemme nousevat erityisesti yhteiskuntatieteellisen maaseutututkimuksen kentästä.

Yhteiskunnallinen vuorovaikutus haastaa tutkijan identiteettiä

Yliopistojen tutkijakoulutuksessa on korostunut perinteisesti tieteen tekemiseen valmentautuminen ja teoreettisen osaamisen painotus. Yhteiskunnan “osallistava käänne” ja yliopistojen kolmannen tehtävän korostuminen/korostaminen (Koivula et al. 2009) ovat haastaneet uudella tavalla niin tieteenaloja kuin yksittäisiä tutkijoita. Tutkijalta vaa-

dittavat taidot eivät siis koostu enää pelkästään oman substanssialan teoreettisesta tai metodologisesta osaamisesta, vaan heiltä vaaditaan yhä enemmän vuorovaikutukseen ja soveltavaan tutkimukseen liittyviä taitoja. Vaatimukset osallistumisesta tiiviimmin yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen eivät vaikuta pelkästään tutkijoiden konkreettisiin työtehtäviin, vaan heijastuvat heidän ammatilliseen identiteettiinsä ja myös laajemmin rooliin yhteiskunnallisina toimijoina.

Yliopistojen yhteiskunnallinen vuorovaikutus on nähty usein suppeasti tutkimusten yhteiskunnallisena vaikuttavuutena, tieteen popularisointina tai yritysyhteistyönä (esim. Kumpulainen et al. tulossa). Kyse on kuitenkin laajemmasta ilmiöstä sillä vuorovaikutus käsitteenä tarkoittaa eri osapuolten välistä kaksisuuntaista vaikutussuhdetta. Tällaisen dialogisen suhteen rakentuminen edellyttää tiivistä ja pitkäjänteistä toimimista erilaisissa yhteiskunnallisissa verkostoissa. Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen vaatimus edellyttää yhteyksiä myös muihin yhteiskunnan kenttiin kuin pelkästään oman tieteenalan keskusteluihin ja tutkijaverkostoihin. Tutkijat joutuvat tällöin pohtimaan, mitkä ovat oman tutkimusaiheen kannalta keskeisiä tahoja, joiden kanssa olisi hedelmällistä verkostoitua. Tällaisia toimijayhteisöjä voivat olla julkisen sektorin toimijat kuntasektorilla tai valtionhallinnossa, järjestökentän toimijat tai erilaiset asiantuntijatyöryhmät. Toimivan yhteistyön kannalta on tärkeää hahmottaa myös eri kenttien toimintalogiikat, ja puntaroida omaa tutkijan positiotaan eri verkostoissa.

Kun tutkija tekee päätöksen lähteä aktiivisesti mukaan verkostoihin ja pyrkiä vaikuttamaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon tätä kautta, ottaa hän samalla tietoisin riskin akateemisen uransa kannalta. Niin sanotut hyödyt tai tuotokset tästä vuorovaikutuksesta eivät useinkaan synny heti tai ole tarkasti mitattavissa. Lisäksi yhteiskunnallinen vuorovaikutus vaatii tutkijalta aikaa ja työtunteja. Käytännössä tutkija voi joutua pohtimaan käyttäkö aikaansa esimerkiksi järjestökentän tai asiantuntijatyöryhmän kokoontumisiin vai tieteellisten julkaisujen kirjoittamiseen. Osallistumalla aktiivisesti yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen akateeminen ansioluettelo ei useinkaan kasva samaa vauhtia kuin pelkästään julkaisutoimintaan keskittymällä. Koska tutkimusmaailman työpaikoista kilpaillaan ensisijaisesti julkaisumeriittien avulla, ei verkostoitumistyöhön käytetty aika ole tästä näkökulmasta jär-

kevää “urasuunnittelua”. Yliopistomaailmassa ei näin arvosteta tieteen ulkopuolisissa verkostoissa toimimista.

Osallistuvien ja toiminnallisten tutkimusmenetelmien monimuotoistuminen

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kentällä yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen ovat suuntautuneet luontevasti tutkijat, jotka ovat omaksuneet toiminnallisia ja osallistuvia tutkimusmenetelmiä (Ryynänen & Rannikko 2021; Thiollent 2011; Heikkinen et al. 2006; Kuula 1999). Pohjimmiltaan kyse on tiedon tuottamisen taustalla vaikuttavista epistemologisista ja ontologisista käsityksistä eli ajatuksesta, ettei tutkimusaineisto ole vain jossakin valmiina odottava materiaali ja tutkija neutraali tiedonkerääjä, vaan todellisuus rakentuu sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkimukseen osallistuvien kanssa (Ryynänen & Rannikko 2021, 14). Kysymys on myös tiedon omistamiseen liittyvistä valtakysymyksistä. Tiedon yhteisöllinen tuottaminen purkaa myyttiä tiedon omistamisesta ja sen hallintaan liittyvästä vallankäytöstä (Mäki & Roivainen 2019). Osallistuvat tutkimusmenetelmät ovat olleet lähtökohtaisesti vahvoja myös etnologiselle tutkimukselle, jossa tuotettaessa tietoa ja tulintoja yhteisöistä ja kulttuureista, on ollut luontevaa, että tutkimusaineistot kerätään kenttätyön menetelmin ja vuorovaikutteisella tutkimisotteella yhteisöjen parissa ja heidän kanssaan (Junkala 1999; Kiiskinen & Hieta 2019; Steel & Koskinen-Koivisto 2019).

Osallistuvien ja osallistumiseen kutsuvien tutkimusmenetelmien lähtökohtana on ajatus, että tietoa tuotetaan yhdessä tutkimukseen osallistuvien kanssa. Voidaan puhua myös yhteistoiminnallisista tutkimusmenetelmistä ja niiden vuoropuheluun perustuvista käytännöistä, jotka yhdistävät tutkimustietoa, paikallista tietoa sekä kokemuksellista ja havaintoihin perustuvaa tietoa (Turnhout et al. 2013; Torgerson 2003). Usein kyse on tutkimuksellisesta lähestymistavasta, jossa aineistoa tuotetaan yhdessä tutkimukseen osallistuvien kanssa tutkijan vastatessa tutkimuksen suunnittelusta ja toteutuksesta. Pidemmälle menevä osallistumisen muoto on kanssatutkijuus (*co-research*), jossa tutkija tietoisesti luopuu hierarkioista ja omasta erityisestä asiantuntijan roolista ja tutki-

musta sekä suunnitellaan että toteutetaan yhdessä tutkittavien ja heidän vertaistensa kanssa (Ryytänen & Rannikko 2021, 20–21; ks. myös Mäenpää et al. tässä teoksessa). Tällöin tiedontuotanto rakentuu kumppanuudelle, jossa vertaisryhmään kuuluvat kanssatutkijat voivat osallistua myös tutkimuskysymysten laadintaan ja esimerkiksi haastatteluiden tekemiseen. Tutkimusmenetelmänä kanssatutkijuutta on sovellettu muun muassa nuorisotutkimuksessa lähtökohtana ajatus, että nuorilla kanssatutkijoilla on arvokasta kokemusasiantuntijuutta ja ymmärrystä vertaistensa elämämpiiristä (Mubeen & Tokola 2021). Lähestymistapa on herättänyt kasvavaa kiinnostusta tutkijoiden parissa niin kansainvälisesti kuin Suomessa.

Osallistuvat tutkimusmenetelmät ovat läheisiä toimintatutkimuksen (*action research*) perinteelle, jonka viitekehyksessä tavoitellaan paitsi tiedon tuottamista myös jonkin asiantilan kehittämistä tai muutosta (Thiollent 2011; Kuula 1999, 10). Kyse on näin pohjimmiltaan yhteiskunnalliseen toimintaan suuntautuneesta tutkimuksesta, jossa korostuu niin tutkijoiden kuin tutkimukseen osallistuvien aktiivinen toimijuus ja pyrkimys sosiaalisen todellisuuden muuttamiseen. Menetelmää on sovellettu usein yhteisötason kehittämishankkeissa, joissa kehittämiseen pyritään yhdistämällä tutkimus- ja kehittämistyötä. Tilanteessa, jossa tutkimus ei ole pelkästään tutkimusta vaan myös yhteiskunnallisesti muutossuuntautunutta toimintaa, voidaan puhua myös taistelevasta tutkimuksesta tai aktivistitutkimuksesta (Suoranta & Ryytänen 2014; Ryytänen & Rannikko 2021, 23). Muutossuuntautunutta aktivistitutkimusta on viime vuosina ollut tunnistettavissa muun muassa kestävän kehityksen tutkimuksissa (esim. Keahey 2021).

Toiminnallista tutkimusotetta on sovellettu maaseutututkimuksen kentällä erityisesti kylätutkimuksissa, joilla on pyritty vastaamaan maaseudun rakennemuutokseen vahvistamalla kylien omaehtoisuutta ja yhteistyötä. Erityisesti professori Lauri Hautamäen vetämä kuuden yliopiston yhteinen Kylätutkimus -76-hanke (1980) oli toimintatutkimus, joka on vaikuttanut keskeisesti suomalaisen kylätoiminnan syntyy (Hyryläinen 1994, 36–38). Suomalaiset maaseutututkijat ovat osallistuneet aktiivisesti myös yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen eli eurooppalaiseen maaseutupolitiikkaan kytkeytyvän Leader-toimintatavan juurruttamiseen osaksi suomalaista kylätoimintaa ja kuvan-

neet omia kokemuksiaan tästä autoetnografisella tutkimusotteella (esim. Rannikko 2000). Tutkijat ovat osallistuneet myös menetelmän kehittämistä koskevaan keskusteluun (esim. Pylkkänen et al. 2020). Soveltavaa tutkimusotetta ja toimintatutkimuksen menetelmiä on sovellettu sittemmin muun muassa tutkimuksissa, joissa on pyritty vahvistamaan kansalaisosallistumista maaseudun hyvinvointipalvelujen kehittämiseksi (Kattilakoski et al. 2011) sekä lisäämään maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen osallisuutta hyvinvointia ja älykästä sopeutumista koskevan tiedon tuottamisessa ja jäsentämisessä (Kattilakoski et al. 2022).

Tutkijana maaseudun kehittämisen ja politiikan verkostoissa

Omat kokemuksemme tutkijan kaksoisroolista ja osallistumisesta yhteiskunnalliseen toimintaan kumpuavat osallistumisestamme maaseudun kehittämisen ja maaseutupolitiikan verkostoihin. Suomalaiselle maaseutututkimukselle on ollut jo 1980-luvulta lähtien ominaista läheinen suhde maaseutupolitiikkaan ja maaseudun kehittämiseen. Tästä käsin onkin ollut luontevaa, ja jopa välttämätöntä, että kun aloitimme omat väitöskirjaprosessimme (Kumpulainen 2012; Kattilakoski 2022) maaseutuun liittyvistä aiheista vuosituhannen alkupuolella, verkostoiduimme myös näille kentille. Vuosittaiset maaseutututkijatapaamiset ovat toimineet tärkeänä kohtaamisen paikkana, jossa olemme päässeet esittelemään ja reflektoimaan omia tutkimuksiamme maaseudun kehittäjien kanssa. Samalla verkostoituminen kehittämisen kentillä toimivien tahojen kanssa on syntynyt luontevasti.

Yhteiskuntatieteellisen maaseutututkimuksen alalla tutkijoiden ja kehittäjien vuoropuhelua ja yhteistyötä ovat tukeneet pitkät ja monin tavoin jo institutionalisoituneet perinteet. Vuonna 1999 perustettu Maaseudun uusi aika -yhdistys pyrkii paitsi edistämään ja kehittämään suomalaista maaseutututkimusta, myös osallistumaan maaseutupoliittiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä maaseudun kehittämis-työhön. Vaikka kyseessä on tieteellinen yhdistys, kuuluu sen jäsenistöön niin maaseutututkijoita, maaseudun kehittäjiä kuin viranhaltijoita. Yhdistykselle on myös tärkeää, että sen hallituksessa istuu tutkijoiden

ohella myös kehittäjiä. Yhdistyksen luotsaamana vuosittain järjestettävät maaseutututkijatapaamiset sekä kaksi kolme kertaa vuodessa ilmestyvä *Maaseutututkimus – Journal of Rural Studies* -lehti ovat jo vakiinnuttaneet asemansa maaseutututkijoiden ja kehittäjien vuoropuhelua edistävinä areenoina ja instituutioina. Tieteellisen *Maaseutututkimus*-lehden (aiemmin *Maaseudun uusi aika*) perimmäinen julkilausuttu tehtävä on edistää maaseutututkimuksen ja maaseutupolitiikan vuorovaikutusta ja tarjota alusta maaseudun kehittäjille ajankohtaisten tutkimustarpeiden esiin nostamiseen (Uusitalo 1993). Olemme kumpikin toimineet vuosia aktiivisesti yhdistyksen hallituksessa ja maaseutututkijatapaamisten järjestelytoimikunnassa, sekä julkaisseet vertaisarvioituja artikkeleita *Maaseutututkimus*-lehdessä.

Maaseutututkijoiden positiosta käsin on ollut myös luontevaa verkostoitua maaseutupolitiikan vertikaalisiin ja horisontaalisiin verkostoihin. Suomalainen maaseutupolitiikka toimii moniin muihin politiikkalohkoihin nähden poikkeuksellisesti sen toiminnan lähtökohtina ollessa poikkisektoraalisuus, moniäänisyys ja verkostomainen toimintatapa. Maaseutututkijoilla on ollut vahva asema maaseutupolitiikan verkostoissa, mikä on näkynyt muun muassa siinä, että maaseutupoliittista kokonaisuohjelmaa edistävässä ja toteuttavissa temaattisissa verkostoissa on työskennellyt tutkijoita erityisasiantuntijoina. Myös maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman strategian laadinnasta ovat vastanneet viranhaltijoiden sijaan maaseutututkijoista nimetty strategiatyöryhmä. Olemme kumpikin toimineet joko temaattisissa verkostoissa tai strategiatyöryhmässä.

Tutkijoina olemme kokeneet kaksoisroolin ja toimimisen kehittämisen ja politiikan verkostoissa pääsääntöisesti rikkaudeksi. Tutkimusten edetessä on ollut helppo löytää keskustelutahoja, joiden kanssa reflektoida omaa tutkimusta laajempaan kontekstiin ja käytännön kehittämistyöhön sekä saada tutkimustuloksille niistä kiinnostunutta yleisöä. Samalla verkostoissa toimiminen on vahvistanut näkemystä siitä, että tutkimuksille on tarvetta ja niistä on konkreettista hyötyä. Niin paikalliskehittäjät kuin maaseutupolitiikan verkostoissa toimivat organisaatiot hyödyntävät tutkimustietoa omassa työssään. Tutkijan taidoista on ollut hyötyä myös kehittämisen kentillä. Meidän tutkijoiden työn ollessa pitkälti projektiluontoista hankehakemusten työstöä, olemme harjaan-

tuneet rahoitusten hakemiseen, ja näin aktiivinen toimijuus yhdistyksissä voi olla merkittävänä apuna rahoitusten saamisessa myös kehittämishankkeille. Samalla olemme kuitenkin tutkijoina tulleet ”imaistuksi” sellaisille kehittämisen ja politiikan kentille, joissa toimimiseen tutkijakoulutus ei (välttämättä) valmenna.

Tutkijan haasteita kenttien rajapinnoilla

Toimiminen yhtä aikaa sekä tutkimuksen että kehittämisen kentillä myös haastaa tutkijaa niin yhteiskunnallisten toimijoiden kuin akateemisen maailman suunnasta. Yhtäältä haastetta luo *kieli ja vuorovaikutus*. Toimiminen tutkimuksen ja kehittämisen rajapinnoilla ja erilaisissa yhteiskunnallisen vaikuttamisen verkostoissa, joissa toimii tahoja paitsi eri sektoreilta myös eri aluetasoilta aina kylätoimijoista valtakunnan tason poliittisiin toimijoihin, haastaa akateemisten käsitteiden ja tutkimusten ymmärrettävään avaamiseen, kykyyn käydä kansantajuista dialogia ruohonjuuritaso toimijoiden kanssa ja tiivistää tutkimusten keskeiset tulokset. Kielen ohella verkostoissa toimiminen korostaa myös vuorovaikutustaitoja. Toimiminen erilaisissa kehittämisverkostoissa edellyttää tutkijalta rohkeutta kohdata erilaisia ihmisiä ja yhteisöjä, heittäytyä avoimeen dialogiin ja yhteiskehittämiseen pyrkivään otteeseen. Tämä voi johtaa myös tiukkoihin debatteihin, joissa tutkijan asiantuntijuus ja dialogiset taidot punnitaan. Kaiken kaikkiaan tutkijan heittäytyminen tutkimuksen tekoa laajempaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen edellyttää usein yhtäaikaista toimimista ja vuorovaikutusta kielellisesti ja toiminnallisesti hyvinkin erilaisilla kentillä kuten akateeminen maailma, valtakunnanpolitiikka, kuntakenttä, järjestökenttä ja maaseudun (paikallis)yhteisöt.

Toimimista yhtä aikaa sekä tutkimuksen että kehittämisen kentillä haastaa myös tutkimus- ja kehittämistyön erilaiset *syklit ja temmot*. Tutkimustyö on lähtökohtaisesti usein hitaampaa kuin kehittämistyö. Aineiston kerääminen, analysointi ja itse tutkimustulosten jäsentäminen ja auki kirjoittaminen vievät usein siinä määrin aikaa, että kehittämistyötä tekevät ehtivät jo turhautua tutkijoiden hitauteen. Tutkimushavaintojen ja kehittämistoimien syklit eivät useinkaan kohtaa ihanteellisella tavalla.

Kehittäjien suunnalta kuulee usein kritiikkiä, ettei tutkimustuloksia ole käytettävissä riittävän ajoissa. Vaikka kehittämishankkeisiin toivotaan entistä enemmän myös tutkimusta, voi rahoittajan suuntaan olla vaikea perustella, miksi tutkimuksen tekeminen tarvitsee niin paljon aikaa. Toisaalta jos kyseessä on ensisijaisesti tutkimushanke, voi rahoittajalle olla vaikea perustella, miksi tutkimuksen tekemiseen on hedelmällistä kytkeä myös kehittämistyötä. Yhteishankkeiden jännite syntyykin usein siitä, kun kehittämishankkeissa halutaan konkreettisia tuloksia nopealla syklillä, mikä on ristiriidassa tiedemaailman luonteen kanssa. Toisaalta myös tutkimuksen tekeminen on siirtynyt pitkälti projektimaailmaan, jolle on ominaista tavoitteellisuus, lyhytkestoisuus ja verkostomaisuus ja näin tutkimuksen tekemisen käytännöt ovat lähentyneet kehittämistoiminnan toimintalogiikkaa.

Kaksoisroolin omaavaa tutkijaa haastetaan myös akateemisen maailman suunnasta. Keskustelut perus- ja soveltavan tutkimuksen eroista ja tärkeydestä ajavat usein tilanteeseen, jossa tutkijana joutuu tieteen kentällä perustelemaan ja selittelemään omia valintojaan, jotka ovat vieneet soveltavan tutkimuksen puolelle. Soveltava tutkimusote ja toimiminen sekä tutkimuksen että kehittämisen kentällä on hedelmällistä maaperää herättämään keskustelua myös tutkimuksen arvolatautuneisuudesta ja objektiivisuudesta. Toisaalta yhteiskuntapoliittinen ja toiminnallinen tutkimus, jonka tavoitteena on yhteiskunnan tai jonkin asiantilan parantaminen, on jo lähtökohdiltaan arvolatautunutta, ja jopa poliittista (Savikuja 2005, 10–12; Ryyänänen & Rannikko 2021, 22–23). On myös tunnustettava, että tutkimusta tehdään aina myös tietystä henkilökohtaisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. 1990-luvun loppupuolelle paikantuva niin sanottu representaation kriisi on myös vahvistanut akateemisen tutkimuksen kentällä näkemystä siitä, ettei tutkijan tekemiä havaintoja voida kaikkienensa pitää puhtaasti objektiivisinä faktoina vaan lopulta aina tutkijan läpi suodattuneina tulkintoina todellisuudesta (Ryyänänen & Rannikko 2021, 15). Myös käsitykset tiedonmuodotuksesta ovat monimuotoistuneet ja tutkijoilta ja tiedeyhteisöiltä on peräänkuulutettu asennemuutosta, ennen kaikkea rohkeutta myöntää oman osaamisen rajallisuus ja nöyryyttä täydentäville tietämisen muodoille ja jaetulle asiantuntijuudelle (Ahmas 2019).

Akateemisen asiantuntijuuden moninaistuminen

Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen vaade tutkijoita kohtaan ei tule pelkästään yliopiston hallinnosta ja rahoittajilta, vaan myös tiedemaailman sisällä kyseenalaistetaan yhä enemmän tieteen yksinoikeutta tiedon tuottamiseen ja asiantuntijuuteen. Tieteellisen tutkimuksen tekemiseen osallistuu entistä enemmän myös muita kuin tutkijoita kuten kehittäjiä, paikallisyhteisöjen edustajia ja kokemusasiantuntijoita (Koskinen 2018). Tämän taustalla vaikuttaa yhtäältä tutkimuksen tavoitteet saada tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman kattava ymmärrys, mutta myös vahvistuneet näkemykset siitä, että tiedontuotanto ja ratkaisujen etsiminen erilaisiin monimutkaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin edellyttää monialaista, avointa ja jaettua asiantuntijuutta (ks. esim. Ahmas 2019; Jurmu 2021). Parviainen (2006) puhuu kollektiivisesta asiantuntijuudesta korostaen sekä eri asiantuntijoiden välistä yhteistyötä että asiantuntijoiden kykyä tehdä yhteistyötä myös ”maallikoiden” kanssa. Tällöin asiantuntijuudessa on kyse siitä, että tilaa annetaan myös kokemus- ja näkemysasiantuntijoille (Jakonen 2017).

Asiantuntijuus hahmotetaan kaikkienensa aiempaa monimutkaisempana ja monimuotoisempana ilmiönä. Asiantuntijuuden ja tiedon roolia keskustellaan yhteiskunnassa yhä enemmän, samalla kun asiantuntijoita myös epäillään ja kyseenalaistetaan. Asiantuntijuuteen liittyvät hierarkkiset rakenteet ovat uudelleen arvioinnin kohteena, ja asiantuntijuuden katsotaan perustuvan yhä enemmän tiedon hajautuneeseen hakemiseen, tuottamiseen, jakamiseen ja levittämiseen. (Jakonen 2017, 12–16.) Vaatimukset tutkijoiden yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen vahvistamiseen ovat osa akateemisen asiantuntijuuden muutosta. Tiedemaailman sivistävän ja tiedon tuotantoa korostavan tehtävän rinnalla korostetaan tutkijoiden roolia osana yhteiskunnallista ongelmanratkaisua. Esimerkiksi lääketieteessä tai teknisillä aloilla tämä tavoite on ollut itsestään selvää, mutta humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla tieteen tehtävänä on pitkään korostunut sivistyksen ihanne, mikä on jopa rakentanut vastakkainasettelua sivistys- ja hyötydiskurssien välille (Kauppinen & Moisio 2018; Kumpulainen et al. tulossa).

Tutkimuksen hyödynnettävyyden on nähty palvelevan erityisesti taloudellisia tavoitteita ja kansallista kilpailukykyä. Hyödynnettävyys

voidaan ja tulisi nähdä kuitenkin laajemmin osana yhteiskunnallista ongelmanratkaisua, eikä sivistyksen ihanteen vastakohtana. On tärkeää, että olemme tutkijoina aktiivisena tekemässä tätä muutosta, emmekä jää “norsunluutorniin” haikailemaan paluuta vanhoihin aikoihin. Yhteiskunnallisten uhkien ja epävarmuuksien lisääntyessä tarvitaan tutkijoiden panosta konkreettisten ratkaisujen ja kestävämmän tulevaisuuden rakentamisessa, ja tämä edellyttää tiiviimpää vuorovaikutusta yhteiskunnan eri sektoreiden välillä.

Kirjallisuus

- Ahmas, Kristina (2019) Tietoyhteisö rakentuu, kun norsunluutorni murenee. Teoksessa *Hanneleena Hieta*, Karri Kiiskinen & Maija Mäki & Päivi Roivainen & Ann-Helen Sund (toim.) *Liikettä rajapinnoilla*. Ethnos. Helsinki, 210–244.
- Hakala, Jari (2003) *Yliopisto: tieteen kehdestä projektimyllyksi? Yliopistollisen tutkimuksen muutos 1990-luvulla*. Gaudeamus. Helsinki.
- Hautamäki, Lauri (1979) *Elävä kylä. Kylätoiminnan opas*. Gummerus. Jyväskylä.
- Heikkinen, Hannu L.T., Roivio, Esa & Syrjälä, Leena (toim.) (2006) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Hyyryläinen, Torsti (1994) *Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta*. Line Sixtyfour Publications. Vammala.
- Jakonen, Mikko (2017) *Vastatieto: tulevaisuuden asiantuntijuutta etsimässä*. Eduskunta. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu, 1/2017. Eduskunta, Tulevaisuusvaliokunta. Helsinki.
- Jurmu, Liisa (2021) *Millaisella asiantuntijuudella tulevaisuuden kunta rakennetaan?* Tampereen yliopiston väitöskirjat 399. Tampere.
- Kallunki, Jarmo, Koriseva, Soile & Saarela, Henni (2015). Suomalaista yliopistopoliittikkaa ohjaavat perustelut tuloksellisuuden aikakaudella. *Kasvatus & Aika* 9 (3), 117–133.
- Kattilakoski, Mari, Kervinen, Kaisa, Harilahti-Juola, Virpi & Kurikka, Päivi (2022) Hyvä elämä maaseutukunnissa – Osallisuuden ja yhteiskehittämisen avaamia näköaloja kestävään hyvinvointiin ja kuntien älykkääseen uudistumiseen. *Focus Localis* 50(4), 24–40.
- Kattilakoski, Mari (2022) *Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa*. Disertations in Social Sciences and Business Studies. University of Eastern Finland. Joensuu.
- Kattilakoski, Mari, Matthies, Aila-Leena & Rantamäki, Niina (2011) *Kansalais-*

- osallistuminen maaseudun hyvinvointipalveluissa. *Maaseudun uusi aika*, 19 (2), 5–19.
- Kauppinen, Ismo & Moisio, Olli-Pekka (2008) Taloudellisista intresseistä ja vanhoista kaunoista kumpuava korkeakoulupolitiikkamme. *Tiedepolitiikka* 3/2008, 7–22.
- Keahey, Jennifer (2021) Sustainable Development and Participatory Action Research: A Systematic Review. *Systemic Practice and Action Research* 34, 291–306. DOI:10.1007/s11213-020-09535-8
- Kiiskinen, Karri & Hieta, Hanneleena (2019) Osallistujana, osallisena ja tutkijana. Teoksessa *Hanneleena Hieta, Karri Kiiskinen & Maija Mäki & Päivi Roivainen & Ann-Helen Sund (toim.) Liikettä rajapinnoilla: keskusteluja etnologian osallistavuudesta*. Ethnos, Helsinki, 27–35.
- Koivula, Jenni, Rinne, Risto & Niukko, Sanna (2009) Yliopistot yrityksinä? Merkkejä ja merkityksiä Suomessa ja Euroopassa. *Kasvatus* 40(1), 7–27.
- Koskinen, Inkeri (2018) Voiko se olla objektiivista? Tieteenulkoisen tieto ja yhteistyö soveltavassa kulttuurintutkimuksessa. Teoksessa *Hämeenaho, Pilvi, Suopajarvi, Tiina & Ylipulli, Johanna (toim.) Soveltava kulttuurintutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 129–154.
- Fingerroos, Outi, Kumpulainen, Kaisu & Vierimaa, Sanna (2019) YVV –Yllättävän vanhoja vuorovaikutusvisioita. JYU Tiedeblogi. <https://jyunity.fi/ajattelijat/yvv-yllattavan-vanhoja-vuorovaikutusvisioita/> Luettu 13.11.2023.
- Kumpulainen, Kaisu (2012) *Kylätöiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 457. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Kuula, Arja (1999) *Toimintatutkimus – Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Nevala, Arto & Rinne, Risto (2012) Korkeakoulutuksen muodonmuutos. Teoksessa *Pauli Kettunen & Hannu Simola (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi: kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 203–228.
- Mubeen, Fath E. & Tokola, Nina (2021) Kanssatutkimus ja vertaishaastattelut tutkimusmenetelmänä – pohdintoja toimijuudesta ja vallasta. Teoksessa *Tiina Rättilä & Päivi Honkatukia (toim.) Tutkien ja tarinoiden kohti pakolaistaustaisten nuorten kestävää hyvinvointia*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Helsinki.
- Mäki, Maija & Roivainen, Päivi (2019) Vallan, vaikuttavuuden ja vuorovaikutuksen kentät. Teoksessa *Hanneleena Hieta, Karri Kiiskinen & Maija Mäki & Päivi Roivainen & Ann-Helen Sund (toim.) Liikettä rajapinnoilla*. Ethnos. Helsinki, 201–209.
- Niiniluoto, Ilkka (2015) *Västuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia korkeakoulujen yhteis-*

- kunnalliseen vaikuttavuuteen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:13. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Korkeakoulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Helsinki.
- Nousiainen, Marko (2016). Osallistavan käänteen lyhyt historia. Teoksessa Kari Kulovaara & Marko Nousiainen (toim.) *Hallinnan ja osallistamisen politiikat*. Jyväskylän yliopisto: Sophi. Jyväskylä, 158–189.
- Parviainen, Jaana (toim.) (2006) *Kollektiivinen asiantuntijuus*. Tampere University Press. Tampere.
- Pylkkänen, Päivi, Hyyryläinen, Torsti & Navarro, Francisco (2020) Transnational Cooperation—The Underutilized Potential of the European LEADER Method. Teoksessa Eugenio Cejudo & Francisco Navarro (toim.) *Neoendogenous Development in European Rural Areas*. Springer. Cham, 133–148.
- Rannikko, Pertti (2000) Kehittämishanke paikallisen identiteetin muovaajana. Teoksessa Hyyryläinen, Torsti & Rannikko, Pertti (toim.) *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä*. Vastapaino. Tampere, 143–165.
- Ryynänen, Sanna & Rannikko, Anni (2021) Johdanto. Teoksessa Sanna Ryynänen & Anni Rannikko (toim.). *Tutkiva mielikuviutus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. Gaudeamus. Helsinki, 11–32.
- Savikujja, Jari (2005) *Johdatus yhteiskuntapolitiikkaan*. Joensuun yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuu.
- Steel, Tytti & Koskinen-Koivisto, Eerika (2019) Läsnaolevaa ja sitoutunutta. Osallistumisen hyöty ja mielekkyys etnologisessa tutkimuksessa. Teoksessa Teoksessa *Hanneleena Hieta, Karri Kiiskinen & Maija Mäki & Päivi Roivainen & Ann-Helen Sund* (toim.) *Liikettä rajapinnoilla*. Ethnos. Helsinki, 36–68.
- Suoranta, Juha & Ryynänen, Sanna (2014) *Taisteleva tutkimus*. Into Kustannus. Helsinki.
- Thiollent, Michel (2011) Action Research and Participatory Research: An Overview. *International Journal of Action Research* (7)2, 160–174.
- Torgerson, Douglas (2003) Democracy through policy discourse. Teoksessa Maarten A. Hajer & Hendrik Wagenaar (toim.). *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge University Press. Cambridge, 113–138.
- Turnhout, Esther, Stuiiver, Marian, Klostermann, Judith, Harms, Bette & Leeuwis, Cees (2013) New roles of science in society: Different repertoires of knowledge brokering. *Science and Public Policy* 40, 354–365.
- Uusitalo, Eeva (1993) Tutkimus ja maaseutupolitiikka. Maaseudun uusi aika. *Maaseutututkimuksen vuosikirja 1993*. Joensuun yliopisto, Maaseutuinstituutti. Joensuu, 78–88.

Osallistumisen ja osallistamisen politiikat ja ideologiat

Hanna-Mari Husu ja Katja Mäkinen

Johdanto

Niin sanotun “osallistavan käänteen” (Saurugger 2010) myötä uusia osallistumisen muotoja, kanavia ja tulkintoja on syntynyt sekä kansalaislähtöisesti että hallinnon organisoimana. Osallistumisesta ja osallistamisesta on tullut viime vuosikymmeninä suosittuja iskusanoja hallinnon eri sektoreilla ja tasoilla paikallisesta ja kansallisesta eurooppalaiseen ja globaaliin. Tämä on heijastunut myös yhdyskunta- ja kaupunkisuunnitteluun. Tarkastelemme artikkelissa, millaisia poliittisia ja ideologisia lähtökohtia osallistumiseen liittyy. Tämä auttaa ymmärtämään osallistumisen merkityksiä, muotoja, sisältöjä ja subjektiviteettien muodostumista kulttuurisuunnittelun osallistavissa käytännöissä.

Osallistumisella tarkoitamme tässä artikkelissa kansalaisten toimintaa, jolla kansalaiset pyrkivät edistämään intressejään julkisessa sfäärissä ja päätöksenteossa (ks. esim. Mäkinen 2018, 192–194). Osallistamisella puolestaan viittaamme hallinnon tai muiden vastaavien ulkoisten tahojen järjestämiin osallistumiskäytäntöihin, joihin kansalaisia kutsu-

taan mukaan (esim. Cruikshank 1999). Tällainen hallintovetoinen osallistuminen ei ole ruohonjuuritason toimintaa eikä kansalaisaktivismia, vaikka siinä voi olla samoja piirteitä (Mäkinen 2018, 190). Sen sijaan kyse on osallistumisen hallinnallisesta käytöstä, ”osallistumispolitiikasta” (Meriluoto & Litmanen 2019, 8). Toiminnan järjestäjätahon ohella osallistumista ja osallistamista voidaan määritellä monella muullakin perusteella, liittyen vaikkapa osallistumisen muotoihin, kanaviin ja vaikutuksiin tai siihen, keitä ovat osallistujat. Ne ovat siis hyvin monitahoisia ja osittain päällekkäisiä kategorioita (osallistumisen luokitteluista ks. esim. van Deth et al. 2007).

Osallistuminen läpäisee kulttuurisuunnittelun idean jo lähtökohtaisesti, mutta osallistumisohjelmat eivät silti välttämättä lisää asukkaiden kontrollia elinympäristönsä muotoilusta (Purcell 2002; Stevenson 2004). Osallistumiseen liittyviä epäkohtia on tuotu esiin kaupunkisuunnittelun kontekstissa jo pitkään (Arnstein 1969; Manzo & Perkins 2006). Osallistumisen ideologiaa onkin ylipäätään kritisoitu paljon (esim. Cowden & Singh 2017; Sage 2012; Bäcklund, Häkli & Schulman 2002), ja osallistavien käytäntöjen monimutkaisista seurauksista toimijuuksille ja osallistumisen muodoille ja vaikutuksille sekä demokratialle käydään kiivasta keskustelua (Nousiainen & Mäkinen 2015).

Tässä artikkelissa soveltamme osallistavan hallinnan (mm. Lindgren & Persson 2011; Newman 2005) ja hallinnallisuuden (Dean 1999; Foucault 1991) näkökulmat auttavat näkemään epätasapainoisia valta-asetelmia ja muita epäkohtia, joita osallistumiseen ja osallistavaan kaupunkisuunnitteluun väistämättä sisältyy. Foucault’n (1991, 93, 100, 102) governmentality-käsitteeseen pohjautuvat ajatukset hallinnallisuudesta ottavat huomioon vallan monisuuntaisuuden ja monimuotoisuuden. Siksi ne mahdollistavat sen näkyväksi tekemisen, miten osallistumisen kautta kohdistetaan valtaa kansalaisiin. Osallistavan hallinnan ja hallinnallisuuden näkökulmat myös auttavat suuntaamaan huomiota taloudellisten ja muiden etujen ja tavoitteiden välisiin jännitteisiin kulttuurisuunnittelussa. Ne selittävät osallistumiseen liittyviä paradokseja paremmin kuin esimerkiksi demokratiainnovaatioita koskeva tutkimus tai näkökulmat, jotka korostavat alhaalta ylös suuntautuvaa kansalaislähtöistä toimintaa. Näin kiistämme käsityksiä osallistumisesta yleisluontoisena yhteistoimintana ja automaattisesti myönteisenä ratkaisuna mitä

erilaisimpiin ongelmiin sekä näihin liittyvää ideaalikäsitystä aktiivisesta kansalaisesta.

Seuraavaksi luomme tiiviin katsauksen osallistumisideologian taustaan ja osallistumiseen liitettyihin tavoitteisiin. Sitten tarkastelemme osallistumispolitiikan ongelmia ja sitä kohtaan esitettyä kritiikkiä. Tämän jälkeen keskustelemme osallistumisesta erityisesti kulttuuri-suunnittelun kontekstissa. Päättäessä tuomme yhteen osallistumisen moninaisia merkityksiä, ongelmia ja implikaatioita.

Osallistumisen taustaa ja tavoitteita

Osallistavassa hallinnassa (Lindgren & Persson 2011) on nimensä mukaisesti kyse hallintovetoisesta osallistumisesta. Osallistavaa hallintastrategiaa käytettiin Britannian siirtomaahallinnossa osana yhteisökehittämistä (*community development*) sekä 1800-luvun lopun settlementiliikkeessä. Sitä kehitettiin Chicagon koulukunnan sosiologiassa 1930-luvulla ja Yhdysvaltojen köyhyyteen kohdistuvassa sosiaalipoliittisessa ohjelmassa (*War on Poverty*) 1960-luvulla. (Nousiainen 2016.) Uusliberalismi sekä Isossa-Britaniassa Tony Blairin hallituskauden Third Way -politiikka ovat tehneet osallistamisesta entistäkin yleisemmän hallintastrategian. Euroopan unioni (EU) on levittänyt osallistumisen ideaa hyvän hallinnon periaatteena (esim. EK 2001), ja EU:n kaupunkipolitiikassa on painotettu kansalaisten osallistumista (esim. EK 2019; ERDF 2021; Leipzig Charter 2007). Osallistumisesta ja osallistamisesta ”on tullut megatrendi ja kansalaisten mukaan kutsumisesta hyvän hallinnon, tehokkaan kehittämisen ja legitimiin päätöksenteon standardi” (Meriluoto & Litmanen 2019, 7).

Yhteistä osallistavan hallinnan monille juurille on se, että osallistumista on kehitetty lääkkeeksi monenlaisiin ongelmiin. Sosiaalisten ongelmien ratkaiseminen on ollut keskeinen motivaatio osallistumisen hallinnallisessa käytössä, ja nämä tavoitteet näkyvät myös alue- ja kaupunkisuunnittelussa ja yhteisökehittämisessä (Nousiainen 2016). Osallistumiseen liitetään hallinnon taholta yleishyödyllisiä tavoitteita, kuten syrjäytymisen estäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen. Pyrkimyksenä on myös laajentaa päätöksenteon tietopohjaa sekä vahvistaa hallin-

non ja päätösten legitimizeettii ja luottamusta. (Meriluoto & Litmanen 2019, 14.)

Osallistava hallinta pyrkii osallistamaan esimerkiksi sidosryhmiä, asian-tuntijoita, kansalaisjärjestöjä ja kansalaisia politiikan suunnitteluun, toimeenpanoon ja tukemiseen. Osallistavat käytännöt sisältävät kansalaisten osallistumista kuulemisiin, projekteihin, kumppanuuksiin ja muihin hallinnon järjestämiin toimintoihin. Joissakin osallistavissa käytännöissä osallistuminen on vahvasti hallinnon säätelystä ja siten pikemminkin näennäistä ilman selvää vaikutusta päätöksentekoon tai valtasuhteisiin. Toiset puolestaan sisältävät kansalaisten päätöksentekoa (esim. osallistava budjetointi). Osallistavat käytännöt voivat näin ollen sekä rajoittaa että edistää kansalaisten osallistumista ja demokratiaa (Mäkinen 2018).

Osallistava hallinta näkee osallistuvan kansalaisen ideaalina. Tällainen ajattelu juontuu muun muassa uusliberalistista poliittisista ambatioista, jotka syntyivät anglosaksisissa maissa 1970-luvun lopulla ja levisivät sieltä muualle Eurooppaan. Uusliberalismi on ideologia, joka on pyrkinyt purkamaan hyvinvointivaltion roolia ja vähentämään julkisia palveluja. Sen mukaan aktiiviset kansalaiset voivat osallistumisensa kautta kompensoida kutistettua julkista sektoria (Sage 2012; Levitas 2012). Osallistuminen on tärkeä osa uusliberalistista hallintaa, jossa kansalaisten osallistuminen nähdään hallinnon kumppanuutena ja päätöksenteon legitimaationa. Sille on ominaista hallinnallisuus (*governmentality*), joka pyrkii erilaisten toimijuuden teknologioiden avulla tuottamaan subjektiviteettia ja ohjaamaan käytöstä niin että hallinnan kohteet itse täyttäsivät vapaaehtoisesti hallinnan tavoitteita (Dean 1999; Foucault 1991).

Eräs keskeinen osallistamisen tavoite on rakentaa mahdollisuuksia yhteisöllisyydelle, kuulumiselle ja kansalaisten - erityisesti marginaalisoitujen ryhmien - osallisuuden tunteelle. Esimerkiksi Kiilakosken ym. (2012: Demokratiaoppitunti) mukaan osallistumisella on eri tasoja, kuten yhteisöön kuuluminen, yhteisössä toimiminen ja kokemus yhteisön jäsenyydestä. Sosiaalinen osallistuminen ja osallistaminen viittaavat sosiaalisten verkostojen ja yhteyksien rakentamiseen sekä siihen, että julkinen valta tukee tätä eri tavoin aktivoimalla (Kiilakoski & Tervahautala 2015).

Yhteisöllisyyttä ja kuulumista korostavan ajatusmallin tausta voidaan jäljittää muun muassa Amitai Etzionin (1995) kommunitarianis-

miin sekä Robert D. Putnamin (1993) sosiaalisen pääoman käsitteeseen. Etzioni (1995) esittää, että yksilöt elävät mielekkäämpää elämää hyvinvoivien yhteisön jäseninä. Yhteisöjen vahvistamisesta tulee osa uusliberalistista politiikkaa ja tapa hallita kansalaisuutta ylhäältä alaspäin, “top to bottom” (Van Houdt et al. 2011; Cowden & Singh 2017). Yhteisö on vaihtoehto sekä valtiolle ja yhteiskunnalle että yksilölle (Delanty 2006). Toinen yhteisön ja erityisesti verkostojen merkitystä korostava käsite on sosiaalisen pääoma (Putnam 1993). Sosiaalinen pääoma liittyy luottamukseen, vastavuoroisuuden normeihin sekä hyvin toimiviin instituutioihin ja yhteiskuntaan. Putnamille sosiaalinen pääoma on yhteisön ominaisuus, ja Putnam puhuu myös kansalaisaktiivisuudesta ja kansalaishyveistä (Kankainen 2007, 17). Ei ole yllättävää, että Putnamin sosiaalisen pääoman käsite on houkutteleva osallistumisen ideologisessa käytössä (Ferragina & Arrigoni 2016). Kommunitarianismin ja sosiaalisen pääoman näkökulmilla on moninaisia implikaatioita sille, miten yhteisö, kansalaisuus, osallistuminen ja demokratia ymmärretään (ks. esim. Delanty 2006).

Yhteisön rakentamiseen tähtäävän osallistamispolitiikan taustalla on uusliberalistinen toive siitä, että yhteisöllisyyden ja kuulumisen myönteiset vaikutukset luovat hyvinvointia ilman valtiota ja julkisia palveluja. Tämä liittyy myös uusliberalismin käännteeseen yksilöä korostavasta ideologiasta yhteisöä korostavaan näkökulmaan (Sage 2012; Levitas 2012; Cowden & Singh 2017; Husu & Kumpulainen 2019). Uusliberalistisessa hallinnassa osallistumisen tavoitteena voi olla pyrkimys kehittää yhteisöä ja verkostoja toimimaan optimaalisella tavalla luomalla näitä tavoitteita palvelevia rakenteita, sillä hyvinvoivan yhteisön ajatellaan korvaavan julkisen valtion tehtäviä.

Osallistavia käytäntöjä voidaan tulkita esimerkkeinä hallinnallisesta kommunitarianismista, jossa viranomaiset tuottavat yhteisöä hallinnan sektoriksi (Delanty 2006; Rose 1999a, 167–184; Miller & Rose 2008, 88–94; Rose 1999b). Hallinnalliselle kommunitarianismille on tyypillistä viranomaisten aloitteellisuus ja osallistumisen ymmärtäminen hallinnon kumppanuutena ja legitimaationa. Kyse on hallinnasta yhteisöjen kautta (Rose 1999a, 176) kansalaisten suostumuksella ja heidän aktiivisen toimintansa tuloksena. Yhteisöä tuotetaan hallinnon sektoriksi, ja sen voimia voidaan mobilisoida ja käyttää edelleen uusissa ohjel-

missa ja tekniikoissa, jotka edistävät ja ohjaavat itsehallintaa, identiteetin rakentamista, henkilökohtaista etiikkaa ja kollektiivisia lojaalisuuksia (ibid.). Yhteisön kielellä poliittisia subjektiviteetteja muotoillaan uudelleen moraalisisina yksilöinä, joiden velvollisuuksien ja vastuuden siteitä yhteisöön järjestellään uudella tavalla (Rose 1999a, 176). Tällöin osallistumisen ja osallistamisen ensisijaisena tavoitteena ei ole kansalaisten vallan lisäämisen ja demokratian vahvistaminen.

Osallistamisella on myös pyritty aidosti täydentämään ja uudistamaan demokratiaa tilanteessa, jossa kansalaisten osallistuminen edustukselliseen demokratiaan on laskussa. Kansalaisten julkinen osallistuminen on keskeinen osa demokratian toteutumista (Richardson 1983; Koskiahho 2002; Gretschel & Kiilakoski 2012; Michels & de Graaf 2010). Näin ollen osallistuminen ja osallistaminen liittyvät osaltaan siihen, että demokratiassa kansalaisilla tulee olla vaikuttamismahdollisuuksia sellaisissa kysymyksissä, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä (Järvelä et al. 2018; Meriluoto & Litmanen 2019), ja valtioilla ja kunnilla on velvollisuus kannustaa kansalaisia käyttämään näitä mahdollisuuksia. Yhteistä erilaisille demokratiaa tukeville osallistumismuodoille on se, että niiden kautta kansalaiset voivat ajaa asioitaan julkisuudessa ja nostaa huolenaiheitaan päätöksenteon agendoille.

Se, millaista ja kuinka paljon osallistumista demokratian toteutumiseksi tarvitaan, on vanha kysymys, josta keskustellaan edelleen vilkkaasti (esim. Martín & van Deth 2007, 305–311; Rosanvallon 2006, 26). Osallistuminen nähdään tärkeänä etenkin republikanistisissa sekä radikaalin ja osallistuvan demokratian teorioissa (Arendt 1998; Aristoteles 1991; Barber 1984; Mouffe 1992; Pateman 1972; Pocock 1975; Rousseau 1988). Osallistuminen politiikkaprosessin eri vaiheisiin agendan asettamisesta päätöksentekoon ja toimeenpanoon on keskeistä input-demokratiassa, kun taas output-demokratiassa (Scharpf 1999) tai niin kutsutussa häivedemokratiassa (Hibbing & Theiss-Morse 2002) riittää, että järjestelmä tuottaa kansalaisille sopivia tuotoksia, tehokasta hallintoa ja perusteltuja päätöksiä. Demokratioissa osallistuminen on tärkeää myös poliittisen järjestelmän legitimitietin kannalta: osallistumisen kautta kansalaiset voivat tuntea, että päätöksenteko on oikeutettua ja antaa suostumuksensa järjestelmän vallankäyttöön (ks. esim. Macedo 2005, 4; Michels 2011, 277–279). Hallintovetoisen osallistumisen suhde demo-

kratiaan on kuitenkin kompleksinen (Mäkinen 2018; Mäkinen 2019; Nousiainen & Mäkinen 2015), ja keskustelemme tästä lisää seuraavassa osiossa.

Osallistumisen ongelmat

On tärkeää muistaa, että osallistuminen ei välttämättä tarkoita kansalaisten lisääntyntä vaikutusvaltaa eikä osallistuminen automaattisesti vähennä eriarvoisuutta. Uusliberalisissa osallistavassa hallinnassa osallistumista ei nähdä poliittisena toimintana eli julkiseen keskusteluun, päätöksentekoon ja valtasuhteisiin vaikuttamisena. Osallistaviin käytäntöihin osallistuvat kansalaiset ovat pikemminkin palveluiden kuluttajia ja heidän tehtävänä on toimia auditoijana, arvioijana sekä asiakastytyväisyyden takaajana (Keränen 2019, 54). Osallistumisen hallinnollinen ja epäpoliittinen luonne näkyy muun muassa siinä, että yhä enemmän puhutaan sidosryhmistä pikemminkin kuin osallistujista (Keränen 2019, 54). Yhteisön rakentamiseen liittyvässä osallistamispolitiikassa tavoitteena voi olla pikemminkin tunne yhteenkuuluvuudesta ja jonkinlaisesta mukanaolosta kuin osallistuminen vallankäyttöön ja päätöksentekoon. Yhteenkuuluvuuden ja mukanaolon korostaminen on keino häivyttää osallistumisen poliittisuutta.

Osallistamispolitiikassa ongelmia liittyy siihen, mihin asioihin osallistumisella voi oikeasti vaikuttaa ja missä prosessin vaiheessa osallistuminen sallittua: pääseekö kansalainen mukaan kaikkiin vaiheisiin suunnittelusta ja agendan asettamisesta toimeenpanoon ja arviointiin. Kuka määrittelee relevantit kysymykset, mielekkäät osallistumisen tavat sekä osallistumisen tavoitteet? Osallistumishankkeiden eri toimijoilla voi olla myös erilaisia käsityksiä osallistujista ja heidän subjektiviteeteistaan (esim. Cornwall 2008, 275–278). Tyydytäänkö siihen, että osallistumishankkeisiin osallistuvat aina samat ihmiset, jotka ovat aktiivisia jo ennestään, vai pyritäänkö tavoittamaan uusia osallistujia? Osallistavalle hallinnalle on ominaista, että viranomaiset määrittelevät osallistumisen areenat ja agendat (Keränen 2019, 55; Newman 2005). Viranomaislähtöisissä ja eliittivetoisissa osallistumishankkeissa toimintamahdollisuudet ovat hyvin rajalliset, eikä tarvittavia resursseja ole välttämättä saatavilla,

jolloin kansalaisista tulee helposti toiminnan oikeuttajia (Meriluoto & Litmanen 2019, 18; Keränen 2019, 56). Tällöin on kysyttävä, miksi resurssija ei voi suoraan ohjata kansalaisille. Keskeinen kysymys koskee osallistumisen vaikutuksia: jos osallistumisella ei ole mitään vaikutusta, kansalaisten motivaatio tulla mukaan osallistaviin käytäntöihin ja ehkä myös omaehtoiseen osallistumiseen voi laskea.

Mario Ianniello et al. (2019) tutkivat systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin, millaisia konkreettisia vaikutuksia hallintojen pyrkimyksellä lisätä kansalaisosallistumista on ollut ja millaisia ongelmia toimien vaikuttavuudessa on ollut. Heidän mukaansa normatiiviset osallistumiseen liittyvät positiiviset odotukset otetaan usein annettuina, eikä osallistamistoimien todellisia vaikutuksia tutkita tarpeeksi. Ongelmat kohdistuvat kontekstuaalisiin tekijöihin, organisatorisiin järjestelyihin ja tekniikoihin sekä prosessin hallintatapoihin.

Osallistumista rajoittavat kontekstuaaliset tekijät liittyvät informaatiovajeeseen ja tiedon epätasaiseen jakautumiseen (Ianniello et al. 2019, 26). Kansalaisilla ei usein ole riittävää ymmärrystä muiden toimijoiden tavoitteista ja heidän toimintaansa liittyvistä esteistä, eivätkä kansalaiset tiedä tarpeeksi hallinnollisista prosesseista tai siitä, miten niitä voi valvoa. Samoin viranomaistahot eivät tunnista kansalaisten tarpeita (esim. Kim & Schachter 2013, 460; Ianniello et al. 2019, 26). Informaatiovaje voi aiheuttaa osallistumishankkeiden huonoa suunnittelua sekä epärealistisia odotuksia: niin osallistajat kuin osallistujatkin voivat yliarvioida kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa. Viranomaistahoilla voi olla enemmän tietoa ja siksi hankkeet heijastavat enemmän heidän tavoitteitaan. (Ianniello et al. 2019, 27.) Yksi keino korjata näitä ongelmia on esimerkiksi luoda pitkäaikaisia vuorovaikutusprosesseja viranomaisten sekä kansalaisten välille. Ongelma voi kuitenkin olla myös viranomaistahon asenteessa, sillä vaikka julkilausuttuna tarkoituksena on luoda kansalaisten “bottom-to-up” -vaikuttavuutta, todellisuudessa viranomaistahoja voi kiinnostaa enemmän kumppanuussuhteiden luominen ylempiin, esimerkiksi hankkeita rahoittaviin tahoihin (Raco 2000, 574). Muita asenteisiin liittyviä ongelmia ovat kansalaisten osaamisen vähäinen arvostus, viranomaisten vastahakoisuus luopua päätäntävällästä sekä se, että viranomaiset kokevat osallistumisen aikaa vievänä (Ianniello et al. 2019, 27).

Osallistumiseen liittyvät organisatoriset rajoitukset voivat liittyä siihen, että ei ole selvää, kenen on tarkoitus osallistua projekteihin. Peri-

aatteessa päätösten legitimiisyys edellyttäisi sitä, että kaikki, joita päätökset koskevat saavat osallistua ja että monenlaiset intressit huomioidaan päätöksenteossa (Bussu & Bartels 2014, 2257). Kuitenkin osallistumisen tavoitteiden tai toimivuuden näkökulmasta kaikkien kutsuminen mukaan ei aina johda käytännössä parhaaseen lopputulokseen, sillä ihmisten tieto- ja taidot voivat olla merkittävästi erilaista tai esimerkiksi samat ihmiset voivat olla aina mukana osallistumassa (Ianniello et al. 2019, 29). Samoin osallistumisen hyvä suunnittelu liittyen dialogiin ja osallistumisen dynamiikkaan on ensiarvoisen tärkeää, koska osallistumisen on oltava kokemuksena osallistujalle sujuva ja hyvin järjestetty (Ianniello et al. 2019, 29). Hyvin suunnitellut osallistumisen tekniikat sitouttavat kansalaisia osallistumaan. Hyvän, sujuvan ja tasa-arvoisen osallistumisen tekniikoihin ei kuitenkaan välttämättä panosteta, jos osallistumishankkeet nähdään itseisarvona, joita järjestetään viranomaisen toimesta, koska niitä kuuluu järjestää.

Ongelmat osallistumisen vuorovaikutusprosessien hallinnassa voivat johtaa ryhmädynamiikan epäonnistumiseen tai eri yhteistyötahojen toimijoiden huonoon koordinointiin, mikä voi viivästyttää osallistumisen tavoitteita (Ianniello et al. 2019, 32). Ryhmädynamiikan kannalta on ongelmallista, jos esimerkiksi ne toimijat, joilla on eniten valtaa ja kykyjä vaikuttavat eniten lopputulokseen (ks. Ianniello et al. 2019, 32). Osallistuminen on kuitenkin läpikotaisin poliittinen prosessi pikemminkin kuin pelkkä tekniikka (Cornwall 2008, 281). Konfliktit ja valtakamppailut kuuluvat siis olennaisesti osallistumiseen (Agronoff 2006, 61; Ianniello et al. 2019, 32; Kumpulainen, Husu & Nousiainen 2021). Konfliktit, kiistat ja erot ovat myös olennaisia demokratian ja poliittisuuden ennakkoehtoja (Mouffe 2000; 2005; ks. myös Arendt 1998, 7; Urbinati 2006). Yksi hallintavetoisen osallistumisen ongelmista onkin usein konsensushakuisuus, jolloin yksimielisyys voi olla vaatimus ja erimielisyydet hävitetään. Sen vuoksi osallistavan hallinnan käytäntöjä tarkasteltaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, onko niissä tilaa kyseenalaistamiselle ja erimielisyydelle (Mäkinen 2019).

Osallistumiskäytäntöjen ongelmat kietoutuvat vallan epätasapainoon, jota voidaan tarkastella monella tavalla. John Gaventan (2004, 37) mukaan valtasuhteet voivat osallistavissa käytännöissä olla näkyvissä, piilossa tai näkymättömiä. Kun valtasuhteet ovat näkyviä, eturistiriidat ovat

helposti havaittavissa ja julkinen tila on suhteellisen avoin kaikille. Piilossa olevat valtasuhteet viittaavat siihen, että jotkut intressit ja toimijat pääsevät helpommin julkiseen tilaan kuin toiset. Vallan näkymättömät muodot tarkoittavat sitä, että konfliktit ovat piilossa ja vain hallitsevat ideologiat, arvot ja käyttäytymistavat ovat näkyvissä. Konfliktien näkyvyyden ja näkymättömyyden lisäksi valtaa osallistavissa käytännöissä on Gaventan (2004, 36) mukaan syytä tarkastella myös siltä kannalta, ilmeneekö vallankäyttöä paikallisella, kansallisella vai globaalilla tasolla. Nämä eri tasot ovat toisiinsa limittyviä ja jatkuvasti muuttuvia vallankäytön areenoita. Erilaiset osallistumisen tilat muodostavat Gaventan (2004, 35) mukaan jatkumon, joka koostuu suljetuista, kutsuvista ja luoduista vallankäytön tiloista. Kaikesta osallistamishypestä huolimatta suuri osa päätöksenteosta ja vallankäytöstä tapahtuu edelleen suljettujen ovien takana. Kutsuvat tilat tarkoittavat hallinnollisten toimijoiden järjestämiä osallistumismahdollisuuksia, joilla osallistujien joukkoa pyritään laajentamaan – toisin sanoen osallistavan hallinnan viitekehyksessä ja vaikkapa kulttuurisuunnittelun piirissä toteutettavia osallistavia käytäntöjä. Luodut tilat puolestaan viittaavat kansalaislähtöiseen osallistumiseen ja vallankäyttöön.

Pyrkimys osallistaa ihmisiä politiikkoihin ja suunnitelmiin osaltaan rakentaa idealisoitua kansalaista (Abrams 1011, 108). Tätä voidaan tulkita subjektiviteettien tuottamisena ja käytöksen ohjaamisena, joka on yksi hallinnallisuuden tekniikoista (Miller & Rose 2008). Pyrkimyksenä on saada subjektit hallitsemaan itseään, tulemaan itseaktivoituviksi ja vapaiksi toimijoiksi ja saada heidän kykynsä hallinnon käyttöön (Burchell 1991, 119; Dean 1999, 67). Osallistumiskäytännöillä voidaan muokata osallistujien subjektiviteetteja, ja aktiivisten kansalaisten tuottaminen on yksi hallinnan tavoitteista (Dean 1999, 17). Subjektiviteetti-konstruktiot vaikuttavat siihen, millaista osallistumista sekä osallistavien käytäntöjen järjestäjät että osallistajat pitävät mahdollisena ja tavoiteltavana ja millaisiksi eri toimijoiden roolit ja vaikutusvalta muotoutuvat.

Osallistuminen kulttuurisuunnittelussa

Sekä kansalaisuuden että yhteisön käsitteet ovat keskeisiä kulttuurisuun-

nittelussa, ja niiden kautta osallistuminen on kulttuurisuunnittelun ytimessä. Osallistavan suunnittelun viitekehys kumpuaa taistelusta syrjintää vastaan ja yhtäläisten oikeuksien puolesta (esim. Blue et al. 2019; Fainstein 2010). Näissä keskusteluissa on esitetty ideoita oikeudesta kaupunkiin (Marcuse 2009; Purcell 2002), oikeudenmukaisesta kaupungista (Fainstein 2010) ja osallistumisen yhdenvertaisuudesta (Blue et al. 2019). Lefebvren (2002) mukaan kaikilla asukkailla tulee olla oikeus kaupunkiin riippumatta heidän asemastaan kansalaisena. Lefebvre käsitteellistääkin oikeuden kaupunkiin nimenomaan osallistumisena pikemminkin kuin juridisena asemana (ks. myös Sassen 2005). Se kattaa asukkaiden oikeuden osallistua kaikkiin kaupunkitilaa koskeviin päätöksiin sekä heidän oikeutensa käyttää kaupunkitilaa omilla tavoillaan ja vaikuttaa sen kehittämiseen.

Jos kulttuurisuunnittelun tavoitteena on tehdä paikoista mielekkäitä paikallisille yhteisöille, niitä täytyy suunnitella yhdessä paikallisten kulttuurien ja yhteisöjen kanssa. Tämä pohjautuu siihen, että elinympäristö on ihmisille läheinen jokapäiväisen kulttuurin paikka, josta heillä on tärkeitä kokemuksia, muistoja ja tunteita niin yksilöinä kuin kollektiivisestikin. Siksi elinympäristöön liittyviä monimutkaisia ongelmia ei tulisi pyrkiä ratkaisemaan pelkästään suunnittelun ammattilaisten ja totuttujen teknisten ratkaisujen kautta. Huomiota pitäisi sen sijaan kiinnittää nimenomaan suunnittelun kulttuurisiin ulottuvuuksiin ja siihen, miten suunnittelukäytännöt muotoilevat kulttuuria ja kulttuuri muotoilee suunnittelua. (Stevenson 2013, 432–433.)

Kulttuurisuunnittelu on mukana sekä oikeistolaisilla että vasemmistolaisilla agendoilla, ja eri toimijat liittyvät siihen monenlaisia merkityksiä ja tavoitteita, jotka voivat olla keskenään ristiriidassa (Stevenson 2004, 120). Kulttuurisuunnittelu pyrkii usein elvyttämään julkisia paikkoja ja yhteisöjä, edistämään moninaisuutta ja kytkemään ulossuljettuja väestöryhmiä julkiseen sfääriin. Näiden päämäärien takaa löytyy kuitenkin jännitteitä ja ristiriitoja: mitä julkinen merkitsee, kuka kuuluu yhteisöön, sekä mitä ja keitä moninaisuus sisältää (Abram 2011; Allegri 2020; Young & Stevenson 2013). Osallistuminen kulttuurisuunnittelussa onkin hyvin kompleksinen tematiikka, sillä artikkelin edellisissä osioissa kuvattujen osallistumisen jännitteiden lisäksi ja niihin limittyen siinä ovat läsnä myös kulttuurisuunnitteluun itseensä liittyvät jännitteet.

Nämä jännitteet koskevat ensinnäkin sitä, mitä kulttuurilla tarkoitetaan kulttuurisuunnittelussa. Kulttuurisuunnittelussa risteilevät kulttuurin yleiset merkitykset liittyen yhtäältä taiteeseen, luovuuteen ja esteetiikkaan ja toisaalta antropologisesti ymmärrettyyn yhteisön tai ryhmän elämäntapaan. Myös perinteiset – ja sangen ongelmalliset – käsitykset kulttuurista sivilisaatioprosessina tai parhaina ja ”korkeimpina” inhimillisen toiminnan saavutuksina vaikuttavat kulttuurisuunnittelussa. (esim. Stevenson 2004; Young 2013.) Erilaiset keskenään kilpailevat tai rinnakkain sovellettavat kulttuurikäsitteet tuovat kulttuurisuunnitteluun käsitteellistä epäselvyyttä sekä ”elitismien” ja ”demokraattisuuden” välistä ristiriitaa. Ne herättävät vaikeita kysymyksiä siitä, millaista ja kenen kulttuuria otetaan huomioon suunnitteluprosesseissa.

Toinen keskeinen jännite kulttuurisuunnittelussa muodostuu inklusion ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden välille. Kulttuurisuunnittelua koskevissa asiakirjoissa niistä puhutaan usein yhdessä, vaikka ne ovat taustaltaan varsin erilaisia tavoitteita (Stevenson 2004, 126). Vasemmistossa on tyypillisesti korostettu sosiaalista oikeudenmukaisuutta, joka tarkoittaa tasa-arvon tavoittelemista rakenteita muuttamalla ja valtion aktiivisella väliintulolla vallan ja resurssien uudelleenjakamiseksi. Iso-Britanniassa Blairin hallituskauden Third Way –politiikka kuitenkin korvasi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden inklusiolla, joka painottaa yhteiskunnallista järjestystä ja valtion pienempää roolia. Kun kansalaisten osallistumista korostetaan jopa velvollisuutena ja etenkin talouteen osallistuminen nähdään välttämättömänä, kulttuurisuunnittelun kulttuurilla tarkoitetaan ennen kaikkea kulttuuriteollisuutta ja luovaa taloutta. Tällöin kulttuuria ei nähdä dynaamisena, joustavana ja tilanteisena, vaan hallinnon ennalta määriteltyjen tavoitteiden lineaarisena toteuttajana. Tällaisen kulttuurisuunnittelun tavoitteena on yhteiskunnallinen kontrolli ja paikkaan liittyvä hallinta (*place management*) yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden sijaan. (Stevenson 2004, 125.)

Taloudellisten tavoitteiden suhde muihin tavoitteisiin onkin yksi kulttuurisuunnittelun keskeisistä jännitteistä. Third Way –politiikassa keskeiset käsitteet kansalaisyhteiskunta, yhteisö ja kansalaisuus määritellään tiiviissä yhteydessä taloudelliseen kehitykseen, jolloin inklusio tarkoittaa ennen kaikkea osallistumista talouteen (työntekijänä ja/ tai kuluttajana). Samalla tavalla kulttuurisuunnittelun tavoitteeksi ase-

tettuun inklusioon pyritään etenkin taloudellisen kehityksen kautta (Stevenson 2004, 123). Inklusio viittaa tällöin siihen, että yksilöillä on mahdollisuus ”osallistua yhteiskuntaan” ja saavuttaa sen täysi jäsenyys taloudellisen toiminnan kautta. Yhteiskunnallinen eksklusio puolestaan tarkoittaa syrjäytymistä taloudellisesta vauraudesta. Tällaisessa politiikassa ei pohdita syrjäytymisen rakenteellisia syitä eikä kulttuurisuunnittelullakaan pyritä niihin tarttumaan.

Kulttuurisuunnittelulla tavoitellaan myös paikan taloudellista menestystä. Sen avulla pyritään uudistamaan ja elävöittämään taantuvia alueita, kaupunkeja tai kaupunginosia sekä luomaan niille taloudellista toimintaa. Glasgow’n valinta Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuonna 1990 sekä tähän liittynyt teollisuuskaupungin kehittäminen kulttuurin avulla on tästä tunnettu esimerkki, joka osoittaa, kuinka kulttuurisuunnittelussa on mukana monia toimijoita lähtien aina hallinnon ylimmistä kerroksista, kuten Euroopan unionista. Pyrkimyksenä on paikan imagon kohottaminen ja brändäys investointien lisäämiseksi, elinkeinoelämän piristämiseksi, työllisyyden parantamiseksi ja mahdollisesti matkailijoiden ja uusien (rikkaampien) asukkaiden houkuttelemiseksi (esim. Evans 2006). Nämä tavoitteet voivat olla olosuhteista riippuen sekä yhteensopivia että ristiriitaisia inklusiotavoitteen kanssa.

Yksi kulttuurisuunnittelun keskeisistä näkökulmista on kestävä kehitys eri ulottuvuuksineen (esim. Evans 2013). Cittaslow-liike on käytännön esimerkki kulttuurin käyttämisestä kestävä kehityksen välineenä paikallistasolla (Baycan ja Girard 2013). Liikkeessä on kehitetty hallinnon mallia, jossa kulttuurisuunnittelulla ja kulttuurisella resilienssillä olisi keskeinen asema. Paikallisten osallistuminen on tällöin avaintekijä. Edgar Pieterse (2013) painottaa suunnittelun demokraattisuutta kestävä kehityksen edistäjänä. Hän tunnistaa kaupunkisuunnittelun yrtimessä politiikan ja foucault’laisesti ymmärretyn vallan ja kehittää poliittisen osallistumisen mallia, joka kattaa valtion, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita paikalliselta tasolta kansalliselle ja globaalille. Malli sisältää niin suoraa osallistumista, edustuksellisia osallistumisen areenoita kuin osallistavia käytäntöjäkin. Samaa tapaan Evans (2013) korostaa yhteisöjen roolia kulttuurisuunnittelussa kestävä kehityksen kannalta.

Kulttuurin ja suunnittelun yhteyksiä tarkasteleva Simone Abram (2011, 107) muistuttaa, että suunnitteluun osallistumiseen liittyy kysy-

myksiä siitä, keiden pitäisi osallistua suunnitteluun ja millaisia osallistujien ajatellaan olevan. Tällöin osallistujat nähdään usein yhteisön ideaalisina jäseninä (emt.). Tämä aktiivisen ja hyväkäyttöksisen kansalaisen subjektiviteetti – hallinnallisuuden kieltä käyttäen – konstruoidaan heille nimenomaan osallistamisen kautta. Ongelmana voi olla, että osallistavissa käytännöissä osallistumiseen kuuluva vastarinta kesytetään (Abram 2011, 108). Abram (2011, 110) katsookin, että ideaalikansalaisuus jää etäälle todellisista ihmisistä ja heidän monimutkaisista sosiaalisista suhteistaan ja että tästä syystä osallistavat käytännöt usein epäonnistuvat.

Päätäntö

Osallistumiseen ja osallistamiseen liittyy monia vallan ja hallinnan ulottuvuuksia, joilla on vaikutuksia demokratialle sekä yhteisön ja kansalaisuuden toteutumiselle ja käsitteille. Osallistumisen taustalla on monenlaisia motiiveja. Siinä missä kansalaiset voivat hahmottaa osallistumisen heidän kuulemisenaan ja päätäntävallan kasvattamisena, hallinto ja viranomaistahot voivat olla kiinnostuneita osallistumisen yhteisöä rakentavasta vaikutuksesta, eivätkä niinkään sen demokraattisista piirteistä. Osallistamispolitiikan tavoitteena voidaan siis nähdä pikemminkin hallinnon oikeuttaminen ja sen sujuvuuden tai tehokkuuden edistäminen kuin kansalaistalähtöinen osallistuminen. Erityisesti yhteisöhyötyjä korostava näkökulma on keskeinen uusliberalistiselle osallistumisasiologialle (Sage 2012; Cowden & Singh 2017; Husu & Kumpulainen 2019).

Kommunitarianismi (Etzioni 1995) ja sosiaalisen pääoman teoretisointi (Putnam 1993; Ferragina & Arrigoni 2016) ovat toimineet teoreettisina malleina yhteisöetuja painottavalle osallistumiskeskustelulle. Molemmat näkökulmat painottavat osallistumiseen liittyviä positiivisia tekijöitä. Vaarana voi olla, että vastuu palautetaan individuaaliselle toimijatasolle, jolloin yksilöt itse ovat vastuussa sellaisen osallistumisen luomisesta, minkä lopulta tulisi johtaa yhteiskunnan toimivuuteen. Tämä siirtää keskustelua valtion ja kuntien perinteisistä tehtävistä, kuten hyvinvoinnin turvaamisesta ja esimerkiksi tulonsiirroista yhteisöjen rooliin hyvinvoinnin turvaajina. Näkökulma voi häivyttää kysy-

myksen hyvinvoinnin materiaalisista ja sosiaalisista edellytyksistä, joita julkinen valta on aiemmin ollut edesauttamassa ja turvaamassa (Husu & Kumpulainen 2019).

Osallistamispolitiikalle voi kuitenkin olla paikkansa, sillä kaiken kansalaisten toiminnan ja kansalaisten ja hallinnon yhteistyön ei tarvitse tähdätä kansalaisten vallankäytön lisäämiseen päätöksenteossa. Niihin liittyy kuitenkin paljon ongelmia demokraattisen osallistumisen kannalta. On ajateltu, että päätöksenteon legitimiisyys syntyy siitä, että sellaiset toimijat, joihin lopputulos vaikuttaa kutsutaan mukaan osallistumaan, jolloin kaikkien näkemykset tulevat ainakin jollakin tapaa kuulluiksi (Bussu & Bartels 2014, 2257). Silti osallistumisessa tietyt ryhmät ja näkemykset korostuvat, kun taas jotkut ryhmät esimerkiksi vähemmistöt eivät saa ääntänsä kuuluviin, eivätkä he osallistu päätöksentekoon. Kaikkien osallistuminen hankkeisiin on haastavaa, eikä osallistamishankkeita ole mahdollista suunnitella siten, että jokaisen ääni tulee esille. On syytä huomioida, että käytännössä osallistamishankkeisiin suunnitteluun liittyy useita potentiaalisia ongelmakohtia. Pitää tietää, ketä otetaan mukaan sekä miten koordinoidaan ja luodaan yhteistyön ja vuorovaikutuksen mahdollistavia rakenteita (Ianniello et al. 2019).

Hallinnon taholta tuleva hyvää tarkoittavakin kannustus osallistumiseen voi vaikuttaa siihen, millaisia osallistumisen muotoja pidetään sopivina ja hyväksyttävänä ja mitä ei (Cornwall 2008, 280, 282). Kansalaisten omaehtoinen, ei-institutionaalinen osallistuminen voidaan nähdä ”muottiin sopimattomana” ja jopa häiriötekijänä. Marginalisoituuko esimerkiksi puolueisiin tai yhteiskunnallisiin liikkeisiin osallistuminen entisestään (Meriluoto ja Litmanen 2019, 22)? Tai onko kansalais-toiminnassa jäljiteltävä osallistumishankkeiden toimintamuotoja, jotta viesti menisi perille? Kaventuuko käsitys osallistumisesta ja demokratiasta? Toisaalta on esitetty (esim. Cornwall 2008; Michels & de Graaf 2010, 487), että erilaiset osallistumisen muodot voivat tukea toisiaan ja että ongelmista huolimatta myös osallistamishankkeilla on potentiaalia vahvistaa demokratiaa: osallistuminen lisää kansalaistaitoja sekä tuo legitimiisyyttä päätöksentekoon. Cornwall (2008) painottaa, että osallistumisen – ja osallistumattomuuden – muodot ja syyt ovat moninaisia ja kontekstispesifisiä ja siten myös osallistumisen ongelmat ja lupaukset ovat läsnä samanaikaisesti.

Lähteet

Asiakirjat

- EK [Euroopan komissio] (2001) “European Governance – A White Paper. COM(2001)428.” Official Journal of the European Union C 287: 1–29.
- EK [Euroopan komissio] (2019) Explanatory Memo: European Urban Initiative – Post 2020. EXPLANATORY MEMO: EUROPEAN URBAN INITIATIVE- POST 2020 (europa.eu) Viitattu 9.9.22.
- ERDF [European Regional Development Fund] (2021) Urbact IV 2021-2027 INTERREG Programme document Draft Version 2. 1-_urbact_iv_cp_final_draft.pdf Luettu 9.9.22.

Kirjallisuus

- Abram, Simone (2011) *Culture and Planning*. Routledge. London & New York.
- Allegrini, Giulia (2020) Artistic Practices and the Constitution of Public Sphere: An Explorative Inquiry. Teoksessa Roberta Paltrinieri, Paola Parmiggiani, Pierluigi Musaró & Melissa Moralli (toim.). *Right to the City, Performing Arts and Migration*. Milano: Franco Angeli, 124–141.
- Arendt, Hannah (1998 [1958]) *The Human Condition*. University of Chicago Press. Chicago.
- Aristoteles (1991) *Politiikka*. Suom. A.M. Anttila. Gaudeamus. Helsinki.
- Arnstein, Sherry R. (1969) A Ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35(4), 216–224.
- Barber, Benjamin (1984) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles, & London.
- Baycan, Tuzin ja Girard, Luigi Fusco (2013) Culture in International Sustainability Practices and Perspectives: The Experience of ‘Slow City Movement – Cittaslow’. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.) *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York, 273–289.
- Blue, Gwendolyn, Rosol, Marit ja Fast, Victoria (2019) Justice as Parity of Participation. Enhancing Arnstein’s Ladder Through Fraser’s Justice Framework. *Journal of the American Planning Association*, 85(3), 363–376.
- Bussu, Sonia ja Bartels, Koen P. R. (2014) Facilitative Leadership and the Challenge of Renewing Local Democracy in Italy. *International Journal of Urban and Regional Research* 38(6), 2256–2273.

- Cornwall, Andrea (2008) Unpacking ‘participation’: models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43(3), 269–283.
- Cowden, Stephen ja Singh, Gurnam (2017) Community Cohesion, Communitarianism and Neoliberalism. *Critical Social Policy*, 37(2), 268–286.
- Cruikshank, Barbara (1999) *The Will to Empower*. Cornell University Press. Ithaca, NY.
- Dean, Mitchell (1999) *Governmentality. Power and rule in modern society*. Sage. London.
- Delanty, Gerard (2006) *Community*. Routledge. London.
- van Deth, Jan W., Montero, José Ramón ja Westholm, Anders (toim. 2007) *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*. Routledge. London & New York.
- Etzioni, Amitai (toim. 1995) *New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Institutions, and Communities*. University Press of Virginia. Charlottesville.
- Evans, Graeme (2006) Branding the City of Culture – The Death of City Planning? Teoksessa Guardia Manuel & Monclus Javier (toim.) *Culture, Urbanism and Planning*. Routledge. London & New York, 197–213.
- Evans, Graeme (2013) “Cultural Planning and Sustainable Development” teoksessa Young, G. & Stevenson, D. (toim.) *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York, 222–238.
- Fainstein, Susan (2010) *The Just City*. Itacha: Cornell University Press.
- Ferragina, Emanuele ja Arrigoni, Alessandro (2016) The rise and fall of social Capital: Requiem for a theory. *Political Studies Review*, 15(3), 355–367. <https://doi.org/10.1177/1478929915623968>
- Foucault, Michel (1991) Governmentality. Teoksessa Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality. With Two Lectures and an Interview with Michel Foucault*. Harvester Wheatsheaf. London, 87–104.
- Gaventa, John (2004) Towards participatory governance: assessing the transformative possibilities. Teoksessa Samuel Hickey & Giles Mohan (toim.) *Participation – From Tyranny to Transformation?* Zed Books. London & New York.
- Hibbing, John R. ja Theiss-Morse, Elizabeth (2002) *Stealth Democracy. Americans’ beliefs about how government should work*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Husu, Hanna-Mari & Kumpulainen, Kaisu (2019) Promoting Neoliberal Ideology in Finnish Rural Community Development: The Construction of New Moral Actors. *Local Governance Studies*, 45(6), 893–912.
- Ianniello, Mario, Iacuzzi, Sylvia, Fedele, Paolo ja Brusati, Luca (2019) Obstacles and Solutions on the Ladder of Citizen Participation: A Systematic Review. *Public Management Review*, 21(2), 21–46.

- Kankainen, Tomi (2007) *Yhdistykset, instituutit ja luottamus*. University of Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä.
- Kumpulainen, Kaisu, Husu, Hanna-Mari & Nousiainen, Marko (2021) Political Community Development in Declining Rural Areas. *Community Development Journal*, 57(3), 449–468. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsab012>
- Kim, Soojin & Schachter, Hindy Lauer (2013) Citizen Participation in the Budget Process and Local Government Accountability. *Public Performance and Management Review* 36(3), 456–471.
- Lefebvre, Henri (2002) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Levitas, Ruth (2012) The Just Umbrella: Austerity and the Big Society in Coalition Policy and Beyond. *Critical Social Policy*, 32(3), 320–342.
- Lindgren, Karl-Oskar & Persson, Thomas (2011) *Participatory Governance in the EU*. Palgrave. Basingstoke.
- Macedo, Stephen (2005) *Democracy at Risk: How Political Choices Undermine Citizen Participation, and What We Can Do About It*. Brookings Institution Press. Washington D.C.
- Manzo, Lynne C. ja Perkins, Douglas D. (2006) Finding Common Ground: The Importance of Place Attachment to Community Participation and Planning. *Journal of Planning Literature* 20(4), 335–350.
- Marcuse, Peter (2009) From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2–3), 185–197.
- Martín, Irene & van Deth, Jan W. (2007) Political Involvement. Teoksessa Jan W. van Deth, José Ramón Montero, and Anders Westholm (toim.). *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*. Routledge. London & New York, 303–333.
- Meriluoto, Taina & Litmanen, Tapio (2019) Pelastaako osallistaminen demokratian? Teoksessa Taina Meriluoto & Tapio Litmanen (toim.). *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian?* Vastapaino, Tampere, 7–28.
- Michels, Ank (2011) Innovation in democratic governance: How does citizen participation contribute to a better democracy? *International Review of Administrative Sciences*, 77(2), 257–293.
- Michels, Anke & Graaf, Laurens (2010) Examining citizen participation: Local participatory policy making and democracy. *Local Government Studies*, 36(4), 477–491.
- Miller, Peter ja Rose, Nicolas (2008) *Governing the Present. Administering Economic, Social and Personal Life*. Polity. Oxford.
- Mouffe, Chantal (1992) Preface: Democratic Politics Today. Teoksessa Chantal Mouffe (toim.) *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*. Verso. London & New York, 1–14.

- Mouffe, Chantal (2000) *The Democratic Paradox*. Verso. London & New York.
- Mouffe, Chantal (2005) *The Return of the Political*. Verso. London & New York.
- Mäkinen, Katja (2018) 'All about doing democracy'? Participation and citizenship in EU Projects. Teoksessa Claudia Wiesner, Anna Björk, Hanna-Mari Kivistö & Katja Mäkinen (toim.) *Shaping Citizenship: A Political Concept in Theory, Debate and Practice*. Routledge. New York and London, 190–205.
- Mäkinen, Katja (2019) Taidetta ja kohtaamisia. Osallistujien kokemuksia EU:n osallistavassa hallinnassa *Politiikka*, 61(3), 223–246.
- Newman, Janet (2005) Participative governance and the remaking of the public sphere. Teoksessa Janet Newman (toim.) *Remaking Governance. Peoples, Politics and the Public Sphere*. Policy Press. Bristol, 119–138.
- Nousiainen, Marko ja Mäkinen, Katja (2015) Multilevel Governance and Participation: Interpreting Democracy in EU-programmes. *European Politics and Society*, 16(2), 208–223. <https://doi.org/10.1080/23745118.2014.986970>
- Nousiainen, Marko (2016) “Osallistavan käänteän lyhyt historia” teoksessa Marko Nousiainen ja Kari Kulovaara (toim.) *Hallinnan ja osallistamisen politiikat*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 158–188.
- Pateman, Carole (1972) *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Pieterse, Edgar (2013) Development, Planning and Sustainability. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York, 239–255.
- Pocock, J. G. A. (1975) *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton University Press. Princeton.
- Purcell, Mark (2002) Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58, 99–108.
- Putnam, Robert. D. (1993) What Makes Democracy Work? *National Civic Review* 82(2), 101–107.
- Raco, Mike (2000) Assessing Community Participation in Local Economic Development: Lessons for the New Urban Policy. *Political Geography*, 19(5), 573–599.
- Rosanvallon, Pierre (2006) *La contre-démocratie: La politique à l'âge de la défiance*. Seuil. Paris.
- Rose, Nikolas (1999a) *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Rose, Nikolas (1999b) Inventiveness in politics” *Economy and Society*, 28(3), 467–493.
- Rousseau, Jean-Jacques (1988) *Yhteiskuntasopimuksesta* [Du Contrat Social].

- Suom. J.V. Lehtonen. Karisto. Hämeenlinna.
- Sage, Daniel (2012) A Challenge to Liberalism? the Communitarianism of Big Society and Blue Labour. *Critical Social Policy*, 32(3), 365–382.
- Sassen, Saskia (2005) The repositioning of citizenship and alienage: Emergent subjects and spaces for politics. *Globalizations*, 2(1), 79–94.
- Saurugger, Sabine (2010) The social construction of the participatory turn: The emergence of a norm in the European Union. *European Journal of Political Research* 49, 471–495.
- Scharpf, Fritz W. (1999) *Governing in Europe: Effective and Democratic?* Oxford University Press. Oxford.
- Stevenson, Deborah (2004) 'Civic gold' rush. *International Journal of Cultural Policy*, 10(1), 119–131.
- Stevenson, Deborah (2013) "Afterword: Planning with Culture" teoksessa Young, G. & Stevenson, D. (toim.) *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York, 431–434.
- Urbinati, Nadia (2006) *Representative democracy*. The University of Chicago Press. Chicago.
- Young, Greg (2013) Introduction: Culture and Planning in A Grain of Sand. Teoksessa Greg Young & Deborah Stevenson (toim.). *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Routledge. London & New York.
- Young, Greg & Stevenson, Deborah (toim. 2013) *The Ashgate Companion to Planning and Culture*. Ashgate. Farnham, Surrey.

Kirjoittajat

Outi Fingerroos, *professori, etnologia ja antropologia, Jyväskylän yliopisto*

Henrietta Grönlund, *professori, teologia, Helsingin yliopisto*

Minni Haanpää, *yliopistonlehtori, matkailuntutkimus, Lapin yliopisto*

Maria Hakkarainen, *yliopistonlehtori, matkailuntutkimus, Lapin yliopisto*

Anu Harju-Myllyaho, *lehtori, Lapin ammattikorkeakoulu*

Ilona Hankonen, *tutkijatohtori, maiseman- ja kulttuuriperinnön tutkimus, Turun yliopisto*

Pia Hovi, *tutkijatohtori, maiseman- ja kulttuuriperinnön tutkimus, Turun yliopisto*

Hanna-Mari Husu, *tutkijaopettaja, yhteiskuntatieteet, LUT yliopisto*

Kaisa Hynynen, *tutkija, yhteiskuntatieteet, Tampereen yliopisto*

Liisa Häikiö, *professori, Yhteiskuntatieteet, Tampereen yliopisto*

Riitta Hänninen, *yliopistotutkija, yhteiskuntapolitiikka, Jyväskylän yliopisto*

Maunu Häyrynen, *professori, maiseman- ja kulttuuriperinnön tutkimus, Turun yliopisto*

Joonas Karhinen, *väitöskirjatutkija, yhteiskuntapolitiikka, Jyväskylän yliopisto*

Mari Kattilakoski, *yliopistolehtori, yhteiskuntapolitiikka, Itä-Suomen yliopisto*

Viivi Korpela, väitöskirjatutkija, yhteiskuntapolitiikka, Jyväskylän yliopisto

Eerika Koskinen-Koivisto, yliopistotutkija, etnologia ja antropologia, Jyväskylän yliopisto

Kaisu Kumpulainen, yliopistonlehtori, kulttuuripolitiikka, Jyväskylän yliopisto

Pauliina Lehtonen, yliopistotutkija, yhteiskuntatieteet, Tampereen yliopisto

Aino Leppänen, tutkija, Cupore

Mervi Luonila, erikoistutkija, Cupore

Pasi Mäenpää, professori, teologia, Helsingin yliopisto

Katja Mäkinen, yliopistotutkija, valtio-oppi, Jyväskylän yliopisto

Sanna Ojalampi, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto

Laura Pajula, väitöskirjatutkija, yhteiskuntapolitiikka, Jyväskylän yliopisto

Olli Ruokolainen, erikoistutkija, Cupore

Laura Seesmeri, tutkijatohtori, maiseman- ja kulttuuriperinnön tutkimus, Turun yliopisto

Jana Turk, väitöskirjatutkija, teologia, Helsingin yliopisto

Katrina Virtanen, väitöskirjatutkija, maiseman- ja kulttuuriperinnön tutkimus, Turun yliopisto

Antti Wallin, yliopistonlehtori, yhteiskuntatieteet, Tampereen yliopisto